

RAST – L. X,
ŠT. 3-4 (63-64)
JULIJ 1999

ISSN 0353-6750

R A S T

REVJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VSEBINA

str. RAST št. 3-4 (63-64)

UVODNIK	Lepo vas pozdravljam...	265	Milan MARKELJ
LITERATURA			
Poezija	Tri minute za Dolenjsko	267	Stanka HRASTELJ
	Oko stopinje	268	Helena CRČEK
	Balada nekega bohema	269	Fredi VEŠLIGAJ
	Okno	270	Ivana MILAVEC
	Norost		
	Na razpotju	270	Ivan PERHAJ
	Hodim mimo ljudi		
Prevod	Filtri	271	Anna SANTOLIQUIDO
	Nedoločenost		Prevod: Jolka MILIČ
	Tveganje in predrznost		
	Refren		
Proza	Ptici	273	Barica SMOLE
	Šmarnic ne maram več	274	Jože SEVLJAK
	V plamenih oktobrske noči	275	France REŽUN
KULTURA	Stiški Gradec ali Bajnofški turn?	281	Meta MATIJEVIČ
	Trara, trara, pošto pelja	285	Marjeta BREGAR
	Novo mesto na razglednicah 1897 - 1950	291	Majda PUNGERČAR
	Glasbena poustvarjalnost ob koncu tisočletja	301	Damjana ZUPAN
	Park ob dvorcu Loka pri Zidanem Mostu	309	Alenka KOLŠEK
NAŠ GOST	"Biti vezan na zemjo, a potem, ko je na obzorju kaj posebnega, poleteti navzgor"		
	Pogovor s skladateljem Jakobom Ježem	315	Ivan GREGORČIČ
DRUŽBENA VPRAŠANJA	Kako iz sveta socialne krivice?	331	Franci ŠALI
	Celovito upravljanje znanja z upravljanjem življenjskega kroga dokumentov	335	Čedo JAKOVLJEVIČ
RASTOČA KNJIGA	Lokalna in regionalna geoinformacijska družba	341	Franci KONCILIJA
	Mar res samo primer Danfoss?	345	Tone GOŠNIK
ODMEVI IN ODZIVI	Forum odličnosti in mojstrstva	347	Joža MIKLJIČ
	Čemu lutkovni festival?	351	Darka ČEH
	Ob časti in ugledu (vsake) družine	354	Tone GOŠNIK
	O romanu Čudna pota	355	Viktor KONJAR
	Med svitom in zarjo	357	Janez KOLENC
	O dolenjskih gradovih	362	Ignacij VOJE
	Neviodunum	364	Danilo BREŠČAK
	Grafike Svetlane Jakimovske Rodić	366	Katja CEGLAR
	Kopalci Apolonije Simon	367	Katja CEGLAR
	Goga - nova založba v Novem mestu	369	Tomaž KONCILIJA
	Novi bibliobus Knjižnice Mirana Jarca	370	Jadranka MATIČ ZUPANČIČ
	Dolenjski muzej v letu 1998	371	Zdenko PICELJ
GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (58)		375	Karel BAČER
	Viljem Rohrman in njegovi predniki	381	France ADAMIČ
KRONIKA	Marec – maj 1999	387	Lidija MURN

NASLOVNICA: Prepoznavna veduta Novega mesta s pogledom na župnijsko cerkev sv. Nikolaja. Založnik: Josip Kos;
odposlana: leta 1933; lastnik: Nika Klemenčič, Novo mesto
Vinjete na straneh 268, 273 in 284: Lucijan Reščič

LEPO VAS POZDRAVLJAM...

Spet so tu počitnice, čas, ko se bomo ali bi se vsaj morali za nekaj časa izklopiti iz preganjalskega ritma delovnih in vsakršnih obveznosti, ki jih povezujemo s suhoparnimi dolžnostmi vsakdanjega truda za ljubi kruhek, čas, ko poskušamo biti vsaj malo drugačni, kot smo sicer. Razumljivo je zato, da v poletnih počitniških mesecih prihaja do množičnih selitev na morje, v gore, ob reke in jezera, v tuje bolj ali manj znane ali celo eksotične kraje, odvisno pač od avanturistične žilice, mladosti srca in pa seveda od pomenljive in v marsičem odločujoče globine posameznikovega žepa. Zajeti v počitniško vročico se tam, v izbranih krajih, kamor so nas zanesle želje po počitniškem, sproščenem in zabavnem preživljanju sicer bolj na redko posejanih brezskrbnih dni na njivi življenja, spomnimo nekaterih že napol pozabljenih "veščin". V roko vzamemo knjigo, prepustimo se sanjarjenju, napišemo nekaj prijaznih besed v pozdrav domačim, prijateljem in znancem...

In zgodi se, da presenečeni ugotovljamo, kako nam te "veščine" pravzaprav sploh ne gredo prav od rok. Za branje nam manjka domišljajske zbranosti, v sanjarjenje se vtika naš prevladujoči pragmatični duh, pri pisanju se pisalo zatika in zatika, dokler se na papir namesto pristrčnih, prijaznih besed ne zbašejo najbolj suhoparne in banalne, stokrat prežvečene fraze. Ja, težko je kaj napisati, ko pa večine pisnega občevanja sploh ne uporabljamo več. Kdo pa dandanašnji sploh še komu piše? To so počeli nekdanj, zdaj pa imamo pri roki telefon in elektronsko pošto, kjer je tako in tako "cool", če pišeš brez vsakih slovničnih pravil in čisto na kratko, za nameček pa telefonski čveki in imejli ne ostanejo trajno zabeleženi, da bi nas bilo lahko sram pred zanamci zaradi naše pritlehne pismenosti. Pisanje razglednic s počitnic (da pišem sploh ne omenjamo) je kot nekakšen škripajoči dinosaver, ki je po pomoti ostal živ do današnjih dni in, nebodigatreba, nerodno lomasti po naši informacijsko nadvse bogato založeni trgovini.

Pravzaprav je to kar smešen paradoks, da v dobi informacijske družbe, ko je ves svet povezan s komunikacijskimi potmi, kot ni bil še nikoli v vsej svoji zgodovini, v nekaterih načinih občevanja občutno šepamo, predvsem v intimnejše osebnih. Videti je, kot da smo v informacijskem vrtincu, tehničnem obvladovanju informacijskih tokov in preobilju informacij izgubili Ariadnino nit, ki bi nas iz informacijskega labirinta vodila na poti k samim sebi. In ko sedemo za list papirja, da bi napisali pismo ali vsaj osebno prepoznavne pozdrave na razglednici, se nam prične pero zatikati...

Milan Markelj

Novomeška mestna hiša. Založnik: Josip Kos; odposlana: leta 1907; lastnik: Nika Klemenčič, Novo mesto.

Rathaus in Rudolfswerth.

Stanka Hrastelj **TRI MINUTE ZA DOLENJSKO:**

PRVA IN DRUGA

*Lepa si -
za kilometre polnih peharjev
moj e sreče.
Za milje polnih skodel
mojih sanj .*

.. TRETJA

*Veš, nagnila sem se skozi okno
v tvoje dihanje. Ne pesem, muzika si!*

*Pa bi rada vedela, kje si vse te
gričke napaberkovala, kje te potočke
žela, kje si, ljubica, prvo noto vzela. . .*

*Prelepa; mi dovoliš, da se sezujem –
da tvoje telo pobožam s sprehodi,
da te prav nago tipam? Ne pesem . . .*

Je naju isti Bog ustvaril? Muzika: Muzika si.

TRETJA

*Pa vsa ta jutra in spevnost
in Krka, ki te j e pretkala!*

*Kanje in njihove sestre,
ostrine in bolečine naj,
Opa mi boš ostala ljuba.*

*Pa zelena do nebes in
mehka in okrogla kot nevesta!*

*In nebo naj in Bog
naj, če more, te utrga
iz moje duše.*

Pa prosojna, da te skoz lupino čutim!

I

Tišine so
In med tišinami zavoji
Nerazvozljivih senc.
Neprebranih kodrov.

Poletja so lahko tudi okrogla
Ali pa zamrežena kot oblaki
Trdnjavskih ruševin.
Varljiva mehkoba polne lune.

Senca,
Ki biča z levico.

Včasih se celo na papirju
Lesketajo zvezde.

II

Ljudje,
Ki se oblačijo v poglede.

Pogledi sanjajo ljudi.

Golobi vzletajo.

Stopinje, ki pridejo in grejo.
Včasih se ustavijo.

Sonce med golobi.

Odhajam v mesto,
Kjer stopnice pripadajo drugim.

III

Pod avokadovimi semeni
Mesec ležečega jaza
Topla stopinja odrekanja

Zvezda, ki molči,
In utrinki stopljeni v prah

Tišina med zapahi
Okno na obrazu

Vodovje
Razgaljeno

Padec molka

IV

Med belimi poletji
Tvoja usta iz marcipana
In mareličnih poljubov.
Odhajanja, ki so vračanja,
In vračanja, ki so spominjanja.
Ceste in puščave
In med njimi oaze.
Kamor se vračajo galebi
In stoletne rime ptic.
Ogenj nad peskom
In krvavi zvok nerojenih juter.
Pričakovanja na križu,
Vstajenje med trskami
Avtocest.
Jutro in pesek.
Oko stopinje.

V

Moja pesem je otrok brez glave.
Drevo, ki se je odreklo senci.
Nespočeta pajčevina,
Zadavljena od molka.
Trepetanje golega poljuba.
Klifrzdobljen na koščke.
Magnet, ki opijanja.

Moja pesem je smrt,
Ki me odhaja.

Fredi Vešligaj *BALADA NEKEGA BOHEMA*

*Otroci jočejo,
avtomobili hupajo,
dežuje.*

*Veter piha skozi gumbnice,
ker v njih ni gumbov,
ogledala so temna.*

*Glasba je mrtva
in luči rdeče,
vseposvoda kamere proti vlomilcem.*

*Edina topla stvar danes
je bil sušilec rok
v WC-ju neke gostilne.*

SLOVO OD MLADOSTI

*Odkar sem napolnil dvajseto leto,
sem resen človek.
Nobenih mladoletnic več
in tudi pijem samo še čaj
in kavo s smetano.
V soboto si po kosilu privoščim cigaro.
Moja žena je bila manekenka, sedaj pa ima lastno agencijo.
Imava dva otroka, fantka Petra in punčko Barbaro.
Živimo v vili na obrobju mesta,
imamo bazenček in hišno pomočnico.
Vstajamo ob sedmih, ob nedeljah pa ob desetih.
Sem direktor manjše zasebne banke;
imam negovano bradico in očala,
v moji pisarni kajenje ni zaželeno.
Oh, pisarna – moj ponos.
Na steni visi slika znanega slikarja,
ne spomnim se njegovega imena.
Stol je ročno delo,
najfinejše usnje in ebenovina,
iz katere je tudi ostalo pohištvo,
le barček je iz orehove korenine.
Tudi tajnica spada k opremi (hi, hi).
Vsako nedeljo ob treh obiščemo kakšne sorodnike.
Z ženo spolno občujeva ob sredah in sobotah.
Jaz imam petko, ona pa AX-a za čez teden
in volva za nedelje in dopuste.
Otrokom seveda ne dovoliva,
da bi se igrali s sosedi;
sicer pa jima dava vse, kar potrebujejo,
polne sobe igrač in varuško.
Da, mislim, da smo popolna družina.*

Ivana Milavec OKNO

*Lahko bi te prezrcalila na filmsko platno,
lahko bi umazala okno s tvojim pogledom.*

*Lahko bi postala igralka,
lahko bi živela v noči ob skovikanju sove.*

*Lahko bi bila ti,
črno-bela slika poraza in ponosa.*

*Verjamem v jutro,
v iluzijo rosne mladosti?*

NOROST

*Iz dneva v dan si gledamo v oči,
krademo, lažemo, dokler nas več ni.*

*Varujemo skrivnost,
trpko bolečino,
kot riba na suhem
čakamo plimo.*

*V temni noči
zaplavamo v morje in se ljubimo.*

Ivan Perhaj NA RAZPOTJU

*Stojim na razpotju svetov
in neskončnosti.
Vprašujem: Kam?
Vprašujem: Kako?
Vprašujem: Kje?*

*Z rokami in dušo
se upiram nečemu,
v kar ne verujem;
z rokami in dušo
hlastam
v okostenelo ozračje,
hlastam
z okrnelim pljuči
in hrepenim po nečem,
v kar nisem
nikoli verjel.*

*Zakaj, zakaj sem priromal
do tega razpotja?*

HODIM MIMO LJUDI

*Hodim mimo ljudi
in se vprašujem:
Kam hiti oni?
V kaj strmi mož,
oblečen v črnino?
V kaj tisto dekle
v rožnatem krilu,
ki se smehlja
tik zebre?
Kaj muči starko,
ki s cekarjem v roki
ob zidu drsi?*

*Sto in tisoč ljudi
mimo mene hodi...
Ne vem, kam.
Ne vem, od kod.
Ne vem, do kje.
Ne vem, zakaj.*

Anna Santoliquido

Prevod: Jolka Milič

O AVTORICI

Anna Santoliquido se je rodila leta 1948 v Forenzi (Lukanija), živi pa v Bariju (Apulija), kjer je doštudirala na tamkajšnji univerzi tuje jezike in književnosti in kjer uči angleški jezik. Piše veliko in je vsestransko zelo aktivna. Objavlja eseje, članke, novele in pesmi v številnih italijanskih časopisih in revijah. Ukvarja se tudi z jezikoslovjem, literarno kritiko, ljudsko kulturo in izročilom ter s prevajalstvom. Je sourednica revij La Valisa in Le lingue nell'educazione in stalna sodelavka tamkajšnjega dnevnika Puglia.

Njene pesniške zbirke: I figli della terra (Otroci zemlje), 1981; Decodificazione (Dešifriranje), 1986; Ofiura (Kačjerep), 1987; Trasfigurazione (Preobrazba), 1992; Rea confessa (Priznam svojo krivdo) in Nei veli di settembre (V septembrskih tančicah), 1996. Med drugimi prevajalskimi in literarnimi dejavnostmi je uredila in izdala kar šest antologij o ženski književnosti in ustvarjalnosti. Dobitnica številnih nagrad za poezijo. Zastopana v nešteti italijanskih antologijah in prevedena v vsaj deseterico jezikov.

Prevedene pesmi so iz Zbornika apuljske sodobne poezije, Taranto 1997.

Jolka Milič

LITERATURA
Rast 3–4 / 1999

271

FILTRI

I
*danès precejam življenje
odstranjujem suho listje
raznežim se ob detelji
poljubim jo na usta*

II
*črnilo pušča madeže
na odejah
komarji me spridijo
siloma vdrejo v skrinjo*

III
*polžaste stopnice
mi razodenejo skrivnosti
med papirnatimi pentljami
pajčevinami in fotografijami*

IV
*zalijejo me spomini
sence dobijo obliko
razen prstov
utripanja trepalnic*

NEDOLOČENOST

I
*besede me zalezujejo
jaz pa jih podim
kot pogubljene duše*

II
*čula sem v spanju kravje zvonce
bila sem vejica in želod
gozdna nimfa*

III
*če me obide žalost
se tigrice v meni
potuli
in zgodi se čudež*

IV
*nikoli ne bom zvedela kdo sem
bila
in niti kdo sem
onkraj skorje
nedoločeno*

TVEGANJE IN PREDRZNOST

I
*Aliča me spodbuja k potepu
poživi me s čajem
in s toplo sapo
drznem si bedeti
brskam po globinah*

II
*spogledujem se z mandljevцем
nabiram rožiče
in suhe fige
udomačim spanje
in prostor*

REFREN

I
*refren valov
se zagozdi v naročje
dvom splava
na površino vode*

II
*gobelini tvojega sveta
se sprehajajo se zvijajo
banjo čaka
opazuje mimoidoče*

Novomeški Breg, pod njim v levem kotu razglednice kapelica sv. Janeza Nepomuka - zaščitnika mostov, ki je stala ob lesenem mostu. Kapelico so porušili po drugi svetovni vojni. Založnik: Alfons Oblak; odposlana: leta 1902; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Pogled z desne strani Krke na frančiškanski samostan s prvo gimnazijsko stavbo. Kapiteljska cerkev sv. Nikolaja in proštija stojita na najvišjem mestu polotoka. Založnik: neznan; natisnjena: prva leta 20. stoletja; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Barica Smole PTICI

V snu sem lovila majhno, mavrično lesketajočo se ptico. Sanjske bukke jo razlagajo kot hrepenenje.

Pod prho me je ujelo zvonjenje telefona. Ne vem, kaj je tisto, zaradi česar ne morem pustiti, da tuli v prazno.

Na hodniku je mrzlo, okrog bosih nog se sečja voda, slušalka mi drsi iz rok.

"Sem te le zbudila! Kadilci ne morejo dolgo spati, jim manjka nikotina," mi na membrano bobniča udarja ponarejeni smeh.

Privezana sem na telefonsko vrvico. V kopalnici šumi; cev prhe se je vzpela kot kobra ob fakirjevi piščali, curki iz cedilaste glave umivajo strop in stene.

Ptica je odletela v neke druge sanje.

Še vedno govori.

Mislim na vodometa v okroglem steklenem paviljonu v Dolenjskih Toplicah. Skledice so spiralasto razporejene druga pod drugo in voda se z vrhnje zliva v ono pod njo, iz nje v naslednjo, vse do bazenčka na dnu. Čas kaplja iz dneva v noč in spet v dan in se na koncu izcedi.

Besede še kar vrejo iz slušalke. Vodometa me opogumi, da jo odložim. Voda teče počasi, oponaša žuborenje potoka, skledice so vedno polne in v minutah, ko je odtekala z mene, se je prelila v naslednjo.

Dan, tako odrezan od jutra, ne more drugega kot medleti.

Kasno popoldne grem v mesto. Na vogalu me ustavi stara bosonoga Ciganka in me skozi astmastični dihalnik prosi za oblačila. Ker sem tega jutra izkusila mrzlo in ker imam slabo vest zaradi poklopljene slušalke, ji kupim nogavice.

Sredi mesta opazim, da nosim vrečo za smeti. Pozabila sem jo vreči v smetnjak na dvorišču. Nesem jo s seboj v lekarno in v samopostrežno. Odložim jo na polico pri vhodu in jo pobrem, ko odhajam. Ponižana sem zaradi te vreče in videti je, da jo bom morala vleči prav do doma.

Sedem na zidec pred cerkvijo. Na zidarskih odrih restavratorji izpod ometa luščijo fresko. V predor med oporniki, pod gotski obok, smukne mlada ženska, še vsa razgreta od minule noči.

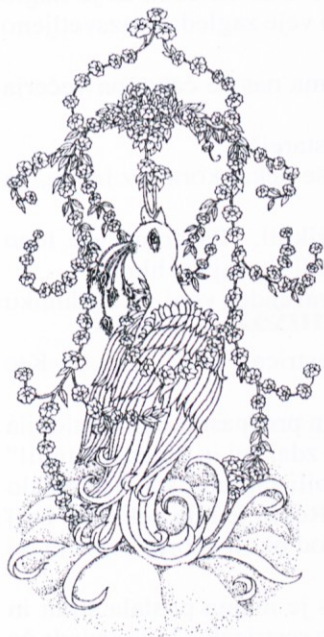
Meni dela družbo vreča.

Ko se spet napolni skledica vodometa, se izpod lopatic delavcev na gradbenem odru začne kazati podoba ptice. Ni mavrično pisana, temno siva je, z velikim modrim očesom, razpokana od časa, napihnjena, grozeča, s kremplji uperjena proti tistemu, kar omet še zakriva. Nespretna odslikava tistega je, kar je bolj resnično od tuzemskega. Čeprav je grobih obrisov in nepravilnih barv. Kaj hoče od mene? Kaj hočem od sebe? Da kvačkam olikano konverzacijo po telefonu, da s skrhanim nožem spraskam modro oko, da vlačim smeti s seboj po tem mestu, kjer so pod fasadami skrite oči in zardele neveste hodi-jo k spovedi?

Moja mavrična ptica mi sedi na rami. Prisotna je, a nevidna, doma nekje od morja, daleč od gričevja in prebarvanih fasad. Napenjam sleherni živec, da bi začutila, kaj mi govori. Da bi jo vprašala, čemu pusti, da grobo reproducirajo njeno podobo.

V mraku postajava modri, vrečka ob mojih nogah ni več tako smešna kot za dne.

Čakam, kdaj poletiva k morju. Tja, kjer je hrepenenje doma in zato pod ometi ni senc sanjskih ptic.

Lucijan Reščič: SANJSKA PTICA, perorisba, junij 1999

Kadar se je pri naši hiši dogajalo kaj pomembnega, kar ni bilo za otroške oči in ušesa, nas je mama običajno poslala kam na obisk. S kakšnim izgovorom seveda, lahko pa tudi kar tako. Ponavadi smo šli k stari mami na Vrtače ali pa k stricu na Dol.

Spominjam se majskega popoldneva, ko nas je – mene in sestrici – lepo oblekla in počesala in nam naročila: "K stricu in teti na Dol pojedete. Lepo ju pozdravite! In glejte, da ju boste ubogali! Zvečer se pa vidimo."

Zdela se nam je utrujena, v očeh se ji je zrcalila pritajena bolečina. Pobožala nas je po glavi in nas potisnila proti vratom.

Pri stricu smo sedli na peč, z bratrancem in sestričnami smo igrali domino, grizli sočna jabolka in se smejali. Stric in teta sta nam prinašala vedno nove dobrote, smejala sta se z nami in se vsake toliko časa pomenljivo spogledala. "Joško, kaj bi imel raje, bratca ali sestrico, če bi se ata in mama odločila, da spet kaj kupita?" me je nagajivo vprašal stric.

"Bratca," sem izstrelil kakor iz topa, "sestrici že imam."

V hišo se je priplazil mrak. Stric je prižgal leščerbo in nam pomignil: "No, otroci, zdaj vas pa spremim domov. Z vami bom šel čez Goljk, da vas ne bo strah."

Nenavadno hitro smo se skobacali s peči, starejša sestra nas je še malo uredila, potem pa smo tiho zakoračili za stricem, ki je naglo spešil v hrib. Ko smo na vrhu klanca skozi veje zagledali razsvetljeno okno domače hiše, smo spet oživel.

"Glejta", je rekla mlajša sestra, "mama nas že čaka, pa večerja najbrž tudi."

"Samo na hrano misliš," jo je zavrnila starejša.

"Jaz se bom vrnil," je rekel stric. "Le še nekaj korakov imate, pa boste doma."

Pobožal me je po laseh in mi pomežiknil. "Pa doma vse lepo pozdravite!" V domačo vežo smo zakoračili skoraj vsi hkrati.

V kuhinji ni bilo nikogar. V zraku je plaval čuden vonj, na štedilniku je vrela voda.

"Mama, mama!" je zaklicala mlajša sestra, "vrnili smo se. Kje si?"

Iz kamre je stopila debela ženska z belim predpasnikom. Prislonila je prst k ustom in zašepetala: "Pst! Mama zdaj spi in dojenček tudi!"

"Dojenček?" smo zinili in skoraj pozabili zapreti usta. Še sanjalo se nam ni, da mama pričakuje otročička. Resda je bila nekoliko bolj okrogla zadnje čase, ampak take so bile tod okoli skoraj vse tete, ki smo jih poznali.

Šele zdaj se mi je posvetilo, zakaj nas je mama poslala stran in zakaj me je stric spraševal tisto o bratcih in sestricah. On je seveda že vedel, zakaj.

"Teta, teta," sem zajeceljal, "ali je fantek?"

"Seveda je, fantek, pa kakšen gavnar!"

O bog, skoraj bi me kap. Bratca sem dobil, sem zajel sapo, bratca, s katerim se bom igral, se šel vojake, se pogovarjal z njim, kot se pogovarjajo fantje. "Teta, ali ga lahko pogledamo," je zaprosila starejša sestra.

"Samo malo," sem pristavil.

Prikimala je in nas spustila v spalnico k mamini postelji. Tam je ležala mama, z dolgimi, razpuščenimi lasmi, bleda in utrujena. Poleg nje je v beli odeji ždelo drobceno bitjece, ki je spančkalo.

Mama je odprla oči in se nam trudno nasmehnila: "Fantek je. Vaš bratec. Za Janezka ga bomo krstili."

"Mama, se bom lahko igral z njim?" sem pohitel in se primaknil bliže.

"Seveda," je dahnila mama, "ko bo večji, prav gotovo. Da nam ga le Bog ne vzame!"

Nova skrb se je zavrtala zdaj v naša mlada srca. Zakaj naj bi ga nam vzel Bog?

"Babica pravi, da s pljučki nekaj ni v redu," se je oglasila mama, kot da bi uganila, kaj nas vznemirja. "Zdaj pa pojdite spat!"

"Samo da nam ga Bog ne vzame!" smo ponavljali vsak zase, ko smo se odpravljali na svoja ležišča. Ta večer nas je v sobe pospremil oče, mi pa smo še v sanjah stiskali ročice in rotili Boga, da nam ga pusti.

Zjutraj smo izvedeli strašno novico.

Oče je bratca vso noč prenosil na rokah, tako je jokal, zjutraj mu je srček prenehal biti. Babica je rekla, da se to rado zgodi, sicer pa da je taka božja volja. Še pred tem mu je naredila velik križ na čelo in zamrmrala, da ga krsti v imenu Boga, očeta, Sina in Svetega Duha.

O, kako bridko smo zajokali. Mama je onemoglo hlipala na postelji, oče je nepremično zrl nekam predse, v sosednji sobi pa sta naša krstna botra pripravljala oderček za belo krstico.

Ko so položili vanjo bratca in razpostavili naokrog šopke belih šmarnic, sem vedel, da teh rož poslej ne bom več maral. Vedno me bodo spominjale na Janezkov obrazek, tako mil in trpek.

Čez dva dni je boter odnesel krstico z bratcem na vaško pokopališče.

"Sladko spančkaj, dragi bratec," smo jecljali ob grobu in nemočno stiskali ročice. Opeharjeni in prizadeti v svoji nedolžni otroški zaupljivosti smo ostali brez besed.

France Režun

V PLAMENIH OKTOBRSE NOČI

Bil je čas dveh svetovnih vojn in velike revolucije, ko se je zlo razcvetelo v svoje največje razsežnosti in globine. V manj kot pol stoletja se je stari svet porušil in šele ob koncu te kataklizme se je v ljudeh znova začelo rojevati upanje in z njim sla po življenju in nada-ljevanju.

Mladi smo vrnitev v življenje doživljali skoraj kot novo rojstvo. Vsaj zase vem, da sem po tistih letih teme in zmagoslavja smrti spet zagledal lepoto in bil znova preplavljen z lučjo in očarljivostjo življenja. Bili smo zazrti v nov pravljичno lep in pravičnejši svet, bila so videnja in verjeti smo vanje, verjeli smo novim apostolom in sebi in tudi temu, da lahko svet spremenimo. Takrat še nisem vedel o drevesu, koreninah, deblu, vejah in novih poganjkih, ki so se odpirali z nami, in še manj o krogih in ujetostih vanje.

Za mnoge izmed nas pa so bila tista videnja res samo kratkotrajne sanje. Ko smo se zbudili, smo z Neba spet padli na zemljo in se znašli

samo v nadaljevanju resničnosti, ki traja v razvoju človeške vrste že tisočletja. V tej resničnosti smo se še bolj zavedli, da smo tudi novim vladarjem, v katerih smo videli skoraj bogove, spet samo orodje, členi v verigi vzrokov in posledic, kolesca v stroju zgodovine in hkrati kolesca v stroju, ki so ga ideologi zgradili celo kot mamilo za privid prihodnosti.

Toda!

Čeprav ujeti v to kolesje in v spoznanje, da smo prevarani, smo še vedno verjeli v življenje, posebej še zato, ker smo odkrivali še eno manj zaznavno resničnost, namreč resnico, da smo temeljna resnica in edina svoboda sveta mi sami. Tega nismo izvedeli iz knjig, sporočilo se je pretočilo v nas brez posrednika, iz Narave same. Seveda je sporočilo prinašalo tudi odgovornost, kajti ob njem smo se zavedli, da svet, kakršen je, tudi soustvarjamo.

Ker smo se vsak zase še vedno počutili samotne in majhne, smo se oklepali vsake bilke novih odstiranj. Spominjam se, kako navdušen sem bil, ko sem ob prebiranju Problemov, Perspektiv in pozneje zlasti Nove revije odkrival ljudi, katerih občutenja in videnja so bila podobna mojim. Med njimi so bili tudi moji prijatelji in spet ljudje, ki sem jih poznal že iz študentskih let, na vse pa sem bil ponosen, da so zbrali dovolj poguma in se uprli uniformirani, vsiljeni in prevladujoči govorici tistega časa.

Čeprav je bilo prijateljstvo in druženje izven uradnih in idejno obarvanih prireditvev za obstoječi sistem včasih tudi sumljivo, smo se srečevali vse pogosteje, največkrat na naših potepanjih po Dolenjski ali pa na literarnih večerih. Eno od takih srečanj, ki se ga še posebno rad in živo spominjam, je bilo tudi srečanje na Mirni. Udeležili so se ga nekateri že priznani pesniki pa tudi mlajši, ki jih do takrat še nisem poznal.

Nastopili smo v dvorani TVD Partizan in brali pesmi. V program je bila vključena tudi glasba.

Če so hoteli skrivnostni organizatorji prikazati poslušalcem določen razvoj in spremembe v takratni slovenski poeziji in hkrati razliko med avtorji srednje in mlajše generacije, jim je to uspelo, kajti kljub podobnemu doživljanju sveta in življenja so bila v izražanju in sporočanju tega doživljanja med nami tudi velike razlike. Starejši smo pripovedovali še umirjeno, razmišljajoče, v ritmu valovanja morja, medtem ko so mladi sporočali svoja občutenja povsem elementarno in sproščeno, tudi z ritmom bobnov, melodijami zloma in vulkanskimi izbruhi protesta.

Ker smo bili ves čas izvajanja programa na odru vsi nastopajoči, je dvorana opazila in se nasmejala tudi razlikam v obnašanju in oblačenju. Starejši smo bili urejeni in celo v kravatah, mlajši z dolgimi lasmi in nekateri tudi z neurejenimi bradami, pa so že nosili kavbojke ter oguljene jopiče.

Bil sem navdušen in vznemirjen, kajti bilo je srečanje sorodnih duš, premagovanje razdalj med ljudmi in generacijami in tkanje vezi med nami in mladimi s tega območja, ki so napolnili dvorano do zadnjega kotička. Bil je občutek sprostitve in zmagooslavja, da nismo sami.

Po prireditvi so nas prijatelji z Mirne povabili na praznovanje jeseni v odmaknjeno samotno dolino pod vinorodnimi grički za Šentrupertom.

Šentrupert je s svojo mogočno gotsko cerkvijo napravil name tudi topot močan vtis. Ob zahajajočem soncu je bil obarvan še bolj sred-

njeveško.

Že proti večeru smo se še dolgo vozili po ozki makadamski cesti, ujeti med gozdnata pobočja, in nazadnje prispeli na obsežnejšo jaso. Na videz zapuščena kmečka hiša na zeleni trati nam je povedala, da je bila tu nekoč domačija. O njej so pripovedovale tudi manjše zaplate že zaraščenih njiv. Pozneje so ljudje odšli, hišo pa je odkril in naselil mlad, zaljubljen par. Tudi s sanjami o raju na Zemlji in o ponovnem objemu z Naravo!

Velika in nespremenjena izba s krušno pečjo, veliko mizo in nekaj klopmi nas je objela s toplino, domačnostjo in razkošnimi darovi Neba in Zemlje. Jerbasi so bili polni svežega omamno dišečega kruha in jesenskih plodov, iz skled so se ponujali pečeni piščanci, nadevani z jabolki, iz soda za pečjo pa mlado vino. Dobrote so bile ponujene brez pogrinkov, nožev, vilic in krožnikov in vsakdo si jih je lahko privoščil po svoji želji. Zdaj se spomnim, da sem, tako kot v otroških letih, kruh lomil s posebnim spoštovanjem.

Topla izba in mlado vino sta nas ogrela. Postajali smo razigrani in vedno bolj glasni. Iz sproščenih duš so privrele pesmi in recitacije. Nastopali smo brez predhodnega programa in scenarija, svobodno in brez zadržkov. Bili so tudi govori z burnimi odmevi odobravanja ali pa tudi zanikanja, vendar pa nas različnost v razmišljanjih ni razdvajala. Vem, da smo bolj dopolnjevali drug drugega in da so lahko tudi med nasprotnimi bregovi mostovi.

Bil je objem Narave in njenih otrok in morda smo tudi zato bolj zaslišali njeno skrivnost – šepet o tem, da je največje bogastvo in razkošje stvarstva prav v raznolikosti in hkrati v harmoniji nasprotij! In morda smo se bolj kot v vrvežu človeškega mravljišča zavedli, da tej temeljni skrivnosti in resnici tudi človek ne more ubežati.

Na svet zunaj, onstran spečih gozdov, smo skoraj pozabili in vedno bolj tonili v prдавnino, ki se je naseljevala v izbo in v nas tudi z vonji, okusi, glasovi in neizprosnimi ukazi iz Dna.

Sredi noči je na trati pred hišo zagorel ogenj. Zbrali smo se tam okrog in strmeli v simbol toplote, luči, pekla in nebes. Praelement nas je vpiljal vase in nas še bolj pregnetel z našimi začetki. Krog, ki ga je razsvetljeval, je stražila tema. Menda zato, da bi še bolj doživeli njuno nasprotje in njun objem. Vedel sem, da je tema naklonjena ognju. Njene obale so bile mehke in nežne in brez vsakega sovraštva.

Razmišljal sem tudi o tem, kam se umakne luč, ko jo odrine tema, in kam tema, kadar zmaguje luč. Da je bila lepota popolna, je hkrati nad nami plamtelo še zvezdno nebo.

Kogar je ogenj močno osvojil, je lahko v njegovih plamenih zagledal tudi skrivnosti, ki jih vidim res samo v srečnih trenutkih. Nekoč sem na taborjenju ob Kolpi zagledal v ognju cvetove češnje, zdaj pa sem v plamenih videl rožnato bele cvetove jablane. Morda je bil v grmadi kak kos njenega lesa.

Ko je ogenj dogoreval, smo okrog njega tudi zaplesali. Tisti, ki jih je očaral najbolj, so dobili krila in ga skoraj brez teže preskakovali.

Z dogorevanjem se je zoževal tudi osvetljeni krog, tema je prihajala bliže, nas vedno bolj preplavljala, hkrati pa tudi umirjala. Zdaj smo, že odeti s hladom noči, strmeli z žerjavico z modrimi plamenčki skoraj s spoštovanjem. Hrupni pogovori so se umirjali in vse bolj prehajali v šepet med najbolj podobnimi dušami.

V tej umiritvi me je našel še en utrip božanske Narave. Bilo je posebno povabilo potoka, ki teče tam mimo. Z njim sem se enkrat že

srečal. Zgodilo se je v vročem poletnem popoldnevu. Bil sem s prijatelji in objemali so nas plameni luči, sonca, zelenja... Takrat sem prvič v družbi odvrget oblačila, se potopil v enega od njenih tolmunov in za tem plesal po tratah, brez teže in z občutenjem, da sem v prvotnem raju.

Zdaj me je potok spet povabil. Najprej s še oddaljenim šumenjem, potem pa z vedno bolj kristalno čistimi svetlimi zvoki. Slišal sem vsako kapljo, kako se kotili čez kamne.

Le kako potok ve, da sem spet tu? Vpraševanje je bilo odveč, vez je bila stkana, umaknil sem se iz kroga okrog ognja, odšel na njegov breg in se prepustil njegovi pripovedi.

Pripovedoval mi je o svoji poti in večnih ponavljajočih se krogih, o življenju na obalah, o vezeh in sovraštvu med obalami, nasilju lakote in žeje, o radostih ob porajanju življenja, o strahu pred smrtjo pa spet o svobodi po razpadu lupine... Ob njegovi pripovedi sem več zvedel tudi o tem, kako so krogi vseh bitij ujeti drug v drugega, kako se prekinjajo, kako se smrt poraja že iz rojstva, in spet, kako so smrti začetek novim rojstvom. Povedal mi je, da nastajajo po razsutju ob smrti spet drugačna kroženja iste Biti in s tem tudi nove in drugačne zavesti. Zvedel sem, da so edino krogi Prabiti večni in da so jim še najbolj blizu krogi praelementov, kot so gmota, ogenj, zrak, voda in krogi semen, da vidna zunanja podoba semen sicer vedno znova ugaša in se ponovno rojeva, toda njihovo bistvo in skrivnost ostajata in se neprekinjeno nadaljujeta v krogih, ki so nam prostorsko in časovno nedoumljivi.

Bila so še druga presenečenja, tudi taka, kako je medsebojna ujetost krogov popolna in kako se lahko življenja samo v tem primeru, če se hkrati, ko jemljejo, tudi razdajajo. Menda je za naš planetarni sistem izjema samo Sonce, ki nikomur ne jemlje, razdaja pa se že milijarde let.

Vseeno je ostalo še veliko skrivnosti: zakaj luč, vir življenja, bitja tudi utruja in zakaj lahko bitja zaspijo, sanjajo in počivajo samo v objemu noči, zakaj se ne utruji Zemlja, na kateri potujemo okrog Sonca in z njim okrog središča Galaksije, zakaj tudi veter ne išče krošenj počitka in se reke ne ustavijo..., in kapljice v potoku so zdajle pod plaščem noči enako žive kot med slapovi sonca?

Ker so me prijatelji že pogrešali, sem se vrnil v krog.

Z Martino sva se iz omotičnosti prehajanja Enega v Vse in Vsega v Eno iztrgala šele potem, ko je že tudi noč dozorela in se prepustila objemu novega dne.

Vračala sva se po isti poti. Še vedno so jo z obeh strani stražila drevesa in jo skoraj prekrivale visoke trave in praproti. Vendar je bila zdaj v temi spet drugačna.

Ko so žarometi "katrce" pred nama odrivali temo, sva se znašla v nenavadno divjem in čarobnem dogajanju. Trave in praproti so se, menda zaradi nasilja luči, vznemirile in postale skoraj valovanje. Z njimi sta vzvalovila tudi zemlja in nebo in zazdelo se je, da plujeva na valovih zelo nemirnega oceana.

Stvari in bitja, zbudena iz spanja, so se tudi oglasila: iz zemlje so se zaslišali bobni, iz debel dreves zvonovi, iz drobnih votlih stebel trav piščali...

Trave in praproti, obsijane z lučjo, so v jesenskih barvah zažarele še bolj in kontrasti odhajanja in umiranja z rdečimi, rumenimi, zelenimi in modrimi plameni so postali skoraj požar.

Potovanje skozi votline noči in labirinte tolikih življenj naju je privadlo v še bolj nenavadno in prvič doživeto resničnost.

Z vzvalovljenih trav so se usipala tudi semena. Ob počasni vožnji sva jih na pločevini zaslišala kot droban dež, kot deževje življenja.

Zdaj, po mnogih letih, se še vedno spominjam, da so že dozorela semena s svojim odhodom v nov krog in padanjem v uresničitev privabila celo poljub vesolja. Vem, da so se v globinah svojih sanj vračala tudi v kroge predživljenja - k svojim izvirom. Bili so poki in iskrice so plavale nazaj k zvezdam!

Ko sva zapustila tesno dolino, potok, drevesa in trave in prišla med travnike in polja, se je utrip noči kar nekam razblinil. V odprti ravnini je bilo več svetlobe, zato so se oddaljila tudi vsa tista videnja, ki jih zmoremo samo v temi. V tej spet drugačni pokrajini so zvezde že ugašale in na vzhodnih obalah se je zelo nežno porajala jutranja zarja. In spet jo je najprej zaznal in se z njo obarval vrh zvonika šentrupertske cerkve.

Literarno popoldne na Mirni je imelo tudi odmeve. Bili so različni: bilo je navdušenje udeležencev in bili so protesti partije, ki je svobodne pripovedi pesnikov oblekla kar v sovražno razmišljanje proti obstoječemu redu in celo v razvrat.

Toda semena ponovnega upora so bila zasejana, prebujala so se v rast in vznemirjala vedno več ljudi.

Tako so se tudi na Dolenjskem že v sedemdesetih letih pojavili prvi znanilci nove pomladi, ki se je razcvetela konec osemdesetih let in z osamosvojitvijo spet močno posegla v naše življenje. Tako zelo, da smo znova zmedeni in v zadregi, kajti svobodo nasilja je zamenjalo nasilje svobode.

Zakaj?

Mar res za svobodo še nismo dozoreli in še ne doumevamo, da svoboda vključuje tudi odgovornosti!?

Res se zdi, da velike spremembe ne morejo nastati čez noč in da ima samo Narava s svojo umirjenostjo prav!

Udeleženci in organizatorji literarnega večera na Mirni v kmečki izbi na samotnih Hudih Ravnah

Razglednica prikazuje v štirih poljih Novo mesto pred letom 1898: star lesen most, grad Grm, Glavni trg z litoželeznim vodnjakom in staro gimnazijo. Založnik: neznan; odposlana: leta 1898; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Najstarejši do danes poznani razglednični »Pozdrav iz Rudolfovega« prikazuje dolenjsko metropolo s kapiteljsko cerkvijo, lesenim mostom in frančiškanskim samostanom. Založnik: neznan; odposlana: leta 1897; lastnik: Nika Klemenčič, Novo mesto.

Meta Matijević

STIŠKI GRADEC ALI BAJNOFŠKI TURN?

O nastanku Novega mesta

1 Nace Šumi: Naselbinska kultura na Slovenskem, Ljubljana 1994, str. 170.

2 Milko Kos, Ustanovitev Novega mesta, v Novo mesto 1365-1965, Prispevki za zgodovino mesta, Maribor, Novo mesto, 1969, str. 81.

3 Milko Kos je v zgoraj navedenem članku zagovarjal tako mnenje.

4 Jože Mlinarič: Stiška opatija 1136-1784, Novo mesto 1995, str. 149.

5 Milko Kos, Ustanovitev Novega mesta, str. 82.

Stiški Gradec je postal že kar pojem za predzgodovino Novega mesta in vedno bolj nenatančni ter poenostavljeni povzetki iz starejše literature so privedli do zapisov, kot je tale: "Na območju današnjega mesta je v srednjem veku stala stiška pristava z utrjenim gradcem. Danes na tem območju stoji kapiteljska cerkev."¹ Gradec seveda kot grad, gradič, kot nekaj, kar je zgrajeno in kar je v današnjih pojmovnih predstavah tako zelo jasno. Naslednji korak od te predstave je domneva, ki morda celo ni nikjer napisana, vendar pa večkrat izrečena, da je spodnji del zvonika kapiteljske cerkve ostanek tega gradca.

O oznakah Gradec in Gradišče je pisal Milko Kos že pred pol stoletja in tudi kasneje še zapisal: "Gradec je, poleg Gradišča, glavna označba, ki so jo Slovenci uporabljali za poimenovanje utrjenih krajev v prvih stoletjih po prihodu v novo domovino... Ali pa tudi ne: Gradec in Gradišče se je mogel imenovati tudi nenaseljen kraj."² Gradec je tu lastno ime, pisano z veliko začetnico.

Gradec z veliko začetnico je res bil v lasti stiškega samostana pred ustanovitvijo Novega mesta. Iz menjalnih listin med avstrijskim vojvodo Rudolfom in stiškim opatom Petrom iz leta 1365 vemo, da je Habsburžan z zamenjavo od Stične dobil tudi šest kmetij z zemljiščem, ki se je nekdanje imenovalo Gradec (Grätz), pri Krki, kjer je vojvoda Rudolf na novo zgradil mesto, imenovano Rudolfswert. Torej gre tu za zemljišče, ki se je imenovalo Gradec in ne za pristavo z utrjenim gradcem. Vprašamo se, kako se je ime Gradec lahko sčasoma spremenilo v predstavo o utrjenem gradu. Vojvoda Rudolf je torej na novo zgradil mesto na zemljišču, na katerem ni razen šestih kmetij stala nobena zgradba, ker bi bila sicer v menjalni listini omenjena. Mesto je postavil na novo in ne moremo dvomiti, da je mislil dobesedno in ne samo novo po svojih pravicah.³ Izven naših predstav in tudi v nasprotju s splošnimi raziskavami nastanka mest pa je misel, da bi vojvoda Rudolf postavil mesto v popolnoma prazen prostor. Kraj je moral biti zavarovan, ležati je moral ob trgovski poti in imeti že neko tradicijo v trgovanju.⁴ Vemo, da se na prostor kasnejšega Novega mesta veže kraj, imenovan Markstatt. Kot s pojmom Gradec se je tudi z Markstattom ukvarjal Milko Kos in zapisal: "Markstatt bi ustrezalo krajevnim nazivom, kot so Trg, Tržec, Tržič, Tržišče (nemško Markt, Märktl, Märktlein in podobno, latinsko Forum in Mercatum), pogostim na naših tleh. Bila so to naselja z značajem vasi, v katerih se je tudi trgovalo in so se vršili sejmi."⁵ Vojvoda Rudolf je od stiškega samostana dobil skupaj z Gradcem tudi šest kmetij in lahko bi v teh kmetijah videli neko naselje, ki je imelo pravico trgovanja, in to

toliko bolj, če bi stale ob kakšnem dvorcu ali "gradcu".

Ker v nobeni listini ni sporočeno, kaj si je opat Peter ob zamenjavi posesti z vojvodo Rudolfom na območju Novega mesta pridržal, se je lahko to zemljišče, imenovano Gradec, preoblikovalo v predstavo o utrjenem gradu. Pa vendar si je pridržal za stiški samostan takrat tu najpomembnejše poslopje, in to prav "stiški gradec" oziroma bolje dvorec ali še bolje "turn" oziroma stolp.

Turn je bil pravzaprav bajnofški in kot Bajnofški turn je ohranil svoje ime do konca. Bajnof sam je bil inkorporiran Stični že v času njene ustanovitve, toda kasneje je imel svojo posebno upravo, ki je bila ločena od osrednje stiške uprave⁶ in prav zato je ime Bajnofški in ne Stiški turn razumljivo. V seznamu hiš v Novem mestu, ki je nastal leta 1770 ali kakšno leto po tem⁷ je pod hišno številko 123 vpisan Bajnofški turn (Weinhofferischer Thurn). Isto številko je konec 18. stoletja nosila vojašnica, to je stavba, ki je bila konec 19. stoletja prezidana za sodišče. Za gradnjo vojašnice je vojaški erar (oz. Militärquartierfond) leta 1782 odkupil vrtove meščanskih hiš (št. 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 167, 161 in 35) in od Stične številko 123 - Bajnofški turn in vrt.⁸ V istem viru je omenjen vrt pri turnu znotraj in še en zunaj obzidja. Prav tam najdemo dopis, ki ga je poslal novomeški okrožni glavar Klassenau leta 1780 in v katerem pravi: "...zur Cahserm entweder gänzlich oder zum Theil gezogene Guth Weinhoferische, respective Stift Sitticher Gärthen, und den in einen deren befindlichen Thurn." Nobenega dvoma ni, da je Bajnofški turn do leta 1782 še stal. V njem so celo uredili štiri vojaška stanovanja⁹, kar nas napeljuje na misel, kaj je takrat vojaški erar napeljalo na misel, kje izbrati prostor za vojašnico. In tudi ni dvoma, kje je stal, namreč nekje na območju kasnejše vojašnice.

S tem turnom se je začela zgodovina Novega mesta. Jože Mlinarič v svoji knjigi o stiški opatiji piše takole: "V zvezi z ustanavljanjem stiškega samostana moramo omeniti zapis stiškega kronista Pavla Puclja o domnevnem samostanu benediktincev ali celestinov na Bajnofu, ki naj bi skupaj s posestjo in s stolpom v Novem mestu, ki je stal na kraju, koder je bilo kasneje ustanovljeno mesto, prišel v last cistercijanov. Omenjeni kronist namreč k letu 1081 zapiše, da je bil tedaj v Novem mestu zgrajen stolp poleg vrtov in znotraj obzidja, vendar tik njega, ter nedaleč od reke Krke... Iz zapisa je torej razvidno, da naj bi na Bajnofu pred prihodom cistercijanov v Stično in pridobitvijo Bajnofa živela na njem neka manjša redovna skupnost, ki si je za svoje potrebe na kraju poznejšega Novega mesta sezidala stolp."¹⁰ Ne moremo dvomiti, da gre za isti stolp, ki se v virih navaja tudi kasneje in ki je konec 18. stoletja končal tako skrivnostno, da pri kasnejših raziskovalcih mestne zgodovine sploh ni vzbudil pozornosti. Jože Mlinarič navaja podatek iz kronike stiškega kronista Pavla Puclja, da je vojvoda Friderik V. (kasneje nemški cesar) leta 1437 "dovolil samostanu, da smejo menihi shranjevati živila v stolpu, ki so si ga že pred davnimi časi sezidali v Novem mestu ob mestnem obzidju, in od tod trgovati, ne da bi zato plačevali kakršnokoli dajatev (vojvodi ali mestu)".¹¹ Ker se je to zgodilo le 72 let po ustanovitvi mesta, dobi oznaka "pred davnimi časi" in seveda tudi dovoljenje za trgovanje, ki ga je mogoče razumeti celo kot potrditev že danega dovoljenja, poseben pomen. Leta 1576 je v virih navedena potrebnost popravil na stolpu¹² in istega leta je bila v inventarnem popisu zabeležena skrinja za žito, zaznamovana s črko A, prazna skrinja v kleti, pa še

6 Jože Mlinarič: Stiška opatija 1136-1784, str. 43 in 298.

7 Arhiv Republike Slovenije, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 141

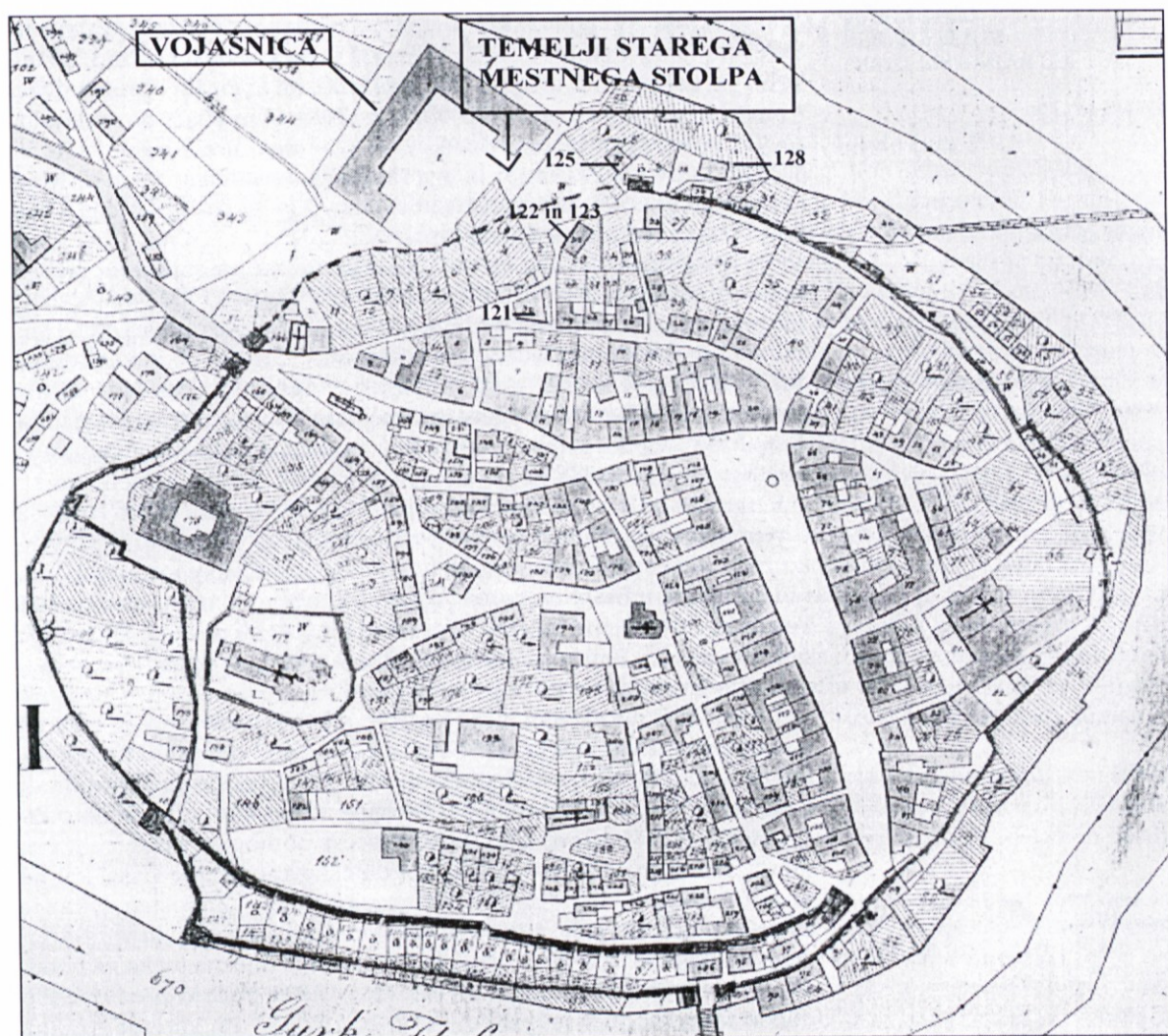
8 Ibid.

9 Ibid.

10 Jože Mlinarič: Stiška opatija 1136-1784, str. 43.

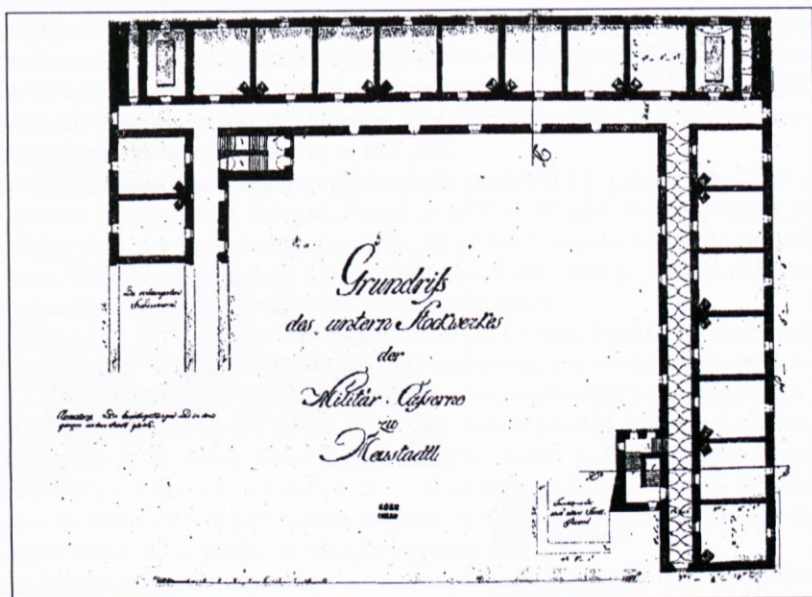
11 Ibid, str. 213.

12 Ibid, str. 368.

Zgoraj: Franciscejski kataster iz leta 1825. Na originalno kopijo je neznani ljubitelj napačno vrisal potek mestnega obzidja. (Arhiv Republike Slovenije)

Spodaj: Tloris spodnjega nadstropja vojašnice v Novem mestu. (Arhiv Republike Slovenije, Zbirka načrtov, 9/75)

13 Ibid, str. 389.

14 Ibid, str. 764.

15 Milko Kos, Ustanovitev Novega mesta, str. 82.

16 Arhiv Republike Slovenije, Franciscejski kataster.

17 Arhiv Republike Slovenije, Zbirka načrtov, 9/75

18 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, NME 5, 1801, št. 479.

nekaj pšenice, rži, ajde, kaše, fižola, ječmena in mera soli, kar vse je bilo shranjeno v stolpu.¹³ Jože Mlinarič je za kasnejši čas zapisal takole: "V dokumentu iz leta 1734 je rečeno, da je mesto obremenjeno z davki in da mora vzdrževati obzidje. Zato se je vlada pozanimala, ali vsi, ki imajo posest v mestu... tudi plačujejo predpisane vsote in pomagajo pri vzdrževanju in popravljanju mestnega obzidja. Med zavezanca je sodil tudi stiški samostan, ki je že od srednjega veka sem imel v mestu stolp (thurn) in vrt..."¹⁴

Tudi Valvasor pri ustanovitvi Novega mesta omenja dvor (Hof), na kar je opozoril tudi Milko Kos in ob tem zapisal: "Če ga je Valvasor prevzel iz avtentičnih listin, ki so mu bile na razpolago, bi to kazalo, da je tržišče-markstatt, kasneje mesto, nastalo ob nekem dvorcu."¹⁵ Vendar je morda prav Valvasorjev zapis: "... ein Hof, Grätz genannt, allhie befindlich gewesen, so dem Kloster Sittich zugestanden..." na začetku zmote o utrjenem gradu, ker je dvor imenoval Gradec, ki je bil stiški in ga je vojvoda Rudolf dobil z zamenjavo.

Osnovna misel razvoja Novega mesta je tako naslednja: vojvoda Rudolf ni Novega mesta postavil "na zeleni trati" niti se ni to razvilo iz že obstoječega tržišča, ampak je bilo mesto načrtno postavljeno tik ob starejšem tržnem jedru, ki je bilo vključeno v novo meščansko naselbino. Tržišče ni nastalo ob vznožju gradu ali dvorca, ampak ob nekem jedru, v tem primeru Bajnofškem turnu, ki je sam bil zaradi varnosti postavljen v zavetje ob vzpetini.

Lokacija Bajnofškega turna na območje vojašnice, poleg tega pa na notranjo stran obzidja, dovoljuje z gotovostjo popraviti tudi domnevni potek obzidja na tej strani mesta. To ni teklo od Zgornjih ali Ljubljanskih vrat za vrtovi hiš v današnji Vrhovčevi ulici in nato direktno do Šolske ulice, tako da bi bilo vse območje vojašnice izven mesta, kakor je neznan ljubitelj novomeške zgodovine vrisal kar na originalno kopijo franciscejske katastrske mape.¹⁶ Zadosten dokaz je že načrt vojašnice z desno spodaj ob stopnišču vrisanimi in vpisanimi "temelji starega mestnega stopla".¹⁷ Naslednja oporna točka za potek obzidja je hiša s prvotno hišno številko 128 in zadnjo pred uvedbo ulične numeracije 8 (strelišče), ki je bila konec 18. stoletja mestna last in hiša sodnega sluga. Bila je z zunanje strani prislonjena na mestno obzidje, tako da ni imela lastnega južnega zidu.¹⁸ Ob prvi numeraciji hiš leta 1770 sta dobili hiši nasproti praznega prostora pred vojašnico številko 122 in 124 (kasneje sta bili združeni v eno hišo pod številko 15). Torej je znotraj obzidja in na drugi strani ulice nasproti teh dveh hiš, kot je pri prvem oštevilčevanju s skakanjem z ene strani ulice na drugo bila navada, stal Bajnofški turn.

TRARA, TRARA, POŠTO PELJA!¹

Novomeški poštni mojstri od 17. stoletja do leta 1918²

1 Naslov je povzet iz slovenske ljudske pesmi za otroke. Iz Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice, Ljubljana 1984, str. 32.

2 Daljši, razširjen prispevek o tem je bil objavljen v monografiji Novo mesto na razglednicah 1897 - 1950, Novo mesto 1998.

3 Pošta na slovenskih tleh, Maribor 1997, str. 166.

4 I. Vrhovec, Zgodovina pošte na Kranjskem, Ljubljanski zvon 1888, str. 718.

5 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Graščinski arhiv Struga, NME-182, neurejeno gradivo (dalje Graščinski arhiv Struga).

6 Med drugimi sta to ukaz cesarja Karla VI. 28. junija 1738 in ukaz cesarice Marije Terezije 3. aprila 1758. Oba ukaza omenja Anton Koblar v Donesk k zgodovini pošte na Kranjskem, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, III/1893, str. 59.

7 Arhiv Republike Slovenije, fond 309, Zapuščinski inventarji, fsc. XXXVII, lit. P, št. 153.

8 Graščinski arhiv Struga.

9 Kje natančno se je nahajala poštna postaja do takrat, iz arhivskih virov nisem razbrala. Menim, da je najbrž bila nekje na trgu (današnji Glavni trg ali sosednje male ulice), le da v manjših prostorih kot kasneje.

10 P. Ribnikar, Regesti dokumentov, str. 323 in 325.

11 Catalogus des Ehrensamben Rathes und Gemeinde dieser Landsfürst. Stadt Rudolphswerth, Dolenjski muzej, KZ št. 821.

12 Versuch und Beitrag zu einer Land krainerchen Topographie von F. A. v B. Neustadt-Rudolphswerth, 24. april 1790, Arhiv Slovenije, GR. A. DOL., Breckerfeld, f. 127.

13 Raths Ausschuss und Burger Matrikel der Landesfürstlichen Kreisstadt Neustadt in Krein, Dolenjski muzej, KZ št. 822, (dalje Raths Ausschuss und Burger Matrikel).

14 Graščinski arhiv Struga.

15 Schematismus für das Herzogthum Krain, Laibach 1795, str. 62 in 63.

Poštna postaja v Novem mestu deluje kontinuirano od 16. stoletja dalje, se pravi od začetkov razvoja poštne službe na Kranjskem³. Tega mnenja sem tudi avtorica tega prispevka. J. V. Valvasor je bil mnenja, da je pošta v Novem mestu delovala že "od nekdanj"⁴. Leto 1769, kot leto njene ustanovitve, pa je navedel poštni mojster Jožef pl. Fichtenau v prošnji, ki jo je naslovil na visoko dvorno komoro na Dunaj v začetku 19. stoletja.⁵ To letnico hitro ovržejo dokumenti, listine, v katerih se ime novomeške poštne postaje omenja že pred tem.⁶

Prvega, doslej znanega, poštnega mojstra v Novem mestu omenja Valvasor v svoji Zgodovini vojvodine Kranjske, in sicer je bil to Nicolo Liscutin. Pošto je vodil ob koncu 17. stoletja. Nato nam do sredine 18. stoletja ni poznano ime poštne postaje. Pošto so prenašali redni poštni sli. Ignac Pober se kot poštni mojster omenja leta 1761, vendar je že meseca aprila umrl⁷. Kdaj natančno je pričel opravljati to delo, zaenkrat ni znano. Kot naslednji je najbrž že po njegovi smrti, vsekakor pa po letu 1769, prevzel pošto Janez Nepomuk Pober. Med predhodniki kasnejšega poštarja Jožefa pl. Fichtenaua se namreč omenja kot prvi po letu 1769, ko naj bi bila po njegovem zapisu v listini ustanovljena novomeška pošta.⁸

V zadnjih dveh desetletjih 18. stoletja so se zamenjali kar štirje poštni mojstri. Poštni promet je bil najbrž takrat redek in zato zaslužek poštarja bolj pičel. Poštno postajo so poštni mojstri prodajali in iskali boljši vir zaslužka.

Leta 1780 je kupil novomeško pošno postajo Jožef Hartl (tudi Hartel), po rodu Čeh. Tu je do tega leta služil vojsko. Dotedanji poštni prostori⁹ so bili premajhni, zato je kupil veliko hišo na trgu. Za poštni promet je imel na voljo deset konj, pošto so prenašali trije poštiljoni. Grof pl. Edling, ki je leta 1783 opravljal vizitacijo o poštah razmerah na Kranjskem, je zapisal v poročilo, da Hartl vodi poštne knjige vestno in natančno.¹⁰ V letu 1784 je bil Hartl tudi član novomeškega notranjega mestnega sveta.¹¹ V popisu hiš, lastnikov in poklicev Novega mesta, ki ga je sestavil Franc Anton pl. Breckerfeld leta 1792, je Jožef Hartl še vedno naveden kot poštni mojster in lastnik hiše Na plazu št. 37.¹²

Meščanske pravice Novega mesta je pridobil 12. junija leta 1800 z vpisom v Matrikel Burger. Zanje je plačal 20 gld. takse. Ker se je lahko vpisal v ta seznam, pomeni, da je bil v mestu kar pomemben mož. Preživel naj bi se s kamnoseštvom. Leta 1803 je mesto ob Krki zapustil in meščanske pravice so mu prenehale.¹³

Za njim je dedno pošno postajo prevzel Franc Hartl, in sicer med letom 1792 in avgustom 1794, kdaj natančno, pa nisem našla podatka. Poštno delo mu je bilo vir zaslužka za preživetje zelo kratek čas. Z dvornim sklepom 4. julija 1794 jo je lahko prodal Antonu Krennu. Dodatno je ta sklep potrdil tudi deželni dedni poštni mojster knez Wenzel pl. Paar 14. avgusta 1794.¹⁴ V deželnem šematizmu za Kranjsko za leto 1795 je kot poštni mojster še vedno naveden Franc Hartl, kljub temu da je pošto prodal že avgusta leta 1794.¹⁵

Po nakupu poštne postaje Novo mesto je Anton Krenn postal poštni

16 prav tam.

17 Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 443, (dalje M. Smole, Graščine).

18 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Mestna občina Novo mesto, NME-5, 1798, št. 158, (dalje Mestna občina Novo mesto). V tem dokumentu je že navedena natančna lokacija pošte v Novem mestu - Fichtenauova hiša.

19 Prav tam, 1799, št. 117.

20 Gl. op. 19.

21 Graščinski arhiv Struga.

22 Josip Wester, Novomeški spomini, Novo mesto 1958, str. 100.

23 Mestna občina Novo mesto, 1799, št. 536.

24 M. Smole, Graščine, str. 624.

25 Rath's Ausschus und Bürger Matrikel.

26 Graščinski arhiv Struga

27 M. Smole, Graščine, str. 624.

28 V nekem izkazu se teh 60 gld imenuje tudi *Besoldung*. B. Kurbus pa je to prevedel kot pisarniške potrebnosti (B. Kurbus, Poštni zbornik, št. 8-9, str. 68).

ni mojster z dednim privilegijem. Kot njegov predhodnik je za delo prejemal polovico pisemske poštne in letni priboljšek 150 gld.¹⁶

Vsakodnevno delo mu ni bilo le ukvarjanje s pošto, ampak je bil tudi lastnik gospostva Slatnik, ki mu je prinašalo dodatni zaslužek. Kupil ga je 16. decembra 1793. leta za 3.830 gld.¹⁷

Pošta je bila zelo pomembna dejavnost, prednost je imela včasih celo pred vojsko. Meseca maja leta 1798 je moral poštni mojster Krenn posredovati pri poveljstvu bataljona, ki je prišel v mesto, in mestnih oblasteh, da niso izpraznili hlevov v Fichtenauovi hiši, kjer so bili nameščeni poštni konji. Tam so nameravali namestiti konje stotnika pl. Tooba. Poštarju je uspelo, stotnikove konje pa so morali takoj namestiti v drug hlev v mestu.¹⁸ Anton Krenn je ostal poštni mojster samo štiri leta. Gospodarjenje z gospostvom Slatnik mu tudi ni šlo najbolje, o čemer priča ubožni list iz leta 1799.¹⁹ 3. septembra 1801 ga je prodal Francu Ksaverju Fabianiju.²⁰ Pošto pa je že 29. novembra 1798 kupil Janez Jurij Jelovšek pl. Fichtenau za svojega sina Jožefa pl. Fichtenaua. Za pošto mu je plačal 2.500 gld., za njeno opremo 300 gld., skupno torej 2.800 gld. Prevzel je še dve poštni kočiji, eno navadno (odprto) kočijo ("*Ordinari Krippe* ") in poštne pošiljke v vrednosti 20 gld. Postajo je pričel Jožef upravljati 1. januarja 1799. leta.²¹

Kot omenja Josip Wester v svojih spominih, je Janez Jurij Jelovšek prišel na Dolenjsko z Vrhniko že leta 1780, plemstvo pl. Fichtenau pa je pridobil leta 1792.²² Ukvarjal se je tudi z gostilniško dejavnostjo,²³ posedoval Zalog (1780 - 1816)²⁴ in hišo v mestu s hišno številko 79. Meščanske pravice Novega mesta je pridobil 15. novembra 1798.²⁵ Cesar Franc II. je Jožefu pl. Fichtenauu podelil privilegij dednosti poštne postaje 22. septembra 1799. Privilegij je bil namenjen njemu in njegovim naslednikom, sinovom ali zetom. V listini so navedeni pogoji za ohranitev privilegija in poštne postaje. Proti njemu se ni smel nihče pritožiti, pošto je moral vzdrževati in varovati pred škodo. Kot vsak poštni mojster je moral službo opravljati natančno in marljivo, odpravljati redno jezdno pošto, štafete (posebej naročen poštni jezdec za prenos pisem), poštne vozove in potnike brez zamude. Na voljo je moralo biti zadostno število dobrih konjev, ki so jih morali oskrbovati marljivi hlapci.²⁶ Poštni mojster Jožef pl. Fichtenau je opravljal ta posel najdlje med obravnavanimi poštnimi mojstri. O njem oz. njegovem delu poštne postaje se je ohranilo največ arhivskega gradiva in je tudi največ zapisanega v literaturi.

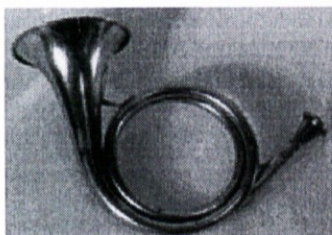
Ob poštni službi je v začetku 19. stoletja opravljal še službo župana in bil posestnik Gracarjevega turna (1804 - 1806), Struge (1822 - 1854) ter Volavč (1800 - 1846).²⁷

Poštni mojstri v tistem času so prejemali nekatera redna izplačila oziroma odškodnine. Jožef pl. Fichtenau je kot njegovi predhodniki od začetka, 1. januarja 1799, prejemal polovico pisemske poštne, letni priboljšek 150 gld. in od 15. septembra 1803 dalje 60 gld. letno za pisarski posel (*Schreibersbeitrag*).²⁸ Ko je vlada razširila poštinsko prostost, je dobil še dodatno povračilo - najvišji skupni znesek 303 gld. 42 kr. na leto. V polovico pisemske poštne je bila všteta tudi jezdina (*Rittgeld*), razen tiste, ki jo je pridobil s pisemsko in jezdno pošto, ki jo je vozil v Trebnje in Metliko. Povračilo za poštno vprego (*Postrittvergütung*) je prejemal od leta 1803 dalje in vsaj do leta 1847. V začetku je znašalo 117 gld., nato 156 gld., v letih 1819 in naprej pa 364 gld. V ta znesek je bilo všteto dvakratno pošiljanje

29 Graščinski arhiv Struga

30 Prav tam.

31 I. Vrhovec, Zgodovina pošte, str. 721.

Poštni rog, 19. stoletje, hrani Dolenjski muzej; foto: Borut Križ

32 Prav v tam, str. 723.

33 Prav tam, str. 659.

34 I. Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, str. 188.

pisemske pošte v Metliko v razdalji dveh pošt (208 gld.) in enkratno pošiljanje v Trebnje v razdalji ene in pol pošte (156 gld.).²⁹

Leta 1818 so novomeškega poštarja prikrajšali za nekatera izplačila. Po tem letu je prejemal le polovico pisemske poštne, povračilo za poštno vprego ter 60 gld. za pisarski posel. Proti koncu svojega službovanja je Jožef pl. Fichtenau v nekem izkazu navedel odškodnine, ki jih je kot poštni mojster postaje v Novem mestu že prejel od države, ter tiste, ki mu jih je država še dolgovala. Za leta med 1819 in 1847 je od države zahteval še 2.601 gld. 18 kr. V ta znesek so bile vštete predvsem odškodnine za pošiljke proste poštne, ki jih je nekoč že prejemal.³⁰ Poštni mojster Jožef je pošiljal pisma v Ljubljano, Šmarje, Hudo, Trebnje, Metliko, Novi Grad, Karlovec, Dobravco, Brežice, Zaprešič in Zagreb. V letu 1804 je bil znesek poštne največji meseca novembra, največ pisem pa je bilo poslanih v Ljubljano. V letu 1809 je bil najboljši mesec marec, največ prejetih in odposlanih pisem pa je bilo spet v Ljubljano.

Poštna služba je veljala za zelo zanesljivo. Ljudje so tako večino pisem pošiljali kot navadna pisma, saj so morali za priporočeno plačati dodatnih 6 kr. Po letu 1789 pa so lahko za tako pismo dobili potrdilo ali recepis. Pristojbina za potrdilo je znašala 3 kr.

Na novomeški pošti je imel poštar v letih 1799 - 1809 kaj malo dohodkov od te pristojbine, največ januarja 1809 - 2 gld. 16 kr, avgusta leta 1807 pa nič.³¹ Poštarjev dohodek je bil odvisen tudi od tega, koliko potnikov je prepeljal. Kot sem že omenila, je imel poštni mojster pl. Fichtenau dve poštni kočiji in eno odkrito, navadno kočijo. O vsem poštnem prometu se je morala na pošti voditi celotna dokumentacija. V poštne knjige so vpisovali prejeta in poslana pisma, različno blago pa tudi potnike.

V začetnem letu ni bilo veliko potnikov. Januarja 1799 je odpotovalo s pošto iz Novega mesta v Trebnje devet potnikov, v Kostanjevico in Šentjošt pa po eden. Še manj jih je potovalo februarja - le štirje. Največ pa si jih je zaželelo potovanja s pošto, kar je bilo za tedanji čas zelo imenitno, avgusta, kar dvaintrideset.

Prihod v vsak kraj je postiljon oznanjal s poštnim rogom, ne glede na to, ali je vozil pisemsko pošto ali potnike. Poštar pa potnikov ni vozil le tja, kjer so bile poštne postaje, ampak tudi na razna gospostva. Ta so bila Otočec, Volavče, Gracarjev turn, Klevevž, Struga, Ruperčvrh, Šentjošt, Pogance, Rakovnik, Dolenjske Toplice in druga.

V prvih letih 19. stoletja je imel pl. Fichtenau kar precej dela s prevozom potnikov. Tako jih je novomeška pošta že leta 1800 prepe-ljala 250 za 732 gld. Največji zaslužek je prineslo leto 1805, ko so prišli francoski vojaki drugič v mesto (prvič leta 1799), in sicer 1.002 gld. 18 kr.³² Potniki so bili v glavnem plemeniti ljudje. Nekateri so se radi pobahali in so si dali vpreči večje število konj v kočijo. Francoska generala Merlin in d'Espagne sta se peljala iz Novega mesta na Otočec leta 1805 s kočijo, v katero je bilo vpreženih kar 18 konj. Za tako številčno vprego in precej kratko pot sta morala odšteti 27 gld.³³

V času francoskih Ilirskih provinc v začetku 19. stoletja je poleg poštnega mojstra pl. Fichtenaua služboval na pošti tudi poštni odpravnik Jernej Košak.³⁴

Jožef pl. Fichtenau je bil poštni mojster z najdaljšim stažem, od leta 1799 do leta 1850. Pri delu mu je zadnjih dvajset let precej pomagal sin Toussaint, ki ga je kasneje tudi nasledil. Dedni privilegij

Adolf Toussaint Jelovšek pl. Fichtenau
(1856-1891), poštni mojster konec 19.
stoletja

35 Graščinski arhiv Struga.

36 M. Smole, Graščine, str. 535.

37 Leopold Picigas, Spomini, I. zvezek, str. 36. Kopijo rokopisa hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto pod signaturo Ms 318.

38 Prav tam.

39 Graščinski arhiv Struga.

poštne postaje mu je bil prvič podeljen leta 1799. Obnovljen oz. podaljšan je bil aprila leta 1820. Že junija istega leta pa so privilegij dednosti te postaje z dvornim ukazom razveljavili. Ker pa je želel Jožef pl. Fichtenau ta privilegij prenesti na sina, je leta 1848 ponovno pisal prošnjo na dvorno komoro na Dunaj za obnovo privilegija. V prošnji je pojasnil, da je njegov sin že sposoben za vodstvo pošte, naštel svoje predhodnike in katere dohodke si je pridobil v dedni privilegij skozi leta. Obnova privilegija dednosti je bila s strani visoke poštne direkcije vprašljiva, ker je bil le-ta že 1820. leta preklican. Jožef in Toussaint pl. Fichtenau sta 23. januarja 1850. leta napravila izročilno prevzemno pogodbo poštne postaje Novo mesto. Višja poštna uprava v Ljubljani se je seznanila tako s prošnjo Jožefa pl. Fichtenaua iz leta 1848 kot z izročilno prevzemno pogodbo iz leta 1850 ter izjemoma dovolila prenos poštne službe z očeta na sina. Njuno pogodbo z dne 23. januarja 1850 je potrdila 11. februarja istega leta. Karl Toussaint pl. Fichtenau je tako postal c. kr. poštni mojster v Novem mestu. V njegovem naslovu se dedni privilegij poštne urada, tako kot se je pri njegovem očetu, ne omenja več. Družina pl. Fichtenau ni imela več dednega privilegija poštne postaje Novo mesto, še vedno pa je bila pošta kar nekaj časa v njenih rokah.

To nam potrdi tudi Ivan Vrhovec v tekstu Zgodovina pošte na Kranjskem v Ljubljanskem zvonu iz leta 1888, na strani 718.

Iz listine, ki jo je višja poštna uprava iz Ljubljane leta 1850 naslovila na Jožefa pl. Fichtenaua, izvemo, katere dohodke je takrat imel novomeški poštni mojster. Prejemal je polovico pisemske poštne, 5-odstotni delež poštne za vozno pošto in povračilo recepisov skupaj z letnim priboljškom. Te dohodke je višja poštna uprava Karlu Toussaintu ukinila. Namesto tega je poleg predpisane jezdne in vprežne pristojbine od 1. marca 1850. leta dalje prejemal plačo (*Bestallung*) v višini 600 gld. na leto ter letni uradovni pavšal (*Amtspauschal*) 80 gld. Ob nastopu službe poštnega mojstra je moral položiti kavicijo v višini letne plače. Brez zahtevanega števila za službo pripravnih konjev in vozov pa tudi ni smel biti.³⁵ Pred nastopom službe poštnega mojstra je že bil posestnik gospostva Volavče, ki mu ga je oče Jožef pl. Fichtenau prodal 1. decembra leta 1846.³⁶ Poleg tega je bil v letih 1860–1869 novomeški župan ter stotnik meščanske garde.³⁷

Karl Toussaint pl. Fichtenau je umrl aprila leta 1871. Podatka, kdo je takoj po njegovi smrti prevzel pošto, nisem našla. Najbrž je opravljala delo poštne mojstrice njegova vdova Antonija pl. Fichtenau. Vdove poštne mojstrov so namreč po smrti svojih mož pogosto prevzele njihovo delo. Njegov sin Adolf Toussaint pl. Fichtenau (roj. 20. januarja 1856) je bil za tako delo leta 1871 najbrž še premlad. Antonija pl. Fichtenau je umrla aprila leta 1878.³⁸ Adolf Toussaint se kot poštni mojster v Novem mestu v dostopnih in pregledanih virih prvič omenja leta 1881. Tega leta 11. februarja je skupaj z drugimi poštnimi mojstri oz. mojstricami, najemniki pošt v smeri Ljubljana - Novo mesto (Ljubljana - Šmarje, Hudo in Trebnje) podpisal s c. kr. pošno direkcijo v Trstu pogodbo o selskih voznjah (*Bottenfahrten*) pošte, to je o dnevnem pošiljanju pisemske in vozne pošte za to relacijo. Potnike so morali prevažati brez zamud, skupna teža "*Mallepost*" pa ni smela presežati 350 kilogramov. Najemniki poštne uradov so se morali obvezati, da bodo imeli najmanj tri vozove, potrebno število konj in kočij. Vprega je morala šteti dva konja, le pri težko prehodnem terenu pa so lahko v voz vpregli več konj.³⁹

40 P. Radics, str. 107 in 108.

41 Podatek, da je delo poštarice opravljala do konca prve svetovne vojne, mi je skupaj z rodovnikom družine posredoval g. Nikolaj Levičnik iz Zagreba, potomec pl. Fichtenauov, za kar se mu zahvaljujem.

42 J. Wester, str. 100.

43 Dolenjske novice, 1. november 1886, str. 169.

44 Prav tam, 25. januar 1913, str. 7.

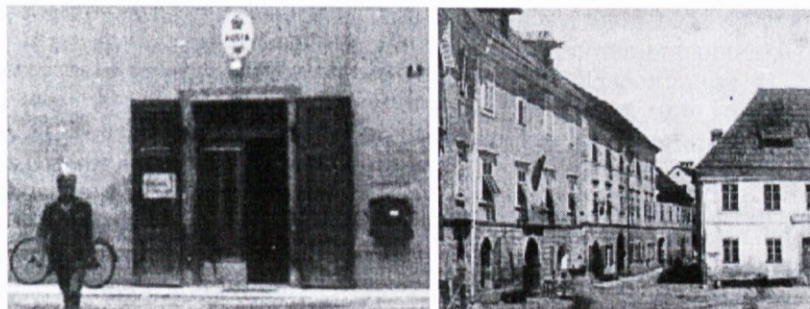
Vhod v pošto, ki je bila po letu 1893 v nekdanjem kapucinskem samostanu oz. vojaškem skladišču, danes Novi trg 10

Zgornji del Glavnega trga s Fichtenauovo hišo, na kateri je vidna poštna tabla
(Vse fotografije so iz fototeke Dolenjskega muzeja)

Po smrti poštarja Adolfa Toussainta pl. Fichtenaua 1891. leta je poštni urad prevzela vdova Antonija. Kot poštno mojstrico v Novem mestu za leto 1896 jo omenja Radics.⁴⁰ Poštna mojstrica naj bi bila do leta 1918.⁴¹ V Dolenjskih novicah, ki so izhajale med letoma 1885 in 1919, se je do smrti Toussainta pl. Fichtenaua v številnih oglasih, ko je njihova družina prodajala poljske pridelke s svojih posesti, navedel naslednji naslov za morebitni nakup: "Antoinette pl. Fichtenau, pošta Novo mesto". Po njegovi smrti pa le naslov posesti: "Antoinette pl. Fichtenau, Graščina Struga". Drugih podatkov o tem, da bi ta družina še vodila novomeško pošto, predvsem po podržavljenju urada, nisem našla. Zato sklepam, da je Antonija pl. Fichtenau obdržala naziv poštne mojstrice le zaradi tradicije, dela pa ni opravljala.

Pošta je bila do tedaj v hišah, kjer so živeli poštarji. Prvi, ki je kupil hišo na trgu v mestu, je bil že Jožef Hartl leta 1780. Tudi ko je prešla pošta v roke družine pl. Fichtenau, je bila postaja in kasneje poštni urad v njihovi hiši na trgu, danes Glavni trg št. 2. Hišo so kupili iz sklada razpuščene stiške opatije konec 18. stoletja.⁴²

Katere oddelke je pošta imela, nam opišejo Dolenjske novice za leto 1886. V prvem prostoru so sprejemali in izplačevali poštne nakaznice, denar za poštno hranilnico in čeke, v drugem navadna in priporočena pisma (na receptis), vozno blago (paketi) in vpisovali potnike za v Ljubljano, Krško, Metliko in Dolenjske Toplice. Tretji prostor je bil namenjen sprejemanju navadnih, priporočenih in denarnih pisem ter voznega blaga. Vsak oddelek je imel tablo z napisom oddelka.⁴³ Poštna hranilnica je obratovala že od leta 1883.⁴⁴

Na novo lokacijo se je pošta preselila konec leta 1893. Družina pl. Fichtenau je po izselitvi poštne urade oddajala prostore v najem za trgovino ali gostilno. Po 19. maju 1908. leta so v enem izmed prostorov prodajali koleke, menice, poštne in železniške vrednotnice. Ta prodajalna naj bi bila takrat glavna tobačna zaloga in trafika v mestu.⁴⁵ Trafika je v enem izmed prostorov te hiše še danes.

Konec 19. stoletja je država dajala poštne urade v zakup posameznikom (neerarni uradi) ali jih je upravljala sama (erarni uradi). Ker je precej prihranila, če je urade dajala v zakup, so bili ti na Kranjskem ob koncu 19. stoletja v večini. Novomeški poštni urad je postal erarni 1. novembra leta 1893.⁴⁶ Prav gotovo je pripomoglo k temu povečanje poštne prometa. Leta 1894 je bil novomeški poštni urad po celotnem prihodku tretji na Kranjskem. Pred njim sta bila le Ljubljana in Trzin. Pisemskih pošilk je bilo skupno 197.200, blagovnih 17.500, celotni prihodki pa so znašali 11.934 gld.⁴⁷ Takoj ko je postal urad erarni, se je iz dotedanjega prostora v Fichtenauovi hiši preselil v nove prostore, v nekdanje vojaško skladišče, na takratni Kapucinski trg (današnji Novi trg). Država je plačevala mestu najemnino

45 Prav tam, 15. maj 1908, str. 82.

46 Post und Telegraphen Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministerium, 1893, str. 516.

47 P. Radics, str. 144.

48 Dolenjske novice, 1. oktober 1892, str. 153.

49 Prav tam, 15. september 1904, str. 178.

50 Prav tam, 1. november 1893, str. 170.

51 P. Radics, str. 135.

52 Dolenjske novice, 10. oktober 1910, str. 148.

53 Prav tam, 15. maj 1906, str. 89.

54 Prav tam, 15. marec 1906, str. 51.

55 Prav tam, 15. december 1904, str. 239.

prostora. Na sestankih mestnega zastopa so se že proti koncu leta 1892, predvsem pa v letu 1893 pogovarjali o novi poštni lokaciji. S predstavitvijo pošte in brzjava je mesto pričakovalo cenejši poštni promet in seveda zaslužek z najemnino, ker bi prostore oddali v namem državi. Kljub temu pa so nekateri meščani menili drugače. Preselitev iz Fichtenauove hiše jim ni bila povšeči, ker bi bila tako pošta preveč oddaljena in pot do tja preslaba. Kraj pa naj bi bil tudi nevaren zaradi hudobnih ljudi ipd. Našel se je celo nekdo, ki je zbiral pri ljudeh podpise proti preselitvi.⁴⁸ Pa ni nič pomagalo. Še danes, več kot sto let pozneje, stoji poštno poslopje skorajda na istem mestu. Mesto se je že takrat zavedalo, kako pomembno je, da je okolica takih poslopij urejena. Z urejanjem trga pred pošto so pričeli jeseni leta 1904.⁴⁹

Leta 1893 so bili naslednji uslužbenci: vodja je bil Teodor Vidic, oficijal Janez Klemenčič, kasneje poštni blagajnik, asistenta Tomažič in Tratnik, telegrafistinji Romana Vasič in Albertina Kastelic, ekspeditorja Avgust Bele in Radoslav Jeglič. Imeli so še dva pismonoša in tri uradne slugе.⁵⁰ Radics navaja podatke o zaposlenih na c. kr. poštnem in telegrafskem uradu za leto 1896, ki pa se ne razlikujejo veliko od leta 1893. Število asistentov se je povečalo na tri, in sicer so bili: Adolf Hauff, Janez Sirk in Janez Dovjak. Poleg treh poštних uradnih slug je bil še en pomožni sluga, delal pa je tudi Franc Jeglič kot manipulativni diurnist.⁵¹ Konec leta 1910 je postal upravitelj pošte Alfonz Ravnikar, Teodor Vidic pa se je upokojil.⁵²

Do leta 1918 je bilo premestitev in zamenjav poštnege osebja kar precej. Nekaj le-teh so objavljale Dolenjske novice, popolnih pa ni. V tem štirinajstdnevniku je novomeška pošta objavljala delovni čas urada, način pobiranja pošte, vozne rede pošte, navodila, kako se pošiljke pripravijo za pošiljanje itd. Do začetka 20. stoletja so objavljali celo naslove poštних pošiljk, ki so se na pošto vrnile. Bodisi so bili naslovi pomanjkljivo napisani ali pa naslovnika niso našli. Gmotni položaj poštних uslužbencev na začetku 20. stoletja je bil precej slab. Plače zaposlenih so, če je bilo potrebno, "popravljali" že takrat z zviševanjem cen poštних storitev.⁵³

Delovni čas je bil daljši kot danes, delali so tudi ob nedeljah. Pred prazniki, predvsem božično-novoletnimi, so ga celo podaljšali. Poznali so opoldanski odmor. Dopoldne so obratovali do 12. ure ter nato od 14. ali 15. ure do zvečer. Do leta 1906 je veljal tak urnik tudi za nedeljo. Kasneje so sedmi dan v tednu obratovali le med 9. in 11. uro dopoldan.⁵⁴

Navodila za pošiljanje so bila natančna in jasna. Dovoljevali so tudi pošiljanje svežega mesa, vendar so poskušali to omejiti, na primer: "Divjačino, ki ne krvavi več, sme se pošiljati v posameznih komadih nezavito, vendar je bolje, da se pošiljanje nezavitih pošiljatev po možnosti opusti, ker se naslovi takih pošiljatev lahko izgube."⁵⁵ Zanimivo je, da jih je bolj skrbela izguba naslova pošiljke kot pa neprijetne vonjave in druge nevšečnosti, ki so take pošiljke spremljale. Kaj hočemo. Pošta je morala biti natančna in zanesljiva, vsaka pošiljka je morala prispeti do naslovnika.

Poštni promet novomeškega urada se je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja naglo povečeval. Poštno omrežje se je širilo v okolici in po celotni Dolenjski. V posameznih krajih so ustanovili številne nove poštne urade ali vsaj poštne nabiralnike, ki so imeli povezavo z Novim mestom. To je tako postajalo pomemben center Dolenjske tudi za poštni in telegrafski promet.

NOVO MESTO NA RAZGLEDNICAH 1897 - 1950

Poštarji so imeli v začetku našega stoletja veliko dela z razglednicami, ki so množično vsakodnevno potovale od pošiljateljev do naslovnikov. Vsi pa so nestrpnost pričakovali novih izdaj razglednic ali pa samo prijetnih sporočil. V tem času je bilo moderno, predvsem v Evropi in Ameriki, pošiljanje in zbiranje razglednic. Ustanavljali so velika mednarodna zbirateljska društva, kjer so se zbiratelji spoznavali in medsebojno pomagali pri zbiranju. Ker je bilo povpraševanje veliko, je bilo tudi izdaj z različnimi motivi veliko. To je vzrok sorazmerno velikega števila ohranjenih razglednic iz tega časa pri nas in po svetu. Prva svetovna vojna je prekinila to t. i. zlato dobo razglednic. Zbiranje razglednic se je pojavilo spet v osemdesetih letih, vendar tokrat drugače, zbirajo predvsem starejše razglednice in manj današnje. Poleg individualnih zbirateljev so začele zbirati razglednice tudi ustanove, ki se kakorkoli ukvarjajo z raziskovanjem preteklosti, kajti počasi je prodrlo spoznanje o pomembnosti številnih podatkov, ki jih razglednica prinaša.

Pomen razglednic

Pomudimo se najprej na prvi, naslovni strani razglednice. Tu najdemo naslov in sporočilo, kar je zanimivo za raziskovalce pisav in vsebine sporočil. Sporočila so ohranjeni primeri takratnega občevarjanja med ljudmi, hkrati pa sem ter tja prinašajo pomembne podatke o dogodkih, doživetjih in mišljenju. Znamke so poslastica za vse, ki jih zanima ta del zgodovine. Te nam pomagajo pri spoznavanju politične zgodovine našega naroda in pri časovni umestitvi posameznih razglednic. Nekatere so prava redkost, druge so pomembne zaradi njihovih avtorjev ali dogodkov, ob katerih so bile izdane. Naslednji podatek je poštni žig, ki nam pove - če je seveda viden - natančen podatek, kdaj in od kod je bila razglednica poslana in kdaj in kje je bila sprejeta. Oblika, velikost in uporaba žigov je bila s strani države predpisana, kar lahko spremljamo tudi na naših razglednicah. Na naslovni strani pogosto zasledimo še podatek o založniku razglednice, prepoved ponatisa in na starejših razglednicah tudi eno ali več imen za omenjeno pošno pošiljko. Redkeje je tu naveden tudi fotograf.

Večina pogledov se najprej ustavi na zadnji, slikovni strani razglednice. Slikovni motivi so bili številni in na osnovi njih razglednice delimo v več skupin: krajeвне, priložnostne, narodno prebudne, ljubzenske, društvene, praznične itd. Na razstavi v Dolenjskem muzeju so prikazane le krajeвне in nekaj društvenih. Krajeвне razglednice prinašajo podobo posameznih krajev in so dokument določenega časa. S pomočjo njih lahko sledimo urbanističnim spremembam, ki so bile v našem stoletju zelo velike in so korenito spremenile podobo naših krajev. Pod drobnogledom pa lahko opazimo celo malenkosti, kot so urejenost fasad, izložb, razsvetljave, cestnega omrežja, oskrbe z vodo, prevoznih sredstev, rečnih obrežij itd. Navsezadnje pa je slikovna stran tudi zrcalo kvalitete fotografije in tiskarstva v določenem času.

Zgoraj naštetimi podatki so razlog, da tudi v Dolenjskem muzeju zbiramo razglednice, od 16. oktobra 1998 do 4. septembra 1999 pa so tudi na ogled v muzejskih prostorih. Za razstavo in knjigo so prijazno

Kandijki most - pogost motiv na razglednicah Novega mesta. Zgrajen je bil ravno v času, ko je postajalo pošiljanje razglednic množično. Založnik: Alfons Oblak; odposlana: leta 1903; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Glavni trg s starim litoželeznim vodnjakom, ki so ga leta 1861 naredili v železarni na Dvoru. Založnik: Weiss & Dreykurs, Wien; odposlana: leta 1898; hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.

posodili svoje razglednice tudi Nika Klemenčič, Novo mesto; Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto; Narodni muzej Slovenije, Ljubljana; Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana; pater Felicijan Pevec, Frančiškanski samostan Novo mesto; Zmago Tančič, Ljubljana; Andrej Žnidaršič, Novo mesto in Rudi Kirn, Novo mesto.

Na razstavi je mogoče videti 342 razglednic Novega mesta in bližnjih izletniških krajev: Trške gore, Luknje in Gorjancev. Prvič v Sloveniji so razglednice razstavljene tako, da jih je mogoče videti obojestransko, kar je zaradi pestrosti podatkov, ki jih razglednica nudi na obeh straneh, zelo pomembno. Obiskovalci so ta način postavitve sprejeli z zadovoljstvom. Dvesto razglednic je opremljenih z vsebinskimi podnapisi, vse pa s podatki, kdaj so bile odposlane oziroma izdane ter kdo je njihov lastnik. Ker je razvoj poštne službe pogojeval pojav in razširitev razglednic med ljudmi, smo na razstavo uvrstili tudi poštni izvesek novomeške pošte in slovesno uniformo kočijaža poštne kočije iz srede prejšnjega stoletja. Oba predmeta sta redkost v slovenskih muzejskih zbirkah. Družini Fichtenau, ki je imela v zakupu novomeško pošto v prejšnjem stoletju, se lahko zahvalimo, da sta se omenjena predmeta ohranila vsa ta leta in jih je njihov potomec pred nekaj leti prodal našemu muzeju. Restavratorski posegi so odkrili zanimivo preteklost poštnega izveska, ki je visel na Fichtenauovi hiši na Glavnem trgu 2. Predvidevam, da ga je v prvi polovici 19. stoletja uporabljala okrožna finančna direkcija v Novem mestu, po tem letu pa so napis tega urada prebarvali in ga nadomestili z napisom "pošta". Avstrijski cesarsko-kraljevi grb kot državni simbol pa je bil ustrezen za oba urada, zato je ostal nespremenjen. Lastniki pošte so se tako izognili dodatnim stroškom, saj bi izdelava kovinske table v velikosti 160 cm x 130 cm kar nekaj stala. Da pa bi obiskovalcem nazorno prikazali razglednice kot zgodovinski vir, je na ogled dia projekcija, kjer poteka hkratni prikaz posameznih mestnih predelov z razgledničnih motivov in današnjimi posnetki, kar omogoča sprotno primerjavo.

Ob razstavi je izšla tudi knjiga z istim naslovom, kjer 200 objavljenih razglednic dopolnjujejo trije pisni prispevki. Majda Pungerčar je napisala nekaj besed o razvojni poti razglednic, posebnosti novomeških razglednic in opremila objavljene razglednice s podnapisi. Marjeta Bregar v svojem prispevku prikazuje zgodovino novomeške pošte od konca 16. stoletja do leta 1918. V prispevku Arhitekturni razvoj Novega mesta in njegove upodobitve na razglednicah avtor Jovo Grobovšek osvetljuje obravnavano vsebino na konkretnih razglednicah.

Avtorica razstave je Majda Pungerčar, oblikovalec razstave in knjige pa Jovo Grobovšek.

Pojav in razvoj razglednic

Na pojav razglednice je odločilno vplivalo več dejavnikov, bistveni pa so bili razvitost poštne službe, tiskarstva in fotografije.¹ Predhodnica razglednice je bila "Correspondenz-Karte" ali dopisnica, ki jo je po dolgem razpravljanju, ali naj uvedejo novo pošno pošiljko, kjer bo sporočanje javno, avstrijska pošta le dala v obtok leta 1869. V slovenskem jeziku so novo pošiljko najprej imenovali "listnica", vendar so izraz leta 1873 zamenjali z dopisnico, ki ga uporabljamo še danes. Dopisnica je imela dve strani. Prva, naslovna stran je bila na-

1 Walter Lukan, H kulturni zgodovini razglednic, Pozdrav iz Ljubljane - mesto na starih razglednicah, Ljubljana 1986, str. 6.

menjena pisanju naslova, zadnja, sporočilna stran pa sporočilu. Pokazalo se je, da ljudi prav nič ne moti javno sporočanje.

Sporočilna stran dopisnice je bila prazna, človeška domišljija pa nima meja, zato so posamezniki poleg sporočila narisali tudi kakšno risbo, kasneje natisnili najprej le v kotičku, kasneje na tretjinski del strani podobo mesta, tovarne ali zdravilišča. Sčasoma se je slika povečevala na račun prostora za pisanje, tako da je na koncu zavzela že vso stran. Spontano in nenačrtno se je razvila nova poštna pošiljka, imenovana razglednica, ker je pač prinašala razgled. Na račun slike je zmanjkovalo prostora za pisanje, kar so rešili leta 1904, ko so naslovno stran razdelili na dva dela. Tako oblikovane razglednice so v obtoku še danes.

Do druge svetovne vojne je bil v uporabi format razglednice 140 mm x 90 mm, kasneje 150 x 50 mm. Seveda pa se na trgu poleg klasične oblike pojavljajo še razglednice najrazličnejših oblik in velikosti (v obliki jabolka, srca, lune, avtomobila itd.).

Ker fotografija v prvih letih razvoja razglednic še ni dosegla ustrezne stopnje razvoja so bile razglednice do leta 1897 natisnjene na podlagi risb in slik v tehniki kamnotiska, po tem letu, do leta 1920, pa v tehniki knjigotiska. Te so že nastale na osnovi črno-bele fotografije. Tako natisnjene razglednice so ročno, ponavadi s pomočjo šablona, obarvali. V tem času so fotografi že izdelovali t.i. fotorazglednice, ki so bile izdelane na fotografskem papirju v formatu razglednic od konca 19. stoletja naprej.² Po letu 1920 so razglednice že tiskali z ofsetnim tiskom. Barvne fotorazglednice pa so se razširile po letu 1950.

Zaradi velikega povpraševanja v začetku našega stoletja so bili izdelovalci razglednic zelo domiselni. Izdelovali so jih iz različnih materialov, z vtisnjenimi robovi, reliefne, z izrezanimi okenci, skozi katera je navidezno uhajala svetloba in dajala kartici poseben videz. Zlasti v začetku je bila slikovna stran deljena na več polj z različnimi podobami, celostranske krajevne prizore so skušali polepšati z okraski ali podobami otrok, deklet itd.

Tudi vsebinsko je bila bera razglednic na trgu pestra. Upodobljeni so bili kraji, posamezni objekti, dogodki, zanimivosti. Društva so izdajala propagandne, domoljubne, in umetniške razglednice. Seveda pa niso manjkale priložnostne voščilnice za osebne, družinske, državne in cerkvene praznike.

Kaj nam prinašajo novomeške razglednice?

Poleg pozdravov iz Novega mesta še veliko zanimivih podatkov. Razvojna pot razglednic se je odražala tudi na novomeških. Naslovna stran se je spreminjala v skladu s sprejetimi navodili poštne službe. Ta je opremljena bodisi le s slovenskim ali nemškim napisom dopisnice, na nekaj primerkih pa je omenjeni napis celo v dvajsetih jezikih. Na prvi strani so pogoste opombe "Samo za naslov". Po letu 1904 najdemo na tej strani ime založnika s pripombo, da so vse pravice pridržane oziroma ponatis prepovedan. Redko je omenjen datum izdaje in fotograf. Kot fotografi so naštet: Hinko Dolenc, Guido Dolenc, Franc Kunc, Fran Pogačnik in M. Russo. Glede na to, da so večino novomeških razglednic založili Novomeščani in na osnovi notic v Dolenjskih novicah³, smemo sklepati, da so se ti posluževali fotografskih uslug Hinka in Guida Dolenca ter tiskarne Janez Krajec nasledniki.

2 Primož Premzl, Razglednice na Slovenskem, Pošta na slovenskih tleh, Maribor 1997, str. 395.

3 Dolenjske novice, XXII, št. 2, 15. 1. 1906, str. 16.: Najlepše razglednice v Rudolfovem z novo mestno hišo in pogledom po glavnem trgu ter čez most na griček Božjega groba izšle so ravnokar v zalogi J. Krajec nasl. Krasná slika hvali v prvi vrsti izvrstnega našega fotografa R. Dolenca v Kandiji. A nič manj mojstrsko je izbrala tvrdka J. Krajec nasl. barve, katere so v kaj lepi harmoniji posipane po sliki...

Na tej strani razglednice so pošiljatelji po letu 1904 tudi pisali svoja sporočila. Svojo vedoželjnost so lahko potešili vsi raziskovalci pisav, načinov sporočanja, naslavljanja in vsebin sporočil. Ta so praviloma prijazna in lahkotna, saj razglednice tudi danes pošiljamo ljudem, ki so nam ljubi. Pisci izražajo svoje občutke o mestu, zanimivostih, dogodkih, svoje želje in včasih prav duhovite pripombe. Pogoste so zahvale za prejete razglednice, kar dodatno govori v prid velike mode dopisovanja v tem času.

Zadnja, slikovna stran novomeških razglednic nam odpre pogled v podobo našega mesta od leta 1897 naprej. Najstarejša odposlana do sedaj znana razglednica Novega mesta nosi žig oktober 1897. Poznamo le nekaj primerkov, tiskanih v kamnotisku na osnovi risbe. Te razglednice so cenjene zaradi starosti, slikovna podoba mesta pa je manj verodostojna kot na razglednicah, tiskanih na osnovi fotografije. Prve razglednice so pogosto narejene z več motivi hkrati v več poljih. Seveda pa ne manjka napis "Pozdrav iz Novega mesta" oziroma "Gruss aus Rudolfswerth". Do končane prve svetovne vojne so prevladovali dvojezični napisi, ker pa so pošiljatelji prečrtovali slovenski ali nemški napis, so se založniki pogosto odločali za izdajo istega motiva z ločenim napisom, slovenskim ali le nemškim. S prečrtavanjem napisov se je pokazala nacionalna opredelitev pošiljatelja.

Svojevrstna zanimivost novomeških razglednic je tudi uporaba imena za mesto in osrednji trg. Založniki se sploh niso držali uradnega poimenovanja, ampak so tudi na razglednicah uporabljali vsa imena za mesto in trg, ki so jih tedaj prebivalci uporabljali. Ob ustanovitvi leta 1365 je dobilo mesto ime Ruedolfswerd, a se je v praksi uporabljalo tudi ime Neustädtl ali Novo mesto.⁴

Avstrijski cesar Jožef II. je leta 1783 mestu določil ime Neustädtl, kar je obveljalo do leta 1865, ko je dobilo mesto spet prvotno ime Rudolfswerth oziroma Rudolfovo. Po letu 1918 se mesto uradno in v praksi imenuje le Novo mesto.

Osrednji trg se je imenoval do leta 1892 Glavni trg, med letoma 1892 do 1923 Veliki trg, od leta 1923 do 1934 Trg kraljeviča Petra, od tega leta do začetka druge vojne Trg kralja Petra II..⁵

Na razglednicah se uporabljajo vse različice imen, največkrat pa Glavni trg, čeprav se uradno v času, ko so se razglednice največ izdajale, tako osrednji trg sploh ni imenoval.

Kdo so bili založniki?

Večino razglednic so založili manjši založniki iz Novega mesta, nekaj založnikov pa zasledimo tudi iz Ljubljane in drugih krajev. Založniki razglednic, naštetih po abecednem vrstnem redu, so: Bonač Ivan, Cvitkovič K., Dolenc Hinko, Dolenc Guido, Fotolik Celje, Horvat Urban, Janez Krajec nasledniki, Jugoslovanski Sokol, Kos Josip, Kosina Viktor, Kramarič Vekoslav, Kunc Franc, Lukman Mihael, Oblak Alfons, Pleterski Franc, Pogačnik Franc, Prostovoljno gasilno društvo v Novem mestu, Putnik Ljubljana, Rudolf Oesterreicher, Wien II, Schlesische Lichtdruck - Anstalt G. m. b. H. Breslau II., Sokolsko društvo Novo mesto, Slovenski Sokol, Tandler Friderik, Tičar Marija, Turk Anton, Tobak Novo mesto, Trgovsko podjetje Izbira, Usmiljeni bratje, Weis & Dreykurs Wien, Zurc Josip.

Daleč največ razglednic so založili Alfons Oblak, Josip Kos in tiskarna Janez Krajec nasledniki.

Alfons Oblak je bil trgovec in založnik v Novem mestu. Založil je

4 Sergij Vilfan, Novomeški mestni privilegij iz leta 1365, Prispevki za zgodovino mesta, Novo mesto 1365 - 1965, Maribor 1969, str. 100.

5 Judita Podgornik, Ulična imena do 1941, Novomeške ulice, Novo mesto, 1994, str. 13 do 19.

okoli štirideset novomeških razglednic. Pogost motiv na njegovih razglednicah je bil Glavni trg, kjer je imel tudi trgovino in jo je na tak način oglaševal. Josip Kos je bil trgovec - lastnik papirnice in založnik v Novem mestu. Založil je največ razglednic do druge svetovne vojne. Tretji založnik naših razglednic je bila tiskarna Janez Krajec nasledniki iz Novega mesta.

Kateri motivi so bili največkrat upodobljeni?

Po vsebini motivov lahko naše razglednice razdelimo v deset skupin, ki nam povedo, na kaj so bili prebivalci tega mesta najbolj ponosni in kaj je bilo tisto, kar so želeli poslati v svet kot nekaj samo njihovega, posebnega. Kot uvod za opis nekaterih skupin so lahko zelo povedni tudi verzi naših pesnikov. Našteti sklopi so kratki povzetki podnapisov pri razglednicah, objavljenih v knjigi Novo mesto na razglednicah 1897-1950.

Tiha in nema se vije krog mesta in ga objema kot ljubica zvesta...⁶

Naš opis se začneja z razglednicami, ki prikazujejo slikovito lego na okljuku reke Krke, v 14. stoletju ustanovljenega Novega mesta. Novomeščani so bili zelo povezani z dolensko lepoto. V preteklosti jih je varovala pred sovražniki, tu so dobivali vodo, ob njej so postavljali mline, žage, kopališče, čolnarne in perišče. Prek nje so gradili mostove. Zato Krka redko manjka tudi na razglednicah, ki prikazujejo več motivov hkrati in prinašajo "Pozdrav iz Novega mesta". Kolegiatni kapitelj s cerkvijo svetega Nikolaja, frančiškanski samostan s cerkvijo svetega Lenarta in Glavni trg z mestno hišo so vodilni motivi naših razglednic. Ker je bila zlata doba razglednic ravno v začetku tega stoletja, so se Novomeščani pohvalili z novozgrajenimi stavbami v tem času: okrajnim glavarstvom, bolnišnico v Kandiji, Kandijskim mostom, mestnim vodovodom in železnico.

Na navpično dvignjenem skalnatem robu nad Krko se vije veriga breških hišic, na katere je slikovit pogled iz Kandije. Ta del mesta je navduševal tudi umetnike, zlasti Božidarja Jakca, Josipa Germa in Vladimirja Lamuta, katerih dela so bila večkrat upodobljena na umetniških razglednicah Novega mesta. Pogledi na Breg so največkrat v povezavi z motivi, ki prikazujejo stari, leseni, ali novi, železni Kandijski most, ki so ga dogradili leta 1898. Leseni most je povezoval mesto s Kandijo na koncu Pugljeve ulice in so ga leta 1899 podrli.

Noč trudna molči, nezamudna beži čez mestni trg luna sanjava...⁷

Glavni ali Veliki trg je bil trgovsko, obrtno in družabno središče srednjeveškega mesta in širše okolice. Trgovski in obrtni lokali so bili prvotno pomaknjeni v notranjost hiš za odprte arkadne hodnike. V 19. stoletju so večina arkadnih hodnikov zazidali. Pri obnovi mesta po drugi svetovni vojni so jih na nekaterih hišah spet odprli.

Stara mestna hiša ali "rotovž" je bila zgrajena leta 1720 in se je v nizu meščanskih hiš razločevala le po stolpiču, na katerem je bil novomeški grb. Leta 1905 so staro mestna hišo podrli in na istem mestu sezidali novo. V bližini te stoji novomeški vodnjak. Od leta 1861 do 1903 je bil tu litoželezen vodnjak, izdelan v železarni na Dvoru. Današnji kamniti vodnjak z verzi iz Kettejeve pesmi Na trgu je bil postavljen v petdesetih letih.

6 Dragotin Kette: Na Krki

7 Dragotin Kette: Na trgu

Na koncu spodnjega dela je bil trg zazidan do leta 1898, ko so podrli nekaj hiš in postavili Kandijski most. Na Glavnem trgu so stanovali tudi pomembnejši založniki novomeških razglednic.

Za samostanskimi zidovi

Najlepši pogled na celoten frančiškanski samostan se gledalcu odpre z Recljevega hriba. Frančiškani so se v mestu naselili v 15. stoletju, o čemer priča napis z letnico 1472 nad vhodnimi samostanskimi vrati. Na mestu kapele svetega Lenarta in okoliških hiš so sezidali cerkev, posvečeno istemu svetniku, in postopoma samostanska poslopja. Frančiškani so veliko doprinesli Novemu mestu in Dolenjski v času novomeške frančiškanske gimnazije, ki jo je ustanovila Marija Terezija leta 1746 in so jo frančiškani vodili do leta 1870. Pouk je potekal v stavbi poleg samostanske cerkve do leta 1912. Za samostanskimi zidovi je poleg renesančnih nagrobnikov in Metzingerjevih slik prava dragocenost najstarejša knjižnica v Novem mestu. Samostanski vrtovi segajo do Krkinega obrežja, kjer so imeli redovniki v preteklosti čolnarno in zaprto kopališče, kar je še vidno na razglednicah, izdanih med obema vojnama.

Od samostanskega zidu sledi naselje skromnih mestnih hiš toku reke in poteku bivšega mestnega obrambnega zidu. Nasproti gozdnatega Ragovega loga je stal tik ob reki mestni mlin, po predvojnem lastniku imenovan Seidllov mlin.

8 D. Kette, Zakaj sem bil v Kapiteljnu

Zakaj sem bil v Kapiteljnu, zakaj! ⁸

Ni novomeških vedut brez Kapitlja. Z Recljevega in grmskega hriba, Šmihela, Drske, Marofa, in celo če se približujemo mestu po nižjeležečih poteh, se nam vedno najprej odpre pogled na Kapiteljski hrib, na katerem stoji kapiteljska cerkev svetega Nikolaja, ki je najzanimivejši arhitekturni spomenik v Novem mestu. Cesar Friderik III. je leta 1493 ustanovil novomeški kolegiatni kapitelj. Uglednosti in sposobnosti novomeških proštov lahko pripišemo obstoj dragotin, ki jih hranijo za cerkvenimi in proštijskimi zidovi. Med pomembnejše spadajo: oltarna slika svetega Nikolaja beneškega slikarja Tintoretta iz 16. stoletja, Metzingerjeve slike v stranskih oltarjih iz 18. stoletja, galerija slik kapiteljskih proštov, bogat arhiv in knjižnica.

Mestno pokopališče je bilo do leta 1810 v okolici kapiteljske cerkve. Tedaj so ga preselili na vrt razpuščenega kapucinskega samostana - današnji Novi trg. Od tu so leta 1924 preselili pokopališče v Ločno. Na Šancah ob kapiteljskem vrtu je še ohranjen del mestnega obzidja.

Zunaj mestnega obzidja

Najlažji dostop do mesta je na njegovi zahodni strani, z Ljubljanske strani. Tu je bila torej srednjeveška naselbina najbolj ranljiva in zato tudi najbolj varovana z obzidjem in Gorenjsimi ali Ljubljanskimi vrati, ki so bila na vhodu v mesto med današnjo stavbo Knjižnice Mirana Jaca in Krkinim poslopjem. Obzidje so po letu 1786 začeli podirati. Prostor pred Ljubljanskimi vrati je bil tudi najprimernejši za pozidavo in širitev mesta. Zgradili so poslopje kapucinskega samostana, ki je deloval med letoma 1672 in 1786, vojašnico leta 1794, okrožno glavarstvo leta 1903, "žensko" bolnišnico leta 1905, gimnazijo leta 1912, stanovanjsko naselje Kolonijo leta 1925 in meščansko šolo leta 1929. Vse novogradnje po letu 1897 so bile takoj novi motivi novomeških razglednic.

Vas, ki je postala mesto

Na levem bregu Krke se pogleduje na vodni gladini Novo mesto, na desnem bregu Kandija. Ta, takrat obcestna vas, je bila z mestom povezana s čolni in z lesenim, od leta 1898 pa z železnim mostom. Tu so prihajali v mesto skozi Dolenja ali Karlovška vrata popotniki iz belokranjske oziroma karlovške smeri. Grmski grad in Mordaxova kapela sta v času pojava razglednic še samevala na vrhu grmskega hriba. Konec stoletja so se v Kandiji nastanili usmiljeni bratje in odprli bolnišnico. V začetku stoletja je Kandija spadala v občino Šmihel - Stopiče, ki je bila največja na Kranjskem in jo je nekaj let vodil vsestransko dejaven gostilničar Josip Zure Štembur. Leta 1923 so Kandijo priključili Novemu mestu.

Bolnišnice

Cerkveni red usmiljenih bratov iz Gradca je v letu 1892 kupil gradič Novi dvor in ga v dveh letih obnovil do te mere, da so 1. januarja 1894 odprli bolnišnico, ki je pod okriljem tega reda delovala do leta 1946. Ob njej so leta 1898 zgradili enonadstropno namensko bolnišnično poslopje, ki so ga leta 1910 zaradi prostorske stiske povišali še za eno nadstropje. V tej bolnišnici so sprejemali le moške bolnike, zato so jo domačini imenovali "moška bolnica".

Potrebe so narekovale izgradnjo nove bolnišnice, in sicer Cesarice Elizabete bolnico na levem bregu Krke. Gradnjo so dokončali leta 1908. Do konca druge svetovne vojne so bolniško službo opravljale usmiljene sestre. Ta, t. i. "ženska bolnica" je služila svojemu namenu do leta 1997.

9 F. Prešeren: Od železne ceste

Bliža se železna cesta, nje se, ljub'ca, veselim⁹

Dolenjska je dolgo obetano in težko pričakovano "železno cesto" dočakala leta 1894 do Novega mesta in šele leta 1914 do Bele krajine. Novomeško železniško postajo so postavili za tedanje razmere daleč zunaj Novega mesta, v Bršljinu. Šele leta 1912 so zgradili predor in železniški most. Toda nova pridobitev je bila po drugi strani moteča za kopalce na starem, lesenem novomeškem kopališču, ki je stalo ob Krki na levi strani železniškega mostu. Kasneje so sezidali nekaj deset metrov višje ob Krki novo, zidano kopališče, ki stoji še danes, leseno kopališče pa so podrli.

Danes gremo na izlet...

Prosti čas so meščani radi preživljali ob Krki ali zunaj mesta. Do priljubljenih izletniških krajev so se odpravili peš, z vozovi ali z vlakom. Najbližji sprehod jih je popeljal proti grmskemu hribu, v lepo urejeno okolje grmskega gradu, ki so ga po letu 1886 urejali gojenci kmetijske šole.

Že ime vinske gorice priča o lastnikih vinogradov in njenih pogostih obiskovalcih. Trška gora je ostala priljubljena izletniška točka Novomeščanov do današnjih dni. Tu stoji tudi božjepotna cerkev, ki je posvečena Devici Mariji. Ob vznožju Trške gore je stal grad Bajnof.

V vročih poletnih dneh so meščani poiskali zavetje ob Lukenjskem gradu, kjer je sedaj urejena označena pešpot. Prav nič pa se ni v teh letih spremenilo glede obiska Gorjancev. Zavetju gozdov, čudežnim učinkom voda in prijetnemu vzdušju v kočah se Novomeščani tudi danes ne morejo upreti.

10 Kronološki podatki v poglavju "In na kaj so bili Novomeščani ponosni" so povzeti iz dela: Jovo Grobovšek, Tone Knez, Ludvik Tončič, Kronika Novega mesta, Novo mesto skozi čas, Novo mesto 1990, str. 130 - 134.

Poštna razglednica Novega mesta, izdana ob 500-letnici Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu

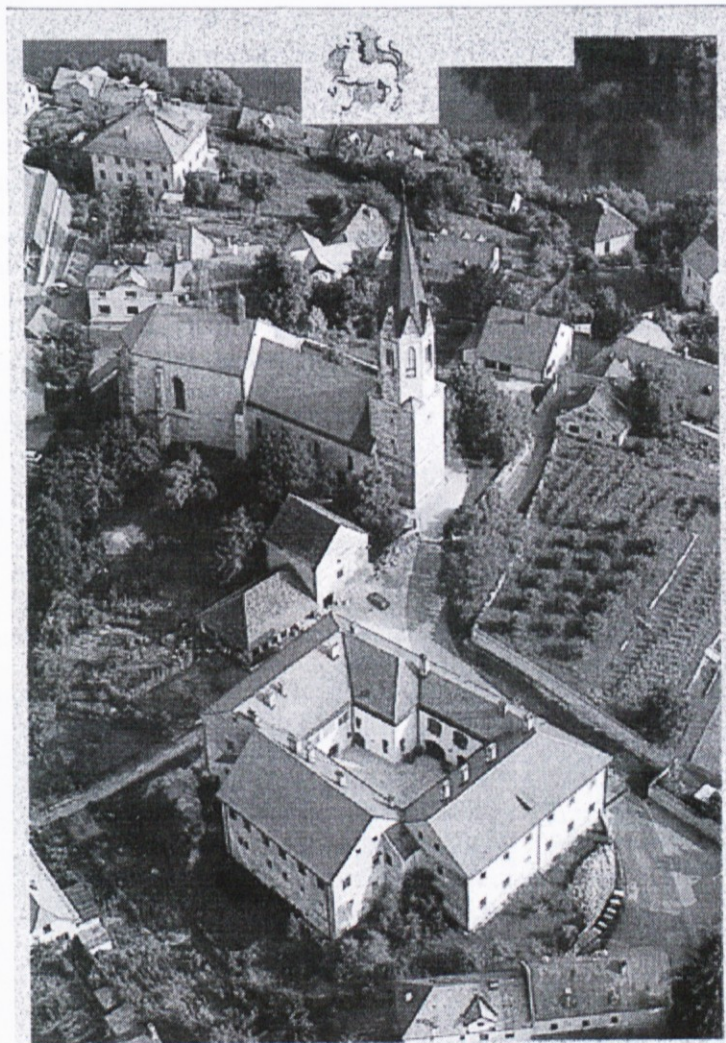
Bratje in sestre na zdar!

Redka novomeška društva so se vpisala med izdajatelje razglednic. Sokolsko društvo je bilo ustanovljeno v Novem mestu leta 1887 kot peto tovrstno društvo na Slovenskem. Razglednice so izdajali predvsem ob praznovanju pomembnih dogodkov.

Tudi Prostovoljno gasilsko društvo Novo mesto je bilo ustanovljeno v prejšnjem stoletju, leta 1876. Fotorazglednice so izdali v obeležitev 50-letnice delovanja.¹⁰

Pozdrav iz Novega mesta

Vsekakor je tudi Novo mesto aktivno doživljalo zlato dobo razglednic. Največja ponudba po raznolikosti motivov in številu je bila v letih do prve svetovne vojne. Razstavljene razglednice nam kažejo podobo mesta v prvi polovici našega stoletja in so eden izmed slikovnih virov, ki jih lahko uporabljamo pri raziskavah. Želimo, da bi bila razstava in knjiga spodbuda raziskovalcem in ljubiteljem našega mesta k zbiranju in ohranjanju razglednic, založnikom pa iziv za izdajo kvalitetnih novih razglednic, na katere bi pošiljatelji z veseljem in ponosom napisali "Lep pozdrav iz Novega mesta".

Glavni trg z rotovžem in t. i. Bergmannovo hišo z arkadami na gornjem delu trga. Založnik: neznan; odposlana: leta 1916; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Glavni trg, mestna hiša in oddaljen pogled na grmski hrib s kapelico Božjega groba. Založnik: neznan; odposlana: med letoma 1910 in 1918; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

GLASBENA POUSTVARJALNOST OB KONCU TISOČLETJA

Dvajseto stoletje je stoletje ljudi - posameznikov in množic. Človek je v tem stoletju doživel največ ponižanj, pa tudi največ zmagovalij. Vstop v zadnje stoletje drugega tisočletja Kristusovega štetja je človeku še bolj omajal tradicionalni sistem vrednotenja samega sebe. Religija ga je pred tem učila, da je človek najvišje, od Boga ustvarjeno bitje. Tudi modreci od stare Grčije dalje so najvišje vrednote pripisovali popolnosti človekovega duha in telesa. Namesto trdne gotovosti in vére vase se je v ljudi polagoma začel seliti dvom. Tega so okrepila spoznanja, ki so sledila industrijski revoluciji. Močan udarec je človeštvo doživel z Darwinovo teorijo, po kateri naj bi bil človek le člen v živalski verigi - četudi prav na vrhu te verige. Človek je izgubil svojo digniteto s Freudovo teorijo, po kateri naj bi bil le ujetnik lastnih travm, ki jih je doživel v svojem otroštvu. Zaradi padlih vrednot zato iščemo svojo identiteto - sredstva, ki se jih pri tem poslužujemo, niso važna: mnogi bi radi izkusili svojih pet minut slave. Doživeti, kako je biti na vrhu, vladati, biti sam svoj gospodar in gospodar drugih je odsev hlepenja po tistem starem občutku, ki ga je imel človek kot del (in hkrati vrh) popolnega stvarstva.

Porušene vrednote so človeku omajale moč zaupanja vase; zato je začel iskati načine in sredstva, ki bi mu utrdila samozavest. Zbiranje podatkov o njegovih junaških podvigih, ki so zaznamovali njegovo bližnjo in daljno preteklost, bi mu spet lahko povrnilo njegove zgubljene prioritete. Stoletje vojn in obilja, ljubezni in sovraštva, tabujev in podiranja zidov bi tako lahko postalo nič drugega kot 'muzejska kultura'. Ravnovesje so vzpostavljali tisti, ki so ves čas zaupali v prihodnost. Vlagali so v tehnološki napredek, ki so ga zapovedovale smernice industrijskih revolucij. Obenem pa je kapital, dedič tega napredka, dobil nepresegljivo vrednost. Poslovanje z njim se je razpredlo v mrežo marketinštva, ki danes povsem diktira zakonitim sodobnega (v preteklost in prihodnost zazrtega) sveta.

ISKANJE OPORE V PRETEKLOSTI

Začetki zavestnega oživljanja glasbe preteklosti

Miselnost civilizacije dvajsetega stoletja se je zajedla vsepovsod in ni zaobšla niti glasbe: še več - naravnost določa ji smernice delovanja in prosperitete. Hkrati z nastankom *zgodovine* kot znanosti so se tudi glasbeniki začeli melanholično zazirati v preteklost. Zanimali so jih instrumenti ter izvajalska praksa prejšnjih obdobij. Dandanašnji se nam morda zdi samoumevno, da dodobra poznamo klasično glasbo vseh obdobij novega veka. Vedno pa ni bilo tako. Zanimiv je podatek, da skladatelja J. S. Bacha, tega velikanskega uma, v obdobju dunajske klasike sploh niso poznali. Očitno niti njegovim sinovom, prav tako glasbenikom, ni bilo do tega, da širijo duha svojega očeta; raje so iskali novih poti. J. S. Bach je umrl leta 1750, in vse do 11. marca 1829 ni bilo moč slišati njegovega *Matejevega pasijona*. Takrat je namreč Felixu Mendelssohnu uspelo postaviti to skladbo v berlinski akademiji. Odtlej so glasbeniki vključevali v koncertne programe tudi druga Bachova dela ter skladbe še nekaterih drugih svojih predhodnikov. Gibanje ozaveščenega oživljanja glasbe iz preteklosti pa

se je začelo proti koncu prejšnjega stoletja. Mejnik je bil postavljen leta 1883, ko je Arnold Dolmetsch (1858 - 1940), francoski violinist, prišel v London in začel zbirati stare instrumente. Nanje je poskušal tudi igrati - vendar ne tako, kot bi jih z veliko mero emocij ter dodatnih not izvajal marsikateri romantični sodobnik. Dolmetsch se je namreč z načinom izvajanja želel približati duhu dobe, v kateri so igrali na te instrumente. Novi nauk se je hitro širil med njegovimi študenti in zagovorniki, njegove utemeljitve pa so leta 1915 izšle tudi v knjigi *The Interpretation of the Music of the XVIIth and XVIIIth Centuries* (Interpretacija glasbe sedemnajstega in osemnajstega stoletja).

Gibanje oživljanja glasbe preteklosti se je hitro širilo. Koncertni programi so vse pogostejše vključevali dela starih mojstrov. Namesto izpopolnjevanja novih instrumentov se je več podjetij preusmerilo v restavriranje starejših instrumentov. Založniške hiše so imele polne roke dela: uredniki so morali z zgodovinsko distanco oceniti, kakšna je bila izvajalska praksa določene skladbe, in ta svoja dognanja vpisati tudi v partiture. Niti danes še ne moremo z gotovostjo trditi, da so obstoječi ponatisi skladb iz prejšnjih stoletij ogledalo skladateljevega izvirnega rokopisa. Na voljo so nam tako imenovani ur-texti. Te partiture naj bi bile natančen odsev skladateljevega rokopisa. Ne vsebujejo niti uredniških sugestij, saj se predpostavlja, da vsak interpret dobro pozna skladateljev slog in zavestno igra po zakonih izvajalske prakse dobe, v kateri je skladba nastala. Vendar so žal tudi izdaje, ki zagotavljajo avtentičnost, velikokrat pomanjkljive. Vzemimo za primer skladatelja Chopina, katerega 150-letnice smrti se letos spominjamo. Chopin je bil glede verodostojnosti glasbenega teksta zelo pedanten, saj se je tudi sam loteval redakcij nekaterih Bachovih del. Njegove skladbe so bile kmalu po njihovem nastanku simultano natisnane v Londonu (založba Wessel & Co.), Parizu (Eugene Troupenas) in Leipzigu (Breitkopf & Haertel). Že te prve tiskane kopije se v nekaterih detajlih med sabo razlikujejo. Žal je veliko izvirnih rokopisov izgubljenih, tako da je težko ugotoviti, katera izdaja - nemška, francoska ali angleška - je najbolj relevantna. Poleg tega so v tiskarne potovali prepisi rokopisov; te so običajno delali Chopinovi prijatelji in zato je lahko tudi tako prišlo do napak. Kasnejše izdaje (tudi pri drugih založbah po širni Evropi) so dobivale dodatne popravke. Tako je nastala tudi verzija v redakciji Karla Mikulija, Chopinovega učenca. Ta naj bi skladateljevo videnje interpretacije svojih skladb poznal iz prve roke - obenem pa je zaradi Mikulijevega sodelovanja z Lisztom - in s tem z drugačnim pristopom h klavirski igri - že spet vprašljiva verodostojnost njegovih popravkov. Dilema o avtentičnosti Chopinovih tekstov je ostala do danes - mednarodni strokovnjaki pripravljajo komplet Chopinovih del, ki naj bi nadgradil dosedanje izdaje; ta je v sedemdesetih letih izšla v redakciji Ewalda Zimmermanna pri založbi Henle v Münchnu. Poleg tega pa naj bi 17. oktobra letos - prav na obletnico Chopinove smrti - pianist Krystian Zimerman v pariški Salle Pleyel izvedel Chopinova klavirska koncerta na način, ki naj bi bil doslej najbližji originalnemu Chopinu.

Pojem avtentičnosti ob koncu stoletja

Dolmetsch je s svojo dejavnostjo sprožil pravo revolucijo, katere posledice diktirajo tudi izvajalsko prakso ob koncu tega stoletja. Zlasti po drugi svetovni vojni je bilo osnovanih veliko pevskih zborov, komornih skupin in orkestrov, ki so se specializirali izključno v inter-

Dobrih sto let od nastanka prvega avdio posnetka je trg preplavljen s ponudbo glasbenih zgoščen. Na sliki: Glasbeni klub Britannia ponuja ob včlanjenju zgoščenke, katerih najnižja cena znaša manj kot 300 tolarjev.

KULTURA
Rast 3-4 / 1999

303

pretacijo del iz prejšnjih stoletij, v večini primerov na avtentičnih instrumentih. (Letos smo imeli v Ljubljani priliko slišati orkester Concentus Musicus Wien pod vodstvom dirigenta Harnoncourta, ki je leta 1953 prav ta orkester tudi ustanovil.) Zgodovinsko osveščena izvajalska praksa oziroma tendenca po **avtentičnosti** je postala v zadnjih letih tako predmet razprav muzikologov kot tudi obvezna izvajalska praksa: kakršna koli odstopanja so lahko kaj hitro predmet razprav pa tudi tveganje, da takšen izvajalec ne bo dobil mednarodne podpore (izjema ali/in primer za to je hrvaški pianist Ivo Pogorelić, ki že od samega Chopinovega tekmovanja v Varšavi leta 1980 zaposluje mednarodno pianistično srenjo z debatami, ali so njegove interpretacije absolutna ideja določene skladbe ali zgolj pianistove muhe in želje po drugačnosti).

‘Avtentično’ igranje, izvajalska praksa ob koncu stoletja, ima poleg verodostojnosti tekstu še drugo predpostavko: *perfekcionizem*. Skladatelji preteklih dob niso mogli pričakovati, da bodo njihove skladbe odigrane popolno, saj izvajalci največkrat niso bili dorasli tehničnim in interpretacijskim zahtevam. Na nek način je bil Beethoven lahko srečen, da je bil gluh, saj so njegove simfonije igrali amaterji, ki se niti številčno ne bi mogli kosati s sodobnimi orkestri. Mnogi operni skladatelji so bili prisiljeni svoja dela prilagoditi obsegu in kvaliteti glasov, ki so bili na voljo za petje na premieri in morebitnih ponovitvah (zahtevnejše melodije bi lahko doživele popoln fiasko zaradi nesposobnih izvajalcev, samo operno delo pa bi končalo na smetišču zgodovine).

Avtentičnost potemtakem pomeni več kot zgolj verodostojnost originalnemu zapisu. Kasneje bomo tudi potrdili, da se je ‘avtentičnost’ iz začetka tega stoletja razlikovala od ‘avtentičnosti’ ob koncu stoletja. Ali to pomeni, da ne more biti absolutne interpretacije, ki bi izražala izvoren slog, temveč vsaka interpretacija nehoti odslikava tudi sodobnega duha? Zakaj so interpretacije ‘nostalgikov’ iz začetka stoletja drugačne od kasnejših - je možno, da je sodobni izvajalec veliko bolje informiran in tudi lažje vzpostavi zgodovinsko distanco?

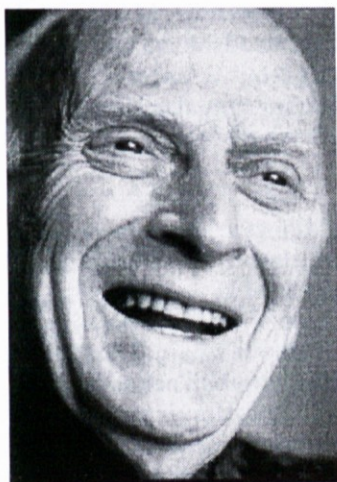
ZAUPANJE V PRIHODNOST

Življenje ni nikdar enostransko. Tako tudi ustvarjanje glasbenikov ni moglo iti zgolj v smer oživljanja stare glasbe. Novo poglavje v zgodovini glasbenega ustvarjanja in poustvarjanja so odprli tisti, ki so verjeli v *napredek*. Spremljali so tehnične dosežke in bistven premik na področju glasbe je omogočila Edisonova iznajdba fonografa leta 1877. Edison je za oceno svojega dosežka poprosil nekatere osebnosti mednarodnega slovesa. Tako je iznajdbo pozdravil tudi Brahms in obstaja posnetek, na katerem skladatelj pravi: ‘*Grüsse an Herrn Doktor Edison, I am doctor Brahms!*’ Seveda je kvaliteta tega posnetka daleč od kvalitete, ki jo premorejo zmogljivosti današnjih snemalnih naprav, je pa to najstarejši avdio dokument, ki se (posredno) nanaša na glasbo. Temu so sledili še pomembnejši - posnetki interpretacij, ki so sčasoma postali nepogrešljiv dokument pri prepoznavanju izvajalske prakse z začetka dvajsetega stoletja. Med glasbeniki so se pianisti prvi začeli navduševati nad možnostjo snemanja. Prvi je snemal Josef Hofmann (leta 1888) in kmalu se mu je pridružil tudi Hans von Bülow. Prvi uspešni posnetki so nastali leta 1902, ko je nastala serija plošč z Enricom Carusom. Po letu 1925 so začeli snemati tudi z orkestri. Nenehne posodobitve so omogočile, da so gramo-

fonske LP plošče kar nekaj desetletij polnile prodajna mesta in s tem širile glasbo med potrošnike. Interpretacije so za razliko od izvedb v živo dobivale svoj večni pečat: lahko si jih je bilo zavrteti kadarkoli in možno jih je bilo tudi poslušati večkrat zapored. Iznajdba gramofonske plošče je posledično vplivala tudi na kvaliteto izvedbe. Občinstvo je včasih možno zavesti z všečnim obnašanjem, s spretnim prikrivanjem napak; če je bil en koncert manj uspešen, je bilo moč prepričati publiko in kritike na naslednjem koncertu. Posnetki pa so večni: namesto relativno majhnega števila ljudi v dvorani jih lahko poslušajo številni potencialni poslušalci; teh bo toliko več, kolikor boljši bo posnetek, in od tega so odvisni tudi reklama, prodaja in končni zaslužek. Pianist Arthur Rubinstein v svoji knjigi *Mojih mnogo let* opisuje, kako je bil šokiran, ko je prvič slišal svoj posnetek: odkril je, da ima njegovo igranje še mnogo vrzeli, ki jih bo potrebno odpraviti z intenzivnim vadenjem.

SEDANJOST SE OPLAJA S PRETEKLOSTJO

Vrnimo se k problemu avtentičnosti glasbe in polemiki, zakaj se je pristop k izvajanju starejše glasbe skozi leta tega stoletja toliko spremenjal. Danes lahko že več kot polno desetletje poslušamo digitalno snemanje posnetke, ki ne dopuščajo niti najmanjšega šuma ter so obenem točna odslikava zvoka v času snemanja. Na voljo so nam številni posnetki, ki so nastajali skozi stoletje. Ti posnetki omogočajo tudi medsebojno primerjavo. Omenila sem že, kako pomembni v zgodovini izvajalske prakse so za današnje interprete posnetki z začetka tega stoletja. Za pianiste so neprecenljive vrednosti pianisti skladatelji - naj omenim Rahmaninova, ki je snemal tako svoje kot druge pianistične skladbe. Med orkestre so na primer veliko vredni posnetki del Stravinskega, ki jim je dirigiral skladatelj sam. Ti posnetki so rešili tudi dilemo, ali je možna samo ena interpretacija določene skladbe ali pa so možna tudi odstopanja - najsibo v tempih, dinamiki, izrazu... Interpretacij določene skladbe je namreč toliko, kolikor je njenih interpretov. Tudi izvedbe enega interpreta se med seboj razlikujejo, posebej če je med njimi velika časovna distanca. Tako sta si precej različni interpretaciji Bachovih *Goldberg variacij*, ki jih je posnel kanadski pianist Glenn Gould. Posnetek iz leta 1981 se že po dolžini precej razlikuje od svojega predhodnika iz leta 1955, saj je daljši za skoraj celih 13 minut. In če se vrnem k Stravinskemu - svojo *Posveteitev pomladi* je posnel kar petkrat - vsakič ob drugačnih priložnostih. Vse izvedbe so unikatne: to pa je tudi dokaz, da skladatelji dopuščajo odstopanja v interpretacijah in da tudi ne more biti absolutne izvedbe. Hvalabogu, saj bi nam sicer na svetu zadoščal že en sam orkester, en sam pianist, pevec..., ki bi vse skupaj posneli... Ah, saj to bi bil vendar absurd, zato dosti o tem!

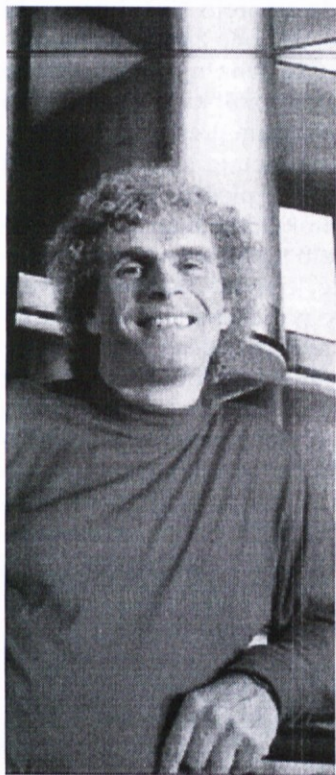
Lord Yehudi Menuhin (1916 – 1999) ni bil samo "violinist stoletja" in odlični dirigent, temveč tudi izjemen humanist, ki so ga ljubile množice. Bil je Žid, ki se je odpravil v Nemčijo in tam igral preživelim iz nacističnih taborišč.

SEDANJOST V SLUŽBI SEDANJOSTI

V zadnjem desetletju ali dveh je pomrlo precej poustvarjalcev starejše generacije in z njimi odhajajo tudi njihove interpretacije, ki ostajajo le še odtisnjene na digitalnih ploščah. Med zadnjimi je odšel violinist in dirigent Menuhin (še lani gost slovenskih odrov), pred tem dirigent Solti, drug za drugim so si sledili pianisti (Horowitz, Michelangeli, Cherkassky, Richter...). Bile so med poslednjimi romantiki današnje dobe. Njihove interpretacije so bile prej bližje tistim s posnetkov iz prve polovice tega stoletja kot izvedbam današnje mlaj-

še generacije. Čustven izraz je bil za starejše interprete pomembnejši, četudi na račun tehnične nedodelanosti. Napačne note (in zavestno dodane note) je slišati predvsem na starejših posnetkih. Danes si interpreti ne smejo privoščiti napak na posnetkih, zato lahko včasih snemanja trajajo tudi po več dni, da lahko producent na koncu 'zlepi' najboljše posnete odlomke vsake skladbe. In prav v tehnični perfekciji se 'avtentičnost' z začetka stoletja razlikuje od 'avtentičnosti' ob koncu stoletja. Zadnje obdobje je namreč obdobje velike konkurence; tekmovanja od lokalnih prek državnih in mednarodnih omogočijo 'prerivanja' navzgor po lestvici uspešnih. Komisije izbirajo med tistimi, ki igrajo tehnično perfektno: dokažejo, da zmorejo živčni napor, ki ga predstavlja tekmovanje in tako obetajo, da bodo zanesljivi na snemanjih in koncertnih turnejah. Pravzaprav se današnje interpretacije lahko primerjajo s celotnim dogajanjem v družbi, ki jo obvladujejo tehnološki dosežki, temelječi na obvladovanju in preseganju perfekcij (tj. podiranju rekordov). Glasba se je iz koncertnih dvoran najprej 'selila' na gramofonske in kasneje na digitalne plošče. Vse več takih zgoščenk je moč poslušati tudi na računalnikih, medtem ko se z miško sprehajamo po partituri glasbe ali si celo prebiramo podatke o interpretih, skladbi, ki jo poslušamo, članke, ki so bili napisani v zvezi s temi posnetki, lahko se tudi sprehodimo po seznamu posnetkov istih skladb na drugih zgoščenkah. Glasbo se da poslušati po internetu; kar se tega tiče, smo še tako daleč, kot je bila gramofonska plošča z 78 obrati daleč od digitalnega zapisa, a verjamem, da se bodo tudi tu stvari kmalu drastično spremenile. Odraščajoča generacija je računalniška generacija in velikokrat se mi zdi, da 'računalniško' zvenijo tudi sodobne interpretacije (pa četudi gre za interpretacije starih mojstrov). Računalniški programi (izvorno) temeljijo na angleškem jeziku, ki ne prenese površnosti v prenašanju sporočil: vsak stavek, četudi ne stoji sam, mora imeti nek smisel, tudi če je iztrgan iz konteksta. Taki morajo biti tudi računalniški ukazi: kratki, jedrnat, z navodili, ki ne prenesejo 'olepševanj', temveč zgolj usmerjajo. Tudi interpretacija glasbe v devetdesetih teži k temu, da so zvoki natančen odraz ideje, ki je nastala v glavi interpreta. Seveda potencialno obstaja vrsta motečih dejavnikov (stres ob napornem koncertiranju, bolezen interpreta, trema, slab instrument, neprimerna dvorana - premalo ali preveč akustična, slabo ogrevanje...). Vendar je najuspešnejši tisti, ki zna tovrstne 'prevodnike' eliminirati ali vsaj zminimalizirati toliko, da končni rezultat še vedno zadovolji vse, ki so udeleženi v procesu nastajanja in predvajanja skladbe. To so tudi tisti, ki po Darwinovi teoriji uspešno premagajo vse ovire ter obstanejo in ostanejo na liniji, ki omogoča razvoj.

Veliko je glasbenih interpretov, toda le majhen odstotek je izbran za mednarodno kariero in peščica v primerjavi z vsemi, ki so stopili na pot glasbene kariere, ima vrata odprta na vseh pomembnejših glasbenih dogajanjih. Tako kot so v športu - tenisu - že dolgo časa v veljavi svetovne računalniške lestvice, tako si tudi v glasbi le največje glasbene in produkcijske hiše lahko privoščijo najboljše glasbenike. S takimi problemi se soočajo tudi slovenski organizatorji glasbenih prireditev; če želijo v korak z glasbenimi hišami drugod po svetu, si morajo 'privoščiti' tudi dražje glasbenike. Zaradi previsokih cen so se morali odpovedati že marsikateremu interpretu ali pa so se ravno zaradi velikih stroškov soočili s številnimi težavami pri organizaciji. Spomnimo se samo letošnjega nastopa operne dive Montserrat Ca-

Sir Simon Rattle in simfonični orkester iz Birminghama, ki se je po večletnim Rattleovim vodstvom specializiral za glasbo 20. stoletja. Rattle je pred leti za britansko televizijo oblikoval serijo oddaj o glasbi 20. stoletja, zdaj pa uresničuje projekt Približevanje novemu tisočletju. Pred kratkim je izjavil, da komaj čaka čas, ko bodo njegove ideje le še del zgodovine in jih bodo zamenjali drugačni projekti in nova glasba.

ballé s hčerko v Mariboru: organizatorji kljub velikim naporom ob pripravi koncerta niso imeli dobička; le mladostni entuziazem jih je rešil, da so z velikim zadovoljstvom lahko ob koncu ugotovili, da so navdušili publiko. S problemi pa se ne ubadamo le v Sloveniji, temveč tudi v deželah z dolgoletno glasbeno tradicijo. V Veliki Britaniji je v nasprotju s Slovenijo glasbeni trg prenasičen tudi z imeni, ki imajo svetovno veljavo. Ob vsem tem pa zmanjkuje denarja za podporo številnih orkestrov, in tako je bil pred kratkim na kocki tudi obstoj najstarejšega britanskega orkestra - Hallé Orchestra. Državi zmanjkuje tudi denarja za podporo glasbe v šolah.

Dirigent Simon Rattle, eden največjih britanskih adutov, ki je pred leti gostoval tudi v Ljubljani, je zagrozil, da bo zapustil svojo državo, če le-ta ne bo finančno podpirala pouka glasbe. K sreči je bil denar nakazan, Rattleovim zagovornikom pa ni bilo treba zasnovati še enega orkestra. V bojazni namreč, da bi eden izmed najboljših dirigentov tega časa zapustil svojo domovino, so začeli razmišljati o ustanovitvi orkestra, kateremu bi Rattle dirigiral. To bi prav gotovo spet sprožilo vprašanje financiranja orkestra, posebno ker Rattle, vnet zagovornik glasbe dvajsetega stoletja, rad eksperimentira z dirigiranjem zbranim orkestrom, ki štejejo tudi po nekaj tisoč glasbenikov... Naj se še nekoliko pomudim v Britaniji, kjer so leta 1997 zaradi prenovitvenih del začasno zaprli operno hišo v Covent Gardnu. Sčasoma se je tudi izkazalo, da je opera v velikih dolgovih in veliko delovnih mest so zato ukinili. Vprašanje, če bo opera sploh lahko doživela svojo prenovu do leta 2000 - torej precej kasneje, kot je bilo sprva predvideno. Probleme ima tudi operna hiša v Baden-Badnu v Nemčiji: otvoritev je doživela julija 1998 in se samo štiri mesece kasneje že približala bankrotu. Vzrok: prestižni koncerti so privabili le malo publike. (Prav zaradi želje, da koncerti ne bi bili prestižni, pa je milijonar Martin Graham v času, ko je Covent Garden zaprt, napravil zanimivo potezo: nedaleč od Covent Gardna je v Marleybone v Londonu ustanovil opero s 700 sedeži za publiko, ki bolj kot prestiž ljubi glasbo.) Naj se sprehodim še naprej po Evropi: švedska kraljeva opera je ravno tako blizu bankrota in slavna Lisztova akademija za glasbo v Budimpešti že davno ne more več konkurirati svojemu imenu; omet odpada s sten, profesorji imajo nizke plače, študentom pa se ne ljubi vaditi, ker raje razmišljajo, kako bi si pridobili čimveč denarja!

Osemindvajsetletni pianist Evgenij Kissin ponovno navdušuje s svojo najnovejšo zgoščenko, na katero je posnel Chopinovo glasbo. Nekatere skladbe naj bi po mnenju kritikov prekosile celo legendarnega interpreta Chopinove glasbe Arthurja Rubinsteina.

Poustvarjalci kot del tržnega mehanizma

Da je denar sveta vladar, velja tudi za svet glasbenega poustvarjanja. Prvi posnetki v začetku tega stoletja so prinašali zaslužek. Enrico Caruso je v nekaj letih postal milijonar. S posnetki, ki jih je napravil od leta 1906 do svoje smrti 1921, je namreč zaslužil dva milijona dolarjev. Dandanašnji pa snemanje še zdaleč ne pomeni gotovega zaslužka. Prav vsakdo, ki je iznajdljiv, si lahko posname lastno CD ploščo - velikokrat tudi na lastne stroške in z negotovostjo, če bodo plošče prodane ali pa jih bo moral razdeliti med prijatelje. Negotov je tudi zaslužek z igranjem na koncertih. Tržni mehanizem namreč nagradi najboljše, najbolj iznajdljive in najbolj vztrajne - najsi bo v vadenju ali pa sklepanju 'pravih' poznanstev in prijateljstev. Veliko mladih interpretov klasične glasbe se zaposli v orkestrih, kjer o njihovi koncertni dejavnosti odloča vodstvo orkestra oziroma hiša, ki upravlja orkester. Drugače je s tistimi, ki si utirajo pot samostojne kariere. Njihov prvi cilj je, da opozorijo nase menedžerja ali agencijo, ki se odloči za organizacijo njihovih koncertov. Tako imajo poustvarjalci več časa za vadenje in počitek. Vendar se kmalu lahko znajdejo v pastih. Menedžerjem in agencijam velikokrat ni za to, da bi skrbeli za nemoten razvoj interpreta, ki ga zastopajo, temveč jih zanima samo to, kako bodo od njega čimveč iztržili. Izbirajo jim koncerte, med katerimi ni prediha, glasbeniki morajo nenehno potovati z ene na drugo celino... Ko glasbenik naposled najde svojega mendežerja, mu čas začne potekati z neizmerno naglico. Mednarodna arena je nenehno 'na preži', zato mora biti mlad koncertant na to fizično in psihično zelo dobro pripravljen, da ne govorim o tem, da mora svoj instrument absolutno obvladati in verjeti, da je na svojem področju med najboljšimi. Pred kratkim je 26-letni ruski pianist Volodov v intervjuju za BBC Music Magazine izjavil, da se običajno loti študija enega samega skladatelja. Njegova dela študira več mesecev in ko povsem obvlada ves (ne samo klavirski) skladateljev repertoar, se odloči za eno ali dve skladbi, ki ju potem ponudi glasbenemu tržišču. Avgusta 1997 sem v Londonu na koncertu poletnega festivala Proms poslušala recital prav tako ruskega pianista Evgenija Kissina. Kljub svoji mladosti že dobro desetletje slovi na pianističnih koncertnih odrih. V dotlej 101-letni zgodovini Promsov je bil to prvi samostojni recital, ki je zato (in zaradi pianistove popularnosti) pritegnil široko javnost. Ko sem poslušala prvi del koncerta, sem iz načina interpretacij dobila vtis, da je pianist igrača v rokah tistih, ki upravljajo njegovo življenje. Zdel se mi je kot lutka, ki hodi iz kraja v kraj, perfektno odigra repertoar, se spočije in naslednji dan spet vadi in koncertira v drugem kraju. Žal se zgodi mnogim interpretom, da jih tržni mehanizem povsem pokoplje in sčasoma postanejo čustveno osiromašeni in neredko njihovo stanje vodi v živčni zlom. Celotako slavnemu pianistu, kot je bil Horowitz, se je primerilo, da dvanajst let ni hotel (pred javnostjo) pogledati klavirja, tako se mu je zamerilo nenehno 'prodajanje' na koncertnih odrih! Toda v primeru pianista Kissina se je na predlanskem koncertu k sreči izkazalo, da je v rokah dobrih menedžerjev, ki jim lahko zaupa, da bo v njegovem življenju vedno dovolj prostora za samoizobraževanje in odmor po napornem delu. Drugi del koncerta je pianist zaigral prav tako tehnično perfektno in ga tokrat nadgradil tudi z lahkotnostjo in emocionalno toplino, kar je občinstvo gnalo v to, da je bilo tričetrt ure po uradnem zaključku koncerta še vedno lačno dodatkov.

GLASBA V KOMUNIKACIJI S POSLUŠALCI

Kako protislovno, glasbeno poustvarjanje primerjam z duhom dobe, ki ga prevevata računalniška komunikacija in svet marketinštva in to v kontekstu glasbe, ki je daleč od eksperimentov - bilo bi bolj logično, če bi šlo za glasbo, ki bi imitirala zvoke sodobnih tehnoloških naprav! Glasba, o kateri pišem, je bila prisotna že davno pred vsemi temi spremembami. Uporniška šestdeseta leta so prinesla rock and roll, sedemdeseta so se poigravala z eksperimentom in disco glasbo, sledil je heavy metal ter punk - do današnje poplave rapa, etno glasbe, popa, tečna... Vendar je 'stara' glasba ves čas prisotna, in to toliko bolj v zadnjih dveh desetletjih. Osemdeseta leta so namreč v umetniško gibanje prinesla postmodernizem, ki se spet ozira v zgodovino in jo večkrat tudi citira. Če sem iskrena, je pojem AVTENTIČNOSTI produkt devetdesetih in ne začetka stoletja; lahko bi tudi rekla, da gre za dve povsem različni gibanji, kjer se drugo oplaja iz prvega. Vendar obstoj te glasbe ne bi bil mogoč, če ga ne bi podpirali ljudje - to pa so poslušalci. Cela študija bi bila lahko napisana, kakšne vrste poslušalce ima 'klasična glasba'. Lahko so to poslušalci, ki se v tej glasbi sprostijo, drugi jo imajo za statusni simbol (in pridejo poslušat le koncertante, ki so 'in', zato da se lahko pokažejo v javnosti). Nekatereim je dovolj, če glasbo poslušajo na CD-jih v intimi svojega doma, drugi imajo raje čar nepredvidljive izvedbe v živo. Koncert v živo je priložnost za srečanje starih znancev in prijateljev, lahko pa je tudi beg pred popolno osamljenostjo. Toda važno je, da glasba ŽIVI, če tudi se mora na račun svoje popularnosti ukloniti tudi okusu širše javnosti. Pred leti so zastopniki družbe Amway z izgovorom, da gre za skorajda unikatno izdajo (le koliko tisočev so jih neki prodali?), ob katalogih s čistili prodajali tudi 'poceni' operne melodije v izvedbi Carrerasa. 'Trije tenorji' že vrsto let stopajo na športne stadione: njihova popularnost niti ne zahteva tolikšne perfekcije, da bi bili lahko ponovno povabljeni na naslednje nogometno prvenstvo. Med mnogimi televizijskimi reklamami, ki ponujajo tudi pri nas ameriške izdelke, se je letos na naših TV ekranih pojavila tudi kake pol ure trajajoča reklama, ki nagovarja tiste, ki so podlegli evforiji ob koncu tisočletja. Gre za kolekcijo Millennium Masterpieces (Mojstrovine tisočletja), ki obsega zbirko tridesetih zgoščenk, na katerih so zbrana najpopularnejša dela klasične glasbe: skladbe, ki jih je od renesanse dalje ustvarila zahodna civilizacija. Dvajset zgoščenk naj bi predstavljalo posamezne skladatelje, na petih zgoščenkah so vse Beethovnovе simfonije, preostalih pet pa vsebuje uspešnice: vse to za zelo dostopno ceno z možnostjo obročnega odplačevanja. V tem primeru gre v bistvu za neke vrste fenomen, saj je ta glasba, nekoč privilegij izbranih, postala na voljo množici potrošnikov. Lahko se vam zdi nizkotno, da se glasba prodaja tudi tako. Lahko pa tudi pozdravite idejo, da bi svetovne glasbene mojstrovine napolnjevale vsak dom - ne glede na stopnjo njene percepcije, ki jo zmore poslušalec. Mislim pa, da taka prodaja dokazuje še nekaj drugega: glasba obstaja že stoletja in še vedno širi svojo popularnost, kar je v bistvu v današnji družbi hitro pokvarljivih stvari že pravi čudež. Veselimo se, da tak čudež obstaja in da nas (še vedno) bogatijo melodije, ki so nastale že pred mnogimi leti!

PARK OB DVORCU LOKA PRI ZIDANEM MOSTU

Na levem bregu Save, v vzhodni zračni črti Dvora pri Radečah, leži gručasto naselje Loka pri Zidanem Mostu. Njegovo skoraj pravokotno trško središče soustvarjajo farna cerkev sv. Helene, kapela z baročnim kipom Brezmadežne pod lipo na križišču cest in kompleks dvorca Loka, ki se razteza na zahod proti reki. Cerkev je že v začetku 13. stoletja dal postaviti štajerski vojvoda Leopold VI. Babenberški, takrat je bila ustanovljena tudi župnija.

Zanimivost v zgodovini Loke je ta, da so tukaj med drugimi kot župniki službovali v 16. stoletju Primož Trubar, v 18. stoletju Ivan Gajšnik¹ in v drugi polovici 19. stoletja sadjar in pesnik Ferdinand Ripšl. Slednjemu je sosed z bližnjega Dvora, plemeniti Gutmannstahl, leta 1864 omogočil izdajo knjige o sadjarstvu.² Morda zato ni naključje, da so krajinsko podobo Loke poleg reke Save z obrečnim rastjem in njivskim svetom ob reki v veliki meri obeleževali sadovnjaki, k čemur sta pripomogli ugodna klima in rodovitna naplavinška ravnica. Tradicijo sadjarstva je Loka ohranila še v tem stoletju, saj tudi literarni opisi³ govorijo o sadovnjakih, ki so pred drugo svetovno vojno obdajali vas, ter o jablanah, hruškah in slivah, ki so rasle na vrtu šole, markantnega poslopja na južnem robu naselja.

Prvotna komunikacija, ki je Loko povezovala z Radečami, je bil brod. Še danes je ohranjena poljska cesta med nekdanjo gostilno Pototschin, današnjim Čotom, ob brogarskem pristanišču in Dvorom pri Radečah. Iz pristana je vodil kolovoz do dvorca Loka. Promet se je okrepil leta 1832 z izgradnjo ceste med Zidanim Mostom in Loko, še bolj pa je naselje odprla v svet železnica leta 1862.

Posest dvorca Loka je bila razsežna, s pripadajočimi gozdovi, travniki, polji, vinogradi in pašniki. Sestavni del gospodarstva v času baronov Apfaltrerjev na prelomu 19. stoletja do 1830 so bili gotovo tudi sadovnjaki, vsekakor pa na najstarejšem kartografskem prikazu okoli dvorca z začetka 19. stoletja⁴ vidimo sadovnjak, verjetno mešan z različnimi sadnimi drevesi. Odmev tradicije gojenja sviloprejnih murv v Posavju s konca 18. in začetka 19. stoletja je po zaslugi sadjarskih strokovnjakov, že omenjenega Ripšla, graščinskih lastnikov, kasneje morda celo šolskega ravnatelja, vrtnarja in sadjarja Gostiše⁵, bil prisoten tudi v Loki, saj so murve rasle na rečnem bregu, na koncu nekdanjega vrta, nekaj jih je bilo ohranjenih še pred drugo svetovno vojno.⁶

Čeprav zgodovina dvorca sega daleč nazaj v 13. stoletje, ko je na mestu sedanje stavbe stal dvor, pa je za obravnavo celovite bivalne kulture tega gosposkega domovanja, kamor je spadal tudi njegov vrt, pomembno šele 19. stoletje. Scherowitzov zemljevid Save tako kaže zahodno od ograjenega dvorišča dvorca proti reki poleg omenjenega sadovnjaka razsežno vrtno ureditev. Na svojem začetku je imela dva simetrična zelenjadna razdelka, v ravni osni liniji pa so se v nadaljevanju nizali kvadratni razdelki s krožnimi sredinskimi motivi. Po risbi sodeči bi prvi lahko bil vodnjak, sledil mu je krožni vodni bazen, tretji pa je peščen rondo - počivališče, obdano z visokim drevesnim zaslonom, morda iz palisadno⁷ gojenih dreves, višje strižene živice ali sadno-trtnega špalirja. Razdelke s cvetno, zelenjavno, zeliščno

1 Avtor dela o topografiji laške nadžupnije: *Compendiosa totius archiparochiae Tyberiensis topographia*, 1747;

2 Ripšl, Ferdinand: *Kratki nauki za sadjerejo*, Dunaj 1864;

3 Zora Tavčar, *Veter v laseh*, avtobiografska pripoved

4 Scherowitz, 1807

5 Zora Tavčar, *ibid.*

6 Marija Skušek, *Loka 100*, razgovor

7 Palisada je dvojni drevored, katerega strižene krošnje se stikajo v zeleno streho nad vmesno stezo

vsebinsko so poudarjala vogalna, verjetno sadna drevesca.

Vsekakor je bil opisan vrt tipični baročni oblikovni odmev, čigar razvoj je omogočil razmeroma dolg prostor na platoju starejše rečne terase. Slogovno značilen je tudi dolg osni podaljšek peščne steze, spremljane z vegetacijskim obodom, drevoredom, latnikom ali brajdo do razgledišča - point de vue na vrhu brežine. Sestavni del kompozicije je bilo prizorišče - vidni zaključek v graščini Dvor ter slikoviti hriboviti obris radeškega zaledja.

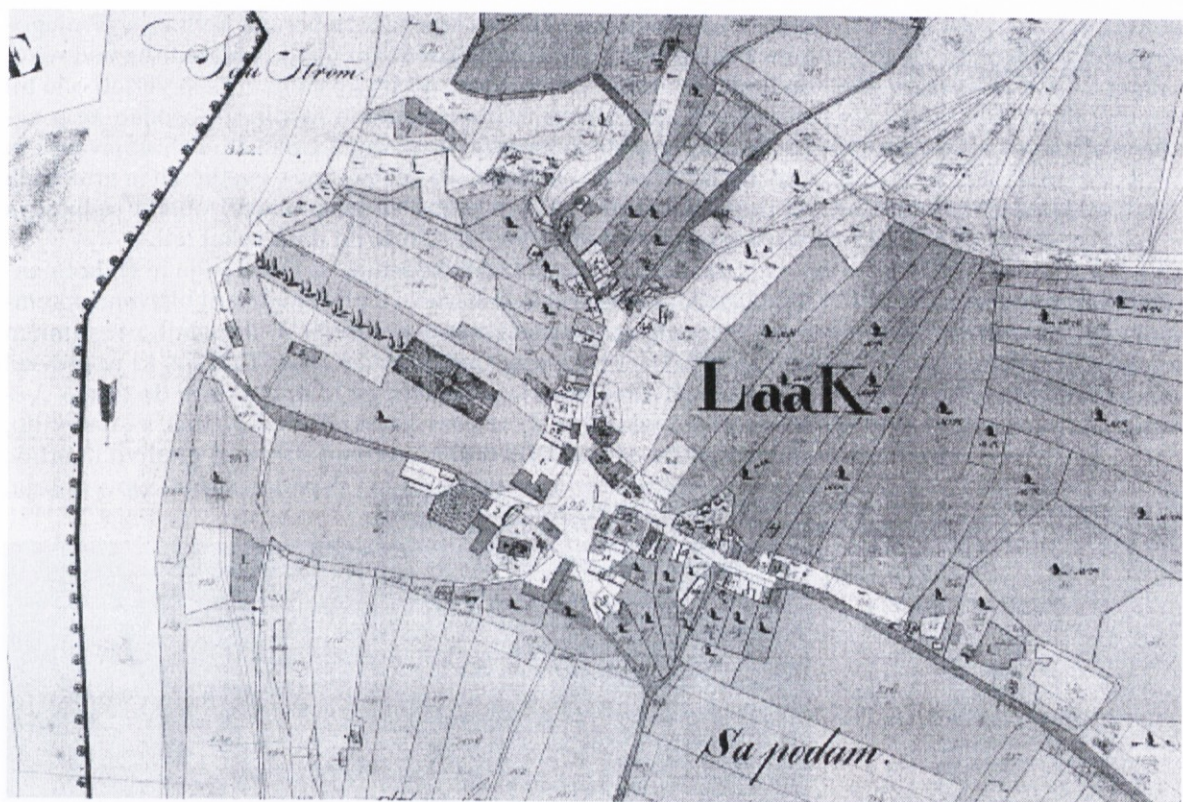
Tudi dobrih dvajset let kasneje kaže franciscejski kataster podobno, sicer nekoliko poenostavljeno, po obsegu manjšo, vendar še vedno dovolj povedno vrtno zasnovo. Njen osrednji okrasni motiv je ostal krožni vodni bazen. Na ploskvah zelenjavnega vrta slutimo simetrično razporejene motive, za katere ni mogoče z gotovostjo trditi, da so polkrožne grede okrasnih cvetočih rastlin ali pa le način kartografske predstavitve. Jagnedov drevored do rečnega obrežja je s svojim stebrasto drevesno obliko bil nasledek romantične parkovne tradicije, obenem pa je s strogo klasicistično linijo prinesel v loško podeželje delček urbanega parkovnega načina svojega časa.

Za razvoj parka, katerega skromne ostanke lahko ob obisku Loke vidimo še danes, so pomembna osemdeseta leta 19. stoletja, ko je lastnik posesti in dvorca postal baron Heinrich Fellner von Feldegg. Dvorec je dal preurediti v romantično arhitekturo pod vplivom angleške gotike, ki je s svojimi neogotskimi arhitekturnimi členi in fasadnimi detajli sledila slogovnim smerem historizma poznega 19. stoletja. Parkovni ambient je po svoji oblikovni zasnovi, rastlinah in opreми bil stilna dopolnitev objektu. S svojim bujnim, pretežno tujerodnim drevjem, peščenimi vijugastimi sprehajalnimi stezami, eksotičnimi grmovnicami, grmovnimi rondoji, okrasnimi posodovkami, romantičnimi kamnitimi klopmi v zelenju je moral biti prava posebnost in atrakcija v pretežno kmetijskem okolju.

Rečni pogled na Loko z razsežnim parkom, razglednica, začetek 20. stoletja

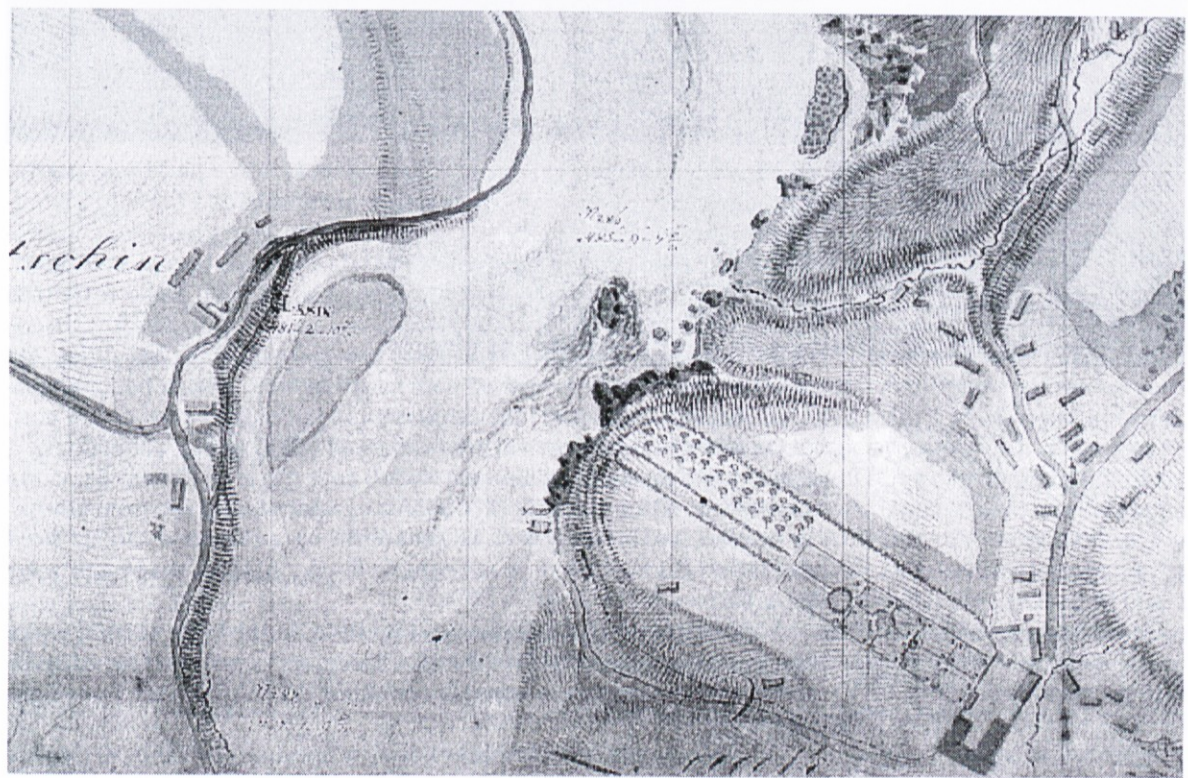

O parku v tistem času ni znanega veliko. Na podlagi redkih razglednic, ki prikazujejo nekatere predele ob dvorcu in parkovne detajle ter vegetacijo, lahko posredno sklepamo o ureditvi. Glede na njen pozni nastanek v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, so kasnejše razglednice s preloma stoletja, pred 1. svetovno vojno in med obema vojnama, ki prikazujejo že razviti drevesni nasad, bujno glicinijo na opori med dvorcem in gospodarskim objektom in raznorodno rastlinje, lahko

Loka na mapnem listu franciscejskega katastra, 1825

Scherowitzov zemljevid Save, izsek s prikazom dvorca Loka z vrtom, 1807

morda verodostojna slika prvotnega vrta barona Fellnerja. V njegovem času je bilo posajeno parkovno drevje do razgledišča nad reko, do koder je vodil tudi drevored divjih kostanjev. Zelo verjetno je bil zaradi tedanje vplivne mode eksotičnih rastlin v posodah že v začetku zgrajen tudi steklenjak, ki je služil zimskemu shranjevanju in vzgoji občutljivih cvetočih rastlin za uporabo v cvetličnih in grmovnih motivih okrog stavbe. Kot pomožni gospodarski objekt sedanjega doma upokoјencev je bil v uporabi še do pred nekaj leti.

Vrt s parkom v času kasnejših lastnikov, Dermelyja in Hauptmana, se zaradi kratkotrajnega lastništva obeh najbrž ni bistveno spremenjal, verjetno pa ga je nekoliko preuredil in dopolnil z rastlinjem ravnatelj Južne železnice, Dunajčan dr. Oskar Taussig, ki je prevzel posestvo z dvorcem po letu 1920 in ga je imel v lasti do druge svetovne vojne. Kot Žid se je nato umaknil pred Nemci v Avstralijo, skupaj z njim pa sta odšla tudi morebitno slikovno gradivo in arhiv, iz katerega bi lahko izvedeli marsikaj o parku, njegovem vrtnarju, rastlinskih vrstah in njihovem poreklu.

Pogled na dvorec iz parka, razglednica
okrog leta 1913

Na razglednici izpred 1. svetovne vojne, ki kaže parkovno partijo zahodno od graščine (*sl. 4*), razberemo nekaj dreves s pernatimi listi in debli, ki bi lahko pripadali robinijam, gledičijam, vsekakor so v parku bili uporabljeni tudi divji kostanji, lipe in beli gabri. Med iglavci prepoznamo smrekova drevesa, gotovo pa so rasle tudi nekatere vrste, ki so jih v svojem parkovnem nasadu imeli v sosednjem Dvoru pri Radečah, med njimi lawsonove paciprese in tise. Na sliki so vidne vrtnice popenjalke ob fasadi dvorca, grbastolistna brogovita, dracene, bananovci in manjše palme kot motivi ob robovih poti. Od redkih ohranjenih starih dreves danes rastejo še rdečelistna bukev, javorolistna platana in ginkovec, slednji pa je glede na dimenzije očitno kasnejšega datuma. Vrt je bil obdan z ograjo, vhod pa so predstavljala kovana dvokrilna vrata, ki so vodila na peščeno dvorišče pred dvorcem. H kompleksu je spadala še lovska hiša na severnem robu parka.

Med vojno je posestvo postalo bivališče dunajskega znanstvenika Hechta, ki je nekdanje njive do reke spremenil v polja rži ter zdravilnih rastlin in je za svoje kemijske poskuse uporabljal stari Taussigov steklenjak.

Povojne razmere so prinesle korenite spremembe tako ob dvorcu

Mladi lipov drevored do razgledišča,
1999

VIRI IN LITERATURA:

Janisch, Josef Andreas: Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark II, Graz 1885, s. 2;

Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937; s. 297;

Pirchegger, Hans: Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte, s. 249;

Orožen, Ignaz: Das Bisthum und die Diözese Lavant, IV. Theil, Das Dekanat Tüfner, s. 467.;

Mlinar, Ivan: Zidani Most v zgodovini, Časopis za krajevno zgodovino, Kronika 1956, s. 67-76;

Tavčar, Zora: Veter v laseh, Slovenske večernice 132, Celje 1982;

Arhiv Republike Slovenije, Zemljevid porečja Save Franz Scherowitz, Mapni list 43;

Arhiv Republike Slovenije, Katastrske mape franciscejskega katastra;

Osrednja knjižnica Celje, Posebne zbirke;

Dokumentacija Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje

kot tudi na območju nekdanjega vrta. Nova vsebina dvorca je postala dom za starejše, zato so dvorcu postopoma dozidali prizidke. Posekali so tudi večino starih dreves, odstranili steklenjak in temeljito predelali nekdanje gospodarske objekte. Morda najbolj drastičen poseg v prvotno krajinsko celoto dvorca s parkom predstavlja izgradnja predimenzioniranega obrtno-industrijskega objekta na severnem robu nekdanjega vrta. Ta s svojo veliko maso obremenjuje ožji ambient dvorca, grobo pa posega tudi v naselbinsko zgradbo Loke, še posebej v njegovo podobo v širšem obrečnem prostoru.

Nekateri prenovitveni posegi, kot so lipov drevored do razgledišča, tamkajšnja postavitve vrtnih ute, postavitve novih klopi in betonsko tlakovanje, kažejo na željo in ambicijo vrniti parku vsaj nekatere funkcionalne sestavine. Te so svojčas v originalnih oblikovnih potezah, ob enovitem lastniškem in neokrnjenem krajinskem kontekstu seveda predstavljala vse drugačno, žlahtno celoto.

Gotovo bo v prihodnje lipov drevored v svoji bujni rasti poustvaril parkovni vtis prvotne vrtno osi in v pogledih z reke zakril nasilno, prevladujočo fasado. Lastniška razmerja, socialna vsebina dvorca in pritikin, oblikovna raznorodnost stare in nove prizidane arhitekture, omejene materialne in finančne možnosti, pa tudi povsem drugačna duhovna in miselna klima, sodobni vrtni okus in ureditveni cilji v perspektivi ne dajejo bistvenih možnosti za korenito obnovo parka po starih vzorih. V novih razmerah taka prizadevanja tudi ne bi imela pravega smisla. Kvalitetno sodobno parkovno oblikovanje pa bi lahko ob hkratni odstranitvi najbolj motečih arhitektonsko-zazidalnih napak, vzpostavitev stare rečne povezave s Čotom, kopališčem ob reki in podobnimi ukrepi, bistveno oplemenitilo ambient ter prineslo Loki kot naselbinski celoti nove bivalne, turistične in kulturne možnosti.

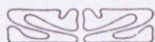

Staro poslopje. ◦ Altes Gebäude.

Ustanovljeno ◦ Gegründet
===== 1650. =====

Sedanji lastnik trdke.
Gegenwärtiger Firmainhaber.

Prenovljeno poslopje. ◦ Renoviertes Gebäude.

Lekarna Jos. Bergmann v Rudolfovem. ☆ Apotheke J. Bergmann in Rudolfswert.

Bergmannova hiša na Glavnem trgu, njen lastnik Josip Bergmann, ki je bil tudi lastnik lekarne, ki je bila v pritličju hiše. Založnik: ni naveden, verjetno pa je Josip Bergmann; natisnjena: okoli leta 1910; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Hotel in kavarna Jakac. Založnik: Schlesische Lichtdruck - Anstalt G. m. b. H. Breslau II (Tivoli); fotograf: M. Russo, Salzburg; natisnjena: med letoma 1904 in 1912; lastnik: Nika Klemenčič, Novo mesto.

Hôtel in Kavarna (Café) Jacaz.

Fotograf M. Russo, Salzburg.

Pozdrav iz Novega mesta. — Gruss aus Rudolfswert.

Ivan Gregorčič

“BITI VEZAN NA ZEMLJO, A POTEM, KO JE NA OBZORJU KAJ POSEBNEGA, POLETETI NAVZGOR”

Pogovor s skladateljem Jakobom Ježem

Jakob Jež

Jakob Jež spada med najvidnejše slovenske skladatelje druge polovice 20. stoletja z izrazito samosvojim glasbenim obrazom. Odlikuje ga kompozicijska disciplina, vendar ne na račun imaginacije, spoštuje glasbeno zapuščino, a je obenem iskalec novega; struktura njegovih del je koncizna, a hkrati bogata v detajlih. V njegovi glasbi se prepletajo svoboda in disciplina, lirčnost, samosvoja meditativnost in rahlo ironičen humor, 'zemlja in polet v višine', če uporabimo njegove besede. V iskanju lastnega izraza se je ogibal tako postani uležanosti tradicionalizma kakor tudi eksibicionistični avantgardnosti. Sklada orkestralna, komorna in solistična ter vokalna dela, ustvarjalno sintezo pa je dosegel v vokalno-instrumentalnih kantatah (Brižinski spomeniki: za tenor, bas, dvojni mešani zbor, otroški zbor, trobila in tolkala, 1971; Pogled narave: za sopran, mezzosopran, klarinet in rog, 1973; Pogled zvezd: za ženski tercet, moški oktet, mešani zbor in orkester, 1979 - vse tri so leta 1991 izšle na CD plošči). Za svoje skladateljsko delo je leta 1991 prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Poleg skladateljskega se je ukvarjal tudi z glasbenopedagoškim delom (na srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani, nazadnje je bil redni profesor za glasbeno vzgojo na Pedagoški fakulteti v Ljubljani), z glasbeno publicistiko in uredniškim delom (pri revijah Grlica in Naši zbori).

- Kot rojstni kraj je v vseh zapisih o vas naveden Boštanj pri Sevnici, vendar pravite, da to ni čisto natančen podatek...

“Za biografski podatek že od nekdaj navajam kot kraj rojstva Boštanj. V rojstnem in krstnem listu pa je navedeno: Vitovec - Jablanica 22. Ko so pred nekako dvema desetletjema izdajali nove osebne izkaznice, je kot kraj rojstva navedena samo Jablanica. Moram reči, da bi šel zaradi opustitve navedb zaselka - kjer so resda samo tri hiše, a sem bil tam najprej doma, Vitovec, kot je ime legendarnemu slovenskemu vojskovodji - skoraj v boj za staro pravdo. Protestiral sem pri nekaterih slovenskih geografih... Nič ne bi rekel, če bi bil rojen, recimo, v zaselku Bukovje, ki bi ga pač nekam priključili. Da so mi šli črtati junaškega Vitovca, jim pa zlepa ne oprostim... Jablanic je v Sloveniji vsaj pet... Zato naj kar ostane za orientacijo: rojen 23. novembra 1928 v Boštanju; kdor bi od tam želel v idilični Vitovec, bo

Ivan Gregorčič
 "BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
 POTEM, KO JE NA OBZORJU
 KAJ POSEBNEGA, POLETETI
 NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

peš v kaki uri na cilju. Ali: od Vrhovega bi se prišlo še malo prej: od Save čez grebene dveh, treh hribov. Vitovec je na vrhu."

Družina Jež s tremi otroki (v naročju Jakob) na Vitovcu pred domačo hišo

- Je mogoče, da ti kraji na kakšen način odmevajo tudi v vaši glasbi?

"Kaj vem, morda pa se kaj od okolja zrcali tudi v moji glasbi. Na primer: podeželjski otrok na paši - pastirske pesmi. Blizkost z naravo - pesmi o potoku, mlinu, trobenticah; nenehna srečevanja in stiki z ljudmi v domači gostilni - neposrednost glasbenega izražanja. Vsakodnevno potovanje v šolo z vlakom iz Loke pri Zidanem Mostu (kamor smo se Ježevi preselili pri mojih petih letih) v Celje v srednjo šolo - zbirka skladb Mali popotnik in obe otroški suiti: V naravi, Od doma... Mogoče je daljni odmev udarca na gong v kantati Pogled zvezd, ko sem še kot 4-leten na Vitovcu udarjal ob tla na 'kitajca', kot smo rekli potresajočemu drevescu s polno zvončkov, in tudi bobnali z napeto žico in leseno 'žago'. Gotovo bi se našlo še več možnih vzporednic ali opaznih preobrazb iz življenja, ki se je izrazilo v glasbi kot bližnji ali daljni odmev. In spet: ni pomembno, da so določeni prebliski zajeti v zvoku, bolj odločilno je, če zmorejo danes ali kdaj pozneje zaobjeti poslušalca z magijo zvoka, strokovnjaka pa z oblikovanostjo in izvirnostjo."

- Talenti - tako pravijo - se dedujejo. Je bilo glasbeno nadarjenost zaznati že pri vaših prednikih, morda starših? Kako se spominjate vznika in rasti tega nagnjenja pri sebi?

"Kako se je kaj od glasbenega talenta pretakalo v mojih prednikih, nisem še nič raziskoval. Spominjam pa se, da sta mama in oče ob posebnih prilikah in na vztrajno prigovarjanje gostov v gostilni znala prav lepo dvoglasno zapeti. Vendar je bilo življenje v gostilni in ob njej vedno nekako napeto, z ogromno dela in opravil (imeli smo tudi živino in posestvo), tako da se starši nam otrokom (še dvema sestrama) niso imeli časa posebej posvečati. Nagnenje do glasbe sem začutil morda ob igranju na harmoniko za gostilniške potrebe. Moram pa reči, da me tisto gostilniško veseljačenje, ki ga je morala moja harmonika poživljati neredko do jutranjih ur, ni bilo preveč pri srcu. Ko sem si pri svojih desetih letih prislužil s prvotno 'fajtonarico' že klavirsko, sem se rad zapiral v eno od podstrešnih sobic in preizkušal

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

Jakob "gostilničar"

drugačne melodije, kot so bile one za gostilniška veselja. Navadno pa moja preizkušanja glasbe s harmoniko niso mogla najti svojega miru, saj je bilo doma vedno veliko dela, ker so 'kar preveč' skrbni starši pred vojno poleg gostilne v Loki obdelovali še posestvo na Loki in tudi onega prek Save, na Vitovcu. Se pravi, čim sem se podal v svoje glasbene fantazije, so me že poklicali dol 'v pomaganje'. Tako sem dodobra izkusil drobno pridobitniško življenje in si želel 'osvoboditve' od nenehnega gostilniškega 'pritiska', ki se je začelo v najranjših urah in je trajalo do najpoznejšega nočnega čutja ob kakem posameznem gostu, ki je rabil družbo. V majhni Loki s kakimi petdesetimi hišami je bilo tik pred vojno kar pet gostiln. 'Resnejši' promet je bil kajpada le ob koncih tedna in ko so bili prazniki ali sejmi.

Razume se, da sem vedno bolj želel iz danega v drug svet - h glasbi, ki je bila zame zvrstno kajpak zelo omejena spričo docela neumetniškega in neizobraženega okolja. Edini stik s sicer širokim poljem glasbe mi je bila 'vulgarna' harmonika, a vseeno pravcata tolažnica. Kasneje, ko sem prišel h klavirju, mi je postala kot instrument z asociacijami gostilniških poplesavanj čudno zoprna, tako da se tudi danes, če le morem, njenega vsiljivega čutnega zvoka na daleč izognem. Če že, bi jo uporabil le za določeno štimungo.

Kot drug glasbeni vpliv predvojnega časa se mi kaže gostilniško družabno petje. Tega je bilo v pogosto veselih družbah res veliko. Tudi ta zvrst mi je postala trajno nekoliko zoprna. Ko sem pričel z glasbo zares (po vojni), sem se ves 'oklenil' klavirja. K vokalu sem se vrnil prek umetne glasbe. Usoden in odločujoč za moj odnos do glasbe nasploh je razmislek, kaj je mogoče, kam je treba od enega tona oz. zvoka k drugemu in nadaljnjim; snovati iz notranje zbranosti v (za)dane možnosti, se pravi nadgrajevati svojo glasbeno pot ali stezico iz zgodovine in tradicije. Že od mladostnih časov, čeprav sem nekoč intenzivno improviziral - priznam, ko so bila zraven prijetna dekleta, sem se znal prav ekstatično instrumentalno razživeti - takih sprotnih 'izmišljanj' sam nisem posebno cenil. Bile so tako rekoč izhod v sili, nekaj sem počel zaradi drugih, jim ugajal... Mogoče izhaja od takrat, da še danes tolikanj omenjano jazzovstvo, ki izvira iz improvizacije, ne obožujem prav posebno. Vse bolj me v novejši ali današnji glasbi moti cenena aleatorika, se pravi, da glasbeniki na osnovi modelov ali 'po želji' vsak zase nekaj improvizirajo. Opažam skratka, da se mi je marsikak glasbeni oz. kompozicijski kriterij izoblikoval že v po svoje 'vsevedni' glasbeni mladosti. V kompoziciji oz. glasbi cenim, kar je nastalo v samoti z razmišljanjem o stvareh sveta. Sprotno improvizacijo imam za spretnost gibanja v okviru nekih šablon. Sicer pa, če kje, ni mogoče improvizirati v resni kompoziciji za zборе ali vokal."

- Spadate v tisto nesrečno generacijo, ki ji je osnovno šolanje prekinila okupacija oziroma druga svetovna vojna. Kako je potekalo vaše šolanje? Se vam zdi, da so v šoli zaznali in razvijali vašo glasbeno nadarjenost?

"Že od otroških let sem je bilo šolanje ena sama 'zguba'. Če naj šola vodi in odgovarja na mlade radovednosti, je bila - delno spričo zunanjih okoliščin, predpriprava in vojna sama s strašnimi družbenimi pretresi - moja izkušnja prav nezavidljiva. Čim se je kaj normalnega začelo, se je že prekinilo. Dobro leto in pol obiskovanja nižje srednje šole v Celju je prekinila okupacija. Nato so sledila štiri skoraj docela

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"
Pogovor z Jakobom Ježem

Gimnazijec "koncertant" v Celju

izgubljena leta. Edini dobiček je bil, da sem se - hočeš nočeš - dovolj dobro naučil nemščine: s prisilo v šoli in nenazadnje z branjem dnevnega časopisja, tedaj edino možnega v nemščini, saj me je že od malega zanimalo kaotično dogajanje 'zunaj', ki je usodno onemogočalo zaželeno poetično bogatenje 'znotraj'. Po vojni je bilo k sreči mogoče s tečaji nadoknaditi zamujene razrede gimnazije, preostali sta še dve leti do mature, da sem šel lahko naprej. Spričo vojnih okoliščin je tako rekoč izpadlo sistematično izobraževanje, čas do mature v Celju (1947) pa me je tolikanj zaposlil s klavirsko vadbo, da sem temeljna izobrazbena znanja, ki jih dá lahko le srednja šola, skušal kasneje v najnujnejšem sam nadoknaditi. Vrzeli v znanju slovenščine sem moral npr. popolnjevati kot urednik Grlice, ko mi je z jezikovni-mi nasveti precej pomagal sin slavista, Ljubljančan Pavle Kalan.

Glede glasbene nadarjenosti se nisem obremenjeval. Proti koncu gimnazije sem le prišel do svojega klavirja. Nabavil sem ga v Zagrebu z izkupičkom za höhnerico, od katere sem se olajšano poslovil za vedno. Na drag mi klavir Bösendorfer sem preigral (kasneje tudi analiziral) skoraj vso pomembno klavirsko oz. glasbeno literaturo. To je bila moja najboljša šola. Moj klavir je šel na generalno popravilo in nato k hčerki pianistki in komponistki Brini. Sam sem postal z leti zadovoljen tudi s pianinom, saj mi je postala vse bolj pomembna kompozicija, faktura - vsebina glasbenih zamisli, in manj lep zvok dobrega klavirja. V glasbi se imam predvsem za samouka."

- Notranji klic h glasbi je bil najbrž tolikšen, da na kakšno drugo poklicno pot niti pomišljali niste?

"Ob doživljanju krivic in strahot okupacije sem tem bolj čutil nujno, da bi se o tem izrazil. Bi bil lahko likovnik, pesnik? Nekaj časa sem čutil močne poetične impulze. Bili pa so docela futuristični in sarkastični, kar je bilo za čas poezije delovnih akcij tolikanj neprimer-no, da je ta ustvarjalni nalet ostal zatrt. Čeprav zapoznel v glasbenem učenju sem se okrog leta 1950 že prizkušal v zapletenih in nemalo težavnih skladbah. Eno - v spomin v Dachau umrlemu prijatelju, violinistu Dušanu, še hranim. Je kot turobna žalna koračnica. Med temi začetki je tudi Elegija za klavir; ko sem jo zaigral profesorju kompozicije Marjanu Kozini, se je zgrozil nad njeno čudnostjo. Te epizode se je spomnil v jubilejnem zborniku Akademije za glasbo Samo Vremšak takole: 'Po uvodnem predstavljanju in seznanjanju je prof. Kozina rekel: 'Golobčki, malo bi rad videl, kaj ste delali v preteklem letu. Prinesite prihodnjič skladbe s seboj!' Prinesli smo vsak svojo bero minulega leta in mojster si je ogledoval posamične kompozicije. Pa pobara tudi kolego: 'No, kaj imate?' Le-ta pokaže - dobro se še spominjam - Elegijo za klavir, v tehničnem pogledu precej zahtevno skladbo. Kozina gleda in - gleda. 'Takulele golobček, bi ti tule en malu zašpilou?' Kolega se usede h klavirju in res dobro odigra svojo pianistično težko skladbo. 'Hja, no ja... hm, hm...' Pa pokaže name: 'No, kaj pravite k skladbi?' 'Brez dvoma zanimivo delo,' sem se izmazal. Spet se obrne h kolegu z besedami: 'Se vam ne zdi, da je tule napisano en malu hohštapljersku?' (Mimogrede naj povem, da je bila kompozicija napisana v treh notnih sistemih.) 'Moje mnenje je takšnole: Mislim, da vam manjka predvsem obrtniško znanje, to, čemur rečejo Nemci 'Handwerk'. Seveda ni mogel izreči hujših besed od teh in moj kolega je bil vidno užaljen. Rezultat pa je bil ta, da je kolega opustil študij kompozicije in se izpisal z oddelka.'

Bil sem očitno trmast. Tako študija kompozicije formalno nisem končal. Diplomiral sem iz glasbene zgodovine, kar mi je v življenju oz. službenem napredovanju povzročalo nemalo težav. A sedaj je vse mimo. Papirje diplom zamenjuje moč (ali nemoč) umetniškega sporočila v skladbah. Na tej najzahtevnejši diplomi pa še vedno neutrudno delam."

- Vaši profesorji na univerzi so bili M. Lipovšek, K. Pahor... Kako se jih spominjate in kolikšen pomen prisojate njihovemu vplivu na oblikovanje vašega glasbenega profila in vaše glasbene usmeritve?

"So stvari, ki se jih da učiti, npr. instrument, harmonijo, kontrapunkt ipd. Glede znanja kompozicije pa je najpomembnejše nenehno razmišljanje o oblikovnih možnostih in s čvrstim znanjem podprto vodenje skozi pomembno oblikovana dela. Harmonija, na primer, je samo en lažje dostopen segment oblikovalnih možnosti. Učil sem se je v poletnih počitnicah na urah v Zagrebu (imel sem zatočišče pri sestri, ki je tam študirala) pri profesorju Franju Duganu pa na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani kot glavni predmet pri prof. Karlu Pahorju, še prej pri prof. Urošu Prevoršku.

Moram pa reči, da sem pričakoval pri tem kot pri drugih predmetih od profesorja res vseobsežno poznavanje ne samo snovi, ampak tudi vseh zadevnih zgodovinskih okoliščin. Torej specialista, ki bi v svojem znanstvenem, harmonskem kabinetu imel in lahko tolmačil vso mogočo in pomembno literaturo. Takih sanjsko dobrih profesorjev za temeljne teoretske predmete seveda ni bilo. Še najmanj za glasbeno oblikoslovje, ki je zagotovo najzahtevnejši teoretski predmet. Gre za doumevanje oblikovalnih postopkov posameznih dob v zgodovini do danes. Dolgo sem vsakodnevno razčlenjeval skladbe in primerjal tudi svoje rešitve s tistimi v literaturi. Po tem, koliko nelogičnih oz. napačnih rešitev sem našel v sicer uglednih virih, lahko zatrdim, da gre za res zapleteno in še premalo raziskano področje.

Mojih teoretičnih profesorjev na Akademiji za glasbo je bilo še več, omenil bi še Blaža Arničja in L. M. Škerjancja, ki sta mi posredovala znanje o kontrapunktu. Na akademiji je bil moj edini pravi učitelj kompozicije prof. M. Lipovšek, vendar samo eno leto, v prvem letniku, v drugem, ko sem bil dodeljen prof. M. Kozini, pa sem od študija odstopil in se potrudil do diplome na zgodovinskem oddelku.

Od profesorjev sem cenil prof. Karla Pahorja, ki se je za vsako uro posebej pripravil - po zelo dobrem ruskem učbeniku, ki sem ga imel tudi sam. Kot mladega neučakanca pa me je motilo, da je uspel zelo počasi najti napake, npr. vzporedne kvinte, oktave.

Nasprotno je bil prof. Škerjanc v najdevanju napak celo v petih sistemih starih ključev nadpovprečno učen. Bil pa je to eden redkih profesorjev, s katerim nisem mogel vzpostaviti nikakršnega kontakta. Do študentov je imel precej ciničen, če ne celo sarkastičen odnos. Spominjam se, da je nekoč delalo sprejemni izpit za kompozicijski oddelk menda celo deset kandidatov, pa nihče ni bil sprejet. Ko smo se pritoževali, je navrgel: "Ali veste, koliko je v vaših letih napisal Mozart?!" Prof. Prevoršek me je nekoč ob srečanju na hodniku pobaral, da se jaz lahko vpišem. Očitno je bil prijazen, pa spet odsoten profesor, navdušen, ko sem imel v tistem času izvedbo cikla klavirskih suit na drugem mednarodnem srečanju študentov glasbe v Münchnu leta 1951."

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

- *V delu katerih naših in tujih skladateljev ste najbolj našli sebe in so morda vplivali na oblikovanje vašega glasbenega čutenja oz. določili koordinate vaše poti v iskanju novih obzorij?*

"V času, ko sem kot študent (1947 - 1953) najbolj intenzivno obiskoval takorekoč vse koncerte v Ljubljani, je v programih zelo dominirala pozna romantika. Profesor Vilko Ukmar bi ta slog označil kot čutno nabrekel. Sam sem se tovrstne zvočne polnosti dodobra nasitil. To je bil tudi čas iskanja lastnega izražanja. Težil sem stran od pompoznosti romantičnih izročil, blizu mi je postala klasična odmerjenost kakšnega Hindemita ali Bartoka. Najbolj pa sem se zazrl v glasbo tedaj docela pozabljenega Marija Kogoja.

Spominjam se, da sem ga okrog leta 1950 lahko videl na prikazu različnih oblik duševnih bolezni v dvorani, kjer je danes Mestno gledališče. Bil je 'primer' v svoj svet zablodelega bolnika, docela nenevarnega za okolico. Začel sem preučevati njegovo obsežno skladateljsko zapuščino in iz nje izluščil tako rekoč še možne skladbe, ki so potem doživele krstne izvedbe. Klavirski delež sem izvajal sam. Skušal sem se čimbolj poglobiti v njegovo muziko, da bi ji tudi s kompozicijskimi dopolnitvami omogočil pot v javnost. Glede lastne glasbene usmeritve je bil vsekakor odločilen preobrat od dokaj zamotanih prvih klavirskih skladb k jasnosti skladbe na otroško poetiko (Mali popotnik, Dve otroški suiti, Dve sonatini, Tri etude). Sprva sploh nisem imel odnosa do vokala. Kasneje pa sem se mu prek samospelov, kantat in zborov posvetil v pretežni meri."

- *V mlajših letih ste skupaj z nekaterimi skladatelji nastopali kot skupina Pro musica viva. Kaj vas je povezovalo oz. kateri cilji so vas vodili?*

"V času glasbenega oblikovanja sem se družil največ s slikarji oz. z Markom Suštaršičem, s katerim sva skupaj maturirala na gimnaziji v Celju. Da sem prišel v stik s skupino Pro musica viva, ima zasluge Ivo Petrič, ki me je, ko je leta 1957 slišal moje Tri samospelve, začel najbrž resno jemati. S pridružitvijo Petričevi skupini sem se približal krogu aktivnih in agilnih mladih komponistov, kar je pomenilo več možnosti tudi za mojo glasbo. V skupini smo tudi lažje uveljavili tedaj aktualne vidike nove glasbe, kot se je uveljavljala v zahodni Evropi in tudi na Poljskem z varšavsko jesenjo. Kolege je večinoma najbolj zanimalo izvajanje lastnih del z ansamblom Slavko Osterc. Mene pa je zaposlovalo, kako bi naše skladateljske težnje tudi muzikološko utemeljevali, a za kaj bolj globinskega je zmanjkalo moči. Iz skupine so izšli upoštevanja vredni in profilirani skladatelji: Petrič, Božič, Lebič, Srebotnjak, Štuhec in še kdo."

- *Verjetno je za vsakega ustvarjalca precej pomembno, da najde tiste oblike, ki so najbolj po meri njegovih ustvarjalnih nagnjenj in mer. Vi ste pisali različne glasbene oblike; v katerih ste se najbolj udomačili oziroma skozi katere je najbolj zazvenela vaša "notranja" glasba?*

"Veliko - morda preveč na škodo obsežnih del - sem se posvečal glasbi za mladino in zборе. Močno so me pritegnile Kogojeve pesmi za mladino. Po njih se otroškega žanra ne more več podcenjevati, čeprav znajo nekateri visokostni glasbeniki gledati na muziko za mladino dokaj omalovažujoče. Iz svojih izkušenj lahko povzamem, da je pisanje glasbe za mladino iz visokih meril (seveda, če naj taka

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

S hčerko Brino, ko še ni bila kompo-
nistka, a že nagajivka

dela sprejme oz. rada izvaja) morda celo najzahtevnejša zvrst. Pri komponiranju za velike zasedbe je na izbiro veliko možnosti, za omejen sestav, denimo za mladinsko triglasje, pa je treba vsak glas voditi skrajno koncentrirano, brez kaskad postranskih efektov in barv. Skratka, za vokal oz. zборе skušam komponirati z nabojem simfonične palete, ki pa je osredotočena le na najbolj bistveno."

- Kako kot skladatelj prisluškujete glasbi v sebi; kako in koliko pri ustvarjanju sodelujejo inspiracija, intuicija in razum?

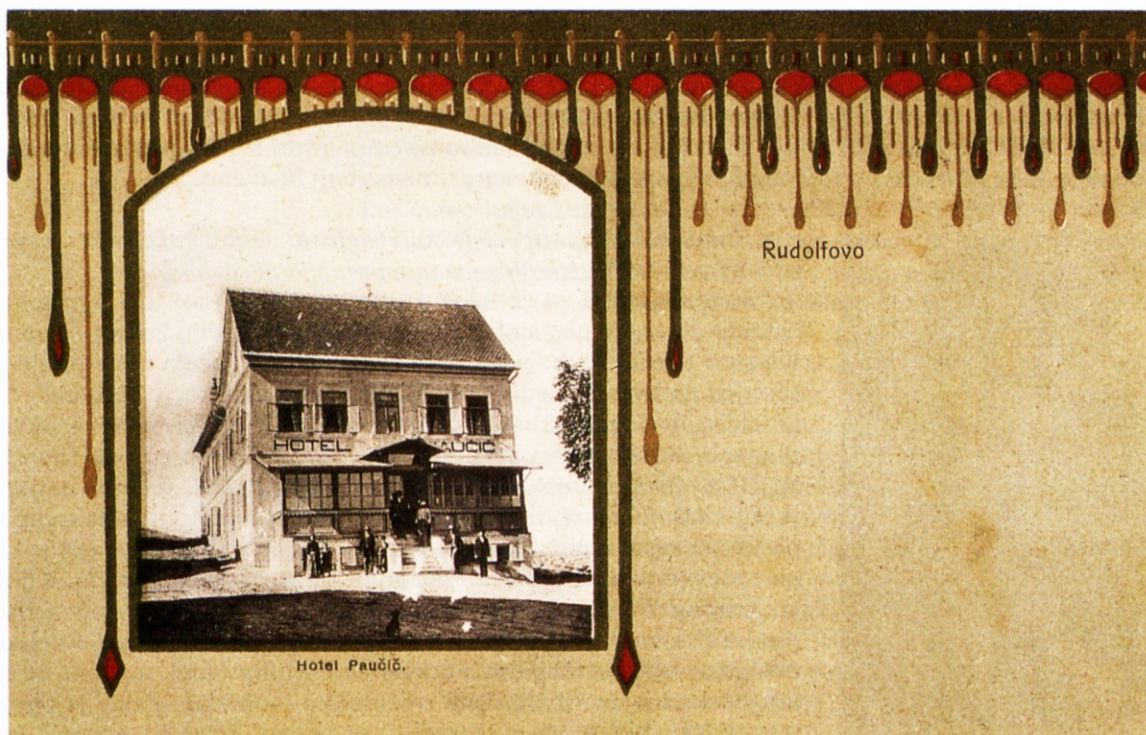
"Komponiranje za zборе (otroške in odrasle) mi je - s primero rečeno - kot hoja po zemlji (zbirke: Pojem - plešem, Pojem - igram, Klas pri klasu...), dvig v višave odpira lahko docela nove poglede (Pogled narave, Pogled zvezd, Pogled lune ali Caccia barbara - C. giociosa ali Gozdni odmevi, Morski odmevi...). Oba svetova sta mi draga, in tudi obdelava ljudske pesmi, včasih čisto preproste (npr. I., II., III. Suita narodnih). In čim bolj k zemlji se spuščam, tem bolj trd je boj z morebitnimi vrivki banalnih rešitev. V ljudskem idiomu zapaden pretežno diatoničen material namreč ni več deviški, kot je bil po svoje še v času Gallusa, Bacha ali Mozarta in Schuberta. Kljub vnaprejšnji zožitvi možnosti za originalne rešitve se vseeno še trudim tudi s hojo po zemlji. Lahko je torej inspiraciji, če je veliko možnosti. Tudi intuicija se mora bolj kontrolirati prek razuma, če so možnosti omejene. Izbira je k sreči lahko svobodna. Zame je oboje pomembno, biti vezan na 'zemljo' in potem, ko je na obzorju kaj posebnega, poleteti navzgor."

- Je dejstvo, da mora biti skladba, npr. zborovska, uporabna (izvedljiva), velika ustvarjalna omejitev?

"Zborovsko petje ima več obrazov. Zbor lahko sestavljajo ljubitelji, ki not celo ne poznajo, ali profesionalci, ki naj bi note zlahka 'pobirali'. Zgodi se lahko, da bodo prvi - seveda z več truda pri učenju - določeno skladbo celo bolj prepričljivo in enkratno izvedli kot drugi. Pri zelo zahtevni skladbi pa bodo morda ljubitelji povsem odpovedali in se nadaljnjemu sodelovanju v 'prenapornem' zboru sploh odrekli. Iz tega sledi nauk, da je za ljubitelje, ki so lahko zelo odlični v neprezahtevnih zapisih, treba vendar pisati obzirno, če jih želimo ohranjati in z novimi skladbami stimulirati k nadaljevanju - če ne zveni prepatetično - plemenitega poslanstva. Pisati za ljubitelje je po svoje omejitev, ki pa je obenem iz kompozicijskega vidika specifična in po svoje zahtevnejša, ker je treba narediti iz malega (gradiva) veliko (duhovnega, sporočilnega). V končni posledici pa je tudi najpreprostejšo skladbo težko vrhunsko interpretirati, pa naj gre za ljubiteljski ali profesionalni zbor."

- Zdi se, da je pri vseh umetnostih zelo pomembno loviti ravnotežje med tradicijo, ki postaja lahko privajena šablona, in iskanjem novega - še ne slišane ali videnega... Kako ste vi čutili (čutite) to problematiko?

"Na to problematiko, ki je specifična za našo, 'v zgodovino usmerjeno sodobnost', zlasti v glasbeni reprodukciji, ki živi tako rekoč od preteklosti, sem deloma že govoril. Bistveno je vendar, za kakšen material se pri snovanju nove kompozicije odločim. Arhitekt bi za projekt nove stavbe izbiral npr. med lesom, opeko ali železobetonom. Komponist npr. med diatoniko, serialnostjo ali elektroniko. Izpeljavo

Secesijsko oblikovana razglednica prikazuje hotel Paučič, predhodnik Metropola in današnjega hotela Krka. Založnik: ni naveden, verjetno Jakob Paučič; natisnjena: med letoma 1902 in 1904; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Francišškanski samostan s cerkvijo sv. Lenarta in gimnazijsko stavbo. Založnik: Josip Kos; odposlana: leta 1902; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

usmerja to, ali gre za ljubiteljske izvajalce, ali profesionalce, ali najvišje segajoče specializirane specialiste. Sam sem imel priložnost pisati že za vse stopnje. V oddaljevanju od zemlje, da uporabim že omejeno prisposodbo, sem 'šel' najvišje ob naročilu za slavni vokalni kvintet - kölnski Collegium vocale (Caccia barbara), pa ko sem pisal za danes svetovno znanega čelista Heinricha Schiffa (Nomos VI.), ali za pozavnista Vinka Globokarja (Nomos VII.), ali za mezzosopraniistko Carol Plantamura (Spomin). Tudi z domačimi umetniki sem posegel že v višave z Evo Novšak in Olgo Jež (Pogled narave), od mlajših nedavno z Barbaro Jernejčič (Gozdni odmevi, Morski odmevi). So pa tudi primeri, ko se polet navzgor glede izvajalskega sodelovanja v prvem naletu ni povsem posrečil in ga bo primerno ponoviti (Caccia Giociosa, Toccare Toccata itn.). Zgodilo se je celo, da sem se umetnikom zameril, ko sem v hitenju 'navzgor' predpisal kaj preveč eksperimentalnega, češ da sem uničeval instrumente (Strune, milo se glasite). Nasploh pa so bile moje 'zemske' skladbe od ljubiteljskih zborov večinoma zelo odobravajoče sprejete. Poudariti moram, da le-ti lahko presenetljivo dobro izmojstrujejo zapis. Prav v zborovstvu se ne zgodi pogosto, da ljubitelji prebijejo zvočni zid do umetniško odločilnih izvedb. Zato je zame nenehen izziv pričakovanj, da se vendar komu s trudom in zbranostjo to posreči - sicer se šablone v kompoziciji skušam kar se da izogibati in mi je iskanje novih, ali še boljše: svežih rešitev, osnovno vodilo, čeprav gre za najpreprostejšo otroško pesmico. Sprejemam vse žanre, vendar samo v območju resne, premišljeno zapisane kompozicije. Improvizacijska zabavnost, spretnost me ustvarjalno ne privlači."

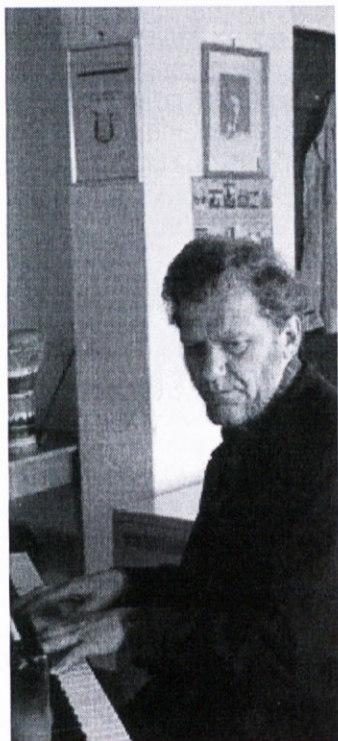
- Kaj mora vsebovati neka glasba, da vas prepriča? Bi lahko našli nekaj takih del? Za katera svoja dela menite, da so se najbolj približala temu idealu?

"Razlikovanje med dobrim in najboljšim sem začel 'gojiti' ob preigravanju oz. študiju baročnih skladb. Spoznal sem, kako izrazno polnejši in bogatejši je na primer J. S. Bach od sodobnikov. Enako se mi je dogajalo tudi ob drugih slogovnih obdobjih. Če bi moral na samotni otok, kjer bi imel klavir, in bi lahko vzel s seboj le deset glasbenih knjig, bi se odločil za tale, po mojem najbolj temeljna dela: Bachov Dobro uglaseni klavir, sonate Mozarta, Beethovna, preludije Chopina, Skrjabina, Debussyja, klavirske skladbe Bartoka, Messiaena, Kogoja, Stockhausna. Če bi našteval največje dosežke na področju samospeva, bi moral začeti šele s Schubertom. Kar je bilo prej, še niso tisti enkratni utrinki trenutkov, ki so jih uspeli povzdigniti romantiki in kasnejši mojstri. Pomembni posvetni zbori nastanejo še pozneje, pesmi za otroške in mladinske zборе so dosegli visoko umetniško stopnjo šele v 20. stoletju. Vsako od teh del na zelo izviren način predstavlja najboljši dosežek svoje dobe ali določenega sloga. Sodim med tiste vztrajne glasbene 'bralce', ki vedno znova prebirajo glasbo, jo zase igrajo, o njej premišlujejo.

Nisem vase zaljubljen, vendar ko po daljšem premoru spet 'odprem' na primer svoje klavirske skladbe, najdevam v njih elemente, ki jih, če si smem domišljati, želim vedno znova podoživeti kot iz širše mednarodne zakladnice. Kajpada pa sem vdan v usodo še ne dokončne besede o naših skladbah, ki jo bo prav gotovo izrekla prihodnost. Toda tudi v sedanjosti je potrebno skušati vrednotiti, kaj je tisto najboljše. In temeljna naloga glasbenih umetnikov je, da sodelujejo v procesu

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

Ob klavirju na Gradežu

iskanja dobrega, najboljšega iz današnjega časa in za nas pomembne tradicije (Ipavci, Gerbič, Lajovic, E. Adamič, Kogoj...) Da je Mozart odličen skladatelj, ve ves svet. In naši priznani glasbeniki, ki delujejo v svetu, bi lahko najbrž kaj naredili tudi za našo skladateljsko promocijo. Katera od mojih del so se približala tistemu imaginarnemu idealu, ne vprašujte, prisluhnite Pogledu narave, Pogledu zvezd, premislite, kaj sporočajo zborovske skladbe: Stric, Samota, Potres v Reziji..."

- Vso delovno dobo ste si prislužili s poučevanjem. Verjetno to niso bili idealni pogoji za skladateljsko delo. Ste kdaj pomislili na "svoobodni" status?

"Že od malega sem bil uvajan v delo doma in na polju. Na morebiten svoboden poklic skladatelja niti pomislil nisem. Za glasbenika, ki ne igra v orkestru, se mi je zdelo normalno, da dela drugače – uči; spričo vsega naporega v šolskih letih, se mi je zdelo že to, da se lahko ukvarjam z za kmečko pojmovanje nekoristno glasbo, pravi luksus.

Občutek, da s svojo glasbo zaman tratim čas, je začel zbledeti, ko so se moje skladbe predvajale tudi po radiu, na kar je postajal oče ponosen, obenem je bil s tem ovržen kdaj iz njegovega pogleda prebran, a nikoli izrečen pomislek o mojem prečudnem študiju pisanja glasbe. Razume se, da bi v mladih letih rad pograbil možnost, da bi živel samo od pisanja glasbe, npr. scenske, a je bilo teh priložnosti premalo. Učenje po šolah pa je narekovalo tudi specifično pozornost do potreb po skladbah za mladinsko petje, čemur sem se res prav veliko posvečal."

- Precejšeni del vašega opusa je povezan z besedo, npr. Brižinski spomeniki pa zborovski opus. Kako izbirate besedila in kako kot glasbenik uporabljate besedo?

"Res sem postal močno zavezan besedi oz. vokalu. Pritegnile so me predvsem vsebine, ki se dotikajo običajnih stvari, npr. o slovenskem obstajanju (Stric, Samota, Potres), ali take, ki povzdigujejo korenine slovenske besede (Do traig amors, Brižinski spomeniki), v samospeski liriki pa impresije iz narave (Krhko listje, Pastoral, Na gori), precej tuja pa so mi komplicirano abstraktna besedila, izjema je Ritmika zarje z lastno besedno 'opremo'. V pesmih imam rad vedrino, upanje, lepoto, nikakor pa ne obtožujoče ali moreče vsebine. Kot veste, sem se veliko posvečal tudi kompozicijski obdelavi ljudske motivike (Igraj kolce, Nmau čez izaro, Po jezeru), ki me je 'prisilila', da sem ostajal – kot sem že rekel – blizu zemlje. Najbrž pa sem pri nas prvi, ki je v petju besedo ali samo foneme transformiral v spreminjajoče se barve, kar se že dviga v odtujene višave, a je morda posebej lepo, kot pač pogled v nočno nebo (več Pogledov – narave, zvezd, lune). Skratka: čutim privrženost sporočilu besede in tudi oddaljevanje od nje – 'izgovor' za ta korak v neznano mi je instrumentalna glasba, ki je sploh brez besed."

- Za skladatelja je seveda pomembno tudi, da ga izvajajo. Ste zadovoljni s količino in s kvaliteto izvedb svojih del? Se vam zdi nasploh delež slovenskih avtorjev v različnih programih, npr. tudi zborovskih tekmovanj, ustrezen?

"O zadovoljstvu glede izvedb se je težko izjasniti z da ali ne. Skla-

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

datelj je pač kdaj bolj in drugič manj v 'modi', ozadja so kajpada tudi odločilna. Vse to me manj zanima. Veliko pa bi kazalo narediti, da bi se zborovodja lahko čim bolj verificirano odločal o kvaliteti in primernosti skladb. Tu je seveda še veliko izobrazbenega dela, da bi se zborovodja strokovno sam odločal, kaj naj izbere, da pa pri tem upošteva tako domačo tradicijo kot novosti. In če kje, imamo Slovenci prav za zborovstvo ogromno zakladnico skladb, tako da ne razumem, zakaj tolikanj posegajo po 'tujem blagu', domače pa prepuščajo vne-
mar, o čemer smo se lahko prepričali na letošnji Naši pesmi. Če bo šlo tako naprej, bo zborovstvo izgubilo stik z javnim kulturnim dogajanjem in se moralo docela preseliti v intimo sakralnih hramov, saj je bilo na Naši pesmi letos kar polovica religiozno čaščene tematike. Ob tem pa skoraj nič od naših temeljnih klasikov (Lajovic, Adamič, Kogoj - z dvema izjemama: obvezna pesem E. Adamiča in neizrazito zelo zgodnje delce M. Kogoja). Ne dosti boljša je bila letos programska slika na Mladinskem pevskem festivalu v Celju.

Vprašali ste me o izvedbah svojih skladb, jaz pa govorim o splošni programski zagati. Svojo glasbo gledam pač v sklopu nekakšne celote. Če bo šlo tako naprej, se bo treba vprašati, ali sem komponiral prav. Nastalo je vsaj za pet večerov zborovskih del, v Celju so me celo pozdravili kot jubilaranta, vendar je bilo tako v Mariboru kot v Celju moč slišati le po eno mojo skladbo.

Da postaja zborovstvo odmaknjeno od slovenske ustvarjalnosti, pove najbrž tudi to, da sem bil na obeh slovenskih osrednjih prireditvah iz skladateljskih vrst edini navzoči. Tudi mediji so revijo in festival (razen TV prenosa sklepne manifestacije) prezrli kot še nikoli. Tradicionalna povezanost zborovskega utripa z domačo kulturo slabi. Da slovenska pesem na Tržaškem še živi, sta potrdila dva zbora, žal pa že nekaj let ni glasu z zamejske Koroške."

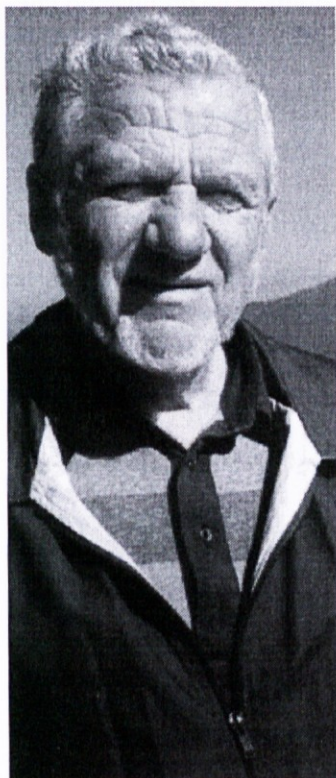
V glasbeniški družbi na republiški reviji mladih zborov v Zagorju 1998

- Kako bi tudi kot muzikolog ocenili slovensko glasbo druge polovice 20. stoletja po ustvarjalni moči in uveljavljanju novih kompozicijskih teženj? Menite, da slovensko glasbeno ustvarjalnost dovolj spremlja tudi ustrezna glasbena misel oziroma refleksija in kritika?

"Pri nas zelo prevladuje mnenje, da je glasba pojav zase, da je glavno 'muska', vsakršno razmišljanje pa odveč. Glede kompozicije je danes in že dolgo tako, da brez iskanja in utemeljevanja novega redkokdaj pride do zanimivih novih rezultatov. Cela skladovnica je knjig, da so v renesansi utemeljili tedaj novo glasbo. Na zahodu je veliko najpomembnejših prenoviteljev glasbe v našem stoletju napisalo tehtne razprave ali refleksije. Skoraj ni dežele, ki ne bi imela strokovne revije, ki sledi dogajanju in 'ureja spomine' novih in novih hotenj.

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

Pod Vrhom leta 1995

Neosveščeno stanje, ki ga v glasbi imamo, je v veliki meri posledica neprebujene resne in aktivne misli o poteh in 'izkupičkih' ustvarjalnih vijug. Ustvarjalnost se nam je profilirala v posameznostih: moda cenene aleatorike, aktualne v Evropi okrog šestdesetih let, se je pri nas ustoličila kot glasilka novega za vse predolgo dobo. V zadnjem času curljajo k nam kompozicijske finese novejših iskanj z mlajšimi skladatelji, ki so se oplajali z znanji zunaj naše zamejenosti. Zaradi mišljenjske neradovednosti in neraziskovalnosti nam je tudi kolo zgodovine sodobnih izražanj začelo pešajoče opletati. Konkretno, zameetek 'radovedne' glasbene revije se je začel porajati v okviru Naših zborov, toda ko sem kot njen urednik predlagal, da bi morali začeti z obravnavo celote glasbenih pojavov, ne zgolj kot zborovsko glasilo, se je uredniško osebje zamajalo, ostalo pa je pri starem. Kako zelo narobe je nekaj s slovensko glasbeno mišljenjsko kulturo, kaže zadnja leta revija Glasbene mladine Muska. Že naslov kaže na profanacijo glasbe.

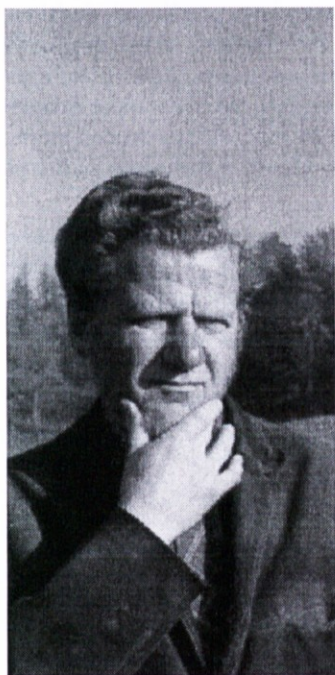
Dobro, si mislim, naj imajo svojo glasbo oz. glasilo, samo ne z znamko Glasbene mladine, ki je imela pri nas nekoč estetsko povsem druge cilje. In ko je pri nas že tako dovolj 'pop in rok trendov', se pojavi v osrednjem Delu celo posebna tedenska stran s to zabavno tematiko. Huje je v uredniškem konceptu Muske, kjer je vse pomešano, pop in rok zvezdnitvo s člankom o resni temi t.i. klasike. Nič nimam proti roku in popu, le ta zmešnjava - metanje vsega v en koš, je prehuda. Pa mi mimoidoči povejo, da so odpovedali tisto 's... od Muske'. Opažam, da ob vsem Muska dobiva vedno boljši papir, ki se bleščeče sveti - od samozadovoljstva in očitno velikodušne državne podpore."

- Vi sami ste bili dve desetletji urednik revije Grlica, ki se je ukvarjala s širšimi vprašanji glasbene vzgoje. (Zakaj je utihnila?) Tudi poučevali ste na vseh stopnjah glasbenega izobraževanja: od nižje prek srednje do višje, ki je usposabljala glasbene pedagoge (na Pedagoški akademiji v Ljubljani). Kakšen se vam zdi naš celoten sistem glasbene vzgoje? Vidite kakšne posledice ukinitve oddelka glasbene pedagogike na Pedagoški akademiji? Bili ste namreč eden najbolj zavzetih zagovornikov ohranitve tega oddelka oz. za "izobraževalno diferenciacijo" med Glasbeno akademijo in glasbenim oddelkom na Pedagoški akademiji.

"Res se mi je nabralo kar veliko uredniških zagonov, da bi premaknili naš voz glasbenega zastoja kam naprej. O tem bi se dalo pripovedovati dolgo, predolgo zgodbo. Glede Grlice mnogi obžalujejo, da je z letom 1988 prenehala izhajati. V zadnji številki piše o razlogih. To je bil čas velikih družbenih sprememb, čas, ko je favorizirano usmerjeno izobraževanje s trdo politično roko hotelo ustoličiti izobraževanje glasbenih pedagogov le na enem mestu, to je na Akademiji za glasbo. Učitelji glasbe Pedagoške akademije smo se podali v vnaprej izgubljen boj s tedanjo partijsko nomenklaturo Glasbene akademije in Sekretariata. Osebnostno sem se zelo zavzemal, da bi v 4-letnem programu na Pedagoški fakulteti vpeljali dvopredmetni študij, kot oddelek za glasbno vzgojo in poljubno stroko, vendar tudi v kombinaciji z zborovodstvom. Akademija za glasbo pa bi imela svoj že vpeljani oddelek za glasebeno pedagogiko. Podobno dvosmernost - pregrešni pojem za tedanje le enosmerne reformatorje - drugod po Evropi že imajo. Zaradi ukinitve glasbenega oddelka na Pedagoški akademiji je sledila tudi

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"

Pogovor z Jakobom Ježem

Na svojem Bregu

odpoved našega urejanja Grlice, ki je nato prenehala z izhajanjem. Glasbeniki s Pedagoške akademije so se razkropili, ostal sem sam z dediščino okrog 100 'nedokončanih' študentov... Glede glasbene vzgoje bi morali bolje razločevati in razdelati smer, ki pelje v čisto profesionalno znanje (glasbeno šolstvo) in smer, ki vmešča glasbeno vzgojo oz. poznavanja osnov te umetnosti v kontekst nacionalne kulture (splošno šolstvo). Glasbena stroka mora za kulturno vzgojno tehtnost glasbe in njeno nepogrešljivost še mnogo narediti."

- Se vam zdi, da naša edina visoka glasbena šola dovolj izkorišča pedagoški potencial glasbenikov, delujočih doma in v tujini (pa tudi tujih), da bi z občasnimi gostovanji vlivali v slovenski glasbeni tok sveže krvi?

"Osnovno bi moralo biti, da najvišja pedagoško umetniška kadrovska šola nenehno izkazuje odprtost, to je pripravljenost na dodatno učenje in oplajanje znanj. In spet, ustanova bi morala črpati iz domačih dosežkov tudi ljubezen do svoje pokrajine, da bi bil pogled v višave opredeljiv z določenimi koordinatami ali ene točke zrenja. Habilitacijski postopki bi morali upoštevati, ne samo kaj je kdo od umetnikov prispeval za dodatno slavo, na primer Brahmsa, marveč tudi za Antona Lajovca, Emila Adamiča, Marija Kogoja in kajpada današnje, ki se že dvigujejo... Posebno vprašanje je, zakaj si premnogi mladi iščejo študijske osnove v tujini in ne na akademiji ob Ljubljani. Je to morda že posledica odtujenosti, premajhne ljubezni do domače glasbene ustvarjalnosti ali malikovanja zvezdnitva, ki se poraja drugod iz povsem drugačnih razmer. Za lepšo prihodnost 'sveže krvi' pa bi morali poskrbeti tudi mediji, ki so vsakršno resno misel o glasbi zreducirali na minimum."

- Kako ste zadovoljni z našim glasbenim založništvom?

"Kdaj bomo prišli do izdaj svojih klasikov, ki so peli in igrali v svojem jeziku, in do avtorskih predstavitev posameznih področij? Želel bi si preposlušati na primer zborovski opus pa samospeve mojstra Antona Lajovca, s priloženo študijo in besedili; pa Emila Adamiča, Marija Kogoja, Slavka Osterca in tako naprej. Denimo, en ciklus z zborovskimi deli, drug s samospevi... Najprej to, kar poje v slovenski besedi, potem pa še, kar je instrumentalnega. Ker ni žanrskih avtorskih zbirk, ni temeljev naše glasbene tradicije, zato tudi ne njenega spoštovanja, da o sodobnosti sploh ne govorimo. Na glasbenih šolah, kjer se pretaka veliko glasbene volje, se ne more nič zavestno kulturno tvornega zgoditi, ker na trgu ni primernih avtorskih izdaj. Skratka, precej nezavidljivo stanje. To govori o nujnosti ustanovitve posebnega glasbenega informativnega centra, kot ga imajo menda že vse evropske dežele, ki dajo kaj na svojo glasbo, da bi glasbeni material postal širše dostopen. Sedanja komercialna prodajalna nasproti Križank - Muzikalije tega preprosto ne zmore. Če tam kaj iskanega vendarle dobiš, je zgolj slučaj, da o informativnosti ne govorim."

- Kako pa si predstavljate navzočnost slovenske glasbe v domačem glasbenem utripu?

"Splošno pravilo bi lahko bilo: kjer imamo ustrezne domače literature več kot dovolj, na primer zbori, samospevi, instruktivna klavirska literatura, pesmice za mladež, bi morale domače note močno prevladovati. Razume se, da na primer v simfonični glasbi pred moder-

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"
Pogovor z Jakobom Ježem

ni nismo bili bogati, zato veselo sezimo k tujim mojstrom; iz kasnejših dob pa seveda tudi, ko je kaj vzornega, kar bi morali čim prej spoznati. Sem zelo proti zapiranju v svoj krog. Glede samo domačega programa na Slovenskih glasbenih dnevih imam že od vsega začetka pomisleke. Sem pridejo mnogi pomembni muzikologi, in prav narobe se mi zdi, da morajo cenjeni gostje nemalokrat slediti bolj učnim uram neprofiliranega komponiranja kot najboljšemu, kar premoremo. Poldrugo desetletje bo, odkar sem pisno predlagal, da bi na Dneve povabili po nekaj skladateljskih sodobnikov iz posameznih dežel, ki bi predstavili svoje skladbe. Posebna možnost je radio, kjer se glasba vrti noč in dan. Predlagal bi simpozij za slovenske izbore skladb, ki bi jih izpostavili kot primerne za periodična predvajanja. Tudi tako se lahko utrjuje navzočnost naše glasbe v narodovi kulturni zavesti."

Po prejemu nagrad RTV leta 1977: I. Petrič, D. Božič in J. Jež

- Drugo polovico 20. stoletja je preplavila popularna glasba, cepljena z valovi rokavske kulture, ki je prepojila mlajše generacije. Se vam zdi, da bi lahko z vnašanjem teh popularnejših glasbenih žanrov v osnovnošolske programe povečali motiviranost učencev za glasbeni pouk in jih skozi ta vrata pripeljali tudi do kompleksnejših glasbenih izrazov?

"Svet je poln dihotomij, pa tudi vmesnih stanj. V glasbi se svet vrti v razponu od apoliničnosti do dionizičnosti. Resna in zabavna glasba obstajata, čeprav nekateri radi ločujejo le kvalitetno in nekvalitetno. Priznam, da ni vse resno dobro in je lahko slabše od zabavne 'protikandidatke'. Kaj naj torej izpostavlja glasbena vzgoja? Mladim s svojimi 'soundi' in elektronskimi manipulacijami naj le prisluhne, po notranjem prepričanju pa mislim, da je učiteljeva naloga jasna: Že od začetka šole ali celo vrtca je mogoče pravi 'bio zvok' najbolje predstaviti s petjem v zboru, ga preizkušati in slišati. Za nas Slovence, ki imamo bogato tradicijo v zborovstvu, je gojitev te zvrsti izraz zvestobe sebi, svoji besedi in glasbi. Predstavimo to kot dragocenost, ki je mnogi večji narodi na zahodu nimajo. Do kompleksnejših glasbenih izrazov naj popelje pristna pesem, obogatena z ritmom in gibanjem."

Ivan Gregorčič
"BITI VEZAN NA ZEMLJO, A
POTEM, KO JE NA OBZORJU
KAJ POSEBNEGA, POLETETI
NAVZGOR"
Pogovor z Jakobom Ježem

- V miren kraj Gradež pri Turjaku, kjer bivate sedaj, vas je že pred mnogimi leti "pripeljal" Marij Kogoj... Nasploh se zdi, da se pri vas vse nekako vrti okrog glasbe: tudi žena je glasbenica, hči Brina pa hodi po vaših, skladateljskih stopinjah. Verjetno obstaja med vami tudi ustvarjalno oplajanje...

"Že v otroških letih, ko je bil v domači gostilni stalen 'promet', sem se hrepeneče oziral k idiliki hiš na samem. V vseh študijskih letih pa sem doživljal pravcato kalvarijo iskanja prepotrebne sobe v Ljubljani. Z mojim prekrasnim klavirjem sem se selil iz ene v drugo luknjo, iz vlažne v prehodno sobo itn. Sreča se mi je nasmehnila, ko me je prijazni kolega prof. C. Veronek opozoril na možnost vpisa v stanovanjsko zadrugo, da sem po dvaintridesetih prišel do stanovanja v bloku nasproti Ljudske kuhinje. Ko sem rešil svoj temeljni problem tudi v dobro družine, sem bil kajpada tolikanj v glasbi, da na kako gradnjo dolgo nisem niti pomislil. Ko pa sem v zvezi z raziskovanjem Kogojeve skladateljske zapuščine začel prihajati na Gradež pri Turjaku, od koder je izhajala skladateljeva soproga Marija Podlogar in kjer so imeli Kogojevi manjšo hišo, je nanese, da so mi domačini dobesečno ponudili v odkup parcelo (razlagali so mi, da je prav tam na skali Kogoj rad posedal, ko je čakal na poštarja), kjer sem v letih 1969 - 1974 potem tudi resno zastavil gradnjo, seveda na precej neroden, pretežno lastnoročni način in se sem po poroki hčerke, ki sem ji prepustil ljubljansko stanovanje, tudi preselil. Tu je več možnosti za sproščeno muziciranje in preizkušanje lastnih zamisli. V družini, ki se je lepo pomladila s štirimi vnuki, sta dva že precej glasbeno napredujoča. Sicer pa smo v svojih glasbenih nalogah precej individualisti, tako da se glasbeno spoznavamo šele na koncertih ali predstavitvah v medijih. Prizadevamo si čim več narediti vsak na svojem področju. Na Gradežu se oddahnem tudi ob manjših delih na vrtu, nekaj pa tudi koristnega pridelamo, seveda v največjem soglasju z naravno voljo rasti - torej bio orientacija."

Po Trubarjevi sledi v Derendingnu

Vse fotografije so iz skladateljevega osebnega arhiva, razen uvodne portretne (foto: M. Markelj)

Novo mesto
Staro mesto

Seidlov mlin ob Krki nasproti Ragovega loga. Založnik: neznan; odposlana: sredi 20. stoletja; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Pogled na mesto z Mestnih njiv. Na mestu bivšega kapucinskega samostana je sedaj urejen Novi trg. Založnik: Janez Krajec nasledniki; odposlana: okoli leta 1910; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Zaloga J. Krajec nasl. — Pravice pridržane.

NOVOMESTO ☆ RUDOLFOVO.

Franci Šali

KAKO IZ SVETA SOCIALNE KRIVICE?

V prejšnjem sestavku, objavljenem v aprilski številki Rasti, sem sklenil svoje razmišljanje o naši socialistični izkušnji z vprašanjem, ali je pravično prilaščati si presežno vrednost na podlagi lastnine nad sredstvi dela, ne pa na osnovi prispevka k njenemu nastanku.

Naj rečem: iskati odgovor na omenjeno ali tako zastavljeno vprašanje, danes ni popularna zadeva. Tisti, ki imajo kapital in moč, neradi vidijo ali slišijo, da kdo razgalja naravo odnosov, v katerih se dogaja oplajanje njihove lastnine z razlašanjem lastnine drugih oziroma s prilaščanjem njihove presežne vrednosti. Raziskovanje tega dejstva namreč pokaže na dejanske vzroke bogastva in revščine, na sistem zakonite kraje, na družbeno ureditev, ki dovoljuje in omogoča izkoriščanje ter ščiti izkoriščanje na podlagi lastnine nad sredstvi dela.

Oglejmo si nekaj tipičnih primerov modelov (odnosov) med ljudmi v procesih nastajanja nove vrednosti, v okviru katere se nahaja tudi presežna vrednost, in sicer glede na to, kaj je kriterij delitve slednje: lastnina nad sredstvi dela ali družbeno priznana vrednost živega dela.

Če je kriterij delitve lastnina nad sredstvi dela, je možna, recimo, takšna delitev presežne vrednosti:

- Sredstva dela so last enega človeka, s katerimi tudi sam ustvarja produkte svojega dela in jih izmenjuje s produkti drugih s pomočjo neblagovne ali denarne menjave.

Novoustvarjena vrednost, vključno s presežno vrednostjo, je plod njegovega dela in pripada njemu.

- Sredstva dela so v lasti enega človeka, na katere le-ta veže delo drugih, ne le svoje.

Od novoustvarjene vrednosti si lastnik vzame vrednost sredstev dela in vso presežno vrednost zaposlenih, tem pa pusti ali da le nadomestilo za rabo njihove delovne sile – mezdo.

Novo ustvarjena vrednost je plod vseh zaposlenih, ne le lastnika sredstev dela, a prisvoji si jo sam, drugim zaposlenim pa izplača le mezdo.

- Sredstva dela so v lasti vseh zaposlenih, in sicer:

- a: v enakih lastninskih deležih. O novoustvarjeni vrednosti odločajo skupaj: koliko od nje mora iti za enostavno in koliko naj bi šlo za razširjeno reprodukcijo in koliko naj bi šlo njim kot izplačilo v enakih zneskih ne glede na to, koliko je kdo od njih dejansko prispeval k njenemu nastanku.

Del presežne vrednosti si torej razdelijo na podlagi lastnine – enakih lastninskih deležev nad sredstvi dela, ne pa na podlagi prispevka k njenemu nastanku. Ti prispevki pa so seveda različni, odvisni od vrednosti njihovega živega dela.

b: v neenakih lastninskih deležih.

Del presežne vrednosti si zaposleni razdelijo v različnih zneskih, upoštevajoč vrednost svojega lastninskega deleža. Tisti, ki ima večji lastninski delež, si prisvoji tudi več presežne vrednosti ne glede na to, kolikšna je bila družbeno priznana vrednost njegovega živega dela ali koliko je v resnici prispeval k nastanku nove vrednosti oziroma k presežni vrednosti.

Če je kriterij delitve presežne vrednosti družbeno potrebno vloženo živo delo zaposlenih, potem je njena delitev glede na lastnino sredstev dela lahko takšna:

- V primeru, da so sredstva dela last tistega, ki z njimi ustvarja novo vrednost, je presežna vrednost pač upravičeno njegova.

- Sredstva dela so v lasti enega človeka, ki zaposluje več delavcev. Zaposleni so udeleženi na presežni vrednosti glede na svoje prispevke k njenemu nastanku, pri čemer del nje namenja za razširjeno reprodukcijo in si tako pridobijo lastne lastninske deleže nad sredstvi dela.

- Sredstva dela so v različnih deležih last zaposlenih, kar seveda sorazmerno temu krepi njihovo moč upravljanja, vendar tisti del presežne vrednosti, ki je ne namenijo za razširjeno reprodukcijo, pač pa za svoje izredne dohodke, si porazdelijo glede na svoje dejanske žive prispevke k nastanku le-te.

- Sredstva dela so v enakih deležih lastninjena. To daje zaposlenim enake pravice in možnosti odločanja o enostavni in razširjeni reprodukciji ter o razdelitvi tistega dela presežne vrednosti, ki se vsakemu podeli v višini njegovega prispevka k njenemu nastanku. Torej vsakemu je izplačan delež enak njegovemu prispevku, živemu delu, ki ga prizna trg.

Iz prikazanih oblik lastnine oziroma lastninskega odnosa do sredstev dela in kriterija delitve presežne vrednosti se vidi, kakšna je stopnja socialne pravičnosti.

Prav tako bi lahko rekli, da so vsi navedeni modeli ustvarjanja nove vrednosti socialno bolj ali manj krivični, če je njena delitev pogojena z lastnino nad sredstvi dela, in to tem bolj, čim večje so lastninske razlike med zaposlenimi in obratno.

Enako bi lahko rekli, da so vsi modeli ustvarjanja nove vrednosti, za kar seveda v blagovni družbi gre, socialno bolj ali manj pravični, če je kriterij njene delitve prispevek k njeni stvaritvi, in to tem bolj, čim bolj je ta opredeljen in izmerljiv.

Delitev presežne vrednosti na podlagi lastnine je okvir kapitalistične družbe oziroma njene blagovne proizvodnje.

Delitev presežne vrednosti na podlagi prispevka k njeni stvaritvi pa je okvir socialistične družbe, izhajajoč iz načela, da rezultati dela pripadajo tistemu, ki je za njih zaslužen, ki je s svojim živim delom njih tvorec, in sicer v tolikšni meri, kolikor je pač vreden njegov prispevek.

Prva družba je družba socialne krivice, druga pa je njeno nasprotje, čeprav obe ustvarjata razlike med ljudmi: prva na podlagi lastnine nad sredstvi dela, druga pa na podlagi lastnine, izvirajoče iz živega delovnega prispevka k nastanku nove vrednosti, se pravi tudi presežne vrednosti.

Razlike iz dela je princip socialistične pravičnosti.

Pri nas se vse bolj širijo delavci, ki imajo naprodaj le svojo delavno silo, čeprav je še vedno, zahvaljujoč nekdanji družbeni lastni-

ni, prevladujoč tip produkcije, v katerem so delavci solastniki sredstev dela, in sicer:

a) z v bistvu enakimi deleži, vendar različnimi prispevki k nastanku nove vrednosti, kar seveda ni upoštevano pri delitvi tistega dela presežne vrednosti, ki se zaposlenim izplača v obliki dividende,

b) z bistveno različnimi deleži, ko ima lastninjena elita, se pravi tisti z večjimi kapitalskimi deleži ali tisti z večinskim kapitalom, odločujočo moč in si na podlagi večjih deležev lastnine prisvajajo ali prisvaja precejšnji del presežne vrednosti drugih delavcev.

V obeh primerih se presežna vrednost med zaposlene nepravilno deli, po vrednostih lastninjenih sredstev dela ali po vrednosti v firmi lastninsko prisotnih kapitalskih deležev, ne pa po dejanskih živih prispevkih vsakogar od njih k nastanku le-te.

Takšna družba torej stimulira bogatenje na podlagi lastnine nad sredstvi dela, ne pa iz prispevkov k nastanku nove vrednosti oziroma presežne vrednosti.

Vrednota torej ni biti in živeti iz dela, pač pa imeti in živeti od lastnine, od svojega dela in dela drugih ali celo samo od dela drugih. Takšni odnosi v procesih dela, ko si eni na podlagi lastnine prisvajajo delo drugih, prej ko slej pripeljejo h kopičenju socialnega nezadovoljstva, ki ga je mogoče v temelju odpraviti le z ukinitvijo njih samih, se pravi z odpravo sistema izkoriščanja.

To je lahko reči, a sila težko storiti. Trenutno lahko le spremljamo in preučujemo rast delavskega nezadovoljstva v številnih firmah na Slovenskem, ki se kaže v prizadevanjih delavcev, da si ohranijo zaposlitev ali že doseženi standard, kar jim jemlje ali ogroža odločujoča lastninska elita, ki teži k čim večjim dobičkom ali vsaj k ohranitvi vrednosti svojih kapitalskih deležev, in je temu absolutno podrejen njihov odnos do zaposlenih – mezdnih ali lastninjenih delavcev.

Družba, kakršna je naša, ko ima že armado čez 100.000 nezaposlenih in prav tolikšno z izredno nizkimi plačami, ne more biti v obnavljanju in rasti uspešna. Vse preveč je v njej socialnih in razvojnih zagat, da bi se mogla za tako oklicati.

Mar se sploh zavedamo, kako je tistim, ki so brez dela ali pa žive z pičlimi dohodki? Seveda ob tistih, ki si ustvarjajo družbeni položaj in vlogo s pomočjo spretnega veslanja nekoč družbene lastnine v svoje žepe in zdaj seveda na tako nastali lastninski kapitalski podlagi s prisvajanjem presežne vrednosti drugih.

Nekdo, ki je zdaj že pokojni in si je lotil izgradnje privatne firme, je kaj kmalu ugotovil, da s poštenjem in na podlagi lastnega dela ne moreš postati bogat. Moraš torej iztisniti iz drugega in drugih, in to čim več, da to postaneš! Noben fevdalec ali kapitalist bi ne imel svojih "gradov", če bi mu bilo usojeno, da mora do njih priti le s pomočjo svojega dela ali dela svojih prednikov. Imetje tem in podobnim kopičijo predvsem drugi, armade izkoriščanih.

In zdaj se mi zastavlja vprašanje: ali je v sedanjih okoliščinah možen premik v smeri socialno pravičnejših družbenih odnosov, v smeri socialno pravičnejše družbe torej? Če že, bi ga bilo treba snovati na planetarnem nivoju ali v globalnem obsegu, saj je dandanes kapital vse bolj obče človeška zadeva in na tej obči ravni bi delo moralo iskati izhod v socialno pravičnejšo blagovno proizvodnjo ali možnost za družbeni red, ki bi utemeljeval princip dela kot temelj za življenje vsakogar in celotne človeške skupnosti ali posameznega naroda v okviru nje.

Na Slovenskem trenutno ni nobene politične sile ali vsaj civilnega gibanja ali kakršnegakoli projekta, ki bi se smelo navezoval na tiste tokove v svetu, ki iščejo v kritiki kapitalistične družbe in v zavračanju dogmatsko birokratskih podob socializma teoretični in politični premik v smeri spoštovanja dela in iz dela izvirajočih osebnih in družbenih pravic ter svoboščin.

Takšen premik bi pomenil razvoj ali vzpostavitev družbe, v kateri bi vladali socialistični principi gospodarjenja ali razpolaganja s presežno vrednostjo. Poetično bi ji lahko rekli družba Jernejeve (Cankarjeve) pravičnosti ali socializem s človeškim obrazom, na kar smo pri nas povsem pozabili.

Zakaj smo to tako rekoč zbrisali iz zavesti in srca, zakaj smo se kar meni nič tebi nič čez noč spreobrnili v papagaje liberalnega kapitalizma oziroma kapitalizma sploh, in odiramo drug drugega, kdor pač to zmore, in ni interesa za pravičnejšo družbeno ureditev?

Preprosto: Tisti, ki imajo danes moč, se pravi, da imajo v lasti sredstva dela ali bi si jih radi povrnili, ker so bila pač podružbljena in dana v samoupravljanje delavcem - in so za njih le-ti zdaj vse bolj zgolj delovna sila ustvarjanja nove vrednosti in v okviru nje za vsako ceno tudi presežne vrednosti - tistim gre predvsem za to, da bi čim večji njen del ostal v njihovih rokah, kar je moč dosegati z nenehnim povečevanjem njihovih kapitalskih deležev na vseh področjih ali v vseh enotah družbene reprodukcije in hkratnim potiskanjem drugih ali armade delavcev v najemne odnose.

Četudi je delavec, recimo, v pretežni meri lastninjen, ima torej še svoj lastninski delež v obliki delnic v svoji ali drugi firmi, je v odnosu do lastninsko močne elite v bistvu brez moči, poleg tega pa mu je tudi udor raznih zunanjih delniških družb ali posameznih finančnih mogotcev njegovo pravico do presežne vrednosti, ki jo ustvarja, še bolj odtujil ali vzel iz rok. In vsa ta novopečena in na novo nastajajoča lastninska elita ali zastopniška birokracija raznih kapitalskih družb ali politična smetana retrogradnih družbenih donosov res ne more biti zainteresirana za socialno pravičnejšo družbo, saj bi potem morala živeti samo iz svojega družbeno priznanega dela, ne pa na račun dela drugih.

Zato brezposelni lahko le čakajo na muhavo igro kapitala, če jih bo ta potreboval, jih bo pač poiskal, če jih ne bo več, se jih bo spet otnesel, zaposleni pa, če jim gre že vse po zlu, izberejo razno bolj ali manj drastično obliko sindikalnega protesta, kot vedno na novo oglašajoči se glasovi vpijočih v puščavi.

Danes delavci niso le ob svojo družbeno lastnino in pravico sodelovanja v odločanju o svojem jutri na vseh nivojih odločanja, enako se godi tudi drugim ljudem dela, ampak so marsikje ob pravico, da bi na podlagi dela sploh lahko dostojno živeli. Potisnjeni so v brezobzirno obnašanje kapitalsko močnih elit in šibki, razdrobljeni in nemočni v svojih odporih ali v svojih prizadevanjih zoper novodobne krivice sveta kapitala.

Le nova družbena vizija, vizija življenja vsakogar na podlagi njegovega in skupnega dela, lahko kolo zgodovine premakne na pot za vse človeštvo prijaznejšo, pravičnejšo prihodnost.

CELOVITO UPRAVLJANJE ZNANJA Z UPRAVLJANJEM ŽIVLJENJSKEGA KROGA DOKUMENTOV

Uvod

V sodobnem poslovnem okolju so dokumenti odločilno premoženje. Znanje, ki ga vsebujejo, oplaja in napaja najpomembnejše procese podjetja ali organizacije od razvoja, inženiringa in proizvodnje do marketinga in prodaje. V številnih podjetjih so pomembni procesi upočasneni ali celo zaustavljeni zaradi dokumentov, ki so zastareli, netočni, ali enostavno niso na voljo ljudem, ki jih potrebujejo. Rešitev je v upravljanju pomembnih procesov, kot so nadzor sprememb, pravice dostopa, datumi veljavnosti, distribucija in označevanje dokumentov. Z možnostjo učinkovite večkratne uporabe znanja v podjetju lahko upravljanje dokumentov omogoči kvalitetno in izboljšano operativno učinkovitost in skladnost s predpisi in zakonodajo.

Sistem za celovito upravljanje in nadzor dokumentov podjetja Documentum EDMS (Enterprise Document Management Solution) je programska oprema, ki zadovoljuje celoten obseg zahtev pri upravljanju dokumentov (sl.1). Documentum EDMS je v uporabi pri več kot 600 podjetjih med 2.000 največjimi na svetu, ki pa zahtevajo hitro in prilagodljivo upravljanje z dokumenti, enostavnost uporabe in hitro vračilo investicije. Podjetje Infotehna iz Novega mesta je poslovni partner firme Documentum in programsko opremo uspešno uvaja v različnih okoljih, od farmacevtske industrije do energetike in bančništva. Tako je eden prvih uporabnikov tudi domače farmacevtsko podjetje Krka.

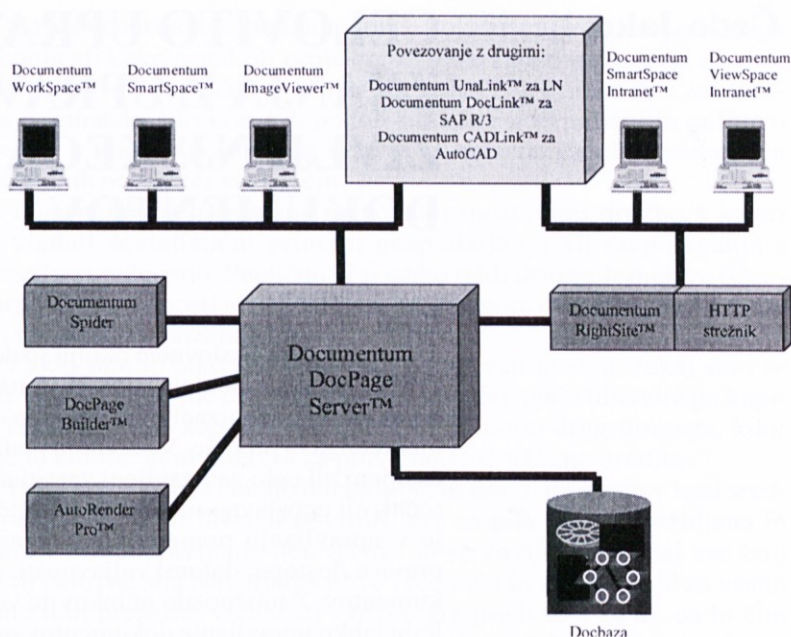
Documentum EDMS je edini sistem upravljanja dokumentov, ki zadovoljuje štiri ključne zahteve:

- Celovitost – Documentum EDMS avtomatizira vse procese: kreiranje, pregledovanje, odobritev, distribucijo in arhiviranje informacij, upoštevajoč definirana poslovna pravila in prakso.

- Večkratna uporaba - Documentum EDMS zagotavlja maksimalno prilagodljivost glede tega, kako uporabnik lahko dostopa, uporablja in ponovno uporablja informacije v kakršnikoli kombinaciji, ne da bi jih moral pri tem ponovno kreirati. S tem prihranimo številne ure pri obdelavi in uporabi obstoječega znanja za nove namene.

- Integracija - Documentum EDMS združuje upravljanje dokumentov s poslovnim procesom in sistemsko infrastrukturo, ki podpira te procese. Ker je Documentum EDMS tesno integriran s celo vrsto aplikacij in vmesnikov, lahko resnično vsak pooblaščen uporabnik dostopa do informacij po potrebi in na zahtevo.

- Obsežnost - Documentum EDMS lahko zadovoljuje spremenljive poslovne potrebe na katerikoli ravni. Sistem lahko učinkovito podpira tisoče uporabnikov in milijone dokumentov. Deluje lahko z obstoječimi računalniškimi mrežami in intranet infrastrukturo, ki podpira lažjo rast vse od pilotnih aplikacij na enem mestu do velikih omrežij.

Celovito upravljanje dokumentov

Documentum EDMS zadovoljuje te ključne zahteve skozi štiri bistvene tehnološke temelje, ki jih tvorijo:

- spletna infrastruktura: za uporabo aplikacij upravljanja dokumentov na internetu - medmrežju z uporabo spletne (web) tehnologije;
- vzporedna arhitektura v treh ravneh;
- Dokumentna baza, Documentumovo skladišče dokumentov;
- Docobjekt, sredstvo za objektno programiranje in za učinkovito upravljanje poslovnih dokumentov.

Documentum EDMS: spletna infrastruktura

Eksplzivna rast uporabe interneta (v nadaljevanju: splet) je podjetjem prinesla nove priložnosti in nove izzive. Splet omogoča razpolaganje z informacijami na zahtevo, ne glede na vrsto uporabnikove računalniške opreme ali lokacijo. Uporabniki lahko ustvarjajo ogromne zahteve po informacijah na spletu zaradi njegovih značilnosti: izredna razširjenost, raznolikost, enostavna uporaba in intuitivna uporaba. Istočasno strežniki in brkljalniki spreminjajo – povečujejo ekonomiko informacijskih tehnologij v podjetjih. Te usmeritve sprožajo rast intranet rešitev, ki uporabljajo splet kot sredstvo za oskrbovanje uporabnikov, poslovnih partnerjev in strank z informacijami. Zaradi tega podjetja investirajo velika sredstva v spletno tehnologijo in imajo velika pričakovanja.

Sami po sebi pa se spletni strežniki niso izkazali pri zadovoljevanju teh potreb, še posebno ne kot osnova za oskrbovanje z dokumenti, ki imajo odločilen vpliv na poslovanje. Spletni strežniki ne nudijo nadzora za zagotavljanje veljavnosti in primernosti razpoložljive informacije, niti ne zagotavljajo, ali lahko pravi ljudje dostopajo do informacij v takšni obliki, kot jo zahtevajo. Stroški dela in informacijske tehnologije, povezane z razvojem in upravljanjem spletnih vsebin, predstavljajo najhitrejši rastoče stroške v informacijski tehnologiji nasploh.

Documentumov EDMS izboljšuje spletne strežnike in omogoča upravljanje dokumentov ter oskrbovanje vseh uporabnikov, tudi tis-

tih na spletu, s poslovno pomembnimi dokumenti. Omogoča tudi varovanje samih spletnih strani s strani Dokumentne baze. To omogoča upravljanje in nadzor spletnih strani na enak način kot upravljanje in nadzor ostalih dokumentov v podjetju. Take strani so predmet enakih poslovnih pravil, nadzora verzij in enakih zahtev pri dostopu oz. varovanju. Avtomatični procesi upravljanja spletne vsebine omogočajo podjetjem oskrbo z ažurnimi informacijami preko intraneta. Ti procesi so oblikovani tako, da zagotavljajo zadovoljevanje potreb različnih uporabnikov.

Hkrati znižujejo stroške spletnih aplikacij, tako da se avtomatizira zahtevna ročna opravila pri vzdrževanju veljavne vsebine in olajša upravljanje. Za razliko od statičnih spletnih rešitev prve generacije se spletne strani sestavljajo dinamično in se tako zagotavlja tako organizacijo spletnih strani, da čimbolj zadovoljujejo specifične potrebe in tudi zagotavlja, da uporabnik dobi samo tiste informacije, ki so vezane na njegovo delo.

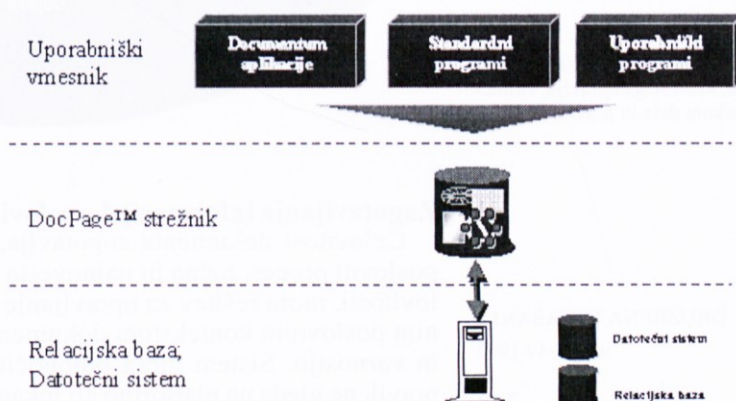
Documentum EDMS: Vzporedna arhitektura v treh ravneh

Arhitektura v treh ravneh je prva zahteva za sodobne aplikacije v informacijskih sistemih podjetij. Zagotavlja namreč, da so skupna poslovna pravila in dokumentacijski servisi narejeni tako, da so na razpolago različno širokim nizom aplikacij, namenjenih uporabnikom, ne da bi bil pri tem potreben razvoj pravil in servisov za vsakega odjemalca posebej. Omogoča tudi delitev aplikacij na samo aplikacijo in servise podatkovnih baz. Oboje je namreč lahko razvito kot skupen ločenih objektnih modulov na ločenih računalnikih v mreži. Taka arhitektura v treh ravneh izboljšuje delo aplikacij, zmanjšuje problem ozkih grl in uravnava uporabo mreže.

Za aplikacije, namenjene upravljanju dokumentov, mora biti arhitektura tudi vzporedna, kar omogoča sproščanje ozkih grl na katerikoli ravni in prilagodljivost na nenehne spremembe v informacijski infrastrukturi. Vzporedna arhitektura v treh ravneh zagotavlja, da se kapacitete skladišč, mreže in strežnikov lahko povečujejo z rastjo števila uporabnikov v mreži. To omogoča podjetjem, da povečujejo obseg sistema na katerikoli ravni z namenom rasti in prilagajanja spremembam. Hkrati pa omogoča fleksibilnost pri optimizaciji strojne opreme strežnikov in odjemalcev.

Vzporedna arhitektura omogoča enostavno povečevanje kapacitet dostopa do dokumentne baze z enostavnim dodajanjem dodatnih kapacitet v drugo in tretjo raven (sl. 2).

Documentumova vzporedna arhitektura v treh ravneh

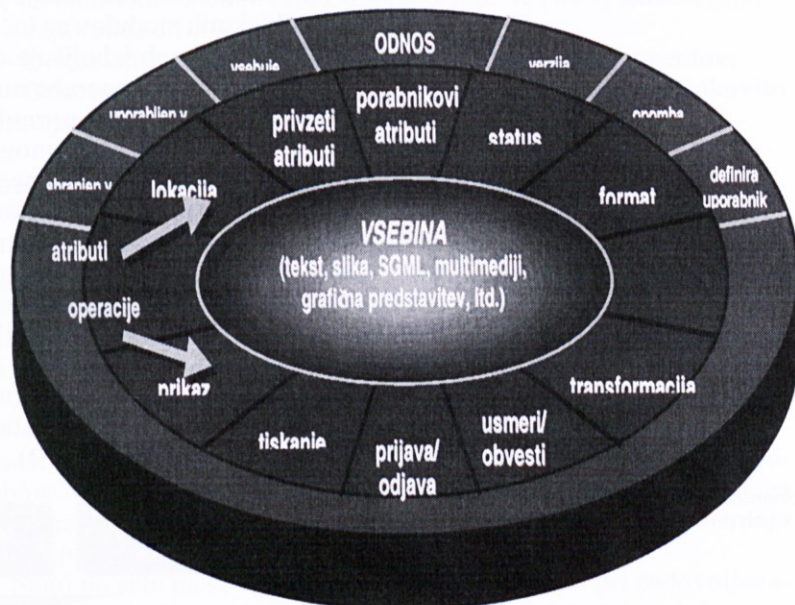
Documentum EDMS: Dokumentna baza in objekti

Odločilen vpliv na sistemsko sposobnost oskrbe na temelju štirih ključnih zahtev: celovitost, večkratna uporaba, integracija in obsežnost, ima oblikovanje skladišča dokumentov, posebno še način, kako so profilirani, indeksirani, skladiščeni dokumenti in kako je urejen dostop do njih.

Medtem ko relacijske baze in objektne baze rešujejo različne vidike problema upravljanja dokumentov, nobena od njih ne rešuje celotne zbirke zahtev dokumenta niti aktualnih informacijskih vsebin - pravih virov vrednosti dokumenta. Kakor so relacijske baze odločilne pri upravljanju poslovnih zapisov, je dokumentacijska baza – Dokumentna baza – odločilna pri upravljanju poslovnih dokumentov in njihovih pripadajočih procesov.

Documentum EDMS je edini sistem za upravljanje dokumentov, ki zagotavlja povezanost dokumenta z njegovo vsebino, formatom, odnosi in procesi. S kombiniranjem dokumenta, objekta, delovnega procesa, odnosov in spletnih tehnologij (sl. 3) lahko v bazi zajema, shranjuje, indeksira in upravlja attribute, odnose, vsebino in operacije, povezane z dokumenti. Možno je tudi upravljanje z objekti, povezanimi z dokumentom, kot so: delovni procesi, komentarji in poslovna pravila.

Delovni tokovi ali poteki dela (workflow) – uporabniki lahko zajamejo in avtomatizirajo vse poslovne procese, zajete v življenjski cikel dokumenta.

Objekt vsebuje vse informacije o dokumentu, kako se ga upravlja, vključno s potekom dela in pravili.

Zagotavljanje informacijske celovitosti

Celovitost dokumenta zagotavlja, da je informacija, ki poganja poslovni proces, točna in najnovejša. Da bi zadostila zahteve po celovitosti, mora rešitev za upravljanje dokumentov upravljati s celotnim poslovnim kontekstom dokumenta, vključno z delovnim tokom in varnostjo. Sistem mora omogočiti dosledno uporabo poslovnih pravil, ne glede na platformo ali lokacijo. Istočasno pa mora zagotav-

ljati verzije atributov in vsebine. Documentumova arhitektura v treh plasteh zagotavlja, da dokument, distribuiran na drugo lokacijo v mreži, s seboj nosi ista pravila in spremembe, če je bil dokument spremenjen glede na tistega na prvotni lokaciji.

Zagotavljanje dostopa in ponovne uporabe

Današnja podjetja zahtevajo maksimalno prilagodljivost uporabniškega dostopa, uporabe in večkratne uporabe informacij. Informacijo kreiramo samo enkrat, uporabimo pa jo lahko neskončno velikokrat in v neskončno velikem številu možnih kombinacij z drugimi informacijami. Uporabniki hočejo imeti možnost iskanja in obdelovanja dokumentov v kateremkoli času iz katerekoli lokacije. Dokument hočejo videti neodvisno od njegovega formata in brez potrebne instalacije izvirne aplikacije na njihovem računalniku. Omogočen jim mora biti tudi zajem samih dokumentov kot tudi zajem informacij o dokumentih in poslovnih procesih, povezanih z dokumenti. Imeti pa morajo tudi možnost shranjevanja in skladiščenja dokumentov katerekoli velikostnega razreda.

Sklep

Opisali smo ključne razlike od drugih podobnih sistemov – vitalne sposobnosti, ki so specifične v Documentum EDMS programski opremi in ki oblikujejo temelj za upravljanje dokumentov podjetij. Da bi upravljanje dokumentov imelo pravo vrednost za intranet v podjetju in podjetje kot celoto, mora zagotavljati zadovoljevanje ključnih zahtev, kot so: informacijska celovitost, največja možna fleksibilnost pri dostopu in večkratni uporabi, popolna integracija v vse poslovne procese in sistemsko infrastrukturo ter sposobnost prilagajanja obsegu vedno spreminjajočih se potreb rastočega podjetja.

Documentum EDMS te zahteve zadovoljuje s pomočjo štirih ključnih tehnoloških temeljev: spletna infrastruktura, vzporedna triplastna arhitektura, baza in objekti. Vse te tehnologije skupaj prinašajo podjetju temelj, ki zagotavlja najhitrejšo povrnitev investicij, izboljšanje kvalitete produktov in storitev, pospešitev odzivnega časa, izboljšano operativno učinkovitost, izboljšano skladnost z zakonodajo in hitro prilagodljivost spremembam.

Stavba kapucinskega samostana ob drevoredu, novomeško pokopališče, desno zgradba "ženske" bolnišnice in kapiteljska cerkev s proštijo. Založnik: neznan; odposlana: leta 1912; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Pogled na Kandijo z Brega: Založnik: Alfons Oblak; odposlana: leta 1902; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Kandija poi Novemestu.

Založil: Alfons Oblak v Novemestu.
Verlag von Alfons Oblak in Rudolfswert.

Kandia bei Rudolfswert (Krain).

Josebus. cly. to. daw.
Stem bur

Franci Koncilija

LOKALNA IN REGIONALNA GEOINFORMACIJSKA DRUŽBA

Eden največjih izzivov današnje Evrope na pragu tretjega tisočletja je učinkovito in sistematično uvajanje informacijske družbe. To je tiste družbe, v kateri je osnovni produkt informacija, glavno bogastvo pa znanje. Zato se v Evropski uniji lotevajo konkretnih projektov in programov, ki bodo zagotovili, da Evropa ostane na čelu svetovne informacijske družbe. Takšna informacijska družba ne bo več vezana na državne meje, politično pripadnost ali posamezne družbene skupine. Delovala bo na absolutni medsebojni povezanosti!

Uspeh torej pogojujejo konkretni ukrepi. Vlade bodo zato morale sprejeti enotne tehnične standarde in enoten pravni okvir za ponudbo novih storitev. Zdi se, da v pričakovanju novega tisočletja v Evropi ne primanjkuje denarja, ampak priložnosti za uresničevanje novih zamisli v praksi. Tako bodo nadzorovani poskusi na področju informacijske tehnologije pospeševali gospodarstvo, ustvarjali boljše pogoje za nove raziskave in razvoj ter uporabnikom omogočili poznavanje in trženje z najrazličnejšimi bazami podatkov.

Forum EU je leta 1996 v Pragi sprejel kar 30 projektov o informacijski družbi. Med drugim tudi Evropski geoinformacijski sistem (GIS), v okviru katerega bodo ustvarili in komercializirali usklajene zbirke podatkov o razvoju regionalne infrastrukture in nadzoru okolja. Ti projekti so novost na področju informacijske komunikacijske tehnologije, zato ne smejo postati "teorija brez prakse", zatrjujejo v Bruslju.

Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope (CLRAE) pa je lansko leto ustanovil in zadolžil posebno delovno komisijo za izvedbo projekta lokalne in regionalne geoinformacijske družbe (LOCREGIS). Glavne naloge te skupine so:

- promocija, uvajanje, razvoj in uporaba geoinformacijske družbe pri kandidatah, pridruženih in novih državah članicah Evropske skupnosti,
- organizacija seminarjev v teh državah z aplikacijo projekta LOCREGIS na lokalni in regionalni ravni,
- skrb za sodelovanje med Svetom Evrope in Evropsko skupnostjo na področju uveljavljanja geoinformacijske družbe.

Na prelomu tisočletja stojimo bolj kot kdaj koli prej pred neslutnimi izzivi geoinformacijske družbe. Slehera informacija tako postaja pomembnejša od kapitala in denarja. V temeljih bo spremenila tradicionalne oblike dejavnosti človeka (proizvodnja, prosti čas, študij itd.), zato se moramo nanjo čim prej pripraviti – tudi v Sloveniji.

Kaj je in kako deluje LOCREGIS?

Projekt razvoja lokalne in regionalne geoinformacijske družbe je

umeščen v tiste infrastrukturne programe, ki jih sofinancira Evropska skupnost. LOCREGIS je v bistvu skupek programov, ki so med seboj povezani v mrežo. Gre za sledeče programe: GIP (Global Multimedia Inventory of National and International Information Society Projects, Studies and Actions), ELANET (European Local Authorities Telematic Network Initiative), ESIS (European Survey of Information Society projects and action), IST (Information Society Telecom) itd...

Bistvo projekta LOCREGIS je uporabnost v najširšem pomenu besede. Ne gre za neko visoko znanost, ampak za približevanje najrazličnejšim uporabnikom. Rdeča nit projekta je, kako s sodobno tehnologijo in z množicami podatkovnih baz izboljšati kakovost življenja prebivalcev v urbanih središčih in tudi na podeželju.

LOCREGIS v bistvu združuje navdušence, ki so pripravljeni z drugimi deliti svoje izkušnje in strokovno znanje. Koncept mrežnega sodelovanja strokovnjakov in medsebojna povezava posameznih programov in drugih projektov pa LOCREGIS daje internacionalno razsežnost.

Za uspešen razvoj geoinformacijske družbe v sklopu tega projekta je pomembna tudi podpora lokalnih in regionalnih voditeljev. Župani so tu nenadomestljivi, saj brez vključevanja osnovne lokalne skupnosti - to je občine, ni možno uresničiti tega projekta. S projektom se je potrebno poosebiti, postati mora GIBANJE LOKALNE SKUPNOSTI. Navsezadnje projekt ohranja tudi tradicionalne in nove oblike najrazličnejših komunikacij, zato je za normalno delovanje sleherne lokalne skupnosti nepogrešljiv.

LOCREGIS tako razvija hkrati kombinacijo postopnega in hitrega razvoja geoinformatike. Proces uvajanja geoinformacijske družbe vključuje tudi potrebo vnašanja prožnosti, kar pomeni, da ne gre za nek tog sistem, ampak za stalno prilagajanje spremembam in novim zahtevam. Projekt LOCREGIS je torej evolucijsko usmerjen.

Za sprotno preverjanje in ugotavljanje kakovosti delovanja in uveljavljanja geoinformacijske družbe in s tem projekta LOCREGIS na lokalni in regionalni ravni so neobhodno potrebna najboljša praktična merila in kriteriji. Merila temeljijo predvsem na izkušnjah ljudi iz lokalne samouprave in strokovnjakov. Pobude pa morajo priti predvsem iz baze, to je od tam, kjer življenje nastaja in se razvija.

Projekt ONIX

Nedvomno je razvoj geoinformacijske družbe dinamičen in zahteven proces. Zato se tudi Slovenija ne bo mogla izogniti pospešene- mu uvajanju projekta LOCREGIS kot enemu izmed mnogih pogojev za redno članstvo Slovenije v Evropski skupnosti.

Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije je tako že v letu 1994 skupaj z International Institute for Aerospace Survey and Earth Sciences (ITC) iz Nizozemske izdelalo planski projekt za institucionalne vidike vzpostavitve geoinformacijskega centra (GIC) Republike Slovenije. V projektu je bila dosežena definicija geoinformacijske infrastrukture, ki je sedaj pripravljena za implementacijo.

V pripravljalnem obdobju za implementacijo geoinformacijske infrastrukture so bili razviti izobraževalno informativni seminarji in vzpostavljeno sodelovanje z občinami in organizacijami. Ugotovilo se je, da geoinformacijska infrastruktura ne podpira le procesov pri oceni posegov v prostor in pripravi prostorske dokumentacije (kar je

njen prvotni, z zakonodajo opredeljen namen), pač pa je njena potencialna uporabnost tudi pri pripravi geopodatkov za investicijske projekte, evidence nepremičnin, področja varstva okolja, stavbnih zemljišč in drugo.

Naslednja faza je bila uresničevanje projekta ONIX, ki je vseslovenski projekt geografskega informacijskega sistema. Osnovni cilj tega projekta je vzpostaviti pogoje, na podlagi katerih bo omogočen pospešen razvoj, vzpostavitev in vzdrževanje standardiziranih digitalnih podatkovnih baz kot podlage za zagotovitev informacijske podpore nekaterim postopkom na področju upravljanja s prostorom, z nepremičninami in varovanja okolja. Projekt je financiran s posojilom Svetovne banke za obnovo in razvoj (4,6 mio DEM) in Ministrstva za okolje in prostor (0,8 mio DEM).

Trije pilotski podprojekti se izvajajo tudi na ravni lokalnih skupnosti. V Mestni občini Koper uvajajo geoinformacijsko podporo za prostorsko planiranje ter za projektno gradbeno dokumentacijo. V Mariboru uvajajo podporo za upravljanje in vodenje z nepremičninami, v Ljubljani pa vzpostavljajo geoinformacijsko podporo za proces spremljanja vpliva posegov v prostor. Celoten projekt bo po načrtu zaključen leta 2000.

Osnovne naloge projekta ONIX so :

- Usposobitev Geoinformacijskega centra Republike Slovenije kot osrednje organizacijske enote. Tu bo vzpostavljena metapodatkovna baza, preko katere se bo izvajala distribucija prostorskih podatkov od upravljavcev teh podatkov h končnim uporabnikom.
- Vzpostavitev uradnih standardov na področju zbiranja, uporabe in vzdrževanja podatkov.
- Vzpostavitev sistema usposabljanja, ki bo deloval z obstoječim sistemom izobraževanja.
- Vzpostavitev skupine strokovnjakov, ki bo skrbela za promocijo in ekonomski učinek projekta.

Republiški geoinformacijski center (GIC) kot vzpostavljen informacijski sistem, omogoča neslutene možnosti pri obvladovanju najrazličnejših poslovnih aktivnosti in globalnih odločitev slehernega podjetja ali ustanove. Potrebe po kakovostnih informacijah o prostoru so neizmerne, kajti samo kakovosten geoinformacijski sistem in center zagotavljata kakovostni zajem, obdelavo, hranjenje, posredovanje in ažuriranje geopodatkov. To pa so že popolnoma nove razsežnosti in izzivi za obvladovanje prostora.

Novomeški občinski geoinformacijski center

Občinski geoinformacijski centri (GIC-i) so sestavni del Republiškega geoinformacijskega centra, ki deluje v okviru Ministrstva za okolje in prostor. V Mestni občini Novo mesto je bil tak center ustanovljen med prvimi v Sloveniji. Uspešno je zaživel v organizacijskem, finančnem, pravnem in tehnološkem smislu. Samo takšen je tudi usposobljen za sodelovanje na ravni slovenske prostorske infrastrukture.

Mestna občina Novo mesto je leta 1995 izdelala predlog Planskega projekta za institucionalne vidike vzpostavitve geoinformacijskega centra (GIC) v Mestni občini Novo mesto. Na podlagi tega predloga, ki je osnova za sleherni delovanje centra, je občinski svet na seji dne 25. januarja 1996 sprejel sklep o ustanovitvi Geoinformacijskega centra v Novem mestu. Namen planskega projekta je razviti

model konfiguracije za upravljanje in financiranje GIC-a, prvenstveno za podporo izbranim postopkom v delovanju občine, vključno z možnostjo trženja geopodatkov. Pravna osnova ustanovitve tega centra je v Odloku o delovanju geoinformacijskega centra v Mestni občini Novo mesto, ki je bil objavljen v Uradnem listu RS št. 9, z dne 6. februarja 1998.

Razpolaganje s številnimi pomembnimi informacijami o prostoru z učinkovitim dostopom in odgovorno uporabo geoinformacij je zelo pomembno za strokovno sprejemanje odločitev kot podlaga splošnemu gospodarskemu in političnemu razvoju Mestne občine Novo mesto. Za zagon tako zahtevnega sistema je bilo potrebno urediti standardizacijo postopkov in podatkov, določiti pravila dostopa in uporabe geopodatkov, cenovno strukturo geoinformacijske opremljenosti, integriteto geoinformacijskega centra, tehnologijo postopkov in generiranja geobaz ter pripravo elementov za izdelavo poslovnega načrta in testnega primera.

Institucionalni vidiki vzpostavitve geoinformacijskega centra (GIC) Mestne občine Novo mesto kot del sistema republiškega centra s posebnim poudarkom na generiranju geopodatkov za podporo pri odmeri nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča, podporo pri oceni sorazmernega dela stroškov priprave in komunalne ureditve stavbnega zemljišča in kot podporo v procesu urejanja prostora in urbanističnega načrtovanja, so bili najpomembnejši razlogi za ustanovitev občinskega GIC-a. Na tej osnovi je bila izdelana tudi aplikacija tako imenovanega testnega primera v sklopu zazidalnega načrta Otočec. O vseh aktivnostih uspešnega razvoja GIC v Novem mestu je bilo sproti seznanjeno tudi Ministrstvo za okolje in prostor, ki je dosežene rezultate in prizadevanja mestne občine na tem področju opremilo z laskavimi priznanji.

Sklep

Ustanovitev Geoinformacijskega centra RS (GIC RS) na ravni Ministrstva za okolje in prostor še zdaleč ni dovolj. Čim prej je potrebno v vseh občinah ustanoviti tako imenovane občinske geoinformacijske centre, kjer bodo lokalne in kasneje še regionalne oblasti prevzele odgovornost za širitev, uporabo in razvoj geoinformacijske družbe v najširšem pomenu besede.

Torej gre za vseslovenski projekt lokalne skupnosti in za opazen premik prenosa osnovnih pristojnosti z države na občine. Najpomembnejše je, da takšen občinski geoinformacijski sistem predstavlja in omogoča podporo pri splošnem razvoju lokalnih skupnosti. Še posebej na področju pridobivanja izrednega prihodka v obliki nadomestil, prispevkov in taks. S pomočjo takšnega uresničevanja geoinformacijskih procesov lahko bistveno izboljšamo urejanje prostora sleherne občine kakor tudi smotrno upravljanje z občinskim premoženjem. Tako se Mestna občina Novo mesto z ustanovljenim geoinformacijskim centrom uspešno vključuje v sodobne geoinformacijske sisteme, s čimer pospešuje dolgoročno usmeritev za gospodarski in siceršnji razvoj Novega mesta in občine. Seveda smemo pričakovati, da bo nova občinska oblast z županom na čelu tudi v bodoče moralno in finančno znatno podpirala začetni projekt v dobrobit vseh, ki živimo in delamo v naši občini.

MAR RES SAMO PRIMER DANFOSS?

**Družbena vprašanja v Rasti nedvomno potrebujejo več
družboslovnih prispevkov, ne bi pa smelo manjkati tudi
ekonomskih**

Prijetno sem bil presenečen, ko sem v letošnji februarski številki Rasti prebral prispevek Primer Danfoss, ki ga je za revijo napisal Leopold Panjan, direktor podjetja Danfoss Compressors, d.o.o., iz Črnomlja. Če me spomin ne vara, je bil to v revijinem razdelku Rastoča knjiga lani in letos edini primer sintetičnega članka o določeni gospodarski organizaciji. Avtor je v zgoščenem pregledu predstavil uspešen model ekonomskega sodelovanja Slovenije s svetom in na samo dveh straneh revije povedal o Danfossu vse, kar je nepoučenemu bralcu potrebno, da spozna pomembno podjetje. Ugledni mednarodni koncern z okrog 19.000 zaposlenimi, ki slovi kot eden izmed vrhunskih proizvajalcev regulacijske tehnike, je v Beli krajini po nakupu nekdanjega Gorenjevega podjetja leta 1992 razvil sodoben izdelek s svetovnim ugledom, ki je konec minulega leta dajal kruh že 1.052 Belokranjcem.

Čemu pišem o "edinem takem primeru" v Rasti lani in letos? Letno kazalo vsebine lanske Rasti, tiskano v letošnji 1. (61.) številki, našteva osem prispevkov v razdelku Rastoče knjige. Urednik rubrike Janez Gabrijelčič, doktor ekonomskih znanosti in član Računskega sodišča republike Slovenije, si že leta prizadeva, da bi Rast tudi za sožitje ekonomije in kulture prispevala več, kot ji je spričo redkih strokovnih sodelavcev to bilo mogoče doslej. Lani je na 10. forumu odličnosti in mojstrstva na Otočcu posebej poudarjal geslo "Več in bolje!", ki naj bi postalo vodilo ekonomije, kulture in drugih znanosti na poti k odličnosti. O teh vprašanjih je tudi pisal v lanski oktobrski številki Rasti (5-59), kjer je med drugim poudaril, da je v desetih zbornikih, ki so izšli ob dosedanjih forumih na Otočcu, kar 115 domačih in tujih vrhunskih znanstvenikov strnilo svoja opažanja o najpomembnejših družbenih, ekonomskih in kulturnih vprašanjih sedanjega časa.

Resnično sem bil vesel prispevka direktorja Leopolda Panjana o Danfossu, saj je zapis pravo poživilo v reviji, ki nosi izrazit pečat literature, kulture in splošnih družbenih vprašanj. Ob nedavnem obisku v Črnomlju mi je med drugim povedal, da je z veseljem ustregel povabilu urednika Janeza Gabrijelčiča, da predstavi v pokrajinski reviji podobo podjetja, ki je pred osmimi leti začelo s skromno dediščino nekdanjega črnomaljskega Gorenja. V teh nekaj kratkih letih je Danfoss dobesedno postal rešitelj Bele krajine z zavidljivo močnim proizvodnim potencialom, s čedalje večjim ugledom in pomenom v slovenskem gospodarstvu, predvsem tudi v njegovem izvozu. Veselje nad objavljenim tehničnim prispevkom mi je skalila ugotovitev, da v novi, aprilski številki Rasti (2-62) razdelka Rastoča knjiga ni bilo.

Čemu? Predstavljam si razočaranje urednikov revije in tega razdelka v njej, saj prav gotovo nista imela ustreznih prispevkov za rubriko. Prava škoda je, da se le sorazmerno redki humanistični in še bolj tehnični izobraženci v širši dolnjski pokrajini odločajo s pisano besedo prispevati k povezovanju kulture in gospodarstva. Ponujali naj bi re-

šitve številnih odprtih javnih zadev v svojih okoljih in načenjali še druge probleme, ki sodijo v skupni pojem družbenih vprašanj pokrajine in mest, katerim je revija namenjena. V Novomeškem zborniku Mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v prihodnjem tisočletju, ki ga je izdalo Društvo Novo mesto leta 1996, je docent dr. Janez Gabrijelčič pisal o viziji Novega mesta kot metropole Dolenjske in Bele krajine. Vrsta znanih javnih delavcev je v zborniku načela zanimiva vprašanja, ki jih je treba nadaljevati, odpirati in podpirati z različnimi predlogi in spodbudami. O razvoju komunikacij Novega mesta s svetom, postavim, so strokovnjaki Božo Kočevar, Vlado Starič, Simo Gogič, Branko Vlašič in Andrej Mamilovič v tem zborniku predstavili mednarodno podjetje REVOZ, katerega večinski lastnik Renault je iz Francije. Načeli so le enega izmed problemov v REVOZU - razvoj komunikacij vseh vrst v svojem podjetju. Priložnost, da bi o REVOZU oni ali seveda kdorkoli drug povedal kaj več, tako kot je bilo to zapisano o črnomaljskem Danfossu, je pravi izziv in hkrati povabilo h koristnemu sodelovanju z revijo Rast. Podobnih primerov je v pokrajini seveda še precej.

Že dolga leta berem tudi Primorska srečanja, revijo za družboslovje in kulturo, ki izhaja hkrati v Idriji, Kopru in Novi Gorici. Izdaja jo Društvo sociologov in politologov severnoprimeških občin in založba Lipa Koper. Samo v njenih zadnjih treh številkah je bilo mogoče prebrati poleg aktualnih kulturnih zapisov, leposlovja, mnenj in menjave izkušenj tudi prispevke, kot so:

Antifašizem in revizionizem, Strateško usmerjanje razvoja Krasa, Socialna država: avtomatično zadovoljevanje predpisanih potreb, Oljčno olje, Kriza znanja, Prometni sistem na obalnem območju, Paradigma postindustrijske družbe, Predelava oljčnih plodov, Klasifikacija oljčnih olj, Informacijska deficitarnost Slovenije ob zahodni meji, Ali tudi ženske v Sloveniji potrebujejo svojo politično stranko?, Nacionalno gospodarstvo Slovenije v Evropski uniji, Trgovina na drobno v Furlaniji-Juljski krajini itd.

Še bi lahko našteval, a bodi dovolj. Povedati želim samo to, da v reviji ne manjka izrazito ekonomskih in podobnih vprašanj, ki analitično pretresajo probleme, značilne za severnoprimeško in obalno regijo. Med njenimi sodelavci je vrsta znanih strokovnjakov, ki doma ali iz raznih slovenskih središč zalagajo uredništvo z aktualnimi prispevki.

Mar na Dolenjskem, v Posavju in Beli krajini ne bi bilo mogoče, da bi pokrajinska revija vsakič imela tudi vsebinsko bogato Rastočo knjigo?

Joža Miklič

FORUM ODLIČNOSTI IN MOJSTRSTVA

Otočec 1999

Kot vrednota ljudi, kraja in časa je odličnost volja in hotenje posameznika ter družbe kot celote, da se v življenju in pri delu presega povprečja standardov ter se približuje lastnostim neponovljivega mojstrstva. Na svojih tradicionalnih letnih srečanjih so ekonomisti Dolenjske in Bele krajine vedno pogostejše ugotavljali, da težnja udeležencev in predavateljev po odličnosti v smislu uvodoma poudarjene vrednote postopoma spreminja njihov seminar po vsebini v povzetek dosežkov Slovenije na "potovanju v odličnost" in so zato ob svoji desetletnici otoških srečanj ustanovili Forum odličnosti in mojstrstva.

Programska zasnova foruma je izredno jasna in izhaja iz prepričanja, da se bo slovenski narod mednarodno najlažje uveljavil z mojstrskimi izdelki in storitvami, z inovacijami ter odličnostjo v sodelovanju z drugimi narodi. Izhajajoč iz tega prepričanja se vsakega maja zberejo na Otočcu potniki v odličnost, da se srečajo s tistimi, ki so že dosegli višjo stopnjo odličnosti in mojstrstva ali pa nanjo s svojim delom bistveno vplivajo, da javno izkažejo priznanje mojstrom in odličnikom ter nagradijo tiste, ki s smotrnim zaposlovanjem v današnjem času največ pripomorejo k odličnosti naroda.

"Iz majhnega raste odličnost" je bila večnamenska tema letošnjega foruma: spodbuja posameznike kot osebnosti in podjetnike k razmišljanju, s čim in v kakšnem obsegu se lahko približujejo odličnosti kot tudi k razmišljanju, v čem bo to koristilo odličnosti naroda kot celote; opozarja državo na pomembnost prispevkov posameznikov k skupni odličnosti in nenazadnje blagodejno deluje v okolju, v katerem so razmere naklonjene ustvarjalnosti in

priznanju osebnega prispevka k odličnosti države. Že predsednica foruma je uvodoma poudarila, "da je potencialna možnost biti odličen skrita v vsakem našem delu, opraviilu, storitvi. Naša ključna naloga pa je, kako vzpostaviti okolje in okvir, da se te potencialne možnosti izkoristijo". Temu mnenju se je pridružil predsednik državnega zbora in ocenil tako motivacijo posameznika kot izjemno pomemben prispevek k uveljavitvi gospodarne in uspešne Slovenije v svetu.

Kaj je na forumu motiviralo slovenskega pisatelja **Sašo Vugo**, da mu je tako nevsiljivo vdahnil življenjsko filozofijo. "Ne boj se! Ne umira stari svet! Samo – novi se poraja!" (A. Avguštin) je slovenski odličnik Saša Vuga poudaril potem, ko je na njemu lasten način opozoril, da Slovenci izgublamo prednosti v odličnosti, ki smo jo pridobili kot dediščino. Deklarativnega prirošnjika še nimamo, zato pa smo imeli njih (pisci Brižinskih spomenikov, Trubar, Dalmatin, Prešeren, Gregorčič), ki jih lahko v hudi stiski vzdignemo kot svete na svoj oltar. Kdo danes na Slovenskem kaže kam? Prihaja tretje tisočletje – pa niti ene steze v njem. Kalini v cimborah prepevajo, kako kultura počasi, stanovito, zanesljivo mre. Grenčica, ki jo meša vtis iz teh opazovanj, bi kajpada lahko bila, kot je svoj čas bila, krepak vzgon za dejanje umetnosti. Na Primorskem nimamo več ene same trdne in ugledne slovenske založbe. Danes, ko imamo vse, od suverena do Prešerna na slovenskih bankovcih, spet ne bi mogli na Primorskem založiti, bi to ogabnem petindvajsetletju, recimo Bartolov roman Alamut ali Kaplana Čedermaca. In spreglejmo, kako nas dedni prijatelji slovenstva, Danajci s sračjimi darovi, pa kot zmeraj z našo pomočjo, obkrožajo s trdnjavi-

camí vsakršnih, od srednjih do carinskih šol. Neki tedanji tamkajšnji župan je dal za tisk: Univerza? Prav! Vendar le dvojezična, ker da je tam bilingvistični teren! Kako nevarne škodljivce ima ta narod za vodnike! Oktobrsko soboto je docentka, vse prej kot starosvetnega duha, tako udarila na plat zvona v dnevni časopis: Mnogi slovenski profesorji, celo med akademiki jih je najti (sic!), pa slovenskega jezika ne obvladajo več – ne znajo se v njem izražati. Potemtakem tudi misliti ne. Slovenski jezikovni Avgijev hlev je ta trenutek tak, da bi nebeški Herkul moral zapeljati skozenj Krko in pol Idrije ob enem. Najbrž bo treba, rajši prej kot slej, nesrečnika, ki ne zna pisati ne govoriti materinščine, se pa, nesramežljiv, nesramno javno sračiti z njo (recimo da) z govorniškega odra, karantenskega, profilaktično krstiti za idiota – pač po merah narodov Evrope. Kdo plačuje vrh televizije, da brezvestno zganja jezikovni genocid nad našimi najbolj zavednimi, najhujše prizadetimi ljudmi – zamejci. Nekdo nam pušča (tako imenovano) srčno kri – minister Gregor pa kot ponavadi nič. Zakaj kjer jezik sahne, tam bo s časom usahnilo vse. Ker ne vemo za njih besedo, ne vemo za briljanco Etrurščanov, za Maje, Ilire... Poznamo pa Egipt. In kar spodobno Grke in Latince. Pri nas pa slišim z Brezij, kako je Cankar: No, tako tako pisatelj, Prešeren, tako tako poet. Zgodovina opominja: Kdor nam je poslednjih 500 let ugašal dušo – ta nam je vsakokrat najprej poskusil ugasiti pesnika. Poudarki Vuge ne potrebujejo razlage, vseh dobrot in grenkob vajeni menedžerji in ekonomisti so jih na Otočcu sprejeli za svoje.

V spomin na akad. prof. dr. Ferda Gestrina, našega največjega raziskovalca starejše slovenske gospodarske preteklosti, je **dr. Stane Granda** dodal pomemben del k oblikovanju filozofije foruma. Če prelistate slovenske učbenike, boste v njih poleg takih ali drugačnih politikov srečali le še literate in druge umetnike, zaman pa iščete podatke, kdo je bil najuspešnejši gospodarstvenik na našem ozemlju v posamezni stoletjih. Slovenci smo si ustvarili eno najbolj lažnih podob o svoji preteklosti. Odpovedali smo se obstoju našega plemstva, meščanov,

premožnih ljudi sploh. Družba v samostojni slovenski državi mora vzpostaviti tudi svet gospodarskih vrednot, kar pa ob uradnem razglasjanju več resnic in več moral ni mogoče. Nemoralna, neresnica, neposlovnost in nepoštenost ne morejo biti izenačene z moralno, resnico, poslovnostjo in poštenostjo. Svet občuduje izjemno mojstrstvo v pridobivanju in obdelavi železa, katerega znanje je prek našega ozemlja prodiralo v zahodno Evropo. Nekaj podobnega se je dogajalo s steklom v kombinaciji s kovino ter obdelavo jantarja, kar pričajo najdbe na Kapiteljskih njivah in nakazujejo obstoj stanja, ki naj nam bi bil v gospodarskem pogledu ponoven cilj: enakopravnost z evropskim prostorom in izrabo nekaterih prednosti v znanju.

“Mar morajo biti vsi odlični umetniki in ustvarjalci nesrečni v zasebnem življenju ali malce nori?” se je vprašala na forumu **dr. Sanja Rozman** in dodala: da bi uresničili svoje poslanstvo, ni dovolj samo notranji potencial ali talent, ampak tudi vzgoja ob ljudeh, ki bodo te potencialne opazili, jih potrdili in pozitivno zrealili. Slovenski stil vzgoje je takšen, da potencialne v ljudeh prej duši, kot pa zreali in potrjuje. Duševno zdrav človek je tisti, ki si zastavlja realne cilje, jih dosega in pri tem uživa. Če hočemo doseči odličnost v neki dejavnosti ali lastnosti, moramo živeti tako, da zdravje kot prioriteta vrednota ne bo ogroženo. Odlična telesna kondicija, vedno odprti za nova znanja, v procesu duhovne rasti pripravljeni izražati vsa svoja čustva, ne da bi prestopali meje drugih ljudi, polni vedenja in čutenja, ki se spreminja v modrost, naj prežema naša bitja tja do globin nezavednega, da bomo kot avtorica odločni: “Odločena sem, da bom posvetila svoje življenje temu, da postanem odlična v tem, v čemer sem jaz, Sanja, posebna, drugačna od drugih.”

Kot vedno je tudi na letošnjem forumu **dr. Ivan Turk** blestel z jasno in vsakomur razumljivo definicijo odličnosti, tokrat odličnosti pri človeku. Podal je pomembne osnove za vrednote, ki oblikujejo lik resničnega odličnika, in z izjemno ponazoritvijo teh vrednot z ljudskimi izreki različnih narodov posebej podčrtal njihov izvor in učinke sko-

zi stoletja. Odličnost je posebna lastnost, značilnost človeka v njegovem odnosu do drugih ljudi in okolja. Znaki odličnosti pri človeku so zlasti: izobraženost, olikanost, preudarnost, prizadevnost, izvirnost, zanesljivost, podjetnost, voditeljstvo, pravičnost, resnicoljubnost, poštenost, plemenitost in samozavednost. Izobražen je splošno razgledan človek v svojem poklicu in na drugih področjih, ki spremlja kulturna dogajanja iz lastnih notranjih nagibov, ki govori več jezikov, ki bere knjige za svojo notranjo rast, ki veliko ve in se je vedno mogoče od njega veliko naučiti. Olikan je človek, ki se vedno lepo vede in tudi govori, je vljuden, sprejema družbena pravila, je uvideven, strpen, z njim pa je tudi vedno mogoče vzpostaviti stike. Preudarnost človeka je povezana z njegovo modrostjo in inteligenco, da človek loči bistvo od nebitvenega, da oblikuje in zasleduje strateške vizije, da se prilagaja novim nalogam, ustvarjalno razmišlja ... Prizadevnost je opredeljena kot strmljenje po doseganju povsem jasno opredeljenih ciljev. Izvirnost hoče povedati, da moramo iskati izvor dela prav v osebi, o katere delu govorimo, ne pri kakšni drugi, se pravi, da gre za nekaj edinstvenega, česar pri nobeni drugi osebi ne najdemo niti zdaj niti kdaj prej. Na zanesljivega človeka se je vedno možno zanesti, da bo uresničil tisto, kar je obljubil ali se od njega pričakuje. Podjeten je tisti, ki se pri svojem delu loteva novih in novih nalog in je pri tem sposoben na podlagi svoje preudarnosti in modrosti prevzeti tudi tveganja v zvezi z novim delovanjem. Za vodenje in organiziranost ljudi so potrebne voditeljske lastnosti, voditelj mora imeti ugled, dajati mora vzgled drugim. Pravičnemu človeku je tuja pristranskost, ne povzroča krivic drugim, ne širi klevet... Resnicoljub ne bo lagal, poštenjak se ne bo okoriščal na račun drugega in plemeniti človek bo vedno dobrohotno pomagal. Človek se mora zavedati samega sebe, svojega jaza, imeti mora v sebi sodilo za presojo pravilnosti svojega ravnanja, svoje vesti. Nekateri poklici so takšni, da zahtevajo potrebno odličnost svojih članov, zato zanje veljajo kodeksi poklicne etike, ki se pa žal ne uveljavljajo

dovolj. Stremljenje ljudi, da bi jih šteli za odličnike, vodijo lahko do ustanavljanja raznih lož in zaprtih klubov, ki nato ustvarjajo sloves odličnosti svojih članov, svojo nepreverjeno, toda objavljeno odličnost pa si člani plačujejo s članarinami.

Starosta foruma, **dr. Stane Možina**, je v svojem videnju odličnega vodenja opozarjal na način vodenja s pomočjo pričakovanih in doseženih rezultatov, ki ga pogojuje preprosta filozofska predpostavka: preden začnemo kako akcijo, morajo biti cilji, rezultati jasno določeni in razumljivi, da lahko izgradimo primerno stopnjo informiranosti o tem, kaj se v organizaciji dogaja, zakaj, kdaj in kje se dogaja. Za odlične dosežke je pomembno sodelovanje vseh zaposlenih in združevanje osebnih ciljev z organizacijskimi cilji na kakršnem koli področju dejavnosti v smeri želenih rezultatov.

Mag. Janez Kure je na Forumu opisal "proizvodnjo, ki teži k odličnosti" s tem, da pravilno postavi stroje, da skrajša čas potovanja polizdelka čez proizvodnjo, da zmanjša vmesne zaloge nedovršene proizvodnje, da pravilno in pravočasno namesti orodja na strojih, da se angažira sodelavce, polne idej o možnih izboljšavah, da se preuredi tovarna ... in zaključil skoraj z vzdihom: "Izboljševanje poslovanja pa se tako nikoli ne neha." Zakaj vzdihnil? Kot sam ugotavlja, so pristopi k zmanjševanju stroškov tako v makro kot mikro ekonomiji največkrat kampanjski in dolgoročno nesistematični, naklonjeni kratkoročnim učinkom. Za odpravo njegovih pet vzrokov za industrijsko neuspešnost je predlagal nova pravila proizvodnje in zaključil: pred nami je veliko zanimivega in ustvarjalnega dela.

Kaj je Evropska unija, kateri se želi pridružiti tudi naša domovina, je Forumu predstavil **dr. Marko Kranjc**. Širitev leta 1956 ustanovljene Evropske unije je primarno političen projekt, ki se uresničuje skozi gospodarsko integracijo na podlagi skupnega pravnega reda in skupnih institucij. Instrumenti prilagajanja so identifikacija gospodarskih, institucionalnih in administrativnih problemov in državni program za sprejem pravnega reda. Med številnimi možnostmi, ki jih bo Slovenija pri-

dobila z vstopom v Evropsko unijo bodo tudi možnosti za povečanje njene odličnosti, zlasti izmenjava inovativnih idej in izkušenj, vpliv konkurenčnosti na krepitev gospodarstva in zniževanje stroškov, odpravo monopolov z liberalizacijo trgov in s tem povezano znižanje cen ter krepitev pravne varnosti državljanov in gospodarstva z učinki administrativnih in sodnih reform. Od iniciative lokalnih oblasti in resnične, ne namišljene odličnosti bo odvisno uveljavljanje identitete in tradicije Slovenije v mednarodnem prostoru, ki bo nedvoumno zmanjševal socialno varnost.

Avditoriju foruma je letos podal svoje videnje odličnega sodelovanja z Evropsko centralno banko **dr. France Arhar**. Evropa bo imela dober denar le v primeru, če bo svojo denarno in devizno politiko usmerila v denarno stabilnost in če bo zagotovila statusno neodvisnost gospodarsko politične institucije – svoje banke, je na Forumu poudaril guverner Banke Slovenije. Za temeljno denarno-politično nalogo moderne centralne banke je označil skrb za cenovno stabilnost kot generatorja povečevanja gospodarskega autputa ter dolgoročne rasti. Za neučinkovito je ocenil aktivistično denarno politiko za večjo kratkoročno zaposlenost, ki sama po sebi producira inflacijo in nezaposlenost. Najpomembnejša centralnobančna vrednota je njena kredibilnost, prepoznavna po njeni reputaciji, delegaciji, principu: agent-pogodba in transparentnosti. To vrednoto je potrebno uveljaviti tudi v Evropski centralni banki, da bo le ta lahko skrbela za cenovno stabilnost. Njena odločitev o optimalnosti fleksibilne denarne strategije bo opredeljevala rast ponudbe denarja v skladu z denarnim ciljem, da gotovina v obtoku, vpogledne vloge v bankah, hranilne in vezane vloge pri bankah, vezane vloge države in devizne vloge pri bankah dosežejo letno rast 4,5% ter da temu primerno poveča rast kreditov privatnemu sektorju. Za krepitev zaupanja v učinkovitost in odličnost delovanja Evropske centralne banke na področju denarne stabilnosti je sprejetih več načel o zagotavljanju kakovostnih plačilnih instrumentov, oblikovana obvezna rezerva in ustrezno zavarovani riziki z vrednost-

nimi in tržnimi papirji, izdanimi na vrednost premoženja posebnega pomena za nacionalni finančni trg. Ker Slovenija ustvari najpomembnejši del svoje menjave s tujino prav z Evropsko unijo oz. Nemčijo, obstaja tudi v novih denarnih razmerah možnost posrednega financiranja slovenskih izvoznikov na nemško območje s pomočjo najcenejšega centralnobančnega denarja, to je tržno obrestno mero, po kateri odobrava Evropska centralna banka najugodnejše kredite.

“Čistega vina” je na Forumu nalil **dr. Dušan Mramor** s svojimi kritično-analitičnimi ugotovitvami o razvitosti podjetniških financ na Slovenskem, financ, ki bi se bile sposobne postaviti ob bok že dokaj kakovostni proizvodnji in prodaji doma oz. finančnim kolegom na tujih trgih. Finance v podjetjih lahko skrbijo za plačilno sposobnost in nadzor nad odločitvami, ki so potencialno finančno uspešne le v primeru, če je cilj podjetja jasno opredeljen – npr. maksimiranje premoženja lastnikov. Če je v podjetju tak cilj sprejet, potem je najtežje rešljiv problem finančnika ocenitev stroškov kapitala posameznega investicijskega projekta glede na njegovo tveganje, kar je resen izziv tudi za ekonomsko teorijo. Nič manjši niso njegovi problemi pri ugotavljanju optimalnih stroškov strukture kapitala podjetja ali ocenjevanja optimalnega obsega čistega dobička v obliki dividend. Predvsem spoznavanje prihodnjih priložnosti in nevarnosti zahteva od finančnikov dolgoročneje finančno načrtovanje in dovolj finančnega znanja za oblikovanje politike obratnega kapitala. Kar nekajkrat je dr. Mramor izredno poudaril, da nam poleg praktičnega znanja manjkajo teoretični modeli in uporabne metode v reševanju finančnih problemov podjetij na današnji stopnji razvoja.

Tako pogosto poudarjeno pomanjkanje podlag za sprejemanje predvsem dolgoročno pomembnih in za doseganje odličnosti nepogrešljivih odločitev v državi ali v podjetjih je osvetlil Forumu **dr. Jože Gričar** v svojem prispevku Odličnost informacijskih sistemov. Skupna značilnost informacijskih sistemov posameznih funkcij je njihova nepovezanost, kljub temu da so v

pretežnem delu računalniško zasnovani. V svetu nastaja medorganizacijski sistem na podlagi računalnikov, telekomunikacij in standardov, ki je javen in se njegova odličnost presoja z njegovim vplivom na organiziranost, zaposlenost, izobraževanje in na način življenja. V Evropski uniji tudi nastaja Information Society Technologies (IST), ki naj bi pomagal ustvariti uporabnikom prijazno informacijsko družbo z izgradnjo svetovnega prostora znanja, medijev in računalništva. Nadaljnja raziskovanja IST dokazujejo, da se bo odličnost informacijskih sistemov stalno povečevala, za kar je že sprejetih enajst konkretnih usmeritev.

Na letošnjem forumu je bila tudi predstavitev odličnosti podjetja HERMES SoftLab informacijske dejavnosti, ki svojo trenutno odličnost izkazuje s potrdilom o skladnosti dela z ISO 9001 standardom, okoli 500 točk po EQA in drugo zrelostno stopnjo po SEI CMM meritvi. Kot sami ugotavljajo, ima podjetje še veliko priložnosti za izboljšanje svoje odličnosti.

Sicer pa se je na forumu odličnost dokazovala tudi s spremljajočimi dogodki. Predstavljeni so bili podjetniki in projekti z izjemnimi dosežki na Dolenjskem in v Beli krajini, med katerimi je bil najbolj odmeven projekt Po poteh dediščine in njegov avtor mag. Marko Koščak. Forum je s svojim nastopom počastila mojstrica in virtuoziinja Irena Grafenauer, njen nastop pa je s klarinetom mojstrsko spremljal Mate Bekavac. Predsednik državnega zbora je podelil Veliko nagrado odličnosti in mojstrstva umetnikoma Pii in Pinu Mlakar po predstavitvi njunega bogatega življenja in umetniškega dela udeležencem foruma. In nenazadnje: forum je podprl zamisel o rastoči knjigi, arhitekturi v prestolnici Slovenije, zgrajeni s prispevkom vseh državljanek in državljanov Slovenije in posvečeni knjigi, ki jo je Saša Vuga imenoval na tem Forumu plemenita plamenica sred noči. Luč sveta naj bi zagledala ob koncu tisočletja kot odgovor na klic Ne umira stari svet! Samo - novi se poraja!

Darka Čeh

ČEMU LUTKOVNI FESTIVAL?

Nekaj temeljnih zgodovinskih dejstev, iz katerih je nastal lutkovni festival Klemenčičevi dnevi

Lutkovno gledališče smo Slovenci spoznali z nekaj stoletno zamudo, a v primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi narodi smo ga sprejeli po znamenitih reformah z začetka tega stoletja kot izrazito umetniško gledališče.

Slovensko marionetno gledališče, ki ga je ustanovil slikar in lutkar M. Klemenčič leta 1920, je delovalo le nekaj sezon, nato pa kljub zainteresirani publiki, ki je polnila dvorano, leta 1924 zaradi finančnih težav zamrlo. Vendar je pustilo dovolj globoke sledi, iz katerih je rasla množica sokolskih marionetnih odrov (blizu 50), ki so prispevali k ohranitvi lutkovnega gledališča med obema vojnama. Podobno usodo je doživel prvi oder ročnih lutk N. Kureta (Kranj 1934). Po preselitvi v Ljubljano je znamenita Pavlihova družčina nastopala do pričetka druge svetovne vojne le dve sezoni na ljubljanskem Radiu.

Prvo poklicno gledališče z rednim repertoarjem smo dobili na Slovenskem tako šele leta 1948. Lutkovno gledališče Ljubljana je bilo nato četrto stoletja (1948 – 1973/74) edino slovensko lutkovno gledališče. Gledališče se je le v svojem začetku in le za kratek čas naslonilo na predvorno romantično pravljico in pavlihovsko ljudsko tradicijo, nato pa se ji je s prihodom J. Pengova dokončno odpovedalo. Z izjemno študionimi, tehnično in umetniško dovršenimi uprizoritvami v poetično realističnem slogu, ki jih je pripravljala Pengova, je slovensko lutkovno gledališče že v zgodnjih petdesetih zasedlo najvidnejše mesto med evropskimi lutkovnimi gledališči.

Posreden vpliv LGL, zlasti v repertoarju in tudi v snovanju bolj sproščenih izraznih oblik, je prispeval k naglemu napredku in razvoju amaterskih lutkovnih gledališč: med prvimi je znano Lutkovno gledališče

Jože Pengov, prvo neinstitucionalno gledališče iz Dravelj, ki se je že sredi šestdesetih prebilo iz amaterskega povprečja in leta 1968 zaključilo obdobje ljubiteljskega delovanja. Podoben je primer mariborskih lutkarjev, ki leta 1974 z združitvijo dveh najkreativnejših amaterskih skupin ustvarijo jedro našega drugega poklicnega gledališča - LG Maribor. Izjemna rast in vzpon ljubiteljskih skupin pod okriljem Zveze kulturnih organizacij Slovenije je v šestdesetih vzpodbudilo tudi izhajanje revije Lutka (1966), ki vse do razpada bivše države ostane edina jugoslovanska lutkovna revija.

Slovensko lutkovno gledališče vse od sedemdesetih sledi pomembnim evropskim tokovom, k čemur so prispevali tudi mednarodni festivali PIF v Zagrebu in znani šibeniški Festival djeteta. V začetku sedemdesetih nadvse aktualno vračanje h klasičnim besedilom in snovem, ki se prepletajo z mitskimi motivi, slovensko lutkovno gledališče oživi iz znanih pravljic, pripovedk in narodnih pesmi.

Povsem novo obdobje v razvoju in modernizaciji našega lutkarstva nastane, ko naša gledališča odkrijejo nov ustvarjalni izziv za svoja odrska snovanja v izvirni predlogi slovenskih lutkovnih besedil, ki se povsem enakopravno vključujejo v sodobne tokove dramsko-gledališke produkcije ter dramaturško in stilno ustrezajo zahtevam sodobne lutkovne umetnosti; njihovi avtorji so najzanimivejša imena literarne ustvarjalnosti in slovenske dramske produkcije (D. Jovanović, D. Zaje, S. Makarovič, F. Puntar, kasneje M. Dekleva, Borisa A. Novak). V osemdesetih se kaže slovenska lutkovna produkcija v intenzivnem ustvarjalnem vzponu z uprizoritvami, v katerih je bil odločujoč likovni delež, z jasnim vplivom ljudske likovne dediščine na oblikovanje celotne predstave. V tem času nastane nekaj izjemno aktualnih uprizoritev, ki se vračajo k obravnavi nacionalnega mita; živ interes za sodobne probleme pa lutkovno gledališče pogosto inovativno oblikuje z govorico asociacij, grotesknih in ironičnih podtonov, v prepletanju pravljичnosti z vsakdanjimi pojavi življenja. Pomembno nadaljevanje artističnih, vsebinskih in pomenskih sprememb

so redno dopolnjevale nove lutkovne tehnike in njihove kombinacije, ki jih preizkuša tudi nov krog sodelavcev, likovnikov in režiserjev, tudi z dramskih gledališč. Ti sicer sodelujejo v lutkovnem gledališču le občasno, a z najuspešnejšimi predstavami pustijo vidne sledi v razvoju lutkovne umetnosti. Izjemnega pomena je tudi dejstvo, da so družbene spremembe v osemdesetih prispevale k usihanju amaterskih lutkovnih skupin, pri čemer so se obdržale le najbolj vztrajne in ustvarjalne, ki so se v začetku devetdesetih profesionalizirale in danes tvorijo jedro stalnih, neinstitucionalnih lutkovnih gledališč. S tem v zvezi se je vidno povečalo število lutkovnih uprizoritev, hkrati pa razširil krog igralcev, ki se z dramskih gledališč priključujejo animatorjem in bogatijo lutkovni oder z žlahtno dramsko igro živega igralca (zlasti kontinuirano v LG Jože Pengov, kasneje tudi Freyer teater in v zadnjem času tudi Lutkovni studio Drvarnica).

Pričujoči razvoj in z njim povezani uspehi prispevajo v osemdesetih k dokončni afirmaciji lutkovne umetnosti pri nas. Ta botruje izgraditvi in modernizaciji, po evropskih standardih opremljenega odra in dvorane Lutkovnega gledališča v Ljubljani (1984). O spremenjenem statusu lutke nadalje govori podatek, da je uprizorjena lutkovna predstava (Mlada Breda, LG Jože Pengov 1982) v okviru rednega repertoarja osrednjega dramskega gledališča Drame SNG v Ljubljani. Prav tako pomembna je vključitev lutkovnih predstav na nekatere slovenske gledališke festivale /Goriško srečanje (eksperimentalnih) malih odrov ali festival Teden slovenske drame v Kranju/ in pa dva mednarodna lutkovna festivala v Ljubljani, Lutka 88 in UNIMA 92.

Od 25 slovenskih poklicnih gledališč deluje v prvi polovici devetdesetih let 23 neinstitucionalnih. Prevladujoče število neinstitucionalnih gledališč kaže na to, da ob uprizoritvah trdno zgrajene režijske poetike (najpogostejše v obeh institucijah) lahko vidimo tudi iskričo iščoče, v idejah zanimive uprizoritve najmlajših ustvarjalcev. Nasploh neinstitucionalna gledališča izzivalno dopolnjujejo vsebinsko raznolikost, oblike različnih iskanj, modele, teh-

Darka Čeh
ČEMU LUTKOVNI FESTIVAL?

nike, smeri in poetike, ki prispevajo k razvoju našega lutkarstva, s čimer je zagotovljena tako kontinuiteta kot diferenciacija, s tem pa tudi prihodnost lutkovne ustvarjalnosti.

V začetku devetdesetih let se je zato pobudnikom slovenskega lutkovnega bienala Klemenčičevi dnevi zdelo smotrno razmišljati o taki festivalski prireditvi, ki naj prezentira umetniške dosežke vseh slovenskih poklicnih - institucionalnih in neinstitucionalnih gledališč. Snovaleci slovenskega lutkovnega festivala v Novem mestu se po eni strani vztrajno izogibamo koncentraciji kulture v Ljubljani, hkrati pa nasprotujemo večletni težnji Lutkovnega gledališča Ljubljana, da svoj privilegiran položaj osrednje lutkovne institucije izkoristi ter festival prikroji predvsem za lastno promocijo.

Z mislijo na pomemben ustvarjalni opus Festival podeljuje najvišje državno priznanje na področju lutkovne ustvarjalnosti Klemenčičevi nagrado (za življenjsko delo). Festi-

val je nedvomno pokazal, da je vzpon domače lutkovne igre, ki smo mu bili priča v sedemdesetih letih, v zadnjem desetletju zastal. Da bi slovensko lutkovno gledališče ponovno pridobilo nove in pomembne lutkovne dramske predloge je že leta 1996 v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev razpisal nagradni natečaj za najboljšo izvirno lutkovno igro. Na prvi natečaj leta 1996 so se odzvali avtorji z 29 igrami, na natečaj leta 1997 je prispelo 45 lutkovnih iger, leta 1999 pa že 109.

Nemara je največji pomen natečaja v tem, da Festival uprizori vsakokratno prvonagrajeno igro. V tem času nastaja predstava O Krokotarju in zlatem jajcu, ki bo premierno uprizorjena letos jeseni in dopolnjuje skromno bero slovenskih uprizoritev za otroke, hkrati pa začenja novomeško produkcijo profesionalnih lutkovnih predstav, kar naj pomeni tehten umetniški prispevek k bodočemu novomeškemu poklicnemu gledališču.

Svetlana Jakimovska Rodić: BREZ
NASLOVA, litografija, 1992

OB ČASTI IN UGLEDU (VSAKE) DRUŽINE

Za večjo naklado in bralnost revije Rast

Urednik Rasti Milan Markelj razmišlja v uvodniku letošnje aprilske številke med drugim tudi o njeni nadaljnji močnejši navzočnosti in razširjenosti na območju, ki si ga je začrtala že ob svojem nastanku pred devetimi leti. Koliko se je med nami ukoreninila in koliko smo jo sprejeli za svojo? Ali ima doma zadostno podporo pri izvrševanju svojega poslanstva, ki ga, kot trdi urednik, "lahko najbolj jedrnatno zapišemo kot utrjevanje kulturne istovetnosti območja ter beleženje in spodbujanje umetniške in publicistične tvornosti"?

Podatki govore, da med ustanoviteljicami Rasti žal še ni vseh občin Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Od tega naj bi jih po prepričanju uredništva revije ne odvrčal finančni prispevek za njeno izhajanje, ko gre le za 17 tolarjev na prebivalca občine, ki je podpisala soustanoviteljstvo. Mestna občina Novo mesto poleg Ministrstva za kulturo kot kulturno središče Dolenjske in kot ustanoviteljica revije prispeva seveda zanjo obsežnejši delež. Pičla občinska sredstva za kulturo grozijo, da lahko pride tudi do usihanja finančnega zanimanja za pokrajinsko revijo. Ob nakladi 1000 izvodov, o čemer govore podatki v "osebni izkaznici" revije, bi seveda želeli, da bi bila še malo večja, čeprav socialne razmere mnogim prebivalcem v pokrajini dostikrat ne dopuščajo izdatkov take vrste.

Ne morem pozabiti besed, ki jih je v "Pogledu na Novo mesto iz zgodovinske perspektive ali iskanje identitete mesta in zavesti njegovih prebivalcev" za Novomeški zbornik leta 1996 napisal dr. Stane Granda. Takole pravi med drugim:

"Vzemimo še revijo Rast. Koliko

novomeških intelektualcev jo pozna, prebira in piše vanjo? Ali ni dolžnost vsake družine, ki kaj da na svojo čast in ugled, da jo naroči? Premalo zahajam v novomeško družbo, da bi vedel, o čem se ta pogovarja. Ponavadi na cesti zvem le za razne čenče, ki nimajo nikakršnega smisla..."

ln še ne morem pozabiti, kako me je pred leti žena znanega gospodarkega voditelja v Novem mestu prosila, če ji lahko posodim številko Rasti, v kateri je pokojna inž. Vilma Pirkovič pisala o gradnji novomeške bolnišnice pred letom 1965. Seveda sem ji revijo z veseljem posodil, vendar z grenkimi občutki, ker njena družina, ki ji nikoli ni nič manjkalo, ni imela naročene domače revije.

O vsebini revije pogostokrat naletim na pohvale in zadovoljstvo, da pokrajina premore tako kvalitetno branje. Iz Portoroža mi je nekdanji Delov urednik dopisništva obalnih občin Gustav Guzej med drugim napisal: "Po kosilu prav rad vzamem v roke kakšno zanimivo branje. V zadnjem času mi je prav lepo, ko prebiram zanimive sestavke v številkah Rasti, s katerimi si me tako bogato založil. Ob takih priložnostih se s hvaležnostjo spominjam nate, saj mi brez tvoje pošiljke gotovo ne bi bilo mogoče spoznavati umetniško in esejistično zajeti svet Dolenjske in doživljanja njenih ljudi..."

Pred kratkim mi je Vojko Dvojmoč, direktor Območne zbornice Posavja Gospodarske zbornice Slovenije v Krškem povedal, da redno in z zanimanjem prebira Rast, ki ga seznanja z mnogimi vprašanji v pokrajini. Kratkih ocen s podobnimi mnenji je še več in lahko smo jih veseli. Za večjo naklado in bralnost domače revije pa lahko marsikaj postori še marsikdo med nami.

Janez Kolenc: Čudna pota. Dolenjska založba, 1998

Ime Janeza Kolenca, pisatelja, o katerem iz samega konteksta Čudnih potov, njegovega pri Dolenjski založbi izdanega romana, zvemo, da je doma z Mirne na Dolenjskem, celo dolgoletnim poznavalcem slovenske književniške srenje ni prezentno – ali bolje povedano: ni bilo znano in prezentno doslej, do izida te knjige. In povejmo kar naravnost: te zanimive, tudi za naša zdajšnja premišljanja o čudnih, vijugavih in v mnogočem skrivljenih potih polstoletne slovenske polpreteklosti vse pozornosti vredne knjige. Ob njenem izidu bi se dalo celo reči, da nam je lahko žal, ker Kolenčeve pisateljske navzočnosti v desetletjih, ki so za nami, nismo zaznavali. A je spet res, da Kolenc – če sploh je – ni kaj prida objavljaj, se ni vključeval v naš razmeroma hudourniško deroči literarno ustvarjalni pretok in mu, po vsem sodeč, tudi za kakršnokoli druženje s književniškimi elitami najbrž ni bilo mar.

Pisal pa od svoje zgodnje mladosti sem vsekakor je, kar – ob vsem drugem – razberemo iz samega romana, ki je neke vrste povzetek in hkrati samorefleksija njegove prozne in pesniške pisave, razprostrte v dolgih petdeset let s to knjigo izpričane literarne tvornosti. In prav to branje nam veleva izreči obžaljujoči "škoda": škoda namreč, da zdaj že sedeminsedemdesetletni, leta 1922 rojeni avtor Čudnih potov svoje izkustveno bogate, sporočilno polne, čustveno in razumniško intenzivne in kljub nekaterim nekdove kako motečim stilističnim regresijam dovolj kultivirane ter angažiranega branja vredne proze (pa tudi poezije) ni objavljajl že veliko prej, v svojih izpovedno najbolj tvornih letih.

Kot presenečenim in sprašujočim se bralcem nam pride močno prav ob koncu knjige podana zabeležka o avtorju, s katero nam poskuša pod kratki esej podpisani Franc Zaplatar o "pesniku in pisatelju" Janezu Kolencu pojasniti, da je – če povzamemo – "živel, da je preživel in da še zdaj doživlja in spremlja usodo našega naroda in vsega človeštva, kolikor pač more". Dano nam je zve-

deti, da je bil Mirenčan Janez Kolenc kot predvojni dijak ljubljanske klasične gimnazije sošolec s pesniki Ivanom Hribovškom, Francetom Balantičem, Jožetom Šmitom in Francetom Kosmačem, zgodaj pa je začel pisati tudi sam, vendar brez posebnih stremeljenj po literarni uveljavitvi; pisal je, bi se reklo, za svoj duševni mir – in ostal prav zavoljo tega v svojih izpovedovanjih, refleksijah in pesniško vase zazrtih razmišljanjih do kraja pristen, v ničemer samocenzuriran.

In s takšno kleno izpovedno-sporočilno neposrednostjo je prežet tudi roman, ki nam ga daje Kolenc v branje po očitno večdesetletnem medenju v predalu. Čudna pota so neke vrste diptih. Sestavljata ga dva časovno in dogajalsko raznotera, vendar med seboj tematsko povezana in dopolnjujoča se dela. Prvi del romana, poimenovan s preprostim V krogu življenja, pospremi bralca k spletu dogodkov, ki označujejo protagonistovo sedanost. Pri tem moramo imeti v zavesti dejstvo, da je vsaj ta del teksta nastal v drugi polovici šestdesetih let in zadeva pojem "protagonistove sedanosti" za naš tu in zdaj neko že povsem razvidno polpreteklost, kar pa, po drugi strani, za zdajšnjega bralca spet ne more biti relevantnega pomena. Za osveščeno branje Čudnih potov je pomembno kvečjemu to, da v sicer tretjeoseb-nem protagonistu – v času dogajanja približno petintridesetletnem zdravniku-specialistu Slavku Korenu – razpoznavamo tako ali drugače preimenovanega in premodeliranega, vendar avtoportretno nedvoumnega Janeza Kolenca samega.

Dr. Korena podoživljamo v dneh, ko čustveno in bivanjsko pretresen pokopava svojega najboljšega prijatelja izza otroštva in mladosti, Rudija Novaka, nekdanjega vodilnega vosovca-prvoborca in kasnejšega proslulega oznovca, ki sta ga v prerani grob potisnila onemoglo pijančevanje in bolezen. Ločil se je, šel živet nekam na samo in zabrisal za sabo takorekoč vse sledi. Skupna mladostna pota dveh prijateljev so šla v bolestitih povojnih letih vsak-

sebi. Znašla sta se vsak na svojem bregu deroče življenjske reke. Vendar pa je Rudi stik z nekdanjim prijateljem spet poiskal v poslednjih dneh pred svojo smrtjo in se mu razkril v povsem drugačni luči, v kakršni se mu je kazal iz dotedanje odmaknenosti. Rudija Novaka je žgala in do smrti izžgala groza spoznanja o tem, kaj je počel kot oznovski likvidator med vojno in neposredno po njej, ob poboju vrnjenih domobrancev v Kočevskem Rogu. Navzven grob, težak in ciničen je bil navznoter globoko ranjen; vloga morilca ga je preganjala, da je onemoglo mučil sebe in svojo okolico, čutil se je zavrženega – in na skrivaj, ne da bi bil kdorkoli slutil, zaupal vso to strašno in samoobtožujočo pezo svoji trpki poeziji, ki jo je prijatelju Korenu še tik pred smrtjo poslal po pošti v trajen in globoko občuten spomin nase. "Umorjeni v živih zvone", povedo ti verzi. Ali pa: "Bivati in v krvavem iskati sebe in mrtvih se bati..."

Slavko Koren je skozi mladost, vojno in povojna leta prehodil precej drugačno pot. O njej nam poroča drugi del knjige, zastavljen kot njegov spominski samoopis vojnih in zgodnjih povojnih doživljanj. Kot tak je, roman v romanu, pod naslovom Krvava arena, vpet v okvirno tkivo pripovedovanja z očitnim namenom, da ga smiselno dopolni. Po tej poti zvemo, da se je Koren po opravljeni maturi vpisal, že v času vojne, na medicino, se z muko prebijal skozi študentsko bedo in lakoto, a se hkrati tudi dovolj spontano znašel v družini upornikov zoper okupatorsko in ovaduško nasilje, kasneje pa, zavezan pokončnosti in resnicoljubju svojega pogleda, spredel, da so bili poglobitvi spodbujevalci vsakovrstnih morij na Slovenskem pravzaprav partizanstvu poveljujoči komunisti s svojim nezaustavljivim revolucionarnim nasiljem. Sprevidel je, da se ljudje partizanov bojijo bolj kot Nemcev. Na tej točki svojega razmisleka je doživel prelomnico, ki ga je navdala ne le z razočaranjem in s slo odmika, pač pa tudi z obtoževanjem partije, da je zlorabila junaško požrtvovalnost borcev za svobodo in prežela življenje z ovadštvom, kot se kajkrat izrazi v svojih nekdanjih in še posebej zdajšnjih dialogih. Komuni-

stom očita fašistoidnost, in to seveda več kot upravičeno, saj je njihovo grobo nasilje v živo občutil na lastni koži. Še med vojno je namreč iz Ljubljane, kjer so ga na silo mobilizirali k domobrancem, prebegnil v Trst, od koder se je po končani vojni vračal domov, a so ga oznovci prestregli v Postojni in ga, nič krivega nič dolžnega, za dolge mesece pahnili za rešetke, nato pa ga na enem izmed neštevilnih procesov zaradi dozdevnega, pa z ničemer dokazanega terorizma obsodili še na enoletno prisilno delo na Kočevskem. Kar vse je še kako boleče zaznamovalo njegovo življenje in kasnejše ravnanje – njegov trdni namen, da bo doštudiral, postal kolikor mogoče dober zdravnik in ostal zavezan zgolj in samo čisti človečnosti, brez vsakršnega hlapčevanja partijskim ukazom in z njimi vred tudi vsakršnim karierističnim nečednostim. Kajti ve in izpove: "Naša preteklost je strašna. Na čudnih temeljih stoji, na samih okostnjakih. Žarela nam je močna svetilnica, pa smo jo vrgli ob tla in tako zašli v strašno temo. Zdaj se nekako poskušamo izvleči, ne da bi napake priznali, zato nam ne uspeva in ne uspeva..."

S takim prepričanjem o zagatnosti svojih in naših šestdesetih let je Kolenčev romaneskni alter ego zavrnil ponudbo, da bi v svoji bolnišnici – za ceno članstva v partiji – prevzel šefovsko mesto in raje napovedal svoj odhod na Švedsko. Ta odločitev pa sovpade s smrtjo mladostnega prijatelja Rudija Novaka in s pretresom, ki ga Koren doživi ob soočenju z Rudijevo travmatično prečiščevalno poezijo, kar vse nato tudi njega samega – spričo nenadejanega ljubezenskega snidenja z dolgoletno sodelavko v novomeški bolnišnici – požene k novi, tokrat življenjsko optimistični prelomnici: ostal bo tu, odrekel se bo svojemu samstvu in samozaukazani samoti, potegnil bo črto pod svojo razboljeno preteklost – ohranil in ubranil pa bo svojo kleno, neupogljivo držo moža, ki ve za resnico tega sveta in se zaveda svojega dolga.

Tak nam ostane v prečiščenem spominu, ko odložimo Korenova alias Kolenčeva oziroma – v pravem pomenu besede – naša skupna Čudna pota, ta svojevrstni romaneskni obračun s slovensko polpreteklostjo.

Slovenska sodobna stvarnost, slovenska poezija in poezija v tej stvarnosti. Vprašanja, ki glodajo notranjost in niso le dobiček ali izguba, privilegij privilegiranih. Poezija in človek in današnji človek, ko so Ciril Zlobec in mnogi drugi že davno govorili, da smo prerasli tutorstvu književnosti nad našim obstajanjem.

Slovenci o Slovencih marsikaj napišemo in se tudi zavestno slepimo. Dejstvo je, da se je naša notranjost v nekaj desetletjih strahotno spremenila – na slabše. Danes je Slovenec postal pravi zanikovalec samega sebe in so se uresničile Cankarjeve napovedi, da smo sebi najhujši sovražniki. Danes je osnovna poteza našega značaja strahoten egoizem in zaverovanost posameznika vase. Vsi hočemo biti pomembni, vsak dan vsaj v dveh časopisih ali na ekranu pa na kakršen koli način... Plehkost amerikanizma nas je preorala in zmaličila. Samo še nekaj besed dokazuje, da tu ne prebivajo Culukafrčani, ampak neki narod, ki se je nekoč imenoval slovenski.

Ne mislim govoriti pomilovalno o mladini, marsikdo bi rekel, star je, pa nas ne razume, ali – spakovanje po odrih, čudno prepevanje in čudno pačenje, netalementiranost večine, čudne frizure itd. – le zbujanje pozornosti in nič več. Čudne reklame, da se človeku že gabijo in dosegaajo svoje nasprotje. In obenem beremo v časopisu: petnajstletna je komaj ušla smrti – zaradi mamil. Oče zlorablja hčer... Saj to je znamenje popolne degeneracije naroda. Danes še love prebežnike, ali barbari, divji še po kulturi, ali močni v svoji naravnosti, bodo nas in Evropo preplavili, samo malenkostno drugače kot v 6. stoletju. Naša kultura z našo civilizacijo in s tem obstajanjem smo pri koncu, malim pa se sploh bliža popolna smrt, posebno takim, ki so nagnjeni k samomoru, in mi smo v vsem svojim bistvom samomorilci: kako se borimo za lastno smrt samo z današnjo šolo. Mi smo postali duhovno obritoglavci, naše lasišče so domišljavost, grabež, kruhorstvo z najpodlejšo drznostjo, zato nezaupanje človeka do človeka,

zaprtost vase, krutost do sebe in narave in predvsem – sramovanje samega sebe.

In sodobna književnost? O, še imamo imenitne pesnike, ali po letih stare in jim že kar zdaj poreko – klasiki, ali v slabem pomenu: Umaknite se, mladi smo tu. In bereš mlade – nagrajene in nenagrajene. Enega romana, ki je bil nagradjen, še nisem mogel prebrati do konca: za eno pesniško zbirko ne vem, kaj sem bral. In jaz se zanimam za to, večina pa ne. In pomen tega početja? Ne vem. Sem res tako trčen, da ne znam prodreti v globino genialnosti?

Sodobni pesnik ne govori več sodobnemu človeku, prav tako ne sodobni pisatelj. Književnost je postala ex patria... Ne korenini. Nazadnje pa doženeš, da sploh roža ni, ampak narejena umetelno iz papirja in voska.

Vem, da je mnogo teorij o verzifikaciji. Naj bodo ali naj bi bile povzete po naši naravi, ne pa po tuji, zgolj po tuji, za vsako ceno. Podrepništvo. Prisluhni času, sebi v tem času, izpoveduj se času... To so imperativi, če kdo ne zna temu ustreči kot umetnik, potem mu res ni pomoči. Zdaj pa prepisujejo drug od drugega... In kaj je vsak dan novih imen in poezija je postala zgolj okrasek revij ali morda kakih proslav... Tako sem naredil čez sodobno poezijo in tudi prozo – križ smrti. Nič mi ne da, nič ne pove, čemu zapravljati čas...

V takem vzdušju me je presenetila zbirka dr. Janka Čara Med svitom in zarjo. Katero? Upam, da ne večerno, čeprav Janko Čar res ni več tako mlad, ampak je že v pokoju kot univerzitetni predavatelj. Izšla je in o tej zelo razpoznavni zbirki ni ne duha ne sluha – po naši navadi, najbrž zato ne, ker ni v klanu, posebno pa takem ne, ki je "napreden, vodilen," ki ni bil partijec ali pa vsaj izšel iz zanesljive družine.

Ko sem jo prvič prebral, se mi je zdelo, da je pisana premoderno. Drugič in tretjič, petič sem se lotil tega pisanja. Opijanila me je. Vse, kar sem opisal kot slabo o našem stanju v sedanosti, sem našel kot potrdilo v tej zbirki: ni posnemanje, ni v

prazno metanje besed, pisana je za današnji čas; naša usoda, naša smrt in tudi pokazalo, kako iz nje: Ni kak utilitarizem, je čista umetnina, je visoka pesem naše strahote, ki jo vsak dan doživljamo. Ni dekadenca našega zatiskanja ušes in oči, ampak zavesten pogled v prazno in zmaličeno. Je pesem, ki smo jo vsak dan pričakovali, pa nam je zamrl že čut, in se bojim, da jo bomo tudi zaradi tega prezrli.

Zbirka je razdeljena, če pogledamo kazalo, na sledeče razdelke: Odtokanje, Verzi v futuro, Žrtveniki, Koroške razglednice, Poročila, Zeleni rekviem, Košnja, Pohorske impresije. Spremno besedo mu je napisal France Pibernik, ilustriral pa njegov sin Andrej Pibernik, kar je v čudovitem soglasju z osnovno besedo Janka Čara: Življenje današnjosti ali ne le sedanjosti, poglobljeno velja to za vse pretekle in bodoče čase.

V prvem razdelku govori o našem sodobnem praznem životarjenju, ko nam življenje odteka v tri dni in nam veliki inkvizitor zaznamuje podboje za nepreklicen odhod. Jezik Janka Čara se že s prvimi verzi pokaže v vsej žlahtnosti pesniškega jezika: ni zavit, zameglen v neko prazno besedičenje, ki besedo razkroji, ampak besedo napolni z življenjem vsakdanjosti, ki jo okuša prav vsak zemljan, pa če hoče ali ne. Je pa izvirno pesniški s čudovito metaforiko. V vsem je silno natančen, tudi v ločilih. Na primer Očenaš. Klicaj, vprašaj ali brez ločila in kakšna pomenška različica. Natanko nam pove, kdo smo, po čem hlepimo, kako ždimo v prazno in neizživeto. *Ki zahtevamo kruha in iger,* (kot nekoč v Neronovem času) *ki nikogar ne prosimo odpuščanja,* (zato smo še vedno pri mrtvih domobrancih in partizanih) *ki nikomur ne odpuščamo.*

Opombe v oklepajih med verzi so moj dodatek.

Polpreteklost je bila tragična in veličastna, mi smo preplehki, preslabotni. Današnjost terja od našega rodu drugo herojstvo, morda enakovredno, tako je težko, ali je znamenje življenja: odpuščanje, da bi bili vredni svojih prednikov. Preslabotni smo, tako slabotni, da nas voha že čisto odkrito smrt. V svoji majhnosti nismo sposobni – sedanje

živeti. Oni, ki netijo sovraštvo in trmasto vsiljujejo le svoj prav, so ali strahotni slabiči ali podli sebičnejši. Druge izbire v mišljenju ni več. Janko Čar se ne spreneveda z izrazom, da bi blefiral. Preveč ima povedati in prebogat je pesniške nasičenosti, da mu ni treba blefa, kot, žal, uživamo današnjo besedo. Vsaka pesem Janka Čara je živ krik ali živa podoba, živ spremljevalec, živa gostilna, pot, zavržena ženička, živ očiitek birokratu. Njegove besede me spominjajo na sulice ostrostrelca, ki jih zabada v današnjega človeka, žal že premikajočega se mrliča.

V Epitafu pravi:

*Tu počiva dvajseto stoletje:
višek zmot, spoznanj in dvomov,
za izvirno smrt in žalno cvetje
se pobrigalo je par vodnikovih atomov.*

Hinavčimo in smo naveličani. Hočemo le zabave, a vse so le sedmina: sedmina božiča, silvestra, velike noči.

*Toda, človek,
kletev zoper Duha
ne bo odpuščena.* (Kletev)

V ciklu Žrtveniki prikazuje strašno klanje v Bosni, kar pa ni le Bosna. Refreni povedo, da se tragedija ponavlja: morilci – žrtve, krvniki.

Privajo pa se mi sedanji pesniki, ki pojo:

*Spusti težo, predati se.
Biti nekdo drug: Sliši se udarec
Igra slanih
zračnih mehurčkov okrog ušes, astralni zvoki...*

Ali:
*Dol visi
in gor štrli
bosih nog
kam hiti
na dopust
onkološko strmi
ko volkovi tulijo
v pisarnah
ob računalniku*

Čar pa:
*Čas
z zaledenelimi očali
piše kroniko
gluhonemih.*

Le preberimo pesem Naše sožalje
V kolikih jezikih sožalje. Samo
danes Kosovo in Nato, jutri? Blefiranje groženj je naš vsak dan, resnica pa: vsak dan odkrita nova strahotna grobišča.
Tam daleč

*v deveti deželi
z imenom Snobila
pa samo korakajo,
pa samo črno mrmrajo.
Marš na Drini
Marš na Drini
Marš na Drini.*

In tudi za veselilo, ki se nam zdi
nepremagljiva, velja:

*Amerika,
spomni se, da si prah
in da se v prah povrneš.*

*Rusija,
Anglija
Nemčija
Francija
Italija*

Prav za vse velja isti refren:
Spomni se, da si prah in da se v prah
povrneš.

In tudi mi smo bili zelo blizu...
temu refrenu, pa še nismo preboleli
partizanov in domobrancev.

Dekadenco naše notranjosti, na-
šega načina življenja je nujno rodila
tudi dekadenco sedanje poezije in
književnosti sploh. Dekadenco so-
žitja med sabo, do sebe, in učeni pi-
sar k takim zbirkam piše: ontološko,
simplicitno, implicitno, monološko,
dialoško, navaja kake citate itd., vse
je silo umetelno in – bralcu vtepe v
glavo zavest: Tepec si, občuduj me.
Seveda, če si kaj nada: vsaj pol slave
in veliko veliko denarja.

Čar pa v to:

*Na novo bomo morali prehoditi
neizrekljivo
dolgo
pot do človeka.*

Brez usmiljenja bomo morali za-
vreči tisoče nepotrebnih izvotljenih
besed, pravi v Dolga pot (Ciklus Ver-
zi v futuro). Neki nepomembni kri-
tik pa o nekem nenadarjenem pes-
niku piše: "In kdo ali kaj je ta Ti? Ti
je v kontekstu celotne zbirke pred-
vsem odraz sestopa od monološke v
dialoško govorico, torej delne dek-
laracije poprej celovitega Jaza, znot-
raj katerega se sedaj dinamično soo-
čajo različne, pogosto nasprotujoče
si težnje." Prepisal sem le odstavek
spremne besede iz zbirke...

In – narod, ki iščeš v tem kaosu
čim cenejše zelje, pravico, delo za
vsakdanji kruh, jutri morda celo var-
no streho pred zimo kot v Posočju,
filozofiraj in razvozlavaj etrurščino...

In naš narod v resnici ni povsem
ravnodušen do poezije... Taka pa...
Še meni je žal za izgubljeni čas, ki

sem ga izgubil zaradi preklete ra-
dovednosti.

Kaj pa me briga, če se v Jazu ne-
kega mladostnika kuha, da se pogo-
varja le s sabo, s svojim jazom, ki se
razkroji ali ne, kaj jaz vem, vem le,
da je vse skupaj neumnost, kajti prav
danes sem bral o mladenki, 15-let-
nici, da je komaj ušla smrti zaradi
mamil. Še mene, starega je zadelo,
pa mladega ne... ki pozna svoje ko-
lege... Če nima o čem drugem kaj za-
peti, naj še o svojem jazu molči. Prav
zaželel sem si, da bi bila pesnik in
njegov sobesednik na Kosovu, v
hosti, mi smo nekaj podobnega do-
življali, potem bi videl, kako bi
žebiral, če ne bi jedel vsaj pet dni prav
nič... In to je prenasíčenost, to je
dekadenco.

Človek, oskrunjeno svetišče, se
bo moralo na novo posvetiti. In to
ne z votlimi črvivimi besedami mrt-
vih besed, ampak z blagoslovom, z
blagoslovom pravega, človeškega
spoznanja in sožitja.

Bosna gori, Kosovo umira, Afri-
ka... Koroška naša tone v onostran-
stvo pozabe zaradi nacionalizma,
slovenstvo se pripravlja na razpro-
dajo, Hrvati nas imajo prav za tep-
čke, naši le nekaj mrmrajo, sami ne
vedo, kaj, in rojstva nam upadajo...

Ali ni Poročilo št. 915/1971 bolj
človeško, podano res še človeku kot
nizanje odmrlih pesniških fraz? Pa
bo kdo rekel: je za utilitarizem v
umetnosti: Saj ni res. Trubar nam je
povedal svoje – ostal bo, dokler bodo
Slovenci še živeli. Prepotreben je bil
za nadaljnje življenje. Potreba časa,
ki pa je postala nadčasovna vredno-
ta. Prešeren in drugi so nam dali...
vstop v kulturni svet. Dosegli smo
ogromno. Danes smo, žal, na upadu
življenja. Prešeren je govoril svo-
jemu času, izpovedoval, in tudi
grajal in spodbujal. In danes? Ves čas
dokazujem: ta govorica ni naša beseda.
Če je, smo res že mrtvi.

Koliko Čarovih takih zavrženih
otrok išče svoj dom, svojo ljubezen,
potem pa gre s tujcem v neznano...
Ali niso razčlovečeni tudi taki star-
ši, ki ščitijo za vsako ceno svoje
otroke, da imajo pred njimi mir in
da jih brezdelne "preskrbe", kar
izpričuje lanska afero o maturi. Bral
sem otroških nalog nič koliko. Ali
ne prebude taki kriki čuta v tebi? Po-
tem nisi pesnik... Pesnik naj poje iz
sebe, ali pristno, o človeškem: tvo-

jem, mojem, njegovem, o vsem, kar je človeškega, ali človeško prizadeto, da bomo začutili... in s človeškim glasom. Potem bi zadobila tudi poezija spet veljavo in spoštovanje. Danes je zavržena... v pravem pomenu zavržena...

Ena najbolj pretresljivih pesmi v tej zbirki je Zadnji dan Veronike Rutar, ki je napisana po resničnem dogajanju. Znano je, če beremo pisma bralcev, da Slovenija postaja brezčutna dežela birokratov, ki pa jo moramo še sami plačevati, ki nam neusmiljeno kradejo duha, dušo, srce in denar. Strupeni klopi na narodnem telesu.

Ali Čarov Nekaj takega kot intervju.

Ceste so za današnji čas prepotrebne. Pa pogledjmo: samo beli pasovi, vmes še pas travnička ali njivice. Pa spet gradimo, orjemo in to po njivah, kmetu odvzemamo s silo ali prevaro, najhujše pa je, da kmet ne vidi več svojega preživetja na zemlji. Zemlja je postala nekaj odveč. Italijani pa komaj čakajo, Hrvati pa jezijo bregove, da nam bi vzeli čimveč, sami pa razširili vsaj za meter svojo otadjbinu. Čuden narod smo.

Ali Čar v pesmi Vas

*Pod kalnico
traktor,
nakladalnik,
kosilnica.
V kamri
dvakrat po petinšestdeset križev.
Vnuki v daljnem mestu
se pogovarjajo
o hašišu...*

In naj kdo reče, da te besede niso iz resnice. V teh podobah današnje vasi je pokazal popolno razsulo kmetstva, ki ga je socializem prav propagiral, današnji čas pa dokončno zatrl. Umiranje kmetstva je tudi zaton domstva, človek brezdomec pa je brez trdnosti v sebi, brez vere priпадnosti, človek brez človeške hrbtenice. In to je konec.

In posledica tega:

*Gostilna Lipov list
čevapčiči.
ražnjiči.
Hot Dog.
Pizze.
Merlot Vipacco.
Bier von Zlatorog Henkel.*

In taki napisi – kdo upa reči, da niso resnični, in kdo upa reči, da če

malo še čutiš človeškega ponosa, da ne bole, če pa bole, ali ne bi smel napisati, kaj povzroča mojo bolečino?

In prav danes naši poročajo, kaj vse bo odnesla naša miss – kar za sedemdeset kilogramov samo v Pariz. In v odmevih naj poslušam to blagovest, kaj vse ima s seboj ta praznina. In v istem časopisu berem o obupu delavcev, ki so vsak dan bolj lačni. Degeneracija mišljenja. In prav danes v pismih bralcev o strahotnem razraščanju državne uprave.

Kot čisti lirik pa se Janko Čar prikazuje v Košnji in v Pohorskih impresijah. To so res prave podobe sveta, ene najlepših, kar jih premore sodobno slovensko pesništvo. Če jih še premore. Saj bo današnji človek kmalu postal Bog, piše prav danes v časopisu. Potem tudi narave ne bo rabil več. Še za grob ne. Bogue če se bo še sploh rodil, umrl že ne bo, bo že plehkost poskrbela, da bo vsak dan kako še živ, dokler bo kot zanimiv prinašal profit.

Potem... Janko Čar spada med starejše, še čuti naravo in še se zbliža z ljudmi, ali to ob ritoznjočanu, v gostilni, ko zunaj divja snežno neurje, na toplem v dobri družbi pa je toplo, varno, lepo z eno besedo.

*Pred uro še tujci, neznanci,
bratovski zdaj poznavalci,
nezmotljivi vinski ocenjevalci.
Zunaj se veter po slemenu krohoče.
Lisica krog bajte
niza sledov obroče.*

Zaključuje pa se zbirka s prelepim sonetom Moji rojstni vasi. Čar piše največ v razklenjeni obliki, tu pa se pokaže mojster tudi take oblike, kot je sonet. Ob misli na rojstno vas je svečan, zato rabi tudi tako obliko... *Po sadovnjakih bujni svatni plesi
pomladno belih jablan, hrušč in sliv,
s turističnih gošč vre veter radoživ
in roj čebel se po cvetlicah vesi.*

Prešel sem zbirko malo obširneje, kot je danes navada, ker je res nenaavadna zbirka za današnji čas. V meni pojo podobe, prebujejo se misli, stopnjuje se groza, sočutje, oči se odpirajo, gledajo... Bil sem v Ljubljani. Po ulicah berači. Zvečer sem gledal filme z boksom in revolverji, samo nasilje in seks, potem prebral časopis... Ropi, nasilje, mladina umira zaradi heroína... Preprodajalci heroína pred sodiščem. Nekje namig, da naši hodijo na ribolov v Kanado,

na leve v Afriko... malo prej pa sem s televizijskega platna videl delavke in delavce stavkati za izplačilo šestmesečne plače za nazaj! – in koliko? Štirideset tisoč na mesec! Bodo šle v Kanado na ribolov? Bodo v Kaliforniji kupile vikend? Res: "prijazno" živimo v svobodni Sloveniji. In kdo je kriv? Šolski minister prav gotovo ne. Saj gre zgolj za znanost, mladini ni treba pouka o etiki. Imamo neke zakone, požvižgamo se nanje, o slovenskem jeziku, pa v Ljubljani baje že v osnovni šoli poučujejo predmete, ne le angleščino, v angleščini. Bogve če minister Gaber ve. Oprostite, da pišem o tem. Te misli mi je prebudila Čarova beseda in po časopisju in po napisih trgovin, da čutim Čarovo besedo še jasneje.

Da bomo bolj razpoznavni, za kar nam gre, napišimo v ustavo: Tu ni več Slovenije, tu je Culukafrija, da se ne bomo več sklicevali na ustavo, kar je že zguljeno.

Še nekaj let morda in na sredi Ljubljane, če se bo še tako imenovala, bo stala lepa stavba, zapečate-na in nedostopna, z listkom na ključki: Tu počivajo knjige nekega naroda, ki je nekoč živel... Kot na Korškem gosposvetki kamen. In krivi niso Nemci, ampak hujši sovražniki – Slovenci... Celo domobranci ne.

Tako pojmujem književnost: da me dopolnjuje, da mi kaj pove, da v meni zbudi, ne pa da ugibam, kaj imam pred sabo in da me zapušča, kot da sem tepec, ki prav nič ne razumem veličine umetnika. Tudi lepota je doživljanje. Da bi bila praznina vsaj lepa. Vem pa, da nihče ne more vsega povedati, tudi v eni knjigi ne. In zato je več pesnikov, več, poudarjam, ne pa da vse prepeva, ogromno, pa v enem, nerazpoznavnem. Janko Čar pa je še kako razpoznaven: po izrazu, globini misli, po sedanjosti, ki jo je postavil v nadčasovnost, kajti zaveda se, da s samo knjigo zla ne bo odpravil. Ali če bi samo prebudil malo zavesti, pa je mnogo. In ker že tako radi nagradujemo, imam še en predlog: Nagradimo to zbirko za najboljšo...

Razpisal sem se, ker je ta zbirka močno trčila ob čas. Zasluži si to. Posebno poglavje bi bil tudi jezik, metaforika – živost, da bi še s tem pokazal na današnjost. Vem pa, kaj čaka Janka Čara, kaj mojo razpravo: Molke velepomembnih, ki prav nič niso pomembni – po slovenski nevoščljivosti navadi. Če bi bil kak politik – pesnik, bi se proslavljalo in pisalo. Pa, če nam je tako ljubo, na robu propada smo, pa pojmo namesto življenju – svoji ljubezni do smrti, kar sedanja književnost v glavnem je.

Svetlana Jakimovska Rodič: LOV NA
SNARKA, jedkanica, 1991

Branko Reisp: Gradovi dežele Kranjske. Ljubljana, Slovenska matica, 1998

Gradovi, kot preostanki skrivnostnega srednjega veka, so vedno privlačili najrazličnejše strokovnjake, ki so preučevali njihov nastanek, arhitekturni razvoj, stilno opredelitev, trenutno stanje, tudi zgodovinski razvoj. Največ so se z njimi ukvarjali umetnostni zgodovinarji, še posebej specialisti kastelologi, pa tudi arhivarji in zgodovinarji.

Branko Reisp je eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki se je skoraj v celoti posvetil preučevanju kulturne zgodovine na Slovenskem. Usmeritev v bibliotekarstvo in zaposlitev v knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani, eni najstarejših in največjih znanstvenih knjižnic pri nas, ki jo je vodil 30 let, mu je omogočilo raziskave in predstavitve dragocenega fonda (prvotiski, rokopisi, grafični listi, letaki) iz te knjižnice. Posebej odmevno je bilo njegovo delo o kranjskem polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju, kar je bila tudi tema njegove doktorske disertacije. Poglobil se je v življenje in delo tega velikega Kranjca. Verjetno se je tudi pod vplivom Valvasorja in njegovih znamenitih del Slava vojvodine Kranjske in Topografija sodobne vojvodine Kranjske odločil za izbor gradov dežele Kranjske, kot jih predstavlja v knjigi.

V knjigi Branka Reispa je obdelanih 15 kranjskih gradov (Bled, Bogenšperk, Fužine, Predjama, Kallec, Kostel, Krumperk, Ljubljana, Medija, Mehovo, Mokrice, Otočec, Smlednik, Škofja Loka in Turjak). Opisi gradov vojvodine Kranjske so po vsebini kompleksno in po metodi sintetično enotno zasnovani. Kot zgodovinar se je odločil za drugačen pristop k obravnavani temi, kot smo bili vajeni doslej. Bralce seznanja s političnimi, gospodarskimi in socialnimi pojavi, vezanimi na izbrane gradove. S tem v zvezi obravnava posamezne plemiške in meščanske rodbine in znamenite osebnosti, ki so živele ali delovale v gradovih. Nadalje se dotakne kulturnih dosežkov, družbenih gibanj (kmečki upori, reformacija) in naravnih znamenitosti. V knjigi pa se srečamo tudi z

manj znanimi zanimivostmi iz naše starejše zgodovine.

Pri navajanju arhitekturnega razvoja se omejuje na najnужnejše podatke in značilnosti. Ko obravnava zgodovinski razvoj, seže, če se mu zdi potrebno, tudi nazaj v prazgodovino ali antiko, vendar daje poudarek srednjemu veku. Ne zanemara pa tudi sodobnih dogodkov, če so vplivali na sedanje stanje. Spremlja lastnike od prvih začetkov vse do najnovejšega časa. Spiski lastnikov oz. njihovih upraviteljev so zelo popolni. Pri tem posebej izloči tiste rodbine ali njihove člane, ki so pripadali k slovenskemu kulturnemu ali zgodovinskemu razvoju. Zanimivo je, da avtorja niso pritegnili le tisti gradovi, ki so se ohranili do danes, ampak tudi nekateri, ki so danes v razvalinah ali pa so vidni le še neznatni ostanki. Pri tem je bila odločilna njihova vloga v zgodovinskem razvoju.

V prikazu se bomo omejili le na tiste gradove, ki jih avtor povezuje z Dolenjsko. Med izbranimi gradovi sta dva direktno vezana na Janeza Vajkarda Valvasorja: grad Medija in Bogenšperk. V gradu Medija (razvalina) je bil Valvasor rojen in pokopan v kapelici, ki je obnovljena. Pri opisu gradu (ohranjen pri Valvasorju) nas Reisp seznani s poreklom in člani rodbine Valvasor. V gradu Bogenšperk je Valvasor živel in ustvarjal (1672-1692). Tu so nastala za našo kulturo izjemna dela. Največja in najpomembnejša je bila brez dvoma Slava vojvodine Kranjske. To je v nekem smislu enciklopedija naših krajev in edinstven vir. Leta 1678 je Valvasor na gradu ustanovil bakroreznico in bakrotiskarno. Posebno pozornost je zbuja knjižnica, ki je obsegala 1.530 zvezkov z 2.630 naslovi z vseh področij duhovnega ustvarjanja. V okviru knjižnice je bila tudi zbirka umetniških grafičnih listov (okr. 8.000).

Več gradov povezuje B. Reisp s pomembnimi dogodki iz naše zgodovine. Na življenje v Kostelu (razvaline) so močno vplivali turški vpadi, saj je tod mimo šla ena od tur-

ških vpadnih poti na Kranjsko. Leta 1575 je Turkom z zvižajo celo uspešno grad Kostel osvojiti za krajši čas. Grad Mehovo (razvalina) je v drugi polovici 15. stoletja predstavljal ključno obrambno strateško točko, saj je šla mimo turška vpadna pot, poleg tega je bil grad ena od postaj v verigi signalne organizacije na Kranjskem. Podobno vlogo v protiturški obrambi je imel grad Mokrice. Čeprav so Mokrice ležale na Kranjskem, so zaradi lastnikov iz Hrvaške tudi del hrvaške zgodovine. Lastniki gradu so bili večinoma iz najimennitnejših hrvaških plemiških rodbin in poveljniki v bojih proti Turkom. Grad Otočec, ki je edini vodni grad daleč naokoli, je v 16. stoletju spremenil svojo podobo zaradi pogostih turških vpadov na to območje. Takrat je bil v posesti Villandersov in Lenkovičev, uspešnih vojskovodij v Vojni krajini. Tudi lastniki gradu Turjak, Auerspergi, imajo zaradi zaslug v obrambi slovenskih dežel pred Turki in kot poveljniki v Vojni krajini pomembno mesto v slovenski zgodovini. Sam grad Turjak je uspešno kljuboval turškim napadom (neuspešno oblegan 1491 in 1528).

V hudih časih turških vpadov so se okoliški kmetje zatekli za trdne zidove gradov in jih pomagali braniti, toda v krizah fevdalne družbe, zlasti v 16. stoletju, pa so bili gradovi nekajkrat cilj njihovih oboroženih napadov. Dva gradova, ki ju obravnava Reisp, sta bila neposredno povezana s kmečkimi upori. Grad Mehovo je bil napaden in porušen v času velikega slovenskega kmečkega upora leta 1515. Ker je grad igral prelomno vlogo v dogodkih leta 1515, predstavlja pomemben zgodovinski spomenik. Grad Mokrice je imel važno vlogo v hrvaško-slovenskem kmečkem uporu leta 1573. V zvezi z opisi gradov Mehovo in Mokrice nam avtor precej podrobno poda razvoj in potek obeh velikih kmečkih uporov.

Drugi dogodek iz slovenske zgodovine, ki je pustil precej sledov v preteklih dogajanjih v gradovih in bil povezan z njihovimi lastniki oz. rodbinami, je bil protestantizem. Številni člani rodbine Auersperg s Turjaka imajo zaradi podpore slovenski protestantski cerkvi in književnosti častno mesto v slovenski zgodovini. Auerspergi so dajali veliko pod-

poro utemeljitelju slovenske književnosti, Primožu Trubarju, ki jim je v predgovorih svojih del izražal svojo zahvalo. V gradu Turjak je našel pribežališče Jurij Dalmatin, ki je pridigal v stari romanski grajski kape-li.

Pri opisu gradu Otočec se B. Reisp zaustavi ob ugotovitvi, da so dolino reke Krke na Dolenjskem včasih imenovali "dolina gradov". To upavičeno, kajti od Suhe krajine na obeh straneh zgornje Krke pa do tistih, ki so stali ali pa še stojijo v novomeški, kostanjeviški in brežiški kotlini, lahko naštejemo 57 graščinskih stavb oziroma lokalitet. To je petina vseh gradov na nekdanjem Kranjskem. Avtor našteje vse gradove ob reki Krki z enciklopedičnim prikazom zgodovine posameznega gradu in opiše sedanje stanje. Navedena dogodka, omenjene pri Valvasorju, in našteje pomembnejše lastnike. Od 57 navedenih grajskih objektov jih je v celoti ali vsaj delno ohranjenih še 22. Med drugo svetovno vojno jih je bilo uničenih 16. Velika škoda je bila storjena na Hmeljniku, Soteski in na Turjaku, saj je bila uničena tudi bogata notranja oprema. V prejšnjih stoletjih so gradovi propadali zaradi spremenjenih varnostnih in stanovanjskih razlogov ter zaradi vojaških dogodkov (fevdalne vojne, kmečki upori). Ob koncu fevdalnega obdobja so jih ogrožale družbene spremembe, omajani gospodarski temelji plemstva. Vendar je prav na Dolenjskem propadlo največ gradov zaradi požiga iz strateških in revolucionarnih razlogov v partizanskih akcijah med drugo svetovno vojno. Klasičen primer te vrste je požig gradu Soteska ob Krki, arhitekturno enega najlepših in najdragocenejših opremljenih gradov na Kranjskem. Partizani so grad požgali 22. oktobra 1943. leta.

Kljub temu ob Krki še vedno stojijo zgodovinsko in umetniško prav značilni in pomembni grajski objekti, delno ali povsem obnovljeni (Otočec, Hmeljnik, Stari grad, Turjak). Branko Reisp v svoji knjigi o gradovih, ki je napisana zanimivo in prijetno, razkriva bogato kulturno fevdalno dediščino pri nas in ugotavlja, kako so mnoge fevdalne rodbine ali njeni posamezniki odigrali pozitivno vlogo v starejši slovenski zgodovini.

Antični Neviodunum, današnje Drnovo pri Krškem, je v letošnjem letu že dvakrat stopil iz sence preteklosti in vsaj v arheološkem smislu zasijal kot del sedanjosti. Najprej se je to zgodilo v prostorih Narodnega muzeja v Ljubljani, kjer je bila predstavljena nova, 37. knjiga serije Situla z naslovom *Inscriptiones Latinae Sloveniae* (ILSI) I, Neviodunum, nato pa še na mednarodnem strokovnem posvetu o noriško-pansonskih avtonomnih mestih, ki je sredi marca potekal na Brdu pri Kranju.

Avtor knjige, dr. Milan Lovenjak, je v njej zbral in na novo predstavil vse rimske napise z območja nekdanjega neviodunskega agra (mestu pripadajočega upravnega območja). Na zahodu je mestno območje segalo do Ivančne Gorice oz. hribov nad Višnjo Goro, zajemalo Dolenjsko in verjetno tudi Belo krajino, na vzhodu pa mejilo na upravno območje Andautonije - Ščitarjevega pri Zagrebu. Mesto je nastalo v zgodnjem 1. stoletju, v času cesarja Tiberija, v flavijskem obdobju pa je dobilo status municipija, z antičnim imenom *Municipium Flavium Latobiorum Neviodunum*, na območju, ki so ga naseljevali keltski Latobici (o njih priča tudi antično ime današnjega Trebnjega - *Praetorium Latobiorum*). Pomembno je bilo zaradi svoje lege na bregu plovne Save in križišču poti iz Emone (Ljubljane) proti Siscii (Sisku) in ob Savi in nato Savinji proti Celei (Celju) in dalje proti Poetoviu (Ptuj). Struga Save se je od takrat pomaknila za okoli 3 km proti severu, dosedanja arheološka izkopavanja pa so pokazala nekaj osnovnih detajlov mesta. Tako so bili v stari strugi odkriti ostanki pristanišča, na obali pa temelji skladišč, svetišča, term in drugih stavb, opremljenih tudi z mozaičnimi tlaki. Mesto je imelo svoj vodovod, ki je pripeljal odlično pitno vodo izpod Gornjancev iz vasi Izvir preko Pirošice in Cerklj. O bogastvu in pomenu naselbine, ki je vzbujala pozornost raziskovalcev že od sredine prejšnjega stoletja dalje, pričajo tudi pestre grobne najdbe. Ugotovljenih je bilo več grobišč, ki so se po ustalje-

ni navadi v antiki razprostirala ob cestah na obrobju mesta, tako vzhodno, zahodno in južno od njega. Med grobovi so izstopale grobnice s poslikanimi notranjimi stenami, med najdbami pa seveda "latobiške" hišaste žare.

Mesto Neviodunum je imelo velik vpliv na razvoj trgovine, predvsem pa na širjenje tako političnih kot kulturnih vplivov na avtohtono prebivalstvo.

A povrnimo se h knjigi. Gre za prvo v seriji štirih, v katerih name-rava Narodni muzej iz Ljubljane objaviti napise mestnih območij Emone, Celeie, Poetovia in Neviodunuma.

Njen avtor, dr. Milan Lovenjak, se je z zavzetostjo znanstvenika in raziskovalca lotil svoje doktorske teze: zbrati, preveriti, videti, fotografirati in komentirati vse od doslej znanih (in ohranjenih) rimskih napisnih kamnov. Zbral in uredil jih je v pregledno objavo, ki jo je v osnovi razdelil v dva dela. V prvem je zgoščeno povzel geografske značilnosti, zgodovino raziskav, govor o prebivalcih pred zasedbo Rimljanov in po njej, opozoril na razvoj mesta in njegovih naprav, omejil mestu pripadajoči teritorij (ager) in ga zaključil z opisom zgodovinskega razvoja zanimanja za epigrafske spomenike Neviodunuma.

Glavni del žal samo nemško pisane knjige je seveda namenjen obsežnemu in natančno predstavljenemu katalogu doslej znanih napisnih kamnov najprej z ožjega območja mesta Neviodunuma in njegovega teritorija, nato pa še območij Trebnjega (*Praetorium Latobiorum*) in Bele krajine, če že ne zaradi teritorialne povezanosti v antiki, pa vsekakor zaradi današnje. Posebej so obdelani miljniki, ki so med vsemi napisi, ki jih seveda obravnavamo kot primarne zgodovinske vire, še najbolj izpovedni in pomembni. Prav pri njih, kot pri gradbenih napisih, so namreč navedeni podatki, iz katerih je mogoča zelo natančna časovna opredelitev nastanka, obenem pa tudi upravna pripadnost območja. Iz napisa na miljniku, ki je bil odkrit okoli 1840

Danilo Breščak
NEVIODUNUM

v Ivančni Gorici, shranjen pa je v Novem mestu in Ljubljani, tako izvedemo, da je bil postavljen v času vladanja cesarja Antonina Pia, ob naštevanju njegovih državnih funkcij pa se ob poznavanju zgodovinskih dejstev in podatkov razbere, da je bil miljnik postavljen med 10. decembrom 139 in januarjem 140. Bistven podatek je seveda tudi razdalja, ki jo označuje. Na njem je oznaka 42 milj, merjeno od Neviodunuma, kar kaže, da gre za teritorialno in upravno pripadnost temu mestu in ne Emoni, do katere je iz Ivančne Gorice le kakih 20 milj.

Katalogu napisov sledi obsežen pregled literature in imen, ki se na obravnavanih napisih pojavijo, prav tako imen cesarjev in magistratov legij, božanstev, reliefnih predstavitev in slovničnih posebnosti. Seve-

da je pridan seznam krajevnih imen in povezave tu zbranih napisov z objavami v drugih virih.

Na koncu lahko rečemo, da gre za temeljito in popolno opravljeno znanstveno delo, ki ga je avtor, gospod Milan Lovenjak, obranil kot doktorsko tezo na Inštitutu za staro zgodovino in epigrafiko Univerze na Dunaju. Izvorno nemški tekst in razmeroma majhen krog uporabnikov tovrstne literature pri nas so izdajatelju narekovali objavo le v nemščini, saj bi za kompleten prevod nastali preveliki stroški, zgolj povzetek pa ne bi bil smiseln. Za knjigo gre avtorju in založniku vse priznanje, izrečeno seveda v pričakovanju najavljenih izdaj tovrstnih publikacij za ostalo ozemlje Slovenije v okviru projekta *Inscriptiones Latinae Sloveniae*.

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 3-4 / 1999

Svetlana Jakimovska Rodić
BREZ NASLOVA,
suha igla, 1994

GRAFIKE SVETLANE JAKIMOVSKÉ RODIĆ

Lamutov likovni salon, 12. marec – 11. april 1999

Po štiriletni odsotnosti se je Svetlana Jakimovska – Rodić, slikarka in grafičarka, ki je do nedavnega živela in ustvarjala v Dolenjskih Toplicah, vrnila na likovno sceno v začetku tega leta, ko se je s povsem novimi slikarskimi deli predstavila v celjskem Likovnem salonu. V kostanjeviškem Lamutovem likovnem salonu se je predstavila z izborom kvalitetnejših del iz svojega celotnega grafičnega opusa, "začasno zaključnega" neke do leta 1997.

Umetnico je po končani slikarski akademiji v Skopju (prof. D. Malidanov) na grafično specialko Akademije likovnih umetnosti v Ljubljani (prof. L. Logar) privabil sloves ljubljanske grafične šole, ki poleg vseh možnosti za ustvarjanje umetniške grafike posebej poudarja pomen poslednje tehnike odtiskovanja oziroma grafikovega lastnoročnega odtisa, ki je glede na problematiko uporabe sodobnih reproduktivnih tehnik še toliko večji.

Po Walterju Benjaminu t. i. aura umetnine z reprodukcijo izginja. Umetniško delo z vsako reprodukcijo izgublja del svoje enkratne eksistence in doživljajske neposrednosti. Intenziteta njegovega učinkovanja se reducira. Pri grafiki je drugače. Reproductivni postopki, na katerih temelji umetniška grafika, še zdaleč niso samo golo sredstvo pomnoževanja neke risarske artikulacije, marveč dejavnik, ki ključno sooblikuje njeno estetsko vsebino oziroma izraz.¹ Tako risba kot temelj grafičnega ustvarjanja z grafično obdelavo pridobiva posebno estetsko kakovost oziroma naravo, ta kakovost pa je integralni del njenega učinka.²

Jakimovska se je že v času študija slikarstva v Skopju veliko posvečala grafiki. V tehnično in izvedbeno zahtevnem ustvarjanju je – lahko rečem – strastno raziskovala in eksperimentirala v tehniki jedkanice in z njenimi izraznimi možnostmi v smislu večbarvnih rastrskih struktur.

Morda je nekaj kvalitetno najbolj

izstopajočih grafik nastalo prav v času študija na grafični specialki. Ti tiski temeljijo na figuralni obrisni risbi. Premišljene likovne kompozicije s fragmentarno figuraliko dobivajo svoj končni izraz v grafičnih odtisih z vsebinsko arhetipskimi poudarki.

Risba velja za najbolj prvinski, spontan in avtorski izraz umetnikove misli in doživljanja. Jakimovska se v svojih delih iz tega obdobja močno osredotoča na poteze kot linearne tvorbe, ki v svojem videzu vsebujejo določena sporočila in izraz. Zanimiv je eksperiment, v katerem svojo risbo iz otroštva kopira in preoblikuje v grafični odtis.

V seriji litografij (ok. 1992) izhaja iz tradicije abstraktnega ekspresionizma. Osnova teh tiskov je slikovita risba z dinamičnimi linijami. Litografija je sama po sebi barvi naklonjena tehnika in avtorica se v teh delih posveča predvsem barvam, njihovim medsebojnim razmerjem in učinkovanjem. Z variacijo kompozicijskih zasnov v morfoloških transformacijah, s t. i. inverzno logiko tiska (zrcalni odtisi, zamenjava leve in desne strani formata, pozitivna z negativom in obratno) – umetnica raziskuje optimalne možnosti likovnega izraza in skozi ta morfološka izčiščevanja dosega zanimive in raznolike estetske učinke. Izmed teh tiskov se jih nekaj uvršča na mejo dekorativnosti.

Tiski (1994, suha igla) z motivi t. i. tihožitij so nastajali vzporedno z avtoričinim ustvarjanjem teh motivov v slikarskih delih. Iz slik veje čuden, neprijeten občutek nelagodja, "ne-leposti", ki je v bistvu fantazmatična refleksija notranjega sveta po soočanju z dejansko zunanjostjo, s poudarjanjem njene absurdnosti in bizarnosti. Avtoričini nenadni "uvidi" takšnih situacij so simbolizirani v na mizah stoječih posodah – loncih, iz katerih v vertikalni smeri silijo demonične sile. V brezprostorskem prizorišču je občutek nelagodja in utesenjenosti še toliko večji. V

1 Muhovič, Jožef: O grafičnem fenomenu, Od izvirnika k reproduktibilnosti in nazaj, 2. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto, 1992, p. 29

2 ibid., p. 29

Katja Ceglar
GRAFIKE SVETLANE
JAKIMOVSKI RODIČ

LITERATURA:

Benjamin, Walter: Umetnina v času, ko jo je mogoče tehnično reproducirati, 1936/39, Izbrani spisi, Studia Humanitatis, 1998

Muhovič, Jožef: O grafičnem fenomenu, Od izvornika k reproduktibilnosti in nazaj, 2. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto, 1992, p. 25

Muhovič, Jožef: Umetniška grafika v času tehnične reprodukcije in virtualnih resničnosti, 4. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto, p. 193

grafiki se motiv ponavlja, vendar je likovni in s tem tudi vsebinski izraz precej drugačen – manj “grd” oziroma presunljiv in odbijajoč.

Ta fantazmatična slikarska tihožitja umetnica nadaljuje v kompozicijah, katerih osnovni motiv je samovar. V (na trenutke) “magrittovsko” nakazanem prostoru še vedno obstaja občutek nekakšnega “peklenškega” vrenja, vendar zaradi prevlade rdečih barvnih tonov iz slik veje pozitivnejši ton, ki napoveduje življenje. Umetnica motiv samovarja uporablja tudi v instalaciji in grafiki.

V zadnjih avtoričinih grafikah, nastalih ok. 1996, v tehniki suhe igle in barvnega linoreza, se v morfološko prečiščenih kompozicijah pojavlja upodobitev dela samovarja –

konkretno vijaka oz. pipe. Gre za princip ponavljanja in variiranja enega in istega motiva, v različnih kombinacijah odtisov.

V grafiki Svetlane Jakimovske Rodič ni neke rdeče niti oziroma izrazitejšega razvijanja in nadgrajevanja osebnega stila. Umetnica je v bistvu z zelo ostrimi rezi prestopala iz enega stilnega izraza v drugega. S strastjo nemirnega duha, v eksperimentiranju in raziskovanju, vseskozi zvesta metodam in postopkom klasičnih grafičnih tehnik, z osebno nadzorovanim procesom od začetka do konca, je v svojih delih dosegla visok nivo umetniške grafike. In prav zato bi bilo zanimivo videti njeno nadaljnje ustvarjanje grafik.

Katja Ceglar

KOPALCI APOLONIJE SIMON

Galerija Krško, 12. – 27. maj 1999

Apolonija Simon sodi v mlajšo generacijo slovenskih likovnih ustvarjalcev (rojena 1967 v Brežicah). Leta 1990 je diplomirala na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, pri prof. Andreju Jemcu in 1995 pri istem profesorju končala še slikarsko specialko. Sedaj živi in deluje v Ljubljani kot svobodna likovna ustvarjalka.

Sodobno umetnost zaznamujeta dva najosnovnejša toka: na eni strani gre za ustvarjanje in izražanje v različnih medijih (npr. instalacija, t.i. site specific projekti, video, računalniška umetnost), na drugi strani pa ustvarjanje ostaja v okvirih tradicionalne umetnosti (slikarstvo, kiparstvo, grafika itn.).

Apolonija Simon od samega začetka svojega delovanja ustvarja ne samo v okviru tradicionalne umetnosti, temveč tudi v okvirih tradicionalne likovne motivike. Od interiorov in tihožitij z začetka svojega ustvarjanja, prek t.i. intimističnih ženskih aktov, je v zadnjem letu razvila specifičen moški akt, upodobljen s hrbtno strani.

Akt je motiv, ki se pojavlja že v paleolitiku (npr. Willendorfska Venera) in skozi zgodovino sodi med glavne motive in vsebine likovnega

ustvarjanja. V posameznih zgodovinskih obdobjih so veljali različni ideali upodabljanja človeške golote: v antiki popolno oblikovana plastika v naravni velikosti, ki je v poznem srednjem veku ikonografsko omejena na podobe Adama in Eve. V renesansi ponovno vzplamti želja po upodabljanju človeškega telesa. V okviru mitološke in religiozne tematike italijanski mojstri (Giorione, Michelangelo idr.) razvijejo t.i. “lepi” mediteranski akt, ki ga v severno slikarstvo vpelje A. Dürer in s tem zamaje tradicijo t. i. “grdega” severnjaškega akta. Motiv je od renesanse dalje zelo pogost in vseh umetniških obdobjih in med drugim spada v temeljne naloge akademskega izobraževanja.

“Kiparska plastičnost” moške golote pred brezprostorskim ozadjem v delih Simonove je tista kvaliteta, ki vsiljuje asociacijo na reliefe Henrija Matissa, z naslovom Hrbet I - IV, nastale v letih 1909/29. Umetnik je v teh delih motiv ženskega hrbtna stilistično iz naturalističnega akta preoblikoval v likovno skrajno zreduciranega. V tradiciji slovenskega slikarstva vsekakor ne moremo mimo slikarjev Franceta Kralja, Jožeta Gorjupa in Maksima Sedeja

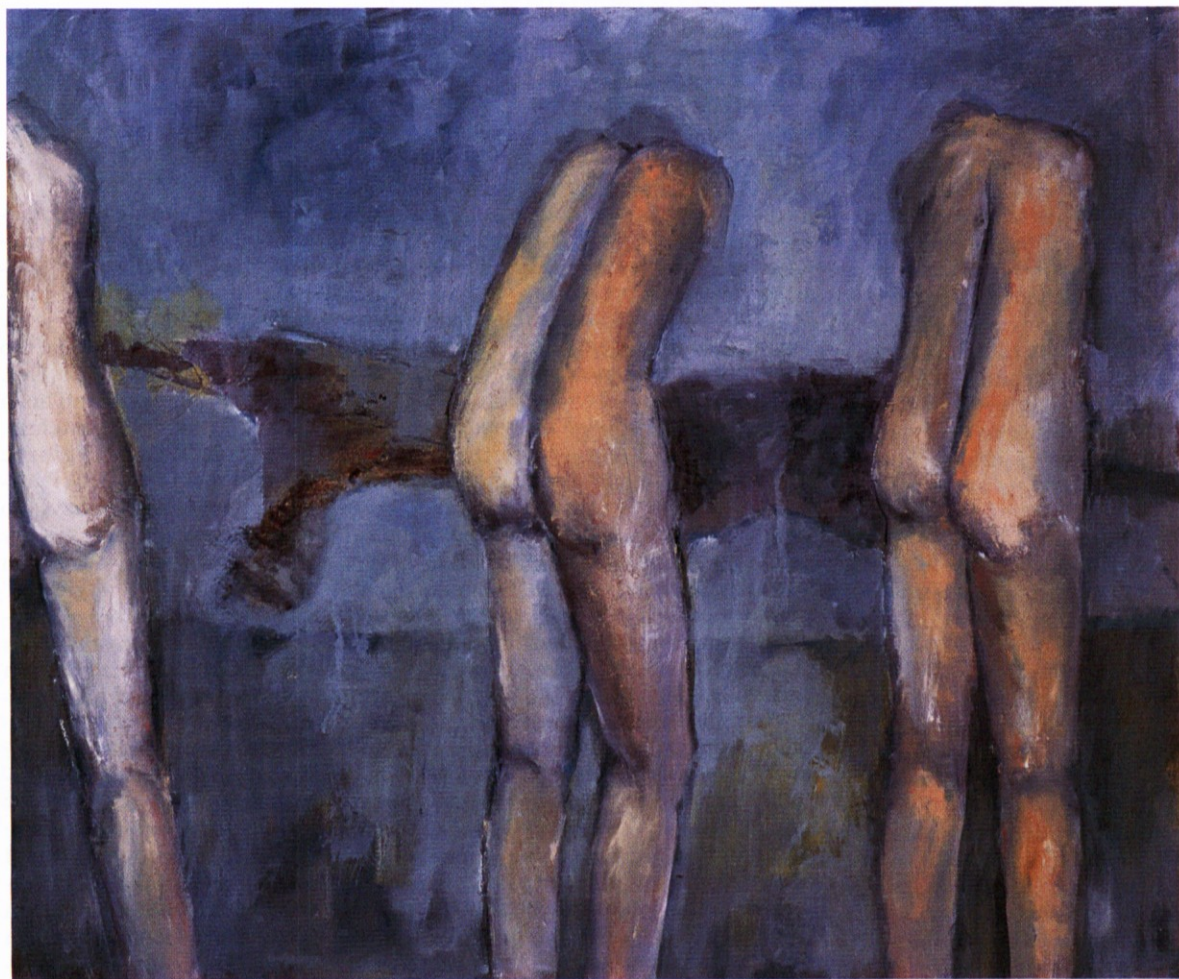
ODMEVI IN ODZIVI

Rast 3–4 / 1999

st., ki so pogosto upodabljali motiv kopalk in kopalcev. V sodobnem slovenskem slikarstvu pa je Apolonija Simon edina, ki se intenzivno posveča temu motivu.

Morda bi torze Apolonije Simon, katerih okončine niso naslikane in se končujejo v šteljih ali pa se izgubljajo v ozadju, lahko reševali s psihoanalitičnim pristopom. Lahko pa upodobitev moškega akta preprosto razumemo kot erotični objekt. Zaradi upodabljanja torzov se na trenutke zdi, da so dela nedokončana. Gledalec je zaradi tega v opazovanju morda bolj angažiran: sluti lahko obliko in gibe manjkajočih udov.

Modrikasto-zelenkast kolorit, nanešen na platno z golimi rokami, vključno z vsebinskimi poudarki, pa naj gre za upodobitev krajine, preoblikovane v ležeči akt, ali moški akt, ki brodi po vodi, vzpostavlja skrivnostno in mistično dogajanje. Torzi Kopalci dajejo vtis neverjetne živosti in napeto lahko čakamo, kdaj bomo zaslišali šum vala, ki ga je povzročil kopalčev počasni korak. To se seveda ne bo zgodilo. Vsekakor pa govori v prid veliki izrazni moči slikarstva Apolonije Simon. S premišljeno izbranimi in postavljenimi deli v Galeriji Krško, v nekdanjem sakralnem prostoru, njene slike delujejo provokativno.

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 3-4 / 1999

Apolonija Simon
KOPALCI,
olje na platnu, 1999

GOGA – NOVA ZALOŽBA V NOvem MESTU

Mladinske in vsakovrstne druge dejavnosti na področju kulture, športa, sociale in drugih družbenih sfer Novega mesta in okolice so se v zadnjih letih zlasti na račun aktivnosti Društva novomeških študentov opazno razmahnile, tako v kvalitativnem kot kvantitativnem pogledu. Med vrsto novih idej se je porodila tudi zamisel o mladinski založbi, ki bi poleg izdajanja knjig in nosilcev zvoka že uveljavljenih ali celo klasičnih avtorjev skrbela tudi za literarno in glasbeno zorenje ter afirmacijo mladih dolenjskih rodov od osnovne šole dalje.

V ta namen je nedavno tega DNS tudi formalno ustanovil Založbo Goga, ki želi že s svojim imenom hkrati spodbujati različne komentarje in s svojimi dogodki – edicijami presegati grotesknost Grumove Goge in samoujetost prebivalcev Novega mesta v potencialne okostenele spone malomeščanske miselnosti. V tem smislu hočemo v zvezi z novo založbo govoriti celo o Antigogi, posebej še zato, ker uredništvo Goge sestavljajo mladi in ambiciozni študenti literature in umetnosti, ki jim ni vseeno za kulturno usodo Novega mesta in širše Dolenjske.

Kot ena od ključnih in prvenstvenih nalog Goge se tako postavlja odkrivanje in podpiranje že ustvarjajočih kvalitetnih dolenjskih avtorjev, eden od ciljev založbe v prihodnosti pa je prav gotovo tudi izdajanje sodobne prevodne literature in s tem vzgajanje kvalitetnih prevajalcev doma ter posredno preprečevanje odhajanja sposobnih in ustvarjalnih mladih v navidez bolj perspektivne mestne centre in sredine.

Založba Goga pa, kot je jasno že iz zgornjih vrstic, ni samo književna založba, ampak se je že na samem začetku opredelila tudi za glasbeno založništvo, torej izdajanje nosilcev zvoka, pri čemer se bo za razliko od drugih podobnih založb trudila svojim varovancem tudi organizirati drugi, prav tako pomemben del promocije skupine ali posameznika – nastope. Za podobo založbe v javnosti verjetno ni nepomenljivo, da bo

prvi pri Gogi izdani projekt prav dvojna zgoščenka novomeških rokovskih skupin od 1977 do 1997.

Na književnem področju se na samem začetku kažeta vsaj dve ediciji. Prva je fotomonografija Novega mesta in Dolenjske, druga pa objava predavanj z lanskega simpozija ob 100-letnici rojstva Antona Podbevška ter pesnikovih še neobjavljenih pesmi. Obenem Založba Goga prav te dni razpisuje tudi književni natečaj.

KNJIŽEVNI NATEČAJ

Založba Goga Novo mesto razpisuje književni natečaj za sledeče kategorije:

1. Proza (zbirka kratkih zgodb ali roman; za revialno objavo lahko kandidirajo tudi posamezne kratke zgodbe)
2. Poezija (pesniška zbirka; za revialno objavo lahko kandidirajo tudi posamezne pesmi ali cikli)
3. Dramatika (drama ali niz dramskih tekstov poljubnega žanra)
4. Esejistika (zbirka esejev)
5. Potopis (potopisni eseji in posamezni potopisi za revialno objavo)

Rok za oddajo besedil je 1. oktober 1999.

Vsa besedila pošljite s pripisom "Razpis 99 – kategorija" na naslov: Založba Goga, Prešernov trg 8, 8000 Novo mesto

Za zagotovitev nepristranega dela komisije posredujte svoje ime, naslov in telefon v priloženi zaprti kuverti, ki jo bo komisija odprla šele ob razglasitvi rezultatov.

Med gradivom bomo izbrali tista dela, ki se bodo izkazala kot najkvalitetnejša oziroma najprimernejša za knjižno objavo ter jih v prihodnosti izdali. Če dela ne bodo v celoti ustrezna, je mogoča delna objava v Parku ali reviji Rast. Prav tako bomo najboljše posamezne pesmi/cikle, kratke zgodbe ali kratke dramske tekste objavili revialno. Komisija si pridržuje pravico, da se v posamezni kategoriji ne odloči za knjižno izdajo.

**Jadranka Matić
Zupančič**

NOVI BIBLIOBUS KNJIŽNICE MIRANA JARCA

Po vseh tistih vijugastih poteh je končno prišel do nas v Novo mesto novi bibliobus.

Prvi se je odpravil na pot pred polnimi 21 leti. To je bil kombi furgon, ki je na pot lahko popeljal 2.000 enot knjižničnega gradiva. Vozil je po štirinajstih progah in se ustavljal na 38 postajališčih.

Leta 1986 nam je uspelo dobiti prvo namensko vozilo za potujočo knjižnico. Bibliobus je bil izdelan v TAM-u in je lahko v oddaljenih krajih in zaselkih ter v delovnih organizacijah ponudil izbiro 3500 enot knjižničnega gradiva. Po 12 letih je komaj zmogel svoje zadnje poti.

"Vse pogostejše se je kvaril, streha je ob deževjih puščala, ogrevanje se je kvarilo, pozimi smo v njem pošteno zmrzovali, poleti pa smo se potili," nam je zaupala vodja potujoče knjižnice, višja knjižničarka Mojca Andoljšek, ki z bibliobusom potuje že od leta 1988.

Že leta 1996 smo začeli z akcijo za nov bibliobus, ko so nam s skromnimi sredstvi priskočile na pomoč številne osnovne šole in nekatere delovne organizacije. Natisnili smo potrebno reklamno gradivo in javnost seznanili s potrebo po novi potujoči knjižnici.

Do nakupa novega bibliobusa pa je prišlo šele sedaj, leta 1999. Denar za nakup sta prispevala Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Novo mesto, vsak polovico potrebnih 30 milijonov tolarjev. Bibliobus so izdelali v As Remontu v Domžalah. Tovornjakovo podvozje znamke Re-

nault je uvozilo po zelo ugodni ceni in pogojih podjetje Gimpex Novo mesto. Je precej daljši od prejšnjega. Dolg je 10,5 in širok 2,5 m, njegova teža znaša (brez gradiva) 9.300 kg, nosilnost pa 3.700 kg. V njem je tudi videorekorder za ogled in izposajo video kaset, načrtujemo pa tudi uporabo računalnika in njegovo vključitev v COBISS.

V bibliobusu je poskrbljeno za udobje naših kolegov izposojevalcev, imajo priročno stranišče ter klimatsko napravo.

Potujoča knjižnica lahko ponudi 4.500 knjig leposlovne, strokovne in priročniške literature, namenjene mladim in odraslim bralcem, na 50 stalnih izposojevališčih (od tega jih pet obišče dvakrat, 45 pa enkrat mesečno) v oddaljenih krajih in vaseh ter nekaterih delovnih organizacijah novomeške, šentjernejske, škočjanske, mirnopeške, žužemberške in topliške občine.

Skladno z rastjo potujoče knjižnice, od prvega kombija do sedanjega avtobusa, se je tudi povečevala temeljna knjižnična zaloga potujoče knjižnice, tako da je od prvotnih 2.486 dosegla že 25.000 enot. Letni podatki o delu bibliobusa v letu 1998 nam povedo: 1.243 članov je bibliobus obiskalo 6.129-krat in si izposodilo 29.360 enot knjižničnega gradiva, bibliobus pa je bil letno na terenu 548 ur.

Novi bibliobus smo slavnostno odprli 23. aprila na Novem trgu v Novem mestu in tako počastili slovenski in svetovni dan knjige.

Otvoritev novega bibliobusa, pred katerim stojijo (od leve proti desni): Anica Bračič, Evelina Smuk, Miro Zarabec, Mojca Andoljšek, Majda Širca in Jani Muhič, nastopajo pa učenci Osnovne šole Center Novo mesto.

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 3-4 / 1999

Arheolog Borut Križ in sekretar za kulturo Silvester Gaberšček na otvoritvi razstave Arheološki plakat starejše železne dobe; foto: M. Pelko

V Dolenjskem muzeju Novo mesto je v letu 1998 delo potekalo povsem po načrtanem programu, ki smo ga tudi v celoti realizirali ter ga uspešno zaključili.

Poleg rednega muzejskega dela smo imeli v preteklem letu na ogled devet občasnih razstav z različnih področij muzejskega dela. Dve lastni razstavi smo prenesli še iz leta 1997, Amaterske fotografije med obema svetovnima vojnama v Novem mestu je bila na ogled do marca in Železna doba na Slovenskem - Kapitelska njiva Novo mesto do oktobra 1998, na novo pa smo pripravili štiri lastne in tri gostujoče razstave ter na Bazi 20 v Kočevskem Rogu odprli še drugo stalno razstavo in posneli predstavitveni video-film Sprehod skozi prostor in čas Kočevskega Roga.

Tako smo ob kulturnem prazniku pripravili razstavo Portreti kulturnih delavcev iz zbirk Dolenjskega muzeja (avtor: višji kustos umetnostni zgodovinar Jožef Matijević). Ob vsakoletnem dnevu Dolenjskega muzeja, 1. marca, smo odprli arheološko razstavo Arheološki plakat starejše železne dobe (avtor: kustos arheolog Borut Križ), ki je bila hkrati tudi spremljajoča razstava velike arheološke razstave Železna doba na Slovenskem - Kapitelska njiva Novo mesto (avtor: kustos arheolog Borut Križ), ki smo jo odprli konec leta 1997 in je bila na ogled do oktobra 1998. Ob tej razstavi, ki si jo je ogledalo več kot 14.200 obiskovalcev, smo v minulem letu pripravil še štiri dobro obiskana predavanja, in sicer je Borut Križ predstavil Halštat Dolenjske, dr. Janez Dular Življenje v starejši železni dobi na sončni strani Alp, dr. Marcus Egg, vodja restavratske delavnice v Mainzu, sodelovanje med RGCM Mainz in Dolenjskim muzejem Novo mesto ter grob z dvojnim pokopom, dr. Mitja Guštin pa odseve iz preteklosti. Prav tako smo ob tej razstavi organizirali še več kot 40 muzejskih delavnic, kjer so udeleženci izdelovali arheološki nakit in lončene posode tistega časa. Vseh delavnic se je udeležilo več kot 1000 otrok in odraslih. Za obiskovalce pa smo vsako zad-

njo soboto v mesecu organizirali tudi javno vodstvo po razstavi z avtorjem razstave, prav tako pa so si v času od aprila do julija lahko ogledali še v živo izkopavanje na Kapitelski njivi. Za uspešno realiziran celoten projekt Kapitelska njiva Novo mesto so vodja projekta Zdenko Picelj, avtor Borut Križ in oblikovalec Jovo Grobovšek prejeli nagrado Mestne občine Novo mesto.

V jesenskem delu našega razstavnega programa smo 16. oktobra odprli razstavo Novo mesto na razglednicah (avtorica: višja kustodinja zgodovinarica Majda Pungerčar), ki smo jo v muzeju pripravljali kar nekaj časa, saj je bilo pregledanega zelo veliko različnega fonda, tako pri institucijah kot tudi pri zasebnih zbirateljih. Na razstavi je na ogled več kot tristo razglednic Novega mesta iz časa med letoma 1897 in 1950, ki so vsebinsko razdeljene po posameznih predelih mesta in priljubljenih izletniških točkah Novo-meščanov. Zanimivost razstave pa je tudi ta, da so razglednice razstavljene tako, da jih je mogoče videti obojestransko, saj ima tudi hrbtna stran svoje značilnosti in zanimivosti časa, v katerem so bile odposlane. Za poprestritev razstave smo pripravili tudi serijo diapozitivov starih razglednic vzporedno z diapozitivi današnjih posnetkov mesta s približno podobnim pogledom kot na razglednicah. Ob razstavi pa smo izdali tudi obsežno monografijo z enakim naslovom, v kateri je objavljenih 200 reprodukcij originalnih razglednic in prispevki o zgodovini mesta (avtorica Majda Pungerčar, ki je pripravila tudi izbor razglednic in napisala podnapise zanje), zgodovini novomeške pošte s poudarkom na poštnih mojstrih (avtorica: Marjeta Bregar) in o arhitekturnem razvoju Novega mesta na podlagi objavljenih razglednic (avtor: zunanji sodelavec Jovo Grobovšek). Prav tako pa smo izdali še tri nove ponatise starih razglednic Novega mesta in sestavljanko z motivom Glavnega trga.

V okviru proslavljanja 100-letnice rojstva našega olimpijca Ljona Štuklja smo v Dolenjskem muzeju pripravili pregledno razstavo o

Razstavo Sto let Leona Štuklja sta si ogledala tudi jubilar in predsednik Mednarodnega olimpijskega komiteja J. A. Samaranch; foto: Marko Kline

Iz muzejske likovne delavnice; foto: Ivana Tanko

njegovi življenjski in predvsem več kot uspešni športni poti z naslovom 100 let Leona Štuklja (avtor: direktor, višji kustos zgodovinar Zdenko Picelj). V uvodu razstave je prikazana tudi kratka zgodovina sokolstva s poudarkom na novomeškem (avtorica: višja kustodinja zgodovinarica Majda Pungerčar), v okviru katerega je Leon Štukelj dosegel največje športne uspehe. Z razstavo smo poskušali prikazati starosto slovenskega in svetovnega olimpiзма ter najstarejšega še živečega nosilca zlate olimpijske kolajne na svetu, predvsem pa človeka, ki dobesedno združuje zdrav duh v zdravem telesu. Odprli smo jo na slavljenčev 100. rojstni dan, 12. novembra 1998. V popoldanskem času si je razstavo ogledal tudi slavljenec v spremstvu predsednika Mednarodnega olimpijskega komiteja (MOK) J. A. Samarancha. Oba sta bila nad razstavo navdušena, predsednik MOK pa je izrekel tudi povabilo, da Dolenjski muzej ob koncu leta 1999 z razstavo gostuje v Olimpijskem muzeju v Lausani. Ob razstavi smo izdali katalog, ki je v celoti preveden v angleški jezik, poleg tega pa še predstavitveni štirijezični prospekt in priložnostne vstopnice.

Poleg tega smo pripravili še tri gostujoče likovne razstave, in sicer prvo v sodelovanju s turističnim društvom Zajčja Dobrava Extempore Zajčja Dobrava in drugi dve v sodelovanju s Hrvaškim kulturnim združenjem Novo mesto, na kateri sta se predstavila priznana hrvaška umetnika Zlatko Prica in Ivan Lacković.

Spomladi smo odprli še drugo stalno razstavo na Bazi 20 v Kočevskem Rogu (avtor: strokovni sodelavci Jože Saje), na kateri je predstavljeno vse pestro dogajanje na Kočevskem Rogu med drugo svetovno vojno. Prav tako smo zaključili in predstavili petnajstminutni predstavitveni film o Kočevskem Rogu (scenarista tudi Zdenko Picelj in Jože Saje).

Pri pedagoškem delu smo poleg vodenja skupin po razstavah, mestu, arheološkem izkopavanju in Kočevskem Rogu največ časa namenili muzejskim delavnicam, povezanim z arheološko razstavo Kapiteljska njiva Novo mesto in pripravam ter realizaciji številnih učnih listov za

šolske skupine, vezanih na celotno našo razstavno dejavnost v preteklem letu. Tako smo pripravili številne delavnice na temo prazgodovinsko lončeno posodje, lepota arheološkega nakita, spoznavanje situlske umetnosti, ustvarjalne urice za otroke in starše - oblikovanje slik, izdelovanje živalskih figuric iz jesenskih listov, divjega kostanja, gline in še česa - in prednovoletne ustvarjalne urice - izdelovanje Miklavževih daril, darilnih vrečk in škatlic, voščilnic, novoletnega okrasja iz slame, oblancev in drugih materialov. Poleg tega je bila realizirana še vrsto predavanj in ogledov videofilmov Po dolini reke Krke in o Kočevskem Rogu. Pripravljen pa je bil še pedagoški program muzeja za šolsko leto 1998/99, kamor smo prvič vključili tudi Kočevski Rog z dvema stalnima razstavama in videofilmom.

Vso razstavno dejavnost Dolenjskega muzeja, vključno s stalnimi postavitvami, Jakčevim domom, Bazo 20 in različnimi prireditvami in muzejskimi delavnicami je v preteklem letu obiskalo več kot 30.000 obiskovalcev, kar je za naše razmere nedvomno izjemno.

Pri rednem muzejskem delu smo pri pridobivanju gradiva povečali naš fond za 826 novih predmetov, naša fototeka je bogatejša za 749 fotografij, negoteka za 803 negative, diateka pa kar za 1.257 diapozitivov. Videoteko smo obogatili z dvema novima videofilmoma, muzejska knjižnica pa se je povečala za 846 novih enot. Zelo veliko časa in sredstev smo v preteklem letu namenili za restavriranje muzejskih predmetov. Tako smo v skupni restavratorski delavnici Dolenjskega muzeja in ZVNKD Novo mesto ter drugih delavnicah in pri zasebnikih po Sloveniji in restavratorski delavnici RGCM Mainz uspeli restavrirati kar 426 predmetov z vseh oddelkov muzeja, kar je za dobro polovico več kot v letu 1997. Na občasnih razstavah v Dolenjskem muzeju ali pa posojenih za razstave drugih slovenskih muzejev smo v letu 1998 imeli na ogled 1243 muzejskih predmetov.

Pri varovanju premične kulturne dediščine se je poleg poudarka na restavriranju ogroženih muzejskih predmetov nadaljevalo tudi vsakoletno zaščitno arheološko izkopavanje na Kapiteljski njivi v Novem

mestu, ki poteka v sodelovanju z ZVNKD Novo mesto. V letu 1998 je bilo med 1. aprilom in 31. julijem izkopanega in raziskanega 1.700 m² prazgodovinskega grobišča. Pri tem smo našli 40 grobov iz mlajše železne dobe in ostanke naselbine iz časa 10.- 8. st. pred n. št., ki je doslej na tem najdišču še nismo poznali. V sodelovanju z ZVNKD Novo mesto se nadaljuje postopna sanacija barak na Kočevskem Rogu. Restavrirane so stara baraka IOOF št. 3 in nova baraka Slovenskega poročevalca št. 15 na Bazi 20, v bolnišnici Jelendol pa zobna ambulanta in dimnica. Obnovljen je bil tudi Bunker 44. Poleg tega se je skozi vse leto izvajalo še redno vzdrževanje vseh objektov, poti, smerokazov, markacij in ograj. Za varovanje in prezentacija dediščine na Kočevskem Rogu pa je pomembno, da smo se sredi leta dogovorili s Krko Zdravilišča Novo mesto o prevzemu Lukovega doma v najem za dobo 99 let. Seveda smo zaradi izredno slabega in dotrajanega stanja omenjenega objekta morali takoj začeti s sanacijo in do jeseni smo končali z vsemi najpomembnejšimi in investicijskimi deli. Prevzem Lukovega doma in vsa opravljena dela niso bila načrtovana za leto 1998, zato smo vse te stroške morali pokrivati iz lastnih sredstev. Nedvomno pa pomeni Lukov dom veliko pridobitev za našo muzejsko dejavnost na Kočevskem Rogu, saj bo postal informacijska točka za sprehode in vodene ogleds zanimivosti in znamenitosti Kočevskega Roga.

Strokovni delavci smo s prispevki in gradivom tudi v preteklem letu sodelovali v različnem strokovnem in poljudnem tisku. Veliko je bilo tovrstnih objav, predvsem ob arheološki razstavi Kapiteljska njiva Novo

mesto, o kateri je bilo posnetih tudi veliko radijskih in TV oddaj, z lokalno televizijo Vaš kanal Novo mesto pa smo posneli tudi daljši prispevek o razstavi in jo trajno zabeležili na videokaseti. Pripravili smo tudi številna predavanja v muzeju in izven njega ter tekste za izdajo publikacij in zloženek ob naših razstavah v lanskem letu. Prav tako smo se udeleževali različnih zborovanj in posvetovanj, na katerih so nekateri naši kustosi sodelovali tudi z referati. Poleg tega smo si ogledali številne razstave doma in v sosednjih državah, za vse zaposlene v muzeju pa smo organizirali spomladansko strokovno ekskurzijo v Posočje in jesensko na Tržaško. Udeležili pa smo se tudi srečanja muzealcev južno od Ljubljane, ki ga je organiziral Posavski muzej v Brežicah.

Tako smo v letu 1998 realizirali zelo obsežen in ambiciozen program s projekti, pomembnimi ne samo regijsko, ampak tudi državno. V to je bilo vložene veliko prizadevnosti vseh zaposlenih in do sedaj tudi največ lastnih sredstev, ki smo jih pridobili predvsem s pomočjo sponzorjev in s prodajo v naši recepciji (vstopnine, publikacije, kopije muzejskih predmetov in drugo). Finančno pomoč Dolenjskemu muzeju za leto 1998 pa sta namenila kot vedno tudi Mestna občina Novo mesto in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, ki je poleg sofinanciranja posameznih muzejskih akcij zadnjič v celoti financiralo tudi redno delo, materialne stroške in amortizacijo muzeja. V muzeju upamo, da bomo tako kot do sedaj tudi v prihodnjem letu uspešno realizirali naš program, kljub temu, da se je redno financiranje muzeja s 1. januarjem 1999 preneslo z državnega na občinsko raven.

Slovesnost ob otvoritvi razstave Sto let Leona Štuklja; foto: M. Kline

Levo grad Kamen, desno gradič Novi dvor, za njim pa "moška" bolnišnica. Založnik: neznan; odposlana: okoli leta 1910; hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.

Leta 1908 so zgradili "žensko" bolnišnico, ki je služila svojemu namenu do leta 1997. Založnik: Janez Krajec nasledniki; odposlana: leta 1911; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (58)

URŠIČ ANDREJ (SLAVKO) politični delavec in časnikar
R. 17. okt. 1908 v Kobaridu, 31. avg. 1947 bil ugrabljen in verjetno ubit. Osnovno šolo je obiskoval v Kobaridu in 1928 maturiral. Pravo je študiral v Ljubljani, bil član jugoslovansko usmerjenega društva Jadran in 1943 diplomiral. L. 1935 je bil med ustanovitelji 14-dnevnik Naša misel in med vodilnimi predstavniki organizacije Omladina. Ko je bila 1942 ustanovljena Slovenska zveza kot najvišji forum tradicionalnih strank, je bil v njenem plenumu in se umaknil maja 1945 na Koroško, nato v Trst in bil med ustanovitelji tednika Demokracija. Zadnjega avgusta 1947 so ga neznanci v Kobaridu zvalili vasedo. – Prim SBL 16. sn., str. 128. Demokracija 17. jul. 1990 št. 27, str. 8 – slika.

URŠIČ BORUT umetnostni zgodovinar
R. 3. febr. 1961 v Novem mestu. Otroška leta je preživel v Beli krajini. Osnovno šolo je obiskoval v Novi Gorici in v Šempetru. Po maturi 1979 je študiral umetnostno zgodovino in po diplomi postal asistent na Umetnostnozgodovinskem inštitutu F. Steleta. Kot štipendist Herderjevega sklada se je izpopolnjeval na Dunaju. Raziskuje umetnostne spomenike na Primorskem, cerkve in rezbarje, je mentor na raziskovalnih taborih, vodi študijska potovanja po Sloveniji in tujini. – Prim SBL 16. sn., str. 131.

URŠIČ LOJZE slavist in prevajalec
R. 20. okt. 1908 v Krški vasi pri Stični. Po domači osnovni šoli je obiskoval novomeško gimnazijo in 1928 maturiral. Po diplomi na ljubljanski slavistiki (1932) se je spopolnjeval v Bratislavi, Grénoblu in Londonu. Kot profesor je služboval na srednjih šolah v Ljubljani, na Ptuj, v Stični in Murski Soboti. Med študijem je pisal informativne članke o kulturnih dogodkih na Slovaškem. Prevajal je iz slovaščine, češčine, ruščine, angleščine itd. – SBL IV, str. 308. Zbornik občine Grosuplje 16/1990, str. 189 – slika.

USENIK JANEZ matematik
R. 31. marca 1949 v Zagrebu. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Novem mestu in 1967 maturiral, ekonomsko fakulteto pa v Ljubljani in 1983 promoviral za doktorja informacijsko-upravljaljskih znanosti. L. 1977 – 1979 je poučeval matematiko in fiziko na novomeški gimnaziji, nato na srednji tehniški šoli v Šmihelu. Je univerzitetni profesor na Visoki pomorski in prometni šoli v Piranu. – 250 let gimnazije Novo mesto, str. 283, 224. Dolenjski list 34/1983 15. dec. št. 50, str. 24 – s sliko.

VACCANO (VACCANUS, VACCANI) FRANC MAKSIMILIJAN pom. škof

R. 20. okt. 1609 v Šempasu pri Gorici, u. 15. avg. 1672 v Trstu. L. 1633 je postal župnik v Ribnici in arhidiakon za Dolenjsko, 1635-9 je imel tudi župnijo Kočevje in nekaj časa Dobropolje. L. 1646 se je preselil v Ljubljano, cesar Ferdinand pa ga je imenoval za škofa v Pičnu (Istra), nato pa je postal tržaški škof. Udejstvoval se je tudi v političnem življenju Kranjske. – SBL IV, str. 315.

VADNAL (VADNJAL) ANTON pisatelj

R. 4. apr. 1876 v Borovnici, u. 10. febr. 1935 v Šentožboltu pri Trojanah. Študiral je zgodovino in zemljepis na dunajski univerzi, nato pa še bogoslovje in služboval kot kaplan v Višnji Gori, Cerkljah na Dolenjskem in na Krki ter kot župnik v Šentožboltu. Zaradi centralistične diktature v stari Jugoslaviji je bil 1929 zaprt in si nakopal smrtno bolezen. Kot dijak je bil

Anton Vadnal

Ludvik Vagaja

učenec Janeza Ev. Kreka. S prozo je sodeloval v Mladiki, Domu in svetu, Mentorju in Koledarju Mohorjeve družbe. – SBL IV, 317. Mladika 1935, str. 151 – slika.

VAGAJA LUDVIK šolnik in šahovski organizator

R. 19. dec. 1883 v Jesenicah na Dolenjskem, u. 21. febr. 1976 v Ljubljani. Po maturi na klasični gimnaziji je študiral na Dunaju matematiko in fiziko. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran, ujet v Galiciji, kot prostovoljec v srbski diviziji preživel pekel v Dobrudži in preboj na solunski fronti ter po končani vojni prejel odlikovanje s češkim vojnim križem in spomenico za vojno osvobodjenje in ujedinjenje. Po vojni je bil profesor na poljanski gimnaziji v Ljubljani, ravnatelj gimnazije v Murski Soboti in v Novem mestu (1932-9) in bil kot starosta Sokola 1939 upokojen. Po drugi svetovni vojni je bil ponovno (1945/6) ravnatelj novomeške gimnazije in je s svojimi bogatimi izkušnjami pomagal dvigniti zavod na predvojno raven. Udeleževal se je tudi kot šahist, 1911 ustanovil Ljubljanski šahovski klub, po prvi vojni pa šahovski klub v Celju in 1922 organiziral prvi šahovski turnir pri nas ter šahovski kongres. – Nedeljski dnevnik 31. jul. 1966 št. 204, str. 3. – s sliko. Slovenski šah (1972), str. 136, 140.

VAHEN MIHAEL prosvetni delavec in zborovodja

R. 21. jun. 1910 v Ljubljani. Po maturi na ljubljanskem učiteljskišču 1931 je služboval v Zgornji Kapli na Kozjaku. Ob okupaciji so ga Nemci zaprli in poslali v taborišče v Prusiji. L. 1942 se je vrnil v Kresnice pri Litiji, sodeloval s partizani in se jim maja 1944 pridružil. Bil je partizanski učitelj v Marindolu in Miličih v Beli krajini. Po vojni je bil šolski upravitelj v Jevnici do upokojitve 1972. Kot zborovodja se je spopolnjeval pri Emilu Adamiču, Mateju Hubadu in Zorku Prelovcu ter vodil šolske zборе in oktete, med vojno tudi zbor v Adlešičih. Prejel je več odlikovanj. – SBL IV, str. 319. D. Vončina: Kronika šolstva med NOB, str. 234 – slika.

VALANT MILAN lokalni zgodovinar in prevajalec

R. 24. dec. 1904 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in študiral dva semestra pravo. Služboval je pri Okrožnem uradu za socialno zavarovanje kot referent za bolniško in pokojninsko zavarovanje. Po upokojitvi 1965 se je posvetil pisanju krajših zgodovinskih spisov ter jih izdal v samozaložbi: Zgodovina Žužemberka in Krajine, Zgodovina najstarejše Ljubljane, Najstarejša doba Slovencev, Ljubljana do potresa, Krajevna zgodovina Primorske itd. Napisal je tudi Zgodovino socialnega zavarovanja v Sloveniji do l. 1945. – SBL IV, str. 322.

VALE MAKŠ družbenopolitični delavec, spomeničar

R. 1. apr. 1912 v Šentjerneju, u. 14. maja 1983 prav tam. Že kot dijak je bil napredno usmerjen in je v narodnoosvobodilnem gibanju sodeloval od 1941, bil med drugim komandant Gorjanskega bataljona, nato pa je delal v Odseku za notranje zadeve pri SNOS. Po vojni je bil podpredsednik Republiške kontrolne komisije in pomočnik ministra za gospodarstvo Slovenije, po vrnitvi na Dolenjsko pa predsednik okrajnega odbora ZZB NOB Novo mesto, podpredsednik okraja in predsednik občine Novo mesto. Pred upokojitvijo je bil direktor Papirografike v Ljubljani. – Ko je ko 1970, str. 1113. Dolenjski list 34/1983 19. maja št. 20, str. 28 – s sliko.

VALENČIČ IGNACIJ duhovnik in homeopat

R. 14. jul. 1797 v Ljubljani, u. 30. apr. 1858 v Radomljah. V mašnika je bil posvečen 1820 in je med drugim kaplanoval v Ribnici, Banjaloki in Škocjanu. Ker se je ukvarjal s homeopatsko metodo zdravljenja, so ga zdravniki ovadili ljubljanskemu škofu Wolfu in ta ga je za nekaj časa suspendiral. Homeopatija je bila močno razširjena zlasti med dolenjsko duhovščino. – I. Lavrenčič in A. Golobič: Zgodovina cerkljanske fare, str. 95.

VALENTIN p. BAZILIJ (ALBIN) pisatelj

R. 29. avg. 1924 na Viču pri Ljubljani. Po podatkih, ki so mi na voljo, se je

šolal v Novem mestu in stopil 1941 v salezijanski red. Živi v Melbournu v Avstraliji. Njegova povest Tonček se godi na Dolenjskem. – Mladika XIV/1970 št. 10, str. 165. Letopis slovenskih škofij 1978, str. 297.

VALENTINČIČ ANTON izseljenski društveni delavec

R. 4. nov. 1882 v Pečjem pri Ponovi vasi, u. 6. apr. 1971 v Sharonu v Pensylvaniji. Bil je zavzet društveni delavec med našimi izseljenci in je veliko prispeval k društvenemu življenju v Sharonu ter vrsto let dopisoval v izseljenski list Prosveta. – Rodna gruda 18/1971 št. 7/8, str. 33. Prosveta 63/1971 št. 69. str. 1; št. 92, str. 5 – slika.

VALENTINČIČ IGNACIJ politični delavec

R. 30. jul. 1842 na Bičju pri Grosupljem, u. 21. okt. 1916 na gradu Brinje pri Grosupljem. Od 1877 je delal pri upravi mestnih podjetij v Ljubljani. L. 1884 je bil izvoljen v mestni svet, 1890-5 pa je bil namestnik župana Ivana Hribarja. Po upokojitvi je živel na svojem graščinskem posestvu na Brinju. – SBL IV, str. 329.

Špelka Valentinčič Jurkovič

VALENTINČIČ – JURKOVIČ ŠPELKA arhitektka in konzervatorica

R. 10. okt. 1931 v Ljubljani. Po osnovni in srednji šoli je študirala arhitekturo in 1956 diplomirala pri prof. Jožetu Plečniku. Naslednje leto je službovala pri Dolenjskem muzeju v Novem mestu, nato pa do upokojitve 1992 pri Zavodu za spomeniško varstvo Slovenije v Ljubljani. Na področju spomeniškega varstva je delala od študentskih let, in sicer najprej na območju občine Šmarje, nato pa je 30 let vodila obnavljanje med vojno porušeni gradov na Dolenjskem in v Beli krajini (Mokrice, Prežek, Stari grad, Hmeljnik, Otočec, Kostel, Turjak) ter cerkva v Pleterjah, Žužemberku in Podbrežju. – Rast 9/1998, str. 375 – s sliko. Informacija prof. Ludvika Tončiča, muzejskega svetovalca.

VALENTINČIČ STANE veterinar, zoohigienik, spomeničar

R. 22. apr. 1913 (sin Ignacija) na gradu Brinje pri Grosupljem. Po končani klasični gimnaziji je študiral veterino v Zagrebu in 1939 diplomiral ter 1953 promoviral v Beogradu. Od 1940 je bil občinski veterinar v Grosupljem, se vključil v NOB, bil 1942 aretiran ter pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na dosmrtno ječo. Po zlomu Italije se je priključil partizanom v Istri, nato odšel v Belo krajino in postal načelnik veterinarskega oddelka pri Glavnem štabu NOV. Po vojni je bil med drugim profesor na biotehniški fakulteti v Ljubljani, dekan in prodekan. Je član številnih mednarodnih strokovnih organizacij in se je udeležil mnogih strokovnih kongresov. Prejel je visoka odlikovanja. Sodeluje s strokovnimi članki v domačih in tujih glasilih. – SBL IV, str. 328.

VALENTINČIČ TONE družbenopolitični delavec

R. 6. avg. 1909 v Novem mestu, u. 1. jul. 1984 prav tam. Po osnovni šoli in maturi na novomeški gimnaziji (1931) je študiral pravo, vendar je zaradi socialnih razmer študij opustil in stopil v davčno službo (Črnomelj, Kočevje, Novo mesto). Kot pripadnik Sokola se je 1941 vključil v OF in 1943 odšel v partizane. Bil je komisar partizanskih bolnišnic Pendirjevka, Ajdovec, Gornji Hrastrnik in 1944 vodil transport ranjencev na svobodno ozemlje v Dalmaciji. Po vojni je bil tajnik srednje tehniške šole v Ljubljani, od 1954 pa je bil v službi občinskega ljudskega odbora Novo mesto. – Podatki hčere, predm. učiteljice Polone Valentinčič. Dolenjski list 32/1981 4. jun. št. 23, str. 17 – slika.

VALES ZORA gl. KARAMAN – VALES ZORA!

VALIČ ALEKSANDER VINCENC gledališki in filmski igralec, spomeničar R. 10. febr. 1919 v Gorici. Po osnovni šoli je končal štiri razrede meščanske šole. Že s 17 leti je igral na amaterskem sokolskem odru na Viču in 1938 režiral Golarjevo veseligoje Dve nevesti. Po okupaciji je sodeloval v OF in 1942 odšel v partizane. Tu se je uveljavil kot recitator, pevec in igralec,

opravi v Semiču gledališki tečaj in se pridružil Frontnemu gledališču VII. korpusa. Po vojni je bil član SNG v Trstu in od 1947 do upokojitve član SNG v Ljubljani. Širil je tudi gledališko umetnost med mladino. Prejel je vrsto visokih odlikovanj: medaljo za hrabrost, red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, nagrado Prešernovega sklada itd. Oblikoval je vrsto komičnih vlog, nastopal pa je tudi na radiu, televiziji in v filmu. (Ljubezen na odoru). Je avtor spominov Frontniki (Ljubljana 1980). – SBL IV, str. 331.

VALJALO – OSTERC Marija pianistka in glasbena pedagoginja

R. 6. febr. 1909 v Przemyslu, padla 4. nov. 1943 pri Gabrju na Ilovi gori. Osnovno šolo je obiskovala v Ljubljani in nato študirala klavir na konservatoriju Glasbene matice in na Državnem konservatoriju ter se izpopolnjevala v Zagrebu. L. 1943 je z možem Petrom Bizjakom odšla v partizane, v nemški ofenzivi pa sta oba padla v bojih okoli Ilove gore pri vasi Gabrje. Bila je ena najbolj nadarjenih slovenskih pianistk. Na njen umetniški razvoj je močno vplival njen prvi mož, skladatelj Slavko Osterc. Pri Glasbeni matici je honorarno poučevala klavir, – SBL IV, str. 333.

VALVASOR plemiška rodovina na Kranjskem

Izvir iz pokrajine Bergamo v Italiji. Prvi tega imena na Kranjskem je bil Janez Krstnik, ki je 1547 postal ljubljanski meščan in si s kupčevanjem z železom, majoliko in kožami pridobil na Kranjskem in Štajerskem Konjice, Šrajbarski turn pri Krškem, Medijo pri Zagorju in postal proviantni mojster v Vojni krajini ter si pridobil plemstvo. Umrli je 2. nov. 1551 na Šrajbarskem turnu in bil pokopan v Laškem.

V drugi polovici 17. st. so Valvasorji dosegli najvišji vzpon, se po sorodstvu povezali s številnimi starimi plemiškimi rodbinami in tudi z Auerspergi, ki so bili najuglednejša plemiška družina na Kranjskem. Številni Valvasorji, zlasti iz zadnjih generacij, so se posvetili duhovniškemu poklicu. Največji ugled pa si je pridobil Janez Vajkard Valvasor, avtor znamenitega dela Slava vojvodine Kranjske. – SBL IV, str. 344.

VALVASOR ALOJZIJ (VOLFGANG VAJKARD) homilet

R. 25. sept. 1679 na gradu Bogenšperk (sin Janeza Vajkarda), u. neznano kdaj in kje. Študirali so na jezuitski gimnaziji v Ljubljani, stopil z imenom Alojzij v frančiškanski samostan v Karlovcu in končal višje teološke študije. L. 1725 je bil gvardijan samostana na Gorici nad Brdovcem in je zapustil več rokopisnih del v latinščini. – SBL IV, str. 345.

VALVASOR JANEZ VAJKARD (JOCHAN WEICHARD) baron in polihistor, risar, zbiratelj in založnik

Krščen 28. maja 1641 v Ljubljani, u. sept. ali okt. 1693 v Krškem (datum 19. sept. ni dokazan), pok. v družinski kapeli v Mediji. Šolal se je na jezuitski gimnaziji v Ljubljani in se kot prostovoljec udeležil bojev s Turki, obiskal na popotovanjih veliko evropskih držav, po vrnitvi pa je kupil grad Bogenšperk pri Litiji. Tam si je uredil knjižnico, zbirko grafičnih listov in instrumentov ter stavnico. V bakroreznici je imel zaposlenih nad 10 domačih in tujih mojstrov ter z njihovimi bakrorezi opremil svoje številne knjige. Med njimi zavzema prvo mesto Slava vojvodine Kranjske, v kateri je prikazal zgodovino Kranjske in jo opremil z nad 500 podobami. Delo obsega 15 knjig v 4 zajetnih zvezkih (izšla 1689). Zaradi ogromnih stroškov s tem delom je moral posest razprodati in si kupiti hišo v Krškem, kjer je tudi umrl. Od devetih otrok iz prvega zakona jih je pet umrlo v mladih letih. Trije sinovi pa so bili redovniki. Slavo vojvodine Kranjske je v prejšnjem stoletju ponatisnil novomeški tiskar Janez Krajec. Najobsežnejšo študijo o Valvasorju pa je napisal dr. Branko Reisp, najboljši poznavalec Valvasorja in njegovega dela. Novomeščanka Tita Kovac Artemis je napisala biografski roman Spomini barona Valvasorja (1973). – SBL IV, str. 345. Slovenska književnost (Cankarjeva založba 1982, str. 375.)

Janez Vajkard Valvasor

GRADIVO ZA DOLENJSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON

Rast 3-4 / 1999

VANCAŠ JOSIP pl. POŽEŠKI arhitekt

R. 23. marca 1859 v Sopronu (Madžarska) v hrvaški družini, u. 15. dec.

Josip Vandot

1932 v Zagrebu. Gimnazijo je končal v Zagrebu, tehnično visoko šolo pa na Dunaju in nadaljeval študij arhitekture. Služboval je v Bosni, postal pooblaščen civilni arhitekt, občinski svetnik v Sarajevu in se 1918 za stalno preselil v Zagreb. Ljubljanski škof Jeglič, ki je poprej služboval v Sarajevu, je posredoval, da je projektiral tudi cerkve na Slovenskem, tako na Bledu, v Prečni pri Novem mestu, Šmarjeti pri Novem mestu, Radečah pri Zidanem Mostu ter Zavod sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, Mestno hranilnico v Ljubljani, Hotel Union itd. – SBL IV, str. 355.

VANDOT JOSIP mladinski pisatelj

R. 15. jan. 1884 v Kranjski Gori, u. 11. jun. 1944 pri bombardiranju Trnjanske Kute, po vojni zemski ostanki pokopani na Žalah v Ljubljani. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu in 1905 maturiral. Zaradi revščine je opustil nadaljnji študij in služboval pri železnici, nazadnje v Trstu. Po italijanski okupaciji Primorske se je preselil v Jugoslavijo, služboval v Sisku, Slatini, Radencih, na Pragerskem, stopil 1923 v pokoj in se posvetil pisateljevanju. Leta 1940 se je preselil v Maribor, a so ga naslednje leto Nemci izselili v Bosno. Nazadnje je bil v Trnjanski Kuti, kjer ga je doletela smrt. Vandot je kmalu po začetku pisateljevanja zaslovel z mladinskimi povestmi: Kekec iz naših gora, Kekec nad samotnim breznom, Kekec na volčji sledi, Kekec na hudi poti, ki so izhajale v mladinskem listu Zvonček ter bile nekatere prevedene v srbohrvaščino, slovaščino in romunščino ter dramatizirane. Tudi po vojni so doživele veliko ponatisov. Zelo priljubljen je bil tudi njegov Kekec, film, ki ga je režiral igralec in režiser Jože Gale. – SBL IV, str. 355.

VARAUN (WARAUN, VARAVEN) PAVEL homeopat, ranocelnik in dijaški podpornik

R. 24. jan. 1824 na Koroškem, u. 2. febr. 1882 v Škocjanu na Dolenjskem. Njegovo življenje je malo raziskano. Po Trdinovih zapisih je v Ljubljani obiskoval Kirurški zavod in bil eden najslabših dijakov. Vendar je kot ranocelnik in homeopat v Škocjanu kmalu zaslovel in zaslužil tudi do 6.000 forintov na leto. Baje je ozdravil celo avstrijskega ministra Hohenwarta. Varaun je bil narodnjak, podpornik dijakov in cerkve ter je škocjanski cerkvi dal uliti pri Samassi v Ljubljani bakrene svečnike. – Nagrobnik na pokopališču v Škocjanu. Novice 1877, list 2, str. 11. J. Trdina: Podobe prednikov II, str. 433. Slavka Ložar: Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini, str. 150.

VARDJAN FRANCE hortikulturnik

R. 10. maja 1900 v Kočevju, u. 2. jul. 1994 v Leskovcu pri Krškem. Osnovno šolo je obiskoval v Črnomlju, pet razredov gimnazije pa v Kočevju, bil med prvo svetovno vojno mobiliziran, poslan na italijansko fronto in bil ranjen. Po vojni je študiral višjo kmetijsko šolo na Češkem in 1923 diplomiral. Služboval je v Šentjurju pri Celju, v Krškem, Brežicah, bil med drugim profesor vrtnarstva v Medlogu, Mariboru in Grobljah. Po upokojitvi 1963 je predaval vrtnarstvo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani. Je oblikovalec vrtov in pejsaža in plodovit strokovni pisec knjig: Vrtnarstvo, Zelenjadarstvo, Sobne, okenske in balkonske rastline itd. S članki je sodeloval v številnih listih in revijah. – SBL IV, str. 357.

VARDJAN MIRAN fitofiziolog

R. 1. maja 1919 v Ložu pri Cerknici. Po osnovni šoli v Starem trgu pri Ložu in maturi na ljubljanski gimnaziji (1937) je služil vojake in po vojni 1949 diplomiral na VPS. Poučeval je na osnovni šoli v Skopicah in Sromljah, bil ravnatelj nižje gimnazije v Stični in Litiji in 1955 diplomiral iz biologije na ljubljanski univerzi ter 1959 promoviral. Leta 1960 je postal docent, nato izredni in redni profesor biotehniške fakultete za fitofiziologijo, opravljal pa je tudi posle direktorja Inštituta za biologijo, se izpopolnjeval v tujini in se udeležil strokovnih simpozijev in kongresov. Je član več mednarodnih strokovnih društev, pisec razprav in učbenikov ter sodelavec domačih in tujih strokovnih časopisov. – SBL IV, str. 357.

France Vardjan

VARL BOJAN internist in organizator nuklearne medicine
R. 11. nov. 1920 v Mokronogu. Osnovno šolo je obiskoval v Krškem, gimnazijo pa v Ljubljani in maturiral 1939. Leta 1948 je diplomiral na medicinski fakulteti in služboval na Patološkem anatomskem inštitutu, postal docent na medicinski fakulteti, 1972 promoviral in postal redni profesor. Izpopolnjeval se je na Dunaju in po vrnitvi vpeljal radioizotopne diagnostične teste za bolezni ščitnice. Izpopolnjeval se je v tujini ter aktivno sodeloval na simpozijih doma in po Evropi. Leta 1981 je prejel Kidričevo nagrado za dosežke v medicini, predvsem v patologiji ščitnice. Je avtor številnih strokovnih knjig in učbenikov. – SBL IV, str. 358.

VARL JANEZ farmacevtski pisatelj

R. 25. jun. 1919 na Bučki, u. 4. sept. 1977 na Golniku. Šolal se je v Ljubljani, študiral farmacijo v Zagrebu in diplomiral. Med drugo svetovno vojno je bil udeleženec NOB in dosegel v JLA čin podpolkovnika. Po vojni je živel v Mariboru, bil dolgo let direktor Mariborskih lekarn in predsednik Združenja lekarn Slovenije. Za svoje delo je prejel odlikovanje predsednika republike, vojaška odlikovanja ter odlikovanja in priznanja Turistične zveze Jugoslavije. – Farmacevtski vestnik 18/1977 št. 4, str. 291 – s sliko. Delo 6. sept. 1977 str. 3. (datum smrti).

VARL PETER agronom

R. 30. jun. 1930 v Krškem. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in 1948 maturiral. Agronomijo je študiral v Ljubljani in 1956 diplomiral. Služboval je pri Glavni zadružni zvezi Slovenije, pri Kmetijskem inštitutu Slovenije in predaval na kmetijski šoli ter se 1961 specializiral v ribištvo za proizvodnjo salmonidov. L. 1960 je bil izvoljen za asistenta pri predmetu živinoreja na ljubljanski univerzi. S strokovnimi članki sodeluje v Ribiču. – Univerza II, str. 637.

Ivan Vasič

VASIČ IVAN pravnik

R. 2. nov. 1882 v Trebnjem (brat Minke Govekar), u. 19. okt. 1967 v Novem mestu. Kot dijak novomeške gimnazije je bil član Kettejeve literarne Zadruge in je 1900 maturiral. Pet let kasneje je na dunajski pravni fakulteti promoviral in služboval kot odvetniški pripravnik v Novem mestu in Ljubljani. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran in 1929 odprl odvetniško pisarno v Novem mestu. Italijani so ga 1942 odpeljali v internacijo na Rab, po vrnitvi pa se je 1943 udeležil Kočevskega zbora in bil izvoljen v plenum SNOS, nato znova aretiran in odpeljan v Mühlberg ob Labi. Po vojni je bil član Vrhovnega sodišča v Ljubljani in novomeškega sodišča. Med obema vojnama je bil starosta sokolske župe Novo mesto. L. 1953 je v Kroniki objavil zanimive spomine na Ketteja. – SBL IV, str. 361.

VASIČ MARJETA romanistka in prevajalka, spomeničarka

R. 12. avg. 1922 (hči Ivana) v Novem mestu. Maturirala je na novomeški gimnaziji 1940 in se takoj po okupaciji vključila v narodnoosvobodilni boj ter odšla v partizane. Po vojni je bila novinarka in ravnateljica podružnice Tanjuga za Slovenijo, študirala slavistiko in romanistiko, se po diplomi izpopolnjevala v Franciji ter 1970 promovirala. Predavala je francosko književnost na ljubljanski univerzi, pisala članke in kritike v revijah in napisala študije k Maupassantovim in Camusovim Novelam ter knjigo Eksencializem in literatura, prevedla P.v. Thiegmata zgodovino evropske in ameriške književnosti itd. – M. Dodič: 225 let novomeške gimnazije, str. 392. Slovenska književnost (CZ 1982), str. 376.

VASIČ MINKA gl. GOVEKAR MINKA!

VILJEM ROHRMAN IN NJEGOVI PREDNIKI

Rohrmanovi predniki so pred več kot 250 leti prišli v Novo mesto iz Švice ali s Tirolske. Njihovi potomci so opravljali različne obrtne in tudi intelektualne poklice. V prvi polovici 19. stoletja so nekateri študirali na novomeški gimnaziji, med njimi sta maturirala dva Rohrmanna: leta 1825 **Franc** (roj. 1807) in leta 1830 **Anton** (roj. 1814), oba iz Novega mesta. Med meščani in znanimi osebnostmi je bil **Matija Rohrmann** (1824-1888), mlinar, posestnik in trgovec z deželnimi pridelki. Bil je med vidnimi člani Kranjske kmetijske družbe ter predsednik njene podružnice v Novem mestu in kasneje tudi podružnice v Škocjanu. Imel je tudi posestvo v Dobruški vasi, kjer je gojil nad sto sort raznih sadnih plemen in vrst sadja. Na sadnih razstavah v Novem mestu in v Ljubljani je dobival najvišja priznanja, na deželni vrtnarski razstavi leta 1873 v Ljubljani pa je dobil še posebno cesarsko diplomo. V njegov sadovnjak so prihajali obiskovalci iz širše okolice in tudi učenci kmetijske šole z Grma. Matija je bil imovit in ugleden meščan, tudi član raznih narodnih organizacij. Iz svojih izkušenj je v nemščini napisal spis Poljedelstvo, ki ga je prevedel in leta 1869 na Dunaju izdal njegov sosed, župnik v Škocjanu in nabožni ter strokovni pisec Janez Zalokar (1792-1872).

Med njegovimi najbližnjimi je znan brat **Jožef Rohrmann**, sodni nameščenec (oficial) v Novem mestu, tudi ugleden meščan, poročen z Alojzijo Kerne in oče **Viljema Rohrmana** (1862-1939). Med otroci Matije Rohrmanna sta znana dva sinova: **Adolf Rohrmann** (roj. 1852), ki je po maturi leta 1873 delal in vodil posestvo v Dobruški vasi, in **Viktor Rohrmann** (1858-1939), ki je zapisan gospodarstvenik in narodni delavec. Šolal se je v letih 1869-1872 na novomeški gimnaziji, nato ga je oče Matija poslal v uk k poslovnemu prijatelju in v trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani, kjer je obenem končal Mahrovo trgovsko šolo, širšo prakso in večšino poslovanja je opravil na tečajih v Gradcu, na Dunaju in v Münchnu. Leta 1881 se je vrnil v Ljubljano in se oženil s hčerjo svojega nekdanjega šefa, trgovca Strzelbo, in prevzel njegovo podjetje. Trgoval je s suho robo in deželnimi pridelki, predvsem z zelišči in suhimi gobami. Sprva je Rohrmann pošiljal suhe gobe v zavitkih po 5 in 10 kg, največ na Dunaj in druga večja avstro-ogrska mesta, ter se uveljavil prek meja monarhije. Že pred prvo svetovno vojno je Viktorjev sin **Janko Rohrmann** (1891-1916), ki je študiral na Rovoltelli v Trstu (in padel na soški fronti), navezal stike z italijanskimi kupci iz Genova, ki je bila tedaj središče pražarn in industrije začimb. Rohrmanova trgovina in izvoz zelišč in suhih gob se je hitro razvijala in uspešno poslovala do vstopa Italije v vojno leta 1915. Med vojno se je promet na domačem trgu še povečal. Ljudje so iz stiske za preživetje radi nabirali gozdne sadeže, tovarne pa so pod vojno upravo izdelovale razne začimbe, dodatke in namdestke za prehrano vojakov na frontah in preskrbo zaledja.

Od leta 1921 je podjetje vodil Viktorjev starejši sin, inženir gradbeništva **Vladimir Rohrman** (1888-1971), ki je med obema vojnoma razvil izvoz suhih gob in zdravilnih zelišč v eno največjih izvoznih podjetij te stroke. V prvih letih je še vedno izvažal največ v Italijo in Francijo, od leta 1929 pa tudi v ZDA, Kanado, Brazilijo in Argentino.

Po letu 1945 je vlada Ljudske republike Slovenije nacionalizirala zunanjo trgovino in zasegla pri zasebnikih zaloge gob in zelišč ter ustanovila trgovsko podjetje za gozdne sadeže GOSAD, d.d., v Ljubljani. Med delničarje se je vpisal tudi Vladimir Rohrman, ki je v podjetju Gosad prevzel naloge komercialnega direktorja in povezovalca s kupci v svetu. Po nalogu Borisa Kidriča je Rohrman med prvimi potoval v Italijo in Francijo, nato pa še v obe Ameriki. Gosadu je uspelo odprodati vso zalogo med vojno zbranih suhih gob in zelišč. Tako je vlada nove Jugoslavije pridobila prve devize za zunanjetrgovinsko poslovanje.

Pogled z Drske na železniški most, ob njem leseno kopališče, nad njim pa "ženska" bolnišnica. Založnik: neznan; odposlana: leta 1918; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Ženski oddelek novomeškega Sokola. Založnik: neznan; natisnjena: okoli leta 1909; lastnik: Nika Klemenčič, Novo mesto.

V nadaljevanju naj predstavim osebnost in delovanje **Viljema Rohrmana** (1862-1939), ki je bil nečak Matije Rohrmana in bratranec Viktorja Rohrmana. Rojen in krščen z imenom Wilhelm Isidor je bil 11. maja 1862 v Novem mestu (hišna št. 79). Veselje in zanimanje za kmetijstvo je dobil med počitnicami na posestvu strica Matije v Dobruški vasi pri Škocjanu. Po ljudski šoli je leta 1880 končal šest razredov novomeške gimnazije. Po posredovanju kmetijske podružnice v Novem mestu je dobil štipendijo Kranjskega deželnega odbora in se vpisal na štiriletno Kmetijsko akademijo v Libverdu pri Dečinu na Češkem, ki jo je končal z odliko. Le najboljše absolvente so sprejemali na prakso na najbolj urejena fevdalna posestva. Tako je Viljem eno leto prakticiral na cesarskem posestvu Červeni Ajezd pri Pragi, katerega je tedaj upravljal Slovenec, diplomant dunajske Bodenkulture Anton Arh.

Že sredi leta 1884 je Viljem dobil mesto pristava na Deželni sadjarski in vinarski šoli na Slapu v Vipavi. Šolo je tedaj upravljal Rihard Dolenc (1842-1919), ob prelomu stoletja znana osebnost v Novem mestu. Dvaindvajsetletni Rohrman je bil sprva namestnik upravnika šolskega posestva ter inštruktor praktičnega pouka učencev kmetijske šole, ki je konec tedna prirejala praktične tečaje za kmetijske učitelje, za sadjarje in vinogradnike s Kranjske.

Po sklepu Deželnega zbora vojvodine Kranjske se je leta 1886 šola iz Slapa preselila z vso opremo, učenci in učitelji v Novo mesto, kjer je ravnatelj Rihard Dolenc preuredil grad Grm in graščinsko posestvo z okoli 30 ha zemlje v neposredni okolici v ugledno učno ustanovo, ki je pritegnila učence tudi s Koroške in Primorja.

Viljem Rohrman je medtem opravil več praktičnih tečajev, iz vrtnarstva na Dunaju ter iz živinoreje in mlekarstva na Tirolskem. Leta 1891 je opravil državni izpit za učitelja na kmetijskih šolah ter poglobil teoretično znanje. Na Grmu je predaval tehniko obdelovanja zemlje s teorijo o prehrani rastlin, splošno in posebno poljedelstvo in živinorejo ter prevzel upravo šolskega posestva.

Potem ko se je dolgoletni ravnatelj šole Rihard Dolenc upokojil leta 1907, je bil Viljem imenovan za ravnatelja grmske šole. Ker je poznal dobre in slabe strani dotedanjega šolskega sistema, je lahko dopolnjeval ali spremenjal učne programe. Dotedanjo dveletno šolo je leta 1910 preuredil na dve šoli, in sicer šolo z enoletnim poukom: zimska šola za učence poljedelstva in živinoreje, pouk je trajal dve zimi po pet mesecev; druga je bila enoletna od septembra do konca junija za pouk sadjarstva, vinarstva, vrtnarstva s prvinami splošnega kmetijstva. Ta preureditev se je splošno obnesla in zavod je dobil naslov Kmetijska šola na Grmu. Število učencev se je dvignilo na povprečje 55 in s tem tudi povečalo število učnih moči. Leta 1907 je prišel na šolo Rudolf Zdolšek (1881-1916), ki je poučeval sadjarstvo in vinogradništvo, leta 1909 je bil imenovan za posebno poljedelstvo in živinorejo inž. Albert Vedernjak (1886-1932) in leta 1913 je začel na Grmu predavati František Malasek (1885-1989), ki je poučeval vrtnarstvo in nekatere vzporedne predmete. Na ta način je grmska šola povečala zmogljivosti glede na vsebino in kakovost izobraževanja in usposabljanja absolventov. Redno je prirejala dopolnilne strokovne tečaje za kmetovalce, gospodinje in ljudskošolske učitelje. Viljem Rohrman je poglobil stike med šolo in zaledjem, z vso Dolenjsko, Posavjem, Belo krajino. Več let je vodil podružnico kmetijske družbe v Novem mestu; prizadeval si je za večjo pridelavo semen in sadik v šolskem obratu ter v zasebnih drevesnicah, trtnicah in vrtnarijah. Skozi 30 let je organiziral vsakoletne razstave sadja, vrtnin, vina ali pa živine in mlečnih izdelkov, nekajkrat razstavo konj ali drobnice. Nekatere razstave so pritegnile razstavljalce in obiskovalce iz vse dežele. Po njegovem naj bi Novo mesto zgradilo stalno razstavišče, zbirališča in skladišča za vse presečke kmetijskih pridelkov ter osrednje sejmišče za živino. S tem bi še bolj pritegnili interesente iz sosednje Hrvaške in štajerskega dela Posavja. Grmska šola z Dolencem in Rohrmanom na čelu si je prizadevala za izboljšanje cestnega in železniškega prometa; v času priprav za gradnjo belokranjske železnice je šola pogosto gostila graditelje te proge. Za Dolenjsko bi bila važna povezava dolenjske in južne železnice s progo od Trebnjega do Sevnice, kar se je uresničilo na žalost z več kot tridesetletno zamudo. Železnice so omogočile

hiter in cenen prevoz pridelkov, posredno pa so vplivale na povečano pridelavo. V primerjavi statističnih podatkov za obdobje od leta 1895 do 1915 so se povečali pridelki krompirja, fižola, zelja in krme za 100 odstotkov, prireja govedi in prašičev pa za vsaj 60 odstotkov! Dolenjsko kmetijstvo je veliko prispevalo k preživetju Ljubljane med prvo in drugo svetovno vojno.

Med prvo svetovno vojno se je razvoj grmske šole ustavil. Učitelji so bili vpoklicani, učenci so morali delati na svojih družinskih kmetijah, nekateri so bili poklicani med "črnovojnike", kasneje na fronto. Viljem Rohrman je ostal formalno ravnatelj šole in skrbnik za šolsko posestvo, obenem pa je od jeseni leta 1914 opravljal v Ljubljani odgovorno delo nadzornika in ravnatelja Deželne poslovalnice za krmila, ki je preskrbovala kmetije, predvsem pa vojaško konjenico v zaledju in na fronti. Med vojno je predaval na Kmetijsko-gospodinjski šoli v Marjanišču in na mestni šoli Mladika v Ljubljani.

Leta 1918 je Narodna vlada za Slovenijo imenovala za začasnega direktorja grmske šole kmetijskega učitelja Františka Malaska, nato inž. Alberta Vedernjaka in druge, Viljema Rohrmanna pa za deželnega svetnika pri kmetijskem oddelku Narodne vlade s sedežem v Marjanišču z nalogo, da kot izkušen šolnik prilagodi strokovno izobraževanje in kmetijsko službo novim razmeram. Sestavil je podroben načrt za poklicno izobraževanje, za kmetijski pouk v nadaljevanjih in osnovnih šolah ter predlog za imenovanje okrajnih kmetijskih referentov (ki se naj bi imenovali po državnem zakonu ekonomu).

Viljem Rohrman je bil vrhunski strokovnjak v poljedelstvu in živinoreji na Slovenskem, odličen organizator najrazličnejših ustanov in prireditev ter uspešen pisec, ki je užival ugled in spoštovanje med vsemi sloji tedanje družbe. Več kot petdeset let je sodeloval s Kmetijsko družbo za Kranjsko, pozneje za Slovenijo v Ljubljani; od leta 1895 do 1918 je bil član glavnega odbora družbe, leta 1927 pa je bil izvoljen za častnega člana. Ob 160-letnici družbe, leta 1927, je na Ljubljanskem sejmu organiziral jubilejno razstavo slovenskega kmetijstva s prikazom dosežkov v tem času. Od leta 1924 do 1930 je bil glavni urednik glasila Kmetovalec, kjer je točno petdeset let objavljал svoje izkušnje in prispevke iz poljedelstva in živinoreje. Podpiral je združevanje kmetovalcev v članstvo kmetijskih podružnic, živinorejce pa v zadruge in selekcijska društva, zasebno pa se je pečal z vrtnarstvom in sadjarstvom. Bil je namreč tudi soustanovitelj Sadjarskega društva za Slovenijo (1919) in od leta 1923 do 1933 predsednik Sadjarskega in vrtnarskega društva za Slovenijo v Ljubljani, leta 1934 pa je bil izvoljen za častnega člana tega društva. Rohrman je poleg Gustava Pirca (1859-1923) najuglednejša osebnost v takratnem slovenskem kmetijstvu ter najplodovitejši pisec in publicist.

Začel je z 22. leti starosti s prispevki leta 1884 v Novicah in Kmetovalcu, od leta 1892 je objavljал v Dolenjskih novicah, od leta 1895 v Laibacher Zeitung, od leta 1895 v Slovenskem gospodarju, v presledkih pa je objavljал v Edinosti (Trst), Gospodarskem listu in Primorskem gospodarju (Gorica).

Kot vodilni predstavnik poljedelstva in živinoreje je od leta 1884 do 1934 objavil več kot petsto za tisti čas pomembnih člankov, razprav in navodil za postopke pridelovanja poljščin, vrtnin, krme ter reje domačih živali, posebno si je prizadeval za ustrezno obdelavo in globlje oranje zemlje, za izboljšanje travnikov in povečanje pridelkov krme, trav in detelj, o pridelovanju krompirja, vseh vrst žit in semen. Na posestvu kmetijske šole je preizkušal nove sorte soje, repice in oljnih buč, sladkorne in krmilne pese, konoplje, lanu in fižola. V sortnih primerjalnih poskusih je dosegal rekordne pridelke. Za vsak poskus je izdelal raziskovalni načrt s ponovitvami in statističnimi izračuni dosežkov in kakovosti ter s komisijsko kontrolo za uporabnost rezultatov v praksi. Na tej podlagi lahko Rohrmanna uvrstimo med začetnike znanstvenoraziskovalnega dela na Dolenjskem, saj je večina teh dosežkov objavljenih v izveštjih grmske šole in glasilu Kmetovalec.

Rohrmanove knjige so bile namenjene predvsem za strokovno izobraževanje kmetovalcev, pridelovalcev in rejcev, nekatere pa za redne kmetijske šole in strokovne tečaje. Skupno je izdal enajst knjig, med njimi: Kmetijsko gospodarstvo (1893, 130 str.); Nauk slovenskim gospodarjem

France Adamič
VILJEM ROHRMAN
IN NJEGOVI PREDNIKI

VIRI:

Nadškofijski arhiv v Ljubljani, matične knjige

Pisma inž. Vladimíra Rohrmána od 26. februarja 1967 in od 13. aprila 1967; pismo gospe Vere Rohrman-Müller 23. avgusta 1971; pismo arh. S. Rohrmána 18. avgusta 1971.

Spominski almanah 1938, 328-329 in 188-189.

SBL III, 1960-1971, 124-125.

Bibliografija iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Sto let Kmetijske šole Grm. Novo mesto 1986, 251 str.

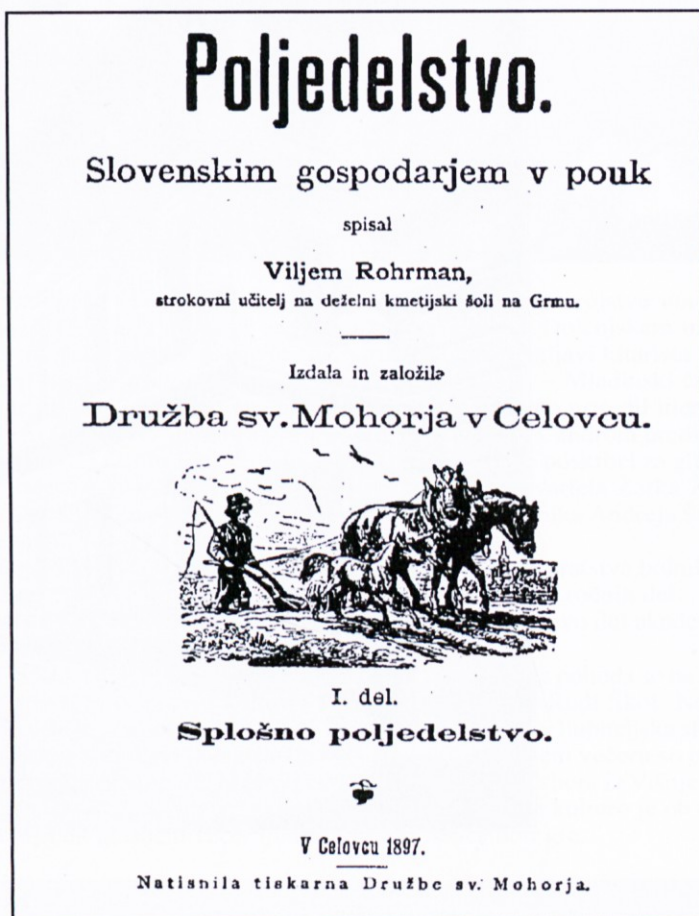
Avtorjevi razgovori in zapiski ter spomini, Arhiv Katedre za sadjarstvo Biotehniške fakultete v Ljubljani.

(1894, 51 str.); Poljedelstvo (I. del, 1897, 144 str.; Poljedelstvo (2. snopič, 1898, 145-298); Poljedelstvo (II. del., 1902, 158 str.); Kmetijsko gospodarstvo (2. izd., 1906, 117 str.); Gospodarski nauki (1905, 158 str.); Kmetijsko gospodarstvo (3. izd., 1923, 226 str.); Zbirka kmetijskih nauk (I. zv., 1925, 152 str.; (2. zv. 1926, 151 str.).

Viljem Rohrman je v slovenskem kmetijskem tisku odpiral nove poti. V šoli pridobljeno znanje in novosti v naprednejših deželah je v praksi preverjal ter sproti proučeval lastne dosežke in učinke svojih odločitev. Bil je dosleden, delaven in resen, dober učitelj ter pravi človek, ki ga je tedaj potrebovala Dolenjska, in slovensko kmetijstvo.

V mladosti je bil Viljem Rohrman dejaven javni delavec; bil je odbornik in nekaj časa predsednik novomeške čitalnice in igralec na njenih prireditvah; soustanovitelj ter predsednik Društva kmetijskih strokovnjakov Slovenije, Istre in Dalmacije (1913-1919). Ilustriral je večji del svojih knjig in jih opremil s podobami; portretiral je vidne osebnosti, med njimi Frana Povšeta, Gustava Pirca, Hugolina Sattnerja. Njegov sin **Stanislav Rohrman** (rojen 1899 v Novem mestu, umrl 1973 v Ljubljani) je večkrat pripovedoval, da se je učil prostoročnega risanja v očetovem kabinetu na Grmu in da ga je to znanje usmerilo v študij arhitekture. Stanislav je leta 1919 maturiral na novomeški gimnaziji, arhitekturo je študiral v Pragi, Münchnu in leta 1927 diplomiral v Ljubljani. Kot samostojni projektant je med drugim načrtoval in gradil hotel Slon, zgradbo Mayer (zdaj Nama v Wolfovi ulici 1), železniško postajo Jesenice, Filozofsko fakulteto v Ljubljani ter več stanovanjskih in tovarniških zgradb. Od mladosti se je ukvarjal s slikarstvom, saj je med prvo vojno obiskoval slikarsko šolo Riharda Jakopiča, po drugi vojni pa je bil izvoljen za prvega predsednika Društva arhitektov Slovenije. Bil je eden od zadnjih potomcev pradedá Matije Rohrmána.

ZNAMENITI NOVOMEŠČANI
Rast 3-4 / 1999

Prvi narodni dom na Slovenskem je bil zgrajen v Novem mestu leta 1875. V njem je imela prostore čitalnica, po letu 1925 pa sokolsko društvo. Tedaj so dom preimenovali v Sokolski dom. Založnik: Sokolsko društvo Novo mesto; natisnjena: okoli leta 1930; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Marec - maj 1999

MAREC

KOČEVJE, 1. marca – V hotelu Valentin so v počastitev dneva žena odprli razstavo Slikanje na svilo dijakinj 1. letnika tekstilnega programa Srednje šole Kočevje.

NOVO MESTO, 1. marca – Dolenjski muzej je priredil tradicionalni dan odprtih vrat.

KRŠKO, 3. marca – V kulturnem domu je gostoval pihalni kvintet Slowind, koncert pa so posvetili 50-letnici delovanja Glasbene šole Krško.

NOVO MESTO, 4. marca – V galeriji Luna so odprli razstavo grafik mlade novomeške akademske slikarke Nataše Mirtič.

MIRNA, 5. marca – V osnovni šoli so predstavili monografijo dr. Maje Topole Mirnska dolina - Regionalna geografija porečja Mirne na Dolenjskem ter kaseto in zgoščenko trebanjske pevske skupine Ragle Prid no drev.

Otvoritve razstave ob stoletnici rojstva Božidarja Jakca se je udeležila tudi umetnikova vdova Tatjana (na sliki levo)

NOVO MESTO, 5. marca – V počastitev stoletnice rojstva umetnika Božidarja Jakca je minister za kulturo Jožef Školč v Dolenjskem muzeju odprl likovno razstavo Jakac in Novo mesto. Ob spremljavi kitarista Dušana Pavleniča je nastopil dramski igralec Polde Bibič. – Mladinski časopis Park je ob prvi obletnici izhajanja v Klubu pod kavarno priredil literarno-glasbeni večer, na katerem sta se v pogovoru z Mitjem Čandrom predstavila pisatelja Aleš Čar in Jani Virk, kitarist Peter Jenič pa je poskrbel za glasbeni del. Večer se je zaključil s koncertom jazzovskega kvarteta Žarka Živkoviča. – V Klub gradu Otočec so v goste povabili glasbenika Andreja Šiferja in pisatelja Toneta Partljiča.

NOVO MESTO, 5. - 7. marca – Člani Krščanskega bratstva bolnikov in invalidov so na Kapitlju pripravili velikonočno razstavo ročnih del.

RIBNICA, 5. marca – V Miklovi hiši so odprli razstavo del akademskega slikarja Dušana Fišerja.

VIŠNJA GORA, 5. marca – Na predvečer Jurčičevega pohoda so na Čandkovi domačiji pripravili kulturni večer, ki ga je vodil Rudi Škof. Novinar Tone Jakše je predstavil svojo novo knjigo Naše korenine, ljubiteljska slikarka Asta Perko Stante pa je razstavila svoja dela. K prijetnem večeru so prispevali citrar Rudi Mlinarič in pevci cerkvenega pevskega zbora iz Višnje Gore.

ČRNOMELJ, 6. marca – Zavod za izobraževanje in kulturo je ob dnevu žena priredil glasbeni večer ljudskih pesmi Sonce doli gre.

Igralka Lenča Ferenčak na recitalu v Knjižnici Mirana Jarca

Slikarka in grafičarka Svetlana Jakimovska Rodič

KRONIKA
Rast 3 - 4 / 1999

MULJAVA, 6. marca – Na Jurčičevini se je z osrednjo svečanostjo zaključil 6. Jurčičev pohod. Gost je bil minister za kulturo Jožef Školč. V galeriji Kresnička so odprli likovno razstavo del Emilije Erbežnik, nastopila je domača vokalna skupina in mešani pevski zbor, v kulturnem domu pa so učenci Srednje šole Josipa Jurčiča zaigrali igro Ivana Roba Deseti brat.

NOVO MESTO, 6. marca – V frančiškanskem samostanu so odprli razstavo Križev pot slikarja Jožeta Bartolja iz Ljubljane. Otvoritev je popestril nastop violinista Marijana Doviča in orglavke Tine Vidakovič.

SEMIČ, 6. marca – V kulturnem domu Jožeta Mihelčiča je z veseloigro s petjem Habakuk gostovala gledališka skupina Vidovo iz Šentvida pri Stični. Režiserka je semiška rojakinja Marjana Hočevnar.

STIČNA, 6. marca – Gledališka skupina KD Stična Drzni in lepe je premierno uprizorila tragikomedijo Evalda Fliserja Kaj pa Leonardo? v režiji Igorja Grudna.

TREBNJE, 6. marca – Glasbena šola Trebnje je v Centru za izobraževanje in kulturo priredila 2. regijsko tekmovanje učencev glasbenih šol iz Brežic, Črnomlja, Krškega, Novega mesta, Ribnice, Sevnice in Trebnjega.

BREŽICE, 7. marca – V galeriji Posavskega muzeja so pripravili likovno matinejo, srečanje lokalnih likovnikov z umetnico Almiro Bremec.

DVOR, 7. marca – KUD je v kulturnem domu priredilo glasbeni večer, na katerem sta nastopila moški pevski zbor Prima iz Hinj pod vodstvom Aleša Makavca in trobilni kvintet Musicus iz Metlike pod vodstvom Ivana Jerine.

ČRNOMELJ, 8. marca – Na koncertu Glasbene mladine Slovenije sta v glasbeni šoli nastopila violinist Zdravko in pianistka Snježana Pleše. Koncert sta ponovila tudi v Novem mestu.

NOVO MESTO, 8. marca – Igralka Lenča Ferenčak in glasbenik Lado Jakša sta v Knjižnici Mirana Jarca izvedla glasbeni recital, posvečen pesnici Lili Novy In temni bog mi pravi: "Bodi moja!"

NOVO MESTO, 9. marca – V Galeriji Krka so odprli razstavo del akademskega slikarja Milana Lorenčaka. V kulturnem programu sta nastopila Pija Brodnik in Nataša Valant. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je z igrico Zgodba o Pingu gostovalo Lutkovno gledališče Jože Pengov iz Ljubljane.

BIZELJSKO, 11. marca – V osnovni šoli so na kulturnem večeru nastopili: Glasbena šola Brežice, moški pevski zbor Stara vas–Bizeljsko, oktet Jurija Dalmatina iz Sevnice in učenci domače osnovne šole.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 11. marca – Tamburaška skupina KUD Dobroč iz Dragatuša je popestrila otvoritev razstave del slikarja Milorada Rupčiča iz Karlovca v avli zdravilišča.

TREBNJE, 11. marca – V Centru za izobraževanje in kulturo so pripravili koncert mešanega pevskega zbora Krka iz Novega mesta pod vodstvom Igorja Teršarja.

KOSTANJEVICA, 12. marca – Galerija Božidarja Jakca je povabila v Lamutov likovni salon na otvoritev razstave del slikarke in grafičarke Svetlane Jakimovski Rodič. O razstavi je spregovorila kustosinja Katja Ceglar, nastopil je kitarist Dušan Pavlenič.

STRAŽA, 12. marca – Amatersko gledališče Prečna je premierno uprizorilo dve enodejanki: Rona Peera Tatovi Hemingwayevih možganov in Fernanda Arrabala Piknik na bojišču. S predstavama, ki ju je režiral Franc Plut, so gostovali tudi v Škocjanu.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 13. marca – Domači pevski zbor je v kulturnem domu na koncertu predstavil svoj nedavno posneti album.

NOVO MESTO, 13. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je nastopila folklorna skupina Tineta Rožanca iz Ljubljane, ki letos praznuje 50-letnico delovanja.

SEMIČ, 13. marca – Mestna godba Metlika je koncert posvetila mednarodnemu dnevu žena.

VELIKA LOKA, 13. marca – Igralci KUD Ivana Cankarja so pod režiserskim vodstvom Daniela Barleta premierno zaigrali komedijo Antona Ingoliča Krap. Z igro so teden dni pozneje nastopili tudi v Trebnjem.

MIRNA PEČ, 14. marca – Le po kom se je vzel ta otrok? je naslov komedije Eve Janikovezky, s katero se je premierno predstavila domača gle-

dališka skupina pod režiserskim vodstvom Staše Vovk.

NOVO MESTO, 16. marca – Saša Pavček je v Kulturnem centru Janeza Trdine odigrala monokomedijo Marjana Tomšiča Bužec on, bušca jaz.

NOVO MESTO, 17. marca – ZKD je v Kulturnem centru Janeza Trdine priredila vsakoletno revijo osmih otroških in mladinskih pevskih zborov z območja nekdanje novomeške občine.

BREŽICE, 18. marca – V knjižnici je dr. Milena Plut Podvršič predstavila svojo strokovno knjigo Pot do srca.

NOVO MESTO, 18. marca – Društvo novomeških študentov je v Hotelu Krka pripravilo jazz koncert tria Marijana Loberca.

LJUBLJANA, 18. marca – Igralska skupina Zavoda za izobraževanje in kulturo Črnomelj je v okviru Dnevov slovenskega izobraževanja nastopila v Cankarjevem domu z gledališko predstavo Vojka Zidarja Črnomaljska kronika – historična retrospektiva.

METLIKA, 19. marca – Oktet Vitis je v kulturnem domu pripravil koncert ob 20-letnici delovanja.

KOČEVJE, 20. marca – Območna izpostava sklada za ljubiteljske kulturne dejavnosti je v Šeškovem domu organizirala prvi otroški gledališki maraton, na katerem se je zvrstilo osem predstav mladih gledališčnikov iz treh osnovnih šol.

NOVO MESTO, 21. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je nastopil Pihalni orkester Krka Zdravilišča iz Straže.

GROSUPLJE, 23. marca – Tradicionalno srečanje mladih novinarjev in literarnih ustvarjalcev občine so letos posvetili obletnici rojstva pisatelja Louisa Adamiča.

LOŠKI POTOK, 23. marca – Avtor Mirko Oražem je s pomočjo predsednika območne izpostave sklada za ljubiteljske kulturne dejavnosti, Jožeta Lampeta, predstavil knjigo o Grčaricah.

NOVO MESTO, 23. marca – Ob 25-letnici Sožitja – društva za pomoč duševno prizadetim iz Novega mesta so na osrednji proslavi v Kulturnem centru Janeza Trdine nastopili violinistka Maja Bevc, plesna skupina Roza pirueta iz Glasbene šole Marjana Kozine in plesni skupini Plesnega centra Dolenjske. V avli so pripravili razstavo likovnih izdelkov duševno prizadetih.

BRESTANICA, 25. marca – Ljudski pevci društva Roženkravt so na gradu Rajhenburg popestrili otvoritev razstave fotografij na temo družina, ki jih je ustvarilo devet članov Društva ljubiteljev fotografije Krško.

METLIKA, 25. marca – Na literarnem večeru v Ljudski knjižnici so predstavili knjigo dr. Milene Plut–Podvršič Pot do srca.

NOVO MESTO, 25. marca – V kava baru Pri slonu se je z razstavo del pod naslovom Nekaj let po big bangu predstavil domači ljubiteljski likovnik Janez Jevnikar. Nastopila je flavtistka Gordana Buh.

ŠENTJERNEJ, 25. marca – Domači pihalni orkester pod vodstvom dirigenta Sandija Franka je v šoli pripravil pomladni koncert.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 25. marca – Na koncertu v župnijski cerkvi sta nastopila tenorist Marjan Trček in lutnjar Boris Šinigoj.

BREŽICE, 26. marca – Enajst besednih ustvarjalcev z gostjo Nežo Maurer je v knjižnici sodelovalo na 3. območnem srečanju literatov iz brežiške občine.

IVANČNA GORICA, 26. – 27. marca – Na medobmočnem srečanju mladinskih gledaliških skupin občin Dobropolje, Grosuplje in Ivančna Gorica so nastopili ivanški in stiška skupina.

NOVO MESTO, 26. marca – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo belokranjskih vezenin in pisanic. – Gledališka skupina Gledališka 2, ki deluje pri ZKD, se je v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavila s produkcijo Ja, jaz sem – zunaj je preveč lep dan, da bi ga zapravljali.

PIŠECE, 26. marca – V Osnovni šoli Maksa Pleteršnika so priredili otroški glasbeni festival.

RIBNICA, 26. marca – V Galeriji Miklova hiša so odprli razstavo slik Tonega Lapajneteta pod naslovom Drevo je bila njegova mati.

TURJAK, 26. marca – Tu so pripravili območno srečanje mladih pesnikov in pisateljev.

Večer ljudskih plesov in pesmi v veliki dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine v Novem mestu

KOSTANJEVICA, 27. marca – V kulturnem domu je aktiv kmečkih žena Pod Gorjanci priredil veseli večer Petelinček je zapel. Prireditve so ponovili še v Podbočju.

NOVO MESTO, 27. marca – Folklorna skupina Kres je povabila na večer ljudskih plesov in pesmi v Kulturni center Janeza Trdine. Podelili so Maroltova priznanja.

SEMIČ, 27. marca – KD Orel in KUD Tacen Ljubljana sta ob materinskem dnevu pripravila koncert.

VIHRE, 27. marca – V gasilskem domu je društvo Roženkravt pripravilo večer ljudskih pesmi pod naslovom Že sonce doli gre.

ČATEŽ, 28. marca – Udeleženke seminarja za mažoretke so ob koncu medobmočnega seminarja povabile na zaključno prireditev.

GROSUPLJE, 29. marca – V kulturnem domu je na medobčinskem srečanju nastopilo devet plesnih in folklornih skupin. V goste so povabili folklorno skupino Juhas s Poljskega.

MOKRICE, 30. marca – Na gradu je nastopil godalni trio All Capone štrajh trio iz Ljubljane.

BREŽICE, marca – Ob 50-letnici Posavskega muzeja je bil za direktorja te ustanove izbran mag. Tomaža Teropšiča.

KOČEVJE, marca – Skupina fotografov je ustanovila Fotografsko društvo Grča. – V knjižnici je dr. Stanislav Južnič iz Fare pri Kostelu predstavil svojo doktorsko disertacijo z naslovom Zgodovina Kostela.

METLIKA, marca – Ob mednarodnem dnevu žena so se v kulturnem domu s pesnitvijo Bela pravljica Janeza Menarta predstavili člani gledališke skupine Tekstilne šole Metlika. – Belokranjski muzej je prejel srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije za vzorno urejeno zgodovinsko dokumentacijo o razvoju NOB v Beli krajini. – Na občnem zboru Belokranjskega muzejskega društva so predstavili knjigo člana Toneta Jakšeta Naše korenine.

NOVO MESTO, marca – Skupina za mednarodno folkloro je organizirala tečaj bolgarskih, francoskih in kanadskih plesov, ki ga je vodil priznani strokovnjak iz Montreala Yves Moreau.

PORTOROŽ, marca – Na 2. festivalu slovenskega filma je film brežiškega režiserja Saša Podgorška Temni angeli usode prejel nagrado za najboljšo kostumografijo in najboljšo montažo.

RIBNICA, marca – V Galeriji Toni je bila na ogled razstava olj na platnu Jožeta Krambergerja iz Slovenj Gradca. – V Galeriji Miklova hiša so predstavili knjigo Med in zdravje dr. Petra Kapša iz Novega mesta.

TREBNJE, marca – Glasbena šola je povabila na koncert kitaristov Nine Langerhole in Mihaela Frankoviča.

ŽUŽEMBERK, marca – Na prireditvi ob materinskem dnevu so Jože Škufca, Franci Šali in Janko Orač predstavili delo domačinke Irme Marinčič-Ožbalt Dež gre, pisateljice, ki že vrsto let živi v Kanadi.

APRIL

NOVO MESTO, 1. aprila – V dvorani Glasbene šole Marjana Kozine sta na koncertu samospevov nastopila baritonist Egon Bajt in pianist Andraž Hauptman. – Plesno društvo Terpsihora je v Kulturnem centru Janeza Trdine priredilo prireditev Venera.

ČRNOMELJ, 2. aprila – Zavod za izobraževanje in kulturo je povabil na ogled komedije Milana Jesiha Triko, ki jo je izvedel KUD Levi breg iz Ljubljane.

KRŠKO, 2. aprila – Šopki je naslov razstave slik na svilo ljubljanske diplomirane arhitektke Janje Sever, ki so jo odprli v Galeriji Krško.

METLIKA, 2. aprila – Mala šola je v sodelovanju z Ljudsko knjižnico pripravila podelitev predšolskih bralnih značk.

NOVO MESTO, 2. aprila – Na mednarodni dan knjig za otroke je v Kulturnem centru Janeza Trdine vodja oddelka za mladino Knjižnice Mirana Jarca Slavka Kristan podelila 120 otrokom in njihovim staršem priznanja, knjižne nagrade in priponke Mavrična ribica.

ŠENTRUPERT, 2. aprila – Osnovna šola Šentrupert je na mednarodni dan mladinske književnosti in na obletnico smrti dr. Pavla Lunačka, po katerem ima tudi ime, praznovala dan šole. V goste so povabili domačinko Kris-

APRIL tino Majcen in nekdanjo učenko dr. Vero Štrukelj-Smole. Pianistka mag. Damjana Zupan je priredila koncert.

NOVO MESTO, 3. aprila – Literarni klub Dragotina Ketteja je v restavraciji Breg pripravil srečanje s pisateljem Zilhadom Ključaninom.

METLIKA, 5. aprila – Na velikonočni ponedeljek so domači folkloristi zaplesali tradicionalno kolo, nastopila pa je tudi Mestna godba Metlika.

LJUBLJANA, 6. aprila – Dr. Mirko Juteršek je v galeriji Commerce odprl razstavo skulptur in grafik sevniškega ustvarjalca Rudija Stoparja.

NOVO MESTO, 7. aprila – V organizaciji Zgodovinskega društva Novo mesto sta v Dolenjskem muzeju o Kočevski predavala dr. Mitja Ferenc in mag. Gojko Zupan. – Festival Novo mesto je v Kulturnem centru Janeza Trdine priredil koncert tria Vlatka Stefanovskega.

NOVO MESTO, 8. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine se je predstavil svetovno znani akademski pevski zbor M. I. Glinke iz Sankt Petersburga pod vodstvom dirigenta Vladislava Černušenka. – Galerija Luna je povabila na odprtje razstave grafik ljubljanskega akademskega slikarja Gorazda Šimenka. – V prostorih Galerije Krka je Planinsko društvo Novo mesto ob svoji 85-letnici pripravilo razstavo fotografij prof. Cirila Velkavrhja o naravnih in kulturnih znamenitostih ob Slovenski planinski poti. V kulturnem programu sta nastopila pevski zbor Krka in citrar Darko Duh.

TREBNJE, 8. aprila – Ob občinskem spominskem dnevu rojaka, pesnika Pavla Golie, so na slavnostni akademiji podelili Golieva priznanja. Prejeli so jih: Občinski pihalni orkester Trebnje, član godbe in vodja mladinskega pihalnega orkestra Ivan Hribar, KUD Ivana Cankarja z Velike Loke in kino-operator Branko Tisu. V kulturnem programu sta nastopila glasbenika Jana Andrešhke (violina) in Carlos Misle Rondon (viola).

BUKOŠEK, 9. aprila – Brežiška izpostava Sklada je v Kmečkem hramu Tonija Hervola priredila izbirno tekmovanje citrarjev Dolenjske, Posavja in Zasavja za 4. državno tekmovanje slovenskih citrarjev. Nastopilo jih je osemnajst, za državno tekmovanje pa so jih izbrali osem.

GRADAC, 9. aprila – V kulturnem domu je potekala revija mladih tambaraških skupin Bele krajine.

GROSUPLJE, 9. aprila – Ivanška izpostava Sklada je organizirala medobmočno revijo otroških gledaliških in lutkovnih skupin.

NOVO MESTO, 9. – 10. aprila – Na medobčinski reviji odraslih pevskih zborov je nastopilo 16 zborov iz občin Novo mesto, Šentjernej, Škocjan in Žužemberk.

TREBNJE, 9. – 10. aprila – Izpostava Sklada je v kulturnem domu priredila občinsko revijo otroških, mladinskih in odraslih pevskih zborov.

BREŽICE, 10. aprila – V pozdrav pomladi sta mešani pevski zbor Viva in zbor Stanka Premrla iz Podnanosa pripravila skupen koncert.

ČRNOMELJ, 10. aprila – Sedem otroških pevskih zborov je nastopilo na reviji otroških pevskih zborov Bele krajine.

DOBREPOLJE, 10. aprila – Nastopil je Big band Glasbene šole Grosuplje in domači ansambel Dixieland.

NOVO MESTO, 10. aprila – Novomeški mladinski časopis Park je v Klubu pod kavarno povabil na literarno-glasbeni večer pisateljico Sonjo Porle, ki je predstavila svojo novo knjigo Barva sladke čokolade, in cigansko-irsko etno rock skupino Kontraband.

METLIKA, 10. aprila – S komedijo Le po kom se je vrgel ta otrok, ki jo je režirala Staša Vovk, je v kulturnem domu gostovala gledališka skupina KD Mirna Peč.

ŠENTVID PRI STIČNI, 10. aprila – Ivanška izpostava Sklada je organizirala območno srečanje gledaliških skupin.

TURJAK, 10. aprila – Turjačani so v kulturnem domu pripravili prireditev ob obisku kulturnikov iz pobratene švicarske občine Luetzelflueh. Nastopil je ženski pevski zbor Rozamunda, gost pa je bil skladatelj Jakob Jež.

METLIKA, 11. aprila – V kulturnem domu je bila na ogled lutkovna igrice Pastirske zgodbe.

NOVO MESTO, 12. aprila – KUD Krka je povabil na ogled multivizijske predstavitve monografije o jami Clara Ferlatti Okus teme fotografa Bogdana Kladnika. Z avtorjem se je pogovarjala Bogdana Herman.

APRIL

ZAGREB, 14. aprila – Jožica Medle iz Šentjerneja se je skupaj z enaindvajsetimi grafikami iz vse Slovenije udeležila mednarodne razstave grafik v Slovenskem domu.

S podelitve priznanj Moja najljubša knjiga v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu

NOVO MESTO, 15. aprila – V Knjižnici Mirana Jarca so po izboru mladih bralcev slovenskih mladinskih in šolskih knjižnic podelili priznanja Moja najljubša knjiga Desi Muck, Primožu Suhadolčanu in Bogdanu Gradišniku. Nastopila je Kresova otroška folklorna skupina. – Stražan Franc Umek je izdal svoj pesniški prvenec Tretji korak, ki so ga predstavili v Kulturnem centru Janeza Trdine. Za glasbeno doživetje sta poskrbeli flavtistka Maja Gašperšič in pianistka prof. Barbara Goričar.

ŠENTJERNEJ, ŠKOCJAN, 15. aprila – Obe krajevni knjižnici sta priredili srečanje z urednico založbe Slovenska knjiga Danico Štummerger in predstavitev knjige Drevo Krištof.

GROSUPLJE, 16. aprila – V knjižnici so se na literarnem večeru predstavili pesniki Neža Maurer, Feri Lainšček in Ivo Frbežar, ki so pred kratkim izdali svoje pesniške zbirke v novi knjižni zbirki Lirika grosupeljske založbe Mondena.

KOSTANJEVICA, 16. aprila – V Lamutovem likovnem salonu so odprli retrospektivno razstavo tapiserij Cvetke Miloš. Umetnico je predstavila kustosinja Barbara Rupel, za glasbeno doživetje pa je poskrbela zagrebška harfistka Marija Mlinar.

NOVO MESTO, 16. aprila – Srce tamburice je naslov prireditve, ki jo je v Kulturnem centru Janeza Trdine priredilo novomeško Društvo Belokranjcev in prijateljev Bele krajine. Nastopil je Akademski tamburaški orkester iz Zagreba in etno-pop skupina Vodomec iz Dragatuša. – V klubu Pod kavararno je Društvo novomeških študentov pripravilo koncert zasedbe Kockarja Zdeneta.

ŠENTVID PRI STIČNI, 16. aprila – Šest pevskih zborov iz stiške, trebanjske, črnomaljske, novomeške, žužemberške in dobrepoljske osnovne šole je nastopilo na reviji mladinskih pevskih zborov Dolenjske in Bele krajine.

GROSUPLJE, 17. aprila – Gledališka skupina Drzne in lepi KD Stična je nastopila s komedijo Kaj pa Leonardo? v režiji Igorja Grudna.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 17. aprila – S predstavo Dve osebi iščeta Erika Satija sta v kulturnem domu gostovala pianist Bojan Gorišek in dramski igralec Janez Škof.

MULJAVA, 17. aprila – Domače KD Josipa Jurčiča je premierno uprizorilo komedijo Stric Ihta v režiji Danice Kastelic.

NOVO MESTO, 17. aprila – Pevski zbor Pomlad pod vodstvom Jožice Prus je povabil na koncert v Kulturni center Janeza Trdine.

TREBNJE, 17. aprila – KUD Ivana Cankarja z Velike Loke je zaigral komedijo Antona Ingoliča Krap.

VELENJE, 17. aprila – Na 3. reviji godalnih orkesterov glasbenih šol iz vse Slovenije so nastopili tudi iz brežiške, črnomaljske, krške in novomeške glasbene šole.

ČRNOMELJ, 19. aprila – V glasbeno šolo sta na koncert samospenov povabila baritonist Egon Bajt in pianist Andraž Hauptman.

NOVO MESTO, 19. aprila – Domačina Rosana Hribar in Gregor Luštek sta se kot člana Plesnega teatra Ljubljana v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavila s predstavo Matjaža Fariča Klon.

SEVNICA, 19. aprila – Tone Pavček je ob zaključku letošnjega tekmovalnega leta materinščine v osnovni šoli podelil Cankarjeva priznanja mladim posavskim bralcem.

KRONIKA

Rast 3 - 4 / 1999

Z medobmočne revije otroških folklornih skupin Dolenjske, Posavja in Bele krajine v Artičah

Dolenjski literati Ivan Gregorčič, Stanka Hrastelj in Barica Smole v Mariboru

TREBNJE, 20.–23. aprila – V kulturnem domu sta potekali področna revija otroških pevskih zborov in revija predšolskih pevskih zborov.

ARTIČE, 21. aprila – OŠ in KUD Otona Župančiča sta priredila 1. medobmočno revijo otroških folklornih skupin Dolenjske, Posavja in Zasavja.

NOVO MESTO, 21. aprila – V Hotelu Krka je bila na ogled gledališka predstava Joooj, tako sem prišel na svet?! v režiji Zijaha A. Sokoloviča in v igralski izvedbi Gašperja Tiča.

BREŽICE, 22. aprila – Glasbena šola je v prosvetnem domu priredila koncert Znamo tudi drugače.

KRŠKO, 22.–24. aprila – V počastitev mednarodnega dneva knjige so v organizaciji Valvasorjeve knjižnice s soorganizatorji potekale številne prireditve z zanimivimi gosti, kot so pesnik Dane Zajc in dramski igralec Janez Škof ter Matjaž Pikalo, medobmočno srečanje mladih literatov, sejem knjig, razne delavnice, gledališke predstave in podobno.

MARIBOR, 22. aprila – Dolenjski literati: Barica Smole, Stanka Hrastelj, Ivan Gregorčič in Milan Markelj so sodelovali na prireditvah v okviru praznovanja dneva knjige.

NOVO MESTO, 22.–23. aprila – Osrednji dogodek prireditev ob dnevu knjige je bila svečana otvoritev novega bibliobusa Knjižnice Mirana Jarca. Slavnostna govornika sta bila župan Tone Starc in državna sekretarka Majda Širca. Nastopila je otroška folklorna skupina Kres. – V Hotelu Krka so predstavili pesniško zbirko Anice Šparovec Erič, novomeški župan dr. Anton Starc pa je sprejel novomeške literate.

ŠENTRUPERT, 22. aprila – Bralno društvo za Dolenjsko, Belo krajino in Posavje je skupaj s tamkajšnjo osnovno šolo povabilo na srečanje z mladinskim pisateljem Marjanom Tomšičem, akademsko slikarko Marjanco Jemec Božič in ilustratorjem Lucijanom Reščičem.

TREBNJE, 22. aprila – V avli Centra za izobraževanje in kulturo sta nastopila oktet Lipa in mešani pevski zbor Živila iz Kranja.

BREŽICE, 23. aprila – Radio Brežice je ob svetovnem in slovenskem dnevu knjige ponovil akcijo zbiranja knjig za knjižnico Slovenskega društva Triglav v Splitu.

ČRNOMELJ, 23.–24. aprila – Zavod za izobraževanje in kulturo je pripravil knjižni sejem.

METLIKA, 23. aprila – Demokracija in najlepši metulji letajo podnevi je naslov razstave akademskega slikarja Jožeta Kumra iz Dolenjskih Toplic, ki so jo odprli v Ganglovem razstavišču.

MIRNA PEČ, 23. aprila – V kulturnem domu so predstavili knjigo domačina Toneta Pusta Mirna peč - občina v deželi treh dolin. Igralci domače gledališke skupine so se predstavili z igro Le po kom se je vzel ta otrok.

MOKRICE, 23. aprila – Na gradu sta nastopila flavtistka Vanja Ivanković in pianist prof. Katalin Zoltan.

NOVO MESTO, 23. aprila – Knjižnica frančiškanskega samostana je povabila na ogled razstave Abecedarium – likovna poezija o knjigi Andrejke Čufer iz Maribora. Nastopil je oktet Adoramus.

ČRNOMELJ, 24. aprila – V kulturnem domu je potekala 4. revija tamburaških skupin Bele krajine. Predstavili so knjižico Jožefa Miheliča o sodevskih tamburaših.

KOČEVJE, 24. aprila – Fotografsko društvo Grča je medse povabilo gorenjskega fotografa Marka Pogačnika.

KOSTANJEVICA, 24. in 25. aprila – Malo mestno gledališče je zaigralo predstavo Matjaža Zupančiča Izganjalci hudiča, ki so jo dan kasneje ponovili tudi v Novem mestu.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 24. aprila – Pesnik Dane Zajc je popestril otvoritev razstave Plakati – 90 Simona Serneca v galeriji Doma upokojencev Primoža Trubarja. Sledil je koncert Jazz Jam Session.

MARIBOR, 24.–25. aprila – Mešana pevski zbor Viva iz Brežic in Pomlad iz Novega mesta sta se udeležila 16. slovenskega tekmovanja pevskih zborov Naša pesem. Novomeški pevski zbor je osvojil plaketo mesta Maribor.

ŠKOCJAN, 24. aprila – V gostilni Luzar so pripravili glasbeni večer Melodije škocjanske doline.

APRIL

VELIKI GABER, 24. aprila – KUD dr. Petra Držaja je priredil tradicionalno prireditev Pesem nas druži.

VOLČJI POTOK, 24. aprila – V Arboretumu so odprli kiparsko razstavo del Dirka Heija, nizozemskega likovnega ustvarjalca, ki že 12 let živi v Dragatušu.

BRUSNICE, GABRJE, 25. aprila – Tilen Skubic je v župnijskih cerkvah izvedel recital Slomšek med nami.

ZDOLE, 25. aprila – Ljubiteljski gledališčniki iz Brestanice so v Kulturnem domu Bena Zupančiča zaigrali lutkovno predstavo Bremenski mestni godci.

NOVO MESTO, 26. aprila – Dolenjski upokojenci so mednarodno leto starejših počastili s pevsko revijo svojih zborov v Kulturnem centru Janeza Trdine.

LJUBLJANA, 28. aprila – V Moderni galeriji je bila na ogled jubilejna razstava slik in grafik Božidarja Jakca.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 29. aprila – V sklopu Šmarjeških glasbenih večerov sta v župnijski cerkvi nastopila sopranistka Olga Gracelj ob spremljavi Milka Bizjaka na špinetu.

RIBNICA, aprila – V počastitev dneva knjige so učenci Osnovne šole dr. Franceta Prešerna pripravili večer poezije in glasbe.

MAJ

PODSREDA, 5. maja – Na gradu so odprli gostujočo razstavo Iz Londona Nagrada fundacije Jerwood za uporabno umetnost 1998: Steklo.

ZAGREB, 5. maja – V Galeriji Josipa Račiča so na ogled postavili dela sodobnih ameriških grafikov, razstavo, ki je bila na 5. bienalu slovenske grafike Otočec-Novo mesto postavljena v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici.

BREŽICE, 6. maja – Ob 50-letnici Posavskega muzeja je župan Franci Bogovič v galeriji odprl kiparsko razstavo del Vladimire Štoviček. Kiparko je predstavil umetnostni kritik dr. Mirko Juteršek, v kulturnem programu so nastopili učenci glasbene šole.

NOVO MESTO, 6. maja – Kratka zgodovina Slovenije je knjiga dr. Janaka Prunka, ki so jo predstavili v Knjižnici Mirana Jarca. – V Splošni bolnišnici so odprli razstavo domačega slikarja Tuga Lebiča. Za glasbeni predah je poskrbela violinistka Petra Božič.

BRUSNICE, 7. – 9. maja – Osem slovenskih slikarjev se je udeležilo 2. likovne kolonije Pod Gorjanci 99. Razstavo so na ogled postavili v prostorih osnovne šole.

GROSUPLJE, 7. maja – Ivanška izpostava Sklada je v osnovni šoli priredila medobčinsko revijo odraslih pevskih zborov občin Dobropolje, Grosuplje in Ivančna Gorica.

KOSTANJEVICA, 7. maja – V Galeriji Božidarja Jakca so na ogled postavili razstavo slik akademskega slikarja prof. Bogdana Borčiča, ki ga je na otvoritvi predstavil Bojan Božič. Nastopila je harfistka Mojca Zlobko.

LOŠKI POTOK, 7. maja – Ribniška izpostava Sklada je ob sodelovanju z osnovno šolo priredila tradicionalno Srečanje otroških pevskih zborov.

NOVO MESTO, 7. maja – Osemdeset plesalcev v petnajstih skupinah je nastopilo na srečanju plesnih skupin Dolenjske, Posavja in Bele krajine v Kulturnem centru Janeza Trdine.

RIBNICA, 7. maja – V Miklovi hiši so odprli razstavo slik Staneta Kregarja iz zbirke Moderne galerije v Ljubljani.

NOVO MESTO, 8. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je nastopil Adi Smolar. – Novomeški mladinski časopis Park in založba Goga sta v Klub pod kavarno povabila pesnika in pisatelja Klemna Piska. Nastopil je tudi kot član džezovske skupine Žabjak 3-0.

SEMIČ, 8. maja – Črnomaljska izpostava Sklada je v kulturnem domu pripravila revijo otroških folklornih skupin Bele krajine Igraj kolce.

MALA LOKA, maja – V okviru Mednarodnega festivala računalniških umetnosti so na gradu odprli razstavo grafičnih remiksov Eyesolation: I For An Eye multimedijskega aktivista, publicista in glasbenika Morfeja.

Kiparka Vladimira Štoviček na razstavi svojih del v galeriji Posavskega muzeja

MAJ

KOČEVJE, 10. maja – Glasbena šola je v Šeškovem domu organizirala revijo glasbenih šol dolenjske regije. Sodelovale so šole iz Brežic, Črnomlja, Krškega, Novega mesta, Ribnice, Sevnice, Trebnjega in Kočevja.

LJUBLJANA, 10. maja – V Salonu umetnin dražbene hiše Interakcija je razstavljal novomeški slikar Jože Kotar.

Pesniška četverica zbirke Pesmi štirih na 22. Dolenjskem knjižnem sejmu

NOVO MESTO, 10. – 12. maja – KUD Krka je v sodelovanju s Knjigar-
no Mladinska knjiga, Knjižnico Mirana Jarca in Dolenjskim muzejem or-
ganiziral 22. dolenjski knjižni sejem. Na otvoritvenem večeru se je pred-
stavila pesniška četverica zbirke Pesmi štirih: Kajetan Kovič, Janez Menart,
Ciril Zlobec in Tone Pavček, ter šansonjer Lado Leskovar in Mojmir Sepe.
Ostala dneva so pripravili predstavitev monografije Novo mesto na razgled-
nicah, večer mladih literatov, na ogled sta bili vseskozi tudi razstavi.

KRŠKO, 11. maja – V Galeriji Krško se je s ciklom torzov moškega akta
Kopalci predstavila akademska slikarka Apolonija Simon.

LJUBLJANA, 11. maja – S svojimi dolenjskimi zgnetenkami se je v Klubu
Nove revije predstavil novomeški ustvarjalec Matjaž Matko.

BREŽICE, 13. maja – V Viteški dvorani Posavskega muzeja je imel kon-
cert ljubljanski komorni zbor Ave.

LJUBLJANA, 13. – 19. maja – Na 4. slovenskem muzejskem salonu v
Cankarjevem domu so se predstavili tudi štirje muzeji z območja širše Do-
lenjske: Belokranjski, Dolenjski in Kočevski pokrajinski muzej ter Sloven-
ski verski muzej Stična.

DOLENJSKE TOPLICE, 14. maja – Ob zaključku letošnjega tekmo-
vanja za Cankarjevo priznanje so za učence, ki so prebirali pesniško zbirko
Pesmi štirih, organizirali ekskurzijo po Pavčkovih Dolenjski. V gostilni Rog
so jim pripravili slavnostni sprejem, ki se ga je udeležil tudi pesnik Tone
Pavček.

KOČEVJE, 14. maja – Izpostava Sklada in Klub literatov Kočevske sta v
hotelu Valentin pripravila srečanje s pisateljico Lelo B. Njatin.

NOVO MESTO, 14. maja – V kulturnem domu so podelili zlato bralno
značko. Dobitniki priznanj so si ogledali multivizijsko predavanje Draga
Vuice Od izliva do izvira Krke.

NOVO MESTO, 14. – 15. maja – Študentje salzburškega Mozarteuma so
po posredovanju Novomeščanke Irene Yebuah v Kulturnem centru Janeza
Trdine uprizorili Haydnovo opero Lekarnar.

TOLMIN, 14. maja – Gledališka skupina 2 iz Novega mesta je kot edini
predstavnik z našega območja nastopila na 12. Linhartovem srečanju, festi-
valu gledaliških vizij.

KRŠKO, 15. maja – Na 19. tekmovanju slovenskih godb v kulturnem
domu sta z območja širše Dolenjske nastopila Občinski pihalni orkester Treb-

KRONIKA

Rast 3 - 4 / 1999

nje, ki je dobil zlato listino, in pihalni orkester Krka Zdravilišča iz Straže, ki je osvojil prvo mesto in zlato listino s pohvalo.

ŠENTJERNEJ, 15. maja – Domače KD je priredilo Šentjernejski večer na Bučki, na katerem so nastopili občinski pihalni orkester, Šentjernejski oktet, pevka Maruša in tamkajšnji osnovnošolci.

SEVNICA, 16. – 22. maja – Na Pesmi Posavja 99 se je predstavilo 23 posavskih pevskih zborov in vokalnih skupin.

BREŽICE, 18. maja – Ob mednarodnem dnevu muzejev so v Posavskem muzeju pripravili glasbeno-likovno delavnico, ki sta jo vodila Simona Zorc in Klemen Ramovš. – Skupina domačih gimnazijcev je v kulturnem domu premierno uprizorila Partljičevo komedijo Politika, bolezen moja v režiji prof. Bernardke Ravnikar.

KOČEVJE, 18. maja – V Likovnem salonu so odprli razstavo V znamenju znanja in ustvarjalnosti, ki so jo pripravili učenci OŠ Stara Cerkev.

KRŠKO, 18. maja – 4. junija – Glasbena šola je praznovala 50-letnico delovanja. Izdali so knjigo in zgoščenko, postavili so razstavo in pripravili vrsto koncertov.

ŽELIMLJE, 18. maja – Ob zaključku razstave slik Janka Orača v tamkajšnji gimnaziji je umetnika predstavil prof. Darko Slavec.

BREŽICE, 19. maja – Slovaški slikar Pavol Tesar je predstavil člane skupino Spekter iz Zagreba, ki so razstavljali v kavarni Amarkord.

KOSTANJEVICA – V Lamutovi galeriji so odprli razstavo del 63 učencev iz 19 osnovnih šol, ki so sodelovali na tradicionalnem likovnem ekstemporu, ki ga pripravljata OŠ Jožeta Gorjupa in Galerija Božidarja Jakca. Slavnostni govornik je bil domači akademski slikar Jože Marinč.

NOVO MESTO, 19. – 21. maja – Potekal je 4. lutkovni festival Klemenčičevi dnevi. Letošnja dobitnica Klemenčičeve nagrade je Mara Kralj. Tekmovalne predstave je spremljal bogat program drugih prireditev.

BREŽICE, 20. maja – Urednica založbe Krtina Karmen Klavžar je v knjižnici v pogovoru z Zinko Kristanič odstrla življenje in delo Angele Vode, predvojne učiteljice, defektologinje in angažirane javne delavke. Predstavili sta njeni knjigi Spol in upor ter Značaj in usoda.

ČRNOMELJ, 20. – 27. maja – V drugo prireditev Lutke v Črnomlju so vključili pet predstav lutkovnih gledališč iz vse Slovenije.

MOKRICE, 20. maja – V Galeriji Meke so odprli vsakoletno pregledno razstavo del 56 likovnikov iz Posavja: Brežice, Dobove, Krškega in Sevnice.

NOVO MESTO, 20. maja – Glasbenica Veronika je v kava baru Pri slonu popestrila otvoritev razstave likovnih del domačega ustvarjalca Vladimira Andriča – Dada, doma iz Stopič.

BREŽICE, 21. maja – Srečanje z umetnikom je bilo naslov delavnice, ki so jo v Posavskem muzeju za mlade pripravili ob svetovnem dnevu muzejev. Sodelovala je umetnica Vladimira Štoviček.

NOVO MESTO, 21. maja – V Galeriji Krka so odprli retrospektivno razstavo slikarskih, konceptualnih in kiparskih del ter razstavo dokumentarno-biografskih kolažev Marcela Valentina. Avtorja je predstavil Matjaž Stare. – V frančiškanski cerkvi je na kulturnem večeru nastopil oktet Adoramus, gost večera pa je bil pisec knjige Naše korenine Tone Jakše. – Hrvaško kulturno društvo, Literarni klub Dragotina Ketteja in ZKD so v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravili literarno-glasbeni večer. Nastopila je klapa Rašpe ter njen pevec in pesnik Duško Geić.

VINICA, 21. maja – V gasilskem domu je s komedijo Piknik gostovalo Slovensko kulturno društvo Bazovica z Reke.

VINICA PRI ŠMARJETI, 21. maja – Novomeški župan dr. Tone Stare in zgodovinar dr. Stane Granda sta na pročelju hiše odkrila spominsko ploščo rojaku, župniku, jezikoslovcu in pisatelju Janezu Zalokarju.

GROSUPLJE, 22. maja – Na področni reviji odraslih folklornih skupin Dolenjske, Posavja in Zasavja je nastopilo osem skupin.

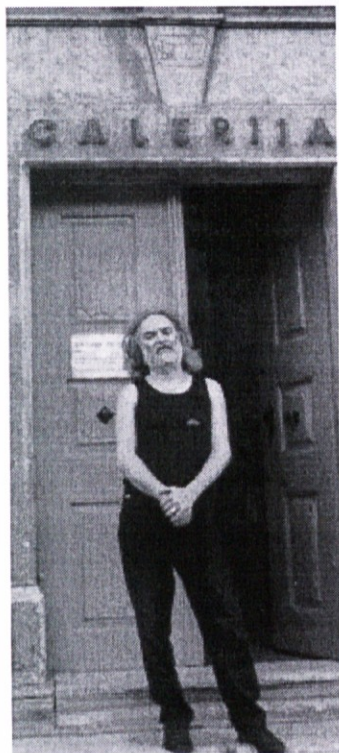
RAŠICA, maja – V Trubarjevi domačiji je razstavljal Ive Gorjup, kovač iz Ljubljane.

SEVNICA, 22. maja – Na reviji Posavje poje 99 je nastopilo sedem pevskih zborov.

BREŽICE, 23. – 30. maja – Društvo študentov je zasnovalo festival

Podelitev priznanj za udeležbo na otroškem likovnem ekstemporu v Kostanjevici

Veno Dolenc pred Galerijo Krško

Brežiški kulturni dnevi Kult 99. Na enajstih prizoriščih se je zvrstilo okrog trideset kulturnih dogodkov, od koncertov, razstav, literarnih večerov do likovnih in glasbenih delavnic. Idejni in organizacijski vodja projekta je bil Darko Šebrek.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 23. maja – S koncertom devetih pevskih zborov v avli osnovne šole se je zaključila zborovska revija Pesem Posavja 99, na kateri je na treh koncertih zapelo 23 zborov.

KRŠKO, 25. – 29. maja – Glasbena šola je v počastitev 50-letnice v kulturnem domu priredila več koncertov: učencev klavirskega, pihalnega in trobilnega oddelka, ter koncert dijakov in študentov, ki so obiskovali Glasbeno šolo Krško.

ŠMARJETA, 26. maja – V okviru Šmarjeških glasbenih večerov je bil v župnijski cerkvi koncert dekliškega pevskega zbora Srednje glasbene in baletne šole iz Ljubljane pod vodstvom Ambroža Čopija.

NOVO MESTO, 27. maja – Plesni skupini Glasbene šole Marjana Kozine, Roza pirueta in Venera, sta v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravili zaključno predstavo Mescina in angeli.

BRUSNICE, 28. maja – Turistično društvo Azaleja je v šoli priredilo 1. srečanje dolenjskih pesnikov. Po uvodni besedi prof. Jožeta Škufca so se predstavili: Ivan Zoran, Ivan Perhaj in Smiljan Trobiš. Nastopil je ženski pevski zbor Gospodična.

ČATEŽ, 28. maja – V gostilni Les je potekala dobrodelna dražba umetniških del s kulturnim programom, s katero so denarno pripomogli k popravilu Lesovega slikarskega ateljeja, ki ga je uničil nedavni požar.

ČRNOMELJ, 28. maja – V Špeličevi hiši se je z razstavo fotografskih kolažev predstavil Robert Kokol.

KOČEVJE, 28. maja – V Pokrajinskem muzeju je na temo Spomini na arhipelag Goli predaval Dimitrij Žilevski.

KRŠKO, 28. maja – Trio Sedmina je popestril otvoritev razstave perorisb slikarja, grafika in ilustratorja Vena Dolenca v Galeriji Krško.

MARIBOR, 28. maja – Prof. dr. Janez Bogataj je v stavbi Mestne občine odprl razstavo Kjer vetrovi plešejo Matjaža Matka, ki se je predstavil z dolenjskimi zgnetenkami.

NOVO MESTO, 28. maja – Na medobmočni reviji odraslih pevskih zborov Dolenjske in Bele krajine je nastopilo osem zborov, ki so bili izbrani na območnih pevskih revijah. – V Hotelu Krka je z monodramo Alda Nikolaja Blagi pokojniki – dragi možje v režiji Borisa Kobala gostovala igralka Polona Vetrih.

PODSREDA, 28. maja – Na gradu so odprli razstavo fotografij Organska arhitektura, ki jo je pripravil sklad Iona Stichting.

DOBOVA, 29. maja – V počastitev dneva izgnancev je KD Franca Bogoviča priredilo 10. srečanje pobratenih zborov, odprli so likovno razstavo domače likovne družine ter priredili skupen koncert treh zborov.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 29. maja – KUD Primoža Trubarja je pripravil koncert Andreja Trobentarja in Draga Mlinarca.

DOLENJA VAS PRI RIBNICI, maja – Na 24. srečanju pevskih zborov zahodne Dolenjske se je predstavilo 14 pevskih skupin.

NOVO MESTO, maja – Arheološka ekipa pod vodstvom arheologa Boruta Križa iz Dolenjskega muzeja je na Kapiteljski njivi odkrila izjemno najdbo – železno keltsko čelado iz 3. do 2. stoletja pred našim štetjem.

TEMENICA, maja – Igralci KUD Temenica so v kulturnem domu premierno zaigrali komedijo dr. Vojmira Rabadana z naslovom Kadar se ženski jezik suče v režiji Jelke Rojec.

Ta novomeška razglednica je prava posebnost, kot so bili verjetno tudi portretiranci, ki so premogli veliko humorja na svoj račun. Na razglednici so trije gostilničarji. Desno Štembur, v sredini Bojanc in levo Penca. Štembur je napisal: "Penca rad pije, Bojanc se ga nalije, da zase ne ve. Še enga med tem manka Windischerja vamp, pa njegova danka." Založnik: neznan; natisnjena: okoli leta 1905; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, lektor, leksikograf, Novo mesto

Marjeta BREGAR, dipl. zgodovinarica, kustosinja v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Vrhek, Tržišče

Danilo BREŠČAK, dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Katja CEGLAR, dipl. umetnostna zgodovinarica, dipl. sociologinja kulture, kustosinja v Galeriji Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Helena CRČEK, študentka na Veterinarski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana

Darka ČEH, direktorica Lutkovnega festivala Klemenčičevi dnevi Novo mesto, Polhov Gradec

Tone GOŠNIK, novinar-urednik in publicist, v pokoju, Novo mesto

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Stanka HRASTELJ, študentka Teološke fakultete v Ljubljani, Leskovec pri Krškem

Čedo JAKOVLJEVIČ, mag., dipl. inž. elektrotehnike, direktor Infotehne Novo mesto, Novo mesto

Jakob JEŽ, prof. za glasbeno vzgojo, v pokoju, sodobni slovenski skladatelj, Gradež pri Turjaku

Janez KOLENC, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, Novo mesto

Alenka KOLŠEK, mag., dipl. inž. krajinske arhitekture, kons. svetovalka, Celje

Franci KONCILIJA, geodetski tehnik, Novo mesto

Tomaž KONCILIJA, študent slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Novo mesto

Viktor KONJAR, publicist, pesnik in pisatelj, Ljubljana

Milan MARKELJ, novinar, urednik, Novo mesto

Jadranka MATIČ ZUPANČIČ, prof., višja bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, Novo mesto

Meta MATIJEVIČ, prof. zgodovine, arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Mirna Peč

Joža MIKLIČ, dipl. ekonomistka, v pokoju, Novo mesto

Ivana MILAVEC, trgovinska poslovodkinja, Gradac

Jolka MILIČ, publicistka, prevajalka, satiričarka, članica DSP, Sežana

Lidija MURN, novinarica, Dolenjski list Novo mesto, Jablan, Mirna Peč

Ivan PERHAJ, pesnik, učitelj, v pokoju, Brusnice

Zdenko PICELJ, prof. zgodovine in sociologije, direktor Dolenjskega muzeja Novo mesto, Novo mesto

Majda PUNGERČAR, prof. zgodovine in geografije, kustosinja v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Novo mesto

France REŽUN, predmetni učitelj zgodovine in geografije, v pokoju, Trebnje

Anna SANTOLIVUO, pesnica, publicistka, prevajalka, Bari, Italija

Jože SEVLJAK, prof. pedagogike, Zavod za izobraževanje in kulturo Litijska, Litija

Barica SMOLE, predmetna učiteljica slovenskega in ruskega jezika, Trebnje

Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas

Fredi VEŠLIGAJ, literarni sodelavec iz Rogaške Slatine

Ignacij VOJE, dr. zgodovinskih znanosti, v pokoju, Ljubljana

Damjana ZUPAN, mag. teorije klavirske izvajalske prakse, akademska glasbenica – pianistka, Šentrupert

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**
Letnik X., leto 1999, št 3-4 (63-64)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Anton Starc, dr. med.
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Metlika, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in druge občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine ter Kočevske
SVET REVIJE:	Predsednik sveta: Robert Judež (Mestna občina Novo mesto), člani: Cvetka Klobučar (Škocjan), Ksenija Khalil (Črnomelj), Milan Rman (Trebnje), Milan Travnika (Metlika), Ida Zagorc (Šentjernej)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marjan Ravbar (Družbena vprašanja), Janez Gabrijelčič (Rastoča knjiga), Tomaž Koncilija in Rudi Stopar (Odmevi in odzivi), Lucijan Reščič (likovni urednik) in Marko Koščak
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova cesta 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (068) 317-256, faks: (068) 322-731, elektronska pošta: rast@infotehna.si
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100-630-40115, s pripisom: za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 4.000 SIT, za pravne osebe 7.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, tiskani v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, Wordperfect ali v dostext.
NAKLADA:	1000 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	Biro M Novo mesto
TISK:	Tiskarna Novo mesto
	Na podlagi zakona o davku na dodano vrednost (Ur. list RS št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8 odst. Izhaja dvomesečno Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, Infotehna in občine soizdajateljice.

82
RAST 1999

200701944,3/4

COBISS o

KUJANICA H. JARCA
Domažanský oddělek

RAST – JULIJ 1999

MESTNA OBČINA NOVO MESTO